

SIDKÎ PÂŞÂ DÎVÂNÎ

(İNCELEME-TRANSKRİPSİYONLU METİN)

Mehtap ERDOĞAN

Cumhuriyet Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin
Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Eski Türk Edebiyatı
Bilim Dalı İçin Öngördüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Olarak Hazırlanmıştır

146077

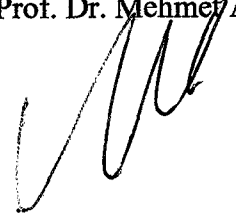
TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Mehmet ARSLAN

SİVAS
Temmuz-2005

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Mehtap ERDOĞAN tarafından hazırlanan bu çalışma jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan
Prof. Dr. Mehmet ARSLAN

Üye
Prof. Dr. Hüseyin AKKAYA

Üye
Doç. Dr. İbrahim DELİCE

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.... / / 2005

Doç. Dr. Nevzat GÜLDİKEN
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET

Kaynaklarda doğum tarihi hakkında bilgi bulunmayan, ölüm tarihî olarak da daha çok H. 1073 / M. 1662 yılı verilen ve asıl adı Mustafa olan Sıdkî Paşa önemli görevlerde bulunmuş bir devlet adamı aynı zamanda Türk edebiyatının zirvede olduğu ve çok sayıda şairin yetiştiği 17. yüzyıl şairlerinden birisidir.

Sıdkî Paşanın, içerisinde manzum parçaların da bulunduğu kahramanları alegorik, mensur bir hikaye olan Berf ü Bahâr, IV. Murad'ın Revan Seferi'ni anlatan Gazavât-ı Sultân Murâd-ı Râbi ve divan olmak üzere üç eseri bulunmaktadır. İşte bu çalışmada Türkçe 16 kaside, 71 gazel, 3 tarih, 1 tahmis, 6 kıt'a, 4 nazm, 1 mesnevi ve Farsça 4 kaside, 5 gazel, 2 tarih, 1 adet mesneviden oluşan ve toplam Türkçe beyit sayısı 1131, Farsça beyit sayısı 205 olan Sıdkî Paşa Divanı şekil ve muhteva açısından incelenmiş ve Süleymaniye Kütüphanesi Hamidiye Kitaplığı numara 1103'te kayıtlı bulunan bilinen tek nüshaya dayanılarak hazırlanan divan metni transkripsiyonlu olarak verilmiştir. Ayrıca çalışmanın başında kaynaklara ve divana dayanılarak şairin hayatı, edebî kişiliği ve eserleri incelenmiş ve divanın söz konusu nüshası tanıtılmıştır.

SUMMARY

Sıdkî Paşa who there is no knowledge about his birth date, as his death date the Muslim era 1073, the Christian era 1662 year is demanstrated in bibliographies and his real name is Mustafa is a statesman who is on important duties, however he is ones of the poents of 17 century which Turkish Literature is on the top and too many poents live.

Sıdkî Paşa has three achievements called Berf ü Bahar which includes in verse pieces is its heros allegoric, a in prose story, Gazavât-ı Sultân Murâd-ı Râbi which tells IV. Murat's Revan Campaign and Sıdkî Paşa's Divan. In here this achievement Sıdkî Paşa's Divan which includes 16 kaside, 71 gazel, 3 tarih, 1 tahmis, 6 kıt'a, 4 nazm, 1 mesnevi in Turkish and 4 kaside, 5 gazel, 2 tarih, 1 mesnevi in Persian and its all Turkish couplet number is 1131, Persian couplet number is 205, is examined as from and contents and divan text is gived with transcription as profit by from known only copy which situates in Süleymaniye Library Hamidiye Bookcase Number 1103. Furthermore in start of work as profit by from bibliography and divan poet's life, his literary personality and achievements is examined and it is informed about mentioned divan's copy.

İÇİNDEKİLER

Türkçe Özet	I
İngilizce Özet	II
Önsöz	XI
Kısaltmalar	XII
A. Osmanlıca Kaynaklarda Sıdkî Paşa	1
B. Sıdkî Paşanın Hayatı	7
C. Sıdkî Paşanın Edebî Kişiliği	10
D. Sıdkî Paşanın Eserleri	18
E. Nüsha Tavsifi	19
F. Sıdkî Paşa Divanı'nın Şekil Özellikleri	21
I. Sıdkî Paşa Divanı'nda Türkçe Nazım Şekilleri ve Aruz Kalıpları	21
1. Kasideler	22
2. Gazeller	24
3. Tarihler	26
4. Tahmis	26
5. Kıt'alar	26
6. Nazımlar	27
7. Mesnevi	27
II. Sıdkî Paşa Divanı'nda Farsça Nazım Şekilleri ve Aruz Kalıpları	28
1. Kasideler	28
2. Gazeller	29
3. Tarihler	29
4. Mesnevi	29
G. Sıdkî Paşa Divanı'nın Muhteva Özellikleri	30
I. DİN VE TASAVVUF	
1. Allah	30
2. Melekler	31
3. Sûreler, Âyetler, Hadisler	32

4. Peygamberler	32
a. Hz. Dâvud	32
b. Halîlullâh (Hz. İbrahim)	32
c. Hz. İsâ	33
d. Hz. Muhammed	33
e. Hz. Süleyman	34
f. Hızır ve İlyas	35
5. Dört Halife	35
6. Kaza ve Kader	35
7. Âhîret ve İlgili Kavramlar	36
a. Kıyamet	36
b. Mehdî	36
c. Cennet	37
d. Cehennem	37
8. Diğer İtikadî Kavramlar	38
a. Ecel	38
b. Ruh ve Can	38
c. Peri	39
d. Şeytan	39
e. Cin	39
9. Dinle İle Diğer Kavramlar	40
a. Oruç	40
b. Zekat	41
c. Ka'be	41
d. Kurban	41
e. Günah	42
f. Duâ	42
g. Gazâ	42
h. Nûr	43
i. Burâk	44
j. Âteş-kede	44
k. Bût	44
10. Tasavvufî Bazı Kavramlar	44

II. TOPLUM VE KÜLTÜR	
1. Şahıslar	45
A. Tarihi Şahsiyetler	45
I. Hükümdarlar ve Devlet Adamları	45
a. IV. Murad	45
b. I. İbrahim	45
c. IV. Mehmed	46
d. I. Ahmed	47
e. Diğer Devlet Adamları	47
II. Şairler	47
III. Sanatkarlar	48
a. Mani ve Bihzâd	48
b. Mîr, İmad ve Ergun	48
B. Tarihi ve Efsanevi Şahsiyetler	49
a. Cem	49
b. Feridun	49
c. Dârâ, Dârâb, Kubâd, Nuşirevan, Hüsrev-i Perviz, Büzürce-mihr, Kahraman, Peşen Yezdicerd	49
d. Neriman, Sam, Zal, Rüstem, Sührab, Feramurz, Giv, Behmen	51
e. İskender	52
f. Behram (Behram-ı Gûr)	52
g. Güstehem	52
h. Huşenk	52
ı. İsfendiyar	52
i. Bermekî, Ma'an, Hatem	52
j. Âsaf	53
k. Şeddad	53
C. Masal Kahramanları ve Onlarla İlgili Unsurlar	53
a. Leyla ve Mecnun	53
b. Ferhad ile Şirin	53
c. Vâmık	54
d. Kaf	54
e. Âb-ı Hayat	54
D. Diğer Şahıslar	54
2. Eserler	55
a. Şâh-nâme	55
b. Zîc-i İlhanî	55

3. Kavimler	55
a. Arab, Acem	55
b. Freng, Efrecân, Yunan	55
c. Rum, Ervâm	56
4. Ülkeler ve Şehirler.....	56
5. Nehirler	56
6. İçtimâî Hayat.....	57
A. Rezm.....	57
B. Bezm.....	57
C. Musiki.....	58
D. Süslenme	58
I. Kıymetli Taşlar ve Madenler	58
a. Altın.....	58
b. Gümüş	59
c. Elmas.....	59
d. La'l	59
e. İnci.....	59
f. Mercan.....	60
g. Bîcâde	60
h. Safir	60
1. Zeberced	60
II. Güzel Kokular	60
III. Diğer Süs Unsurları	61
a. Yüzük	61
b. Küpe	61
c. Tarak	61
d. Ayna	61
e. Sürme	62
E. Giyim ve Kuşam	62
a. Kumaşlar	62
b. Giyecekler	62
F. Sofra ve Yiyecekler	62
G. Mimarî	63

H. Tabâbet	64
I. Hastalıklar	64
a. Sebel	64
b. Seher	64
c. Humma	64
d. Mide Bulanması	64
e. Delilik	64
f. Nasur	64
g. İstiska	65
II. Tıpla İlgili Bazı Kavramlar	65
I. Alış Veriş	65
İ. Yazı İle İlgili Hususlar	66
J. Oyunlar	67
a. Gûy u Çevgân	67
b. Bâzîçe-i Şemşîr	68
K. Bazı Tipler ve Meslek Erbabı	68
L. İnanışlar	69
M. Deyimler	71
N. Diğer Eşyalar	72
III. İNSAN	
1. Sevgili	72
A. Sevgilide Güzellik Unsurları	73
a. Saç	73
b. Alın	74
c. Kaş	74
d. Göz	74
e. Gamze	75
f. Kirpik	75
g. Yüz ve Yanak	75
h. Ben	76
1. Hat	76
i. Ağız	77
j. Çene	78
k. Boy	78
l. Bel	78
B. Sevgiliyle İlgili Diğer Unsurlar	78
a. Kûy-ı Yâr	79
b. Naz	79
c. Lutf	79

2. Âşık	80
A. Âşığa Ait Vücut Aksamı	81
a. Can	81
b. Göz	81
c. Gözyaşı	81
d. Sîne	82
B. Âşıkla İlgili Maddî ve Manevî Haller	83
a. Âh	83
b. Yara	83
c. Gam, Dert, Elem, Mihnet, Bela, Gussa	84
d. Cevr, Cefa	85
e. Baht	85
f. Hasret, Hecr, Fırak, Hicran, Fırkat	85
g. Visal, Vuslat, Vasl	86
h. Aşk	87
C. Gönül	87
3. Rakib	88

IV. TABİAT

1. Kozmik Âlem	89
A. Gökyüzü	89
B. Bazı Yıldızlar ve Yıldız Kümeleri	91
a. Sühâ	91
b. Kehkeşan	91
c. Süreyyâ	91
d. Ferkadan	91
C. Burçlar	92
D. Seyyareler	92
a. Ay	92
b. Utarid	93
c. Zühre	93
d. Güneş	93
f. Behram	94
g. Müşteri	94
h. Keyvan	94
E. Diğer Kozmik Unsurlar	95
a. Işık ve Karanlık	95
b. Mehtab, Berk, Evc, Ufuk, Şafak	95
2. Zaman ve Zamanla İlgili Kavramlar	96
A. Zaman	96

B. Mevsimler	96
a. İlkbahar	96
b. Yaz	97
c. Sonbahar	97
d. Kış	97
C. Aylar	98
a. Mart	98
b. Nisan	98
c. Temmuz	98
d. Ramazan ve Şevval	98
D. Gün ve Gün İle İlgili Unsurlar	99
3. Dört Unsur	99
A. Su	100
a. Deniz	100
b. Dalga	101
c. Akarsu	101
d. Bulut	101
f. Yağmur	102
g. Çiy	102
h. Buz	103
B. Toprak	103
a. Hâk	103
b. Gerd, Gubar	103
c. Kûh, Sahra, Deşt, Beyaban, Berr	103
C. Ateş	104
D. Hava	104
a. Bâd-ı Sabâ	104
b. Nesim	105
c. Kadırğa (Sarsar, Gird-bad)	105
d. Bâd-ı Bahar	106
e. Bâd-ı Mihr-cân	106
4. Hayvanlar	106
A. Kuşlar	106
a. Bülbül	106
b. Kebg, Kumri ve Çekavek	107
c. Tûtî	107
d. Kebuter (Güvercin)	107
e. Tavus	107
f. Tîhû	108
g. Şahbaz (Şahin)	108

h. Kerkes (Akbaba)	108
1. Gurab (Karga) ve Bûm (Baykuş)	108
i. Anka (Simurg) ve Hümâ	109
B. Dört Ayaklılar	109
a. Arslan ve Kaplan	109
b. Âhu	110
c. Koç ve Oğlak	110
d. Boğa ve Öküz	110
e. Katır	110
f. Köpek	110
g. At	110
C. Sürüngenler, Balıklar, Böcekler	111
a. Pervane	111
b. Sinek	111
c. Karınca	112
d. Bukalemun	112
e. Balık	112
f. Yılan	112
5. Bağ, Çemen, Çiçeklik ve İlgili Unsurlar	112
a. Bağ	112
b. Bostan	113
c. Çemen	113
d. Gülzar, Gülşen, Gülistan	114
e. Lalezar	114
f. Sünbülistan	115
6. Bitkiler	115
A. Ağaçlar	115
a. Servi ve Şimşad	115
b. Çenar	115
c. Mişe	116
B. Çiçekler	116
a. Semen	116
b. Nergis, Reyhan, Sünbül	116
c. Ergavan	116
d. Gül ve Gonca	117
Bibliyografya	118
H. Divan Metni	120
İndeks	233

ÖNSÖZ

İçinde yaşadıkları toplumun birer parçası ve gözlemcisi olan divan şairleri sanatçı duyarlılığı ve eski şiir geleneğinin izin verdiği ölçüde toplum hayatını şiirlerine yansıtmışlardır. Kültürel mirasımızın önemli bir kısmını oluşturan ve Türk toplum hayatından izler taşıyan bu şiirlerin büyük bir kısmını içeren divanların gün ışığına çıkarılması Türk kültürü açısından büyük önem taşımaktadır. İşte, bir Osmanlı devlet adamı olan, nişancılık, defter eminliği, reisülküttaplık ve valilik gibi önemli görevlerde bulunan Sıdkî Paşanın divanı da bu amaç doğrultusunda hazırlanmıştır.

Şimdilik tek nüsha olarak tespit ettiğimiz, Süleymaniye Kütüphanesi Hamidiye Kitaplığı numara 1103'te kayıtlı olan Sıdkî Paşa Divanı inceleme ve metin olmak üzere iki ana bölümden oluşmaktadır. Çalışmada öncelikle Osmanlıca kaynaklarda bulunan Sıdkî Paşa ile ilgili bilgilere yer verilmiş, daha sonra bu kaynaklara ve divana dayanılarak Sıdkî Paşanın hayatı üzerinde durulmuş, edebî kişiliği değerlendirilmiş, eserleriyle ilgili bilgiler verilmiş ve divanın söz konusu nüshası tanıtılmıştır.

İnceleme kısmında divan, önce şekil daha sonra muhteva açısından ele alınmıştır. Divanda yer alan Türkçe nazım şekilleri ve aruz kalıplarıyla ilgili genel bilgiler verildikten sonra söz konusu nazım şekilleri tek tek ele alınarak kullanılan aruz kalıbı, beyit sayısı, kafiye ve kısa bir şekilde muhteva bakımından incelenmiştir. Daha sonra aynı şekilde Farsça nazım şekilleri hakkında da bilgi verilmiş ancak muhteva konusuna değinilmemiştir.

Şekil incelemesinin ardından Din ve Tasavvuf, Toplum ve Kültür, Tabiat, İnsan olmak üzere dört ana başlık altında ayrıntılı bir muhteva incelemesi yapılmış ve divanda yer alan beyitlerden örnekler verilmiştir. Divanın hazırlanması esnasında başvuru kaynakların yer aldığı Bibliyografya muhteva incelemesinin sonunda bulunmaktadır.

Çalışmanın ikinci bölümünü transkripsiyonlu divan metni oluşturmaktadır. Divanda yer alan ve 205 beyit tutarında olan Farsça manzumeler Arap harfleriyle aynen divan metninin sonuna eklenmiştir. Ayrıca çalışmanın sonunda şahıs, mekan ve eserlerden oluşan İndeks mevcuttur.

Çalışmam boyunca yardımlarını gördüğüm değerli hocam Prof. Dr. Mehmet ARSLAN'a, yetişmemde emeği geçen tüm hocalarıma ve maddî ve manevî desteklerini her zaman yanımda hissettiğim aileme çok teşekkür ederim.

MEHTAP ERDOĞAN

Sivas – 2005

KISALTMALAR

a.g.e.	: adı geçen eser
C.	: Cilt
G.	: Gazel
K.	: Kaside
Kt.	: Kıt'a
M.	: Mesnevi
N.	: Nazm
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
T.	: Tarih
Th.	: Tahmis
v.	: Varak

A. OSMANLICA KAYNAKLARDA SIDKÎ PAŞA

a. Safâyi Tezkiresi'nden:¹

Şıdkî: Nâmı Muştafâ'dır. Toşya nâm kaçabadan zuhûr itmişdir. Evâ'il-i hâlinde tahşîl-i ma'rifet ve fenn-i kitâbet itmekle şi'r ü inşâda mâhir ve kalem-rev-i iklîm-i 'irfânda 'adîli nâdir, pür-ma'rifet ve kâbil-i şöhet ü ülfet bir vücûd-ı ma'mûr olup, dîvân-ı sultânî kâtibleri zümresine ilhâk olunup, refte refte dîvân-ı 'adâlet-'unvân-ı pâdişâhîde tezkirecilik rütbesiyle ser-efrâz olup, ba'dehu re'îsü'l-küttâb-ı sultânî ve nüvîsende-i ahkâm-ı hâkânî mertebesiyle ikrâm, ba'dehu tuğra-keş-i dîvânî ve tevķî'-nüvîs-i sultânî manşibiyla ihtirâm olunup, biñ altmış târihinde vedâ'-ı 'âlem-i fânî itmişdir. Hakkâ ki ol re'îs-i ehl-i 'irfân, eşhiyâ-i cihândan olmağla evşâf-ı hamîdesi şerh ü beyândan müstâğnidir. Âsârından birkaç beyt taħrîr olundu:

Nazm:

“Tut ümîdi bî-vefânîñ va'd-i bî-peymânına
Kim bilür şâyed gele birgün vefâ meydânına

Her ne deñlü hâk-i pây olsam yolında ol mehiñ
Sâye şalmaz üstüme irmez elim dâmânına

Âfitâbım seyl-i eşkim 'âlemi garķ itmesün
Bir nazâr kıll ben gubârîñ dîde-i giryânına”

Velehu:

“Vaķti var devr-i gülüñ eldeki câm-ı meyi gör
Âdemi bülbül iden sâğar-ı pey-der-peyi gör

Vaşf-ı gül şavt-ı hezârı kim oķur kim diñler
Kadeh-i bâde-i gül-gûn u şadâ-yı neyi gör”

Velehu:

“Ne cevân itdürürdüm 'arşa-i nazm içre ey Şıdkî
Semend-i hâtıra vaşl-ı dil-ârâ sine-bend olsa”

¹ Safâyi Tezkiresi, Fatih Millet Kütüphanesi, Ali Emîri Tarih, No: 771, s. 226.

Velehu:

“Göstermez idi semtini ol Ka‘be-i cânîñ
Şâf olmasa mir‘ât-ı dili kıble-nümânîñ”

b. Güftî, Teşrifâtü‘ş-Şu‘arâ‘dan:²

“Nâdire-dân-ı ‘Âlem Şıdkî Paşa-yı Nişânî:

- 1 Şi‘ri kim reşk-i dil-sitânîdir
Biri hem Şıdkî-i nişânîdir
- 2 Olmuş ol fikret-i hayâl-nümûn
Vârişü‘l-mülk-i kişver-i mazmûn
- 3 Tab‘ı kim mâye-i beyân virür
Harf-i i‘câzdan nişân virür
- 4 Olmuş ol şi‘r-i bu‘l-‘aceb imlâ
Rûy-pîrâ-yı kâleb-i ma‘nâ
- 5 Semt-i nazma hayâl-i mümtâzı
Melikü‘l-mülk-i nükte-perdâzî
- 6 Olmuş ol nükte-i hîred-‘unvân
Râst-mi‘yâr-ı pelle-i ‘irfân

c. Sefinetü‘r-Rü‘esâ‘dan:³

“Şıdkî Ahmed Efendi: “Sultân ‘Osmân Vak‘ası” esnâsında şadr-ı a‘zâm Hüseyin Paşanıñ tezkirecisi olup, fîmâ-ba‘d, menâşib-ı dîvâniyye ile kâmrân ve biñ otuz sekizde defter emîni olmağın, Sultân Murâd Hazretleri ile Bağdâd Seferi‘ne revân ve zamân-ı İbrâhîm Hânîde re‘îsü‘l-küttâblık rütbesiyle celîlü‘l-‘unvân olduğdan sonra, evâ‘il-i Sultân Mehmed Hânîde riyâsetde ber-çarâr ve Rûmili beglerbegiligi pâyesiyle kâmrân iken, altmış hılâlînde Melek Ahmed Paşa şadâretinde riyâsetden ma‘zûl ve mevķûfâtçı Mehmed Efendi mevşûl oldu. Altmış beş zarfında Beşîr Ağa ‘inâyetiyle riyâsetde Şâmî-zâde‘ye halef olmuştur. Ve altmış altı esnâsında Köprili

² Güftî, Teşrifâtü‘ş-Şu‘arâ, Fatih Millet Kütüphanesi, Ali Emîri, Manzum No: 1324, v. 64b-65a.

³ Sefinetü‘r-Rü‘esâ (Halifetü‘r-Rü‘esâ), Taşbaskı, İstanbul 1269, s. 36.

Mehmed Paşa şadâretinde yine Şâmî-zâde'ye selef olduğu mestûrdur. Bundan sonra menâsib-ı 'aliyye ile evkât-güzâr, huşûşâ nişâncılık ile meclâyı istibşâr olarak yetmiş üç Muharreminde Tamaşvâr'da merhûm olduğu akrabâsından menkûldür. Kayalar'da yalısı olmak münâsebetiyle anda olan mescidi ta'mîr itmiştir. Şi'r ü inşâdan vâye-dâr bir zât-ı mehâsin-şi'âr olmağın, ba'zı münşe'âtı Düstûrî'l-İnşâ'da mestûr olup,

“Nem-i cûduñla muţarrâ çemen-istân-ı kerem
Bâd-ı luţfuñla güşâde gül-i handân-ı kerem

Çonce-i havf u recâ bulmaz idi neşv ü nemâ
Gül-sitân-ı emele yağmasa bârân-ı kerem”

manzûmesi dîvânında mezkûr idüğü Zeyl-i Feyzî'de mestûrdur.

d. Tuhfe-i Nâ'îlî'den:⁴

Şıdkî: Muştâfâ Şıdkî veya Ahmed Paşa. Re'isü'l-Küttâb, nişâncı, Tameşvar vâlisî. Vefâtı Muharrem 1073, mîlâdî 1662. Ba'zı me'hezlar vefâtı târîhini yañlış olarak 1065 göstermekdedir.

“Bâğ-ı devletde kad-i mevzûnı serv-i ser-bülend
Bûstân-ı ma'rifetde kilki nağl-ı mîve-dâr

Külçe-i mihri felek şaymazdı hergiz zerreye
Olsa iksîr-i gubâr-ı dergehinden hişşe-dâr”

“Meger kim nûkhet-i zülfini uğratmış şabâ bâğa
Demâğ-âşüfte gördüm 'andelîb-i nağme-pîrâyı”

“Göstermez idi semtini ol Ka'be-i cânîñ
Şâf olmasa mir'ât-ı dili kıble-nümânîñ”

“Tut ümîdi bî-vefânîñ va'd-i bî-peymânına
Kim bilür şâyed gele birgün vefâ meydânına

Her ne deñlü hâk-i pâý olsam yolında ol mehiñ
Sâye şalmaz üstüme irmez elim dâmânına”

⁴ Tuhfe-i Nâ'îlî, Mehmet Nâil Tuman, Ankara 2001, s. 552, 553.

“Vaḳti var devr-i gülüñ eldeki câm-ı meyi gör
Âdemi bülbül iden sâgar-ı pey-der-peyi gör

Vaşf-ı gül şavt-ı hezârı kim okur kim diñler
Ḳadeḥ-i bâde-i gül-gûn u şadâ-yı neyi gör”

e. Nuhbetü'l-Âsâr Li-Zeyl-i Zübdeti'l-Eş'âr'dan:⁵

Şıdḳî: Muştafâ Paşadır. Tezkireci ve nişâncı olmuştur. Biñ altmış beşde şıdḳ-ı ḥayâtı kızbe tebdîl oldu.

“Nice Behrâm-ı gûrı gûr içinde kıldı nâ-peydâ
Yatur zîr-i zemîn içre nice biñ Ḥüsrev-i Dârâ”

“Bâğ-ı devletde ḳad-i mevzûnı serv-i ser-bülend
Bûstân-ı ma'rifetde kilki naḥl-ı mîve-dâr

Külçe-i mihri felek şaymazdı hergiz zerreye
Olsa iksîr-i gubâr-ı dergehinden ḥişşe-dâr”

“Demidir bülbül-i endîşe olup nağme-tırâz
Çemen-istân-ı taḥayyülde ola velvele-sâz

Açılup ḡonce-i ḥâtır ola şâd u ḥurrem
Gül-i ümmîd ile ser-sebz ola dest-yâr-ı niyâz”

“Nem-i cûduñla muḫarrâ çemen-istân-ı kerem
Bâd-ı luḫfuñla ḡüşâde gül-i ḥandân-ı kerem”

“Mest-i mey-i bî-reng-i fenâ olsa bir 'âşık
Ḳonmaz dil-i şâfına anıñ jeng-i 'alâyık”

“Göstermez idi semtini ol Ka'be-i cânıñ
Şâf olmasa mir'ât-ı dili kıble-nümânıñ”

“Ḥut ümîdi bî-vefâniñ va'd-i bî-peymânına
Kim bilür şâyed gele birgün vefâ meydânına

⁵ İsmail Beliğ, Nuhbetü'l-Âsâr Li-Zeyl-i Zübdeti'l-Eş'âr, Haz. Abdülkerim Abdülkadiroğlu, Ankara 1985, s. 263, 264.

“Meger kim nükhet-i zülfini uğratmış şabâ bâğa
Demâg-âşüfte gördüm ‘andelîb-i nağme-pîrâyı”

f. Şakayık Zeyli Vakâyi’u’l-Fuzalâ’dan.⁶

Şıdkî Paşa: Şıdkî Muştafâ Paşadır. Emâşil-i emşâl ile müşârik ve tarîk-i ‘ilme sâlik olup, küttâb-ı dîvân-ı sulţânî silkine münselik olmuş idi. Ba’zı vüzerâ-yı ‘izâmîñ tezkireciligi hıdmetinde istiğdâm olunmağın, mazhar-ı luţf-ı bî-hisâb ve tarîki ile re’îsü’l-küttâb olduğdan sonra, biñ kırk yedi târîhinde vezâret ile muvaqqî’-i dîvân-ı sulţânî oldılar. Ba’de’l-azl, biñ yetmiş üç Muharreminde âhirete irtihâl ve rahmet-i Rahmân’a isti’câl eyledi. Merhûm-ı merķûm, tuğrâyî-i mülk-i Rûm, mecmû’a-i ‘avârif ü ma’ârif, naħl-bend-i zarâyif ü leţâyif, gulğul-endâz-ı nâm u nişân, paşa-yı ‘âlî-şân idi. Âşârından müretteb ve mükemmel dîvân-ı belâgat-‘unvânları vardır. Bu eş’âr, andan numûne-dârdır:

Ez-Kaşâ’id:

“Bâg-ı devletde kad-i mevzûnı serv-i ser-bülend
Bûstân-ı ma’rifetde kilki naħl-ı mîve-dâr

Külçe-i mihri felek şaymazdı hergiz zerreye
Olsa iksîr-i gubâr-ı dergehinden hişşe-dâr

Zihn-i şâfi ‘âleme âyîne-i gîtî-nümâ
Câm-ı ‘adli bâ’iş-i def’-i humâr-ı inkisâr

Kâgıdım deryâ haţım mevc ü kalem gavvâş olup
Eyledim ‘ummân-ı dilde dür-i medħiñ der-kenâr

Baħr-ı zehhâr-ı ma’âniye sefine olmasa
Sâhil-i nazma dilim olmazdı böyle dür-nişâr

Olalı sebbâh-ı dil deryâ-yı fikre gavţâ-zen
Görmedim vaşfiñ gibi merdâne dür-i şâh-vâr

Çün şenâ zevrağları ‘ummân-ı fikri seyr idüp
Şurţâ-i luţf-ı İlâhî birle buldılar kenâr

⁶ Şeyhî Mehmed Efendi, Vakâyi’u’l-Fuzalâ, Haz. Abdülkadir ÖZCAN, C. I, İstanbul 1989, s. 675, 676.

İrdi mevsim kim donanma-yı hümâyûn-ı du‘â
Şalınup baħr-ı icâbetde ide geşt ü güzâr

Tâ ki keştî-i hilâli mevce-i şâm u seħer
Kulzüm-i çarħ içre ide geh nihân gâh âşikâr

Hâk Te‘âlâ keştî-i ‘ömrüñ haţâdan saklasun
Bâd-bân-ı ‘azmiñe olsun musahħar rûzgâr

Rûşen olsun bezm-i devletde çerâğ-ı ‘izzetiñ
Şem‘-i fânûs-ı murâdıñ her dem olup şu‘le-dâr

Sâye-i zıll-ı Hudâ’da ber-murâd ol dâ’imâ
Zevrağ-ı iğbâliñi hıfz eylesün Perverdigâr”

Ez-Ėazeliyyât:

“Câm-ı Cem la‘l-i lebiñ mir‘ât-ı İskender ruħuñ
Anı bakup görmesün yâ Rab raķîb-i bed-liķâ”

Velehu:

“Vaķti var devr-i gülüñ eldeki câm-ı meyi gör
Âdemi bülbül iden sâğar-ı pey-der-peyi gör

Vaşf-ı gül şavt-ı hezârı kim oķur kim diñler
Kadeħ-i bâde-i gül-gûn u şadâ-yı neyi gör”

Velehu:

“Tut ümîdi bî-vefâniñ va‘d-i bî-peymânına
Kim bilür şâyed gele birgün vefâ meydânına

Her ne deñlü hâk-i pây olsam yolında ol mehiñ
Sâye şalmaz üstüme irmez elim dâmânına

Âfitâbım seyl-i eşkim ‘âlemi Ėarķ itmesün
Bir nażar ķıl ben Ėubârıñ dîde-i giryânına”

Velehu:

“Sâkıyâ çünki vefâ yok bu fenâ dünyâda
Bir iki gün sürelim bâri ayak şahrâda”

Velehu:

“Ne cevân ider idim ‘arşa-i nazm içre ey Sıdkî
Semend-i hâtıra vaşl-ı dil-ârâ sine-bend olsa”

g. Sicill-i ‘Osmânî’den⁷

Sıdkî Muştafâ Paşa: İsmi Muştafâ ya Ahmed’dir. Bâb-ı ‘âlîde bi’t-tefeyyüz, ba‘zı hıdemâtda istiğdâm olunduğdan soñra, 1030’da şadr-ı a‘zam Hüseyin Paşa tezkirecisi olup, 1038’de defter emîni, ba‘dehu re’isü’l-küttâb oldu. Bir müddet soñra ‘azl olundu. 1058 Recebinde yine re’isü’l-küttâb oldu. 1060 Şa‘bânında infişâl eyledi. 1062’de şâlişen re’isü’l-küttâb olup, ba‘de’l-‘azl 1065 Rebî‘u’l-âhîrinde Rûmili pâyesiyle râbi‘an re’isü’l-küttâb ba‘dehu nişâncı oldu. Soñra Tamaşvar vâlisi olup, 1073 Muharreminde fevt olmuştur. ‘Ulemâ ve şu‘arâdandır. Dîvân-ı şi‘ri vardır. Kayalar’da yalısı olmağla orada bir mescid inşâ itdirmişdir.

B. SIDKÎ PAŞANIN HAYATI

Kaynaklara göre asıl adı Mustafa ya da Ahmed’dir. Ancak Sıdkî Paşanın yazmış olduğu aşağıdaki beyit onun adının açıkça Mustafa olduğunu ortaya koymaktadır.

Böyle resm itirdi tevķî’-i sa‘âdet nakşını
Bende-i tuğra-keşîñ ‘abd-i haķîriñ Mustafâ

(N.2-6)

Sıdkî Paşa, Tosya kasabasında doğmuştur. Kaynaklarda doğum tarihi ile ilgili bilgi bulunmayan şairin ölüm tarihi olarak da farklı yıllar gösterilmektedir. Safâyi Tezkiresi’ne göre H. 1060 / M. 1650, Nuhbetü’l-Âsâr Li-Zeyl-i Zübdeti’l-Eş‘âr’a göre H. 1065 / M.1654’tür. Sıdkî Paşa hakkında bilgi veren diğer kaynaklarda yani Sefinetü’r-Rüesâ, Tuhfe-i Nâilî, Şakayık Zeyli Vakayi’u’l-Fuzalâ, Sicill-i Osmânî ve Mecelletü’n-Nisâb’a göre ise Sıdkî Paşa H. 1073 / M. 1662 yılının Muharreminde vefat etmiştir. Görüldüğü gibi Sıdkî Paşanın ölüm tarihi olarak daha çok H. 1073 / M.

⁷ Mehmed Süreyyâ, Sicill-i Osmânî, C. III, İstanbul 1311, s. 225.

1662 yılı verilmektedir. Bu konuda Tuhfe-i Nâilî’de “ Vefâtı Muḥarrem 1073, mîlâdî 1662. Ba’zî me’ḥazlar vefâtı târiḥini yañlıṣ olarak 1065 göstermektedir.”⁸ denilmektedir. Bu durumda biz de Sıdkî Paşanın ölüm tarihi olarak H. 1073 / M. 1662 yılını kabul edebiliriz.

Sıdkî Paşanın yaşadığı yıllar IV. Murad, I. İbrahim, IV. Mehmed yıllarına rastlamaktadır. Divanda da bu adı geçen padişahlar için yazılmış çeşitli manzumeler bulunmaktadır. Ayrıca divanda kendisi için doğrudan bir şiir yazılmış olmamakla beraber I. Ahmed’in de adı IV. Murad’ın babası olması dolayısıyla geçmektedir. Şairimizin doğum tarihini bilmediğimiz için I. Ahmed zamanında yaşayıp yaşamadığı konusunda tam bir hüküm veremiyoruz. Ancak I. Ahmed’in 1603-1617 yılları arasında hükümdarlık yapmış olması Sıdkî Paşanın Sultan Ahmed zamanında da yaşamış olabileceği ihtimalini ortaya çıkarmaktadır.

Sıdkî Paşanın eğitimi hakkında kaynaklarda fazla bir bilgi bulunmamaktadır. Yalnız Safâyi Tezkiresi’nde “ Evâ’il-i ḥâlinde taḥşîl-i ma’rifet ve fenn-i kitâbet itmekle...”⁹ şeklinde bir ifadeye rastlanmaktadır.

Sıdkî Paşa ile ilgili olarak kaynaklarda üzerinde en çok durulan konu onun bulunmuş olduğu görevlerdir.

Sefînetü’r-Rü’esâ’ya göre Sıdkî Paşa önce Sadrazam Hüseyin Paşanın tezkirecisi¹⁰ sonra 1038’de defter emini¹¹ olur. İbrahim Han zamanında reisülküttablık¹² rütbesine ulaşır. Sicill-i Osmanî’den Sıdkî Paşanın dört kez reisülküttab olduğunu öğrenmekteyiz. “ ... ba’dehu re’îsü’l-küttâb oldu. Bir müddet şoñra ‘azl olundu. 1058 Recebinde yine re’îsü’l-küttâb oldu. 1060 Şa’bânında infişâl eyledi. 1062’de şâlişen re’îsü’l-küttâb olup ba’de’l-‘azl 1065 Rebî’u’l-âḥirinde Rûmili pâyesiyle râbi’an

⁸ Tuhfe-i Nâilî, s. 552, 553.

⁹ Safâyi Tezkiresi, v. 64b-65a.

¹⁰ Tezkireci: Divan-ı hümayunun yazı işleriyle meşgul bulunan memurun ünvanıdır. İlk zamanlarda maiyetinde birkaç katip bulunan bir tek tezkireci varken sonraları “Tezkire-i evvel” ve “Tezkire-i sâni” unvanıyla iki tezkireci kullanılmıştır. Âmirleri reisülküttaptı.

¹¹ Defter Emini: Önceleri Defter-i hakani nazırı, defter-i hakani emini, son zamanlarda da Tapu umum müdürü adını taşıyan vazife sahibinin ilk ismi idi. Defter eminliğinin hangi tarihte ihdas olduğuna dair bir kayıt ve malumata tesadüf olunmuyorsa da Fatih Kanunnamesi’nde bu memuriyetten bahsedilmiş olması memuriyetin eskiliğini ispat eder. Defter emini, divan heyeti dışındaki vazife sahiplerinin en mühimlerinden idi.

¹² Reisülküttap: Katiplerin reisi manasına gelen reisülküttap İkinci Sultan Mahmud’un saltanatının hemen hemen sonlarına kadar (1251-1835/36) Divan-ı hümayun katiplerinin âmiri olup hariciye nazırlığı yerine kullanılmış bir tabirdir. Reis Efendi de denilen ve “ Menasıb-ı sitte” den sayılan reisülküttaplik Osmanlı devletinin eski mansıplarındandır.

re'isü'l-küttâb, ba'dehu nişancı¹³ oldu."¹⁴ Sıdkî Paşa daha sonra da Tamaşvâr valisi olmuştur.

Sıdkî Paşanın yapmış olduğu görevlerle ilgili olarak bazı kaynaklarda "... dîvân-ı sultânî kâtibleri zümresine ilhâk olup refte refte dîvân-ı 'adâlet-'unvân-ı pâdişâhîde tezkirecilik rütbesiyle ser-efrâz olup, ba'dehu re'isü'l-küttâb-ı sultânî ve nüvisende-i ahkâm-ı hâkânî mertebesiyle ikrâm, ba'dehu tuğra-keş-i dîvânî ve tevki'-nüvis-i sultânî mansıbıyla ihtirâm olunup..."¹⁵, "Ba'zı vüzerâ-yı 'izâmın tezkireciligi hizmetinde istihdâm olunmanın, mazhar-ı luğf-ı bî-hisâb ve şarîki ile re'isü'l-küttâb olduğdan sonra, biñ kırk yedi târihinde vezâret ile muvaqqî'-i dîvân-ı sultânî oldılar."¹⁶ denilmektedir.

Sefinetü'r-Rü'esâ ve Sicill-i Osmanî'de Sıdkî Paşanın Kayalar mevkiinde yalısı olmakla oraya bir mescid yaptırdığı yazılıdır. Hâlâ Ortaköy ve Kuruçeşme arasında bir câmi bulunmakta ve oraya Defterdâr Burnu denilmektedir.¹⁷

Sıdkî Paşa hakkında bilgi veren kaynaklar dışında Sıdkî Paşa Divanı'nda onun hayatıyla ilgili bazı beyitlere rastlanmaktadır. Bu beyitler Sıdkî Paşanın bazı görevlere ulaşmak istemesi dolayısıyla kaleme alınmıştır.

Ben marîz-i 'illet-i hırmâna çâreñ var mıdır
Va'de-i tîmâr ile gerçi virirsin tesliyet

Şıdkî-i bîmâra lâzım oldu tîmâr eylemek
Yâ ze'âmetle şifâ-bağş ol yağod bir tevliyet (K.7-32,33)

Südde-i sidre-mekîniñ hâkine yüzler sürüp
'Arz-ı hâl eyler kemîneñ Şıdkî-i 'uzlet-nişîn

Çullarıñ hep aldılar aylıkların mesrûr olup
Kaldı bir aylıksız ancak ol haqîr-i dil-ğazîn

¹³ Nişancı: Osmanlılar zamanındaki yüksek vazifelerden birinin adıdır. İslam hükümetlerinde "Sahib-i kalem-i âlâ", "Sahib-i divanü'l-inşâ", "Muvakki", "Tuğrai", "Pervane" adları verilen makam sahibine Osmanlılar "Nişancı" ve gördüğü vazifeden kinaye olarak da "Tevki" ismini vermişlerdir. Hükümdarların alametlerini taşıyan ferman ve beratlarla Türklerde "nişan" adı verildiğinden bu alameti çekmeğe izinli makam sahibine de "Nişancı" denilmiştir.

¹⁴ Mehmed Süreyyâ, a.g.e, s. 225.

¹⁵ Safâyî Tezkiresi, v. 64b-65a.

¹⁶ Şeyhî Mehmed Efendi, a.g.e, s. 675, 676.

¹⁷ İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu, C. II, İstanbul 1959, s. 404, 405.

Sâdece bir hil'at-ı hıdmet 'inâyet kııl aña
Atlas-ı zer-beft-i câh olmazsa ey şevket-çarîn

Cebhe-sây-ı dâmen-i pîrâhen-i hırmân olup
Çalmasun künc-i elemde ser-be-zânû-yı enîn (Kt. 3-5,6,7,8)

C. SİDKÎ PAŞANIN EDEBÎ KİŞİLİĞİ

Sıdkî Paşa hakkında bilgi veren kaynaklar onun edebî kişiliği üzerinde fazla durmamıştır. Sıdkî Paşanın sanatıyla ilgili olarak kaynaklarda "... şi'r ü inşâda mâhir ve qalem-rev-i iqlîm-i 'irfânda 'adîli nâdir, pür-ma'rifet ..." ¹⁸, "Şi'r ü inşâda vâye-dâr bir zât-ı mehâsin-şi'âr olmağın ..." ¹⁹ şeklinde ifadelerle rastlanmaktadır. Vakâyi'u'l-Fuzalâ'da divanı mükemmel olarak nitelendirilir: "Âşârlarından müretteb ve mükemmel dîvân-ı belâgat-'unvânları vardır." ²⁰ Güftî ise Teşrifâtü's-Şu'arâ'sında aşağıdaki beyitlerle Sıdkî Paşanın sanatını övmektedir.

- 1 Şi'ri kim reşk-i dil-sitânîdir
Biri hem Şıdkî-i nişânîdir
- 2 Olmuş ol fikret-i hayâl-nümûn
Vârişü'l-mülk-i kişver-i mazmûn
- 3 Tab'ı kim mâye-i beyân virür
Harf-i i'câzdan nişân virür
- 4 Olmuş ol şi'r-i bu'l-'aceb-implâ
Rûy-pîrâ-yı kâleb-i ma'nâ
- 5 Semt-i nazma hayâl-i mümtâzı
Melikü'l-mülk-i nükte-perdâzî
- 6 Olmuş ol nükte-i hıred-'unvân
Râst-mi'yâr-ı pelle-i 'irfân ²¹

¹⁸ Safâyi Tezkiresi, s. 226.

¹⁹ Sefînetü'r-Rü'esâ (Halîfetü'r-Rü'esâ), s. 36.

²⁰ Şeyhî Mehmed Efendi, a.g.e, s. 675, 676.

²¹ Güftî, Teşrifâtü's-Şu'arâ, Fatih Millet Kütüphanesi, Ali Emîri, No: 1324, v. 64b-65-a.

Bunun dışında Sıdkî Paşanın, özellikle kasidelerin fahriye bölümlerinde kendi şiirleri ve şairliği üzerindeki görüşlerine de rastlamaktayız.

Onun düşünce atı yıldırım gibi süratli bir Burak'tır.

Bir Burâk-ı berç-sür'atdir kümeyt-i fikretim
Kim aña aqşâ-yı eflâk oldu kem-ter menzilet (K.7-21)

Şiirleri övülen kişinin ayakları altına serilecek cevherdir.

Gevher-i nazmım nişâr-ı hâk-pâyîñ eyledim
Kim bula yümn-i kabûl-i luţfuñ ile meymenet (K.7-30)

Sözlerini inciye benzetir.

Leb-i cân-bağşını bir resm ile gevher-bâr it
Ki dür-i nuţkuñ ola zîb-dih-i gûş-ı hilâl (K.8-4)

Kendisine seslenerek kaleminden bir sihir ortaya koymasını böylece söz sahiplerinin, yazdığı o güzel şiirlere "sihr-i helal" demesini ister.

Bir füsûn eyle zebân-ı kalemiñden izhâr
Ki disünler aña erbâb-ı sühân sihr-i helâl (K.8-5)

Şiirini "bî-bedel" yani eşsiz olarak nitelendirir.

Zâhir oldu bu şi'r-i bî-bedelim
İşidüp vaşfını derûnumdan (K.12-6)

Kendisini söz gelininin yüzünü süsleyen bir gelin süsleyicisi olarak görür. Hükümlerin yüzü onun kalemiyle güzellik bulur.

Ben de bir mâşîta-i çihre-güşâ-yı sühânım
Ki bulur hâmem ile zîb vücûh-ı aḥkâm (K.2-42)

O, güzel söz söyleme meydanının süvarisidir. Kağıdı arsa, gönlü at, kalemiyse gemdir.

Benim ol fâris-i meydân-ı belâgat ki baña
Kâğıdım ‘arşa dilim rahş u kalem oldu licâm (K. 2-44)

O, söz meclisinin şekerle beslenen papağanıdır.

Söyle ey tûti-i şekker-şiken-i bezm-i maqâl
Ki mücellâ ola mir’ât-ı dil-i ehl-i kemâl (K.8-1)

Yazdıkları şiirlerin etkileyiciliği dolayısıyla kendisini “sâhir” yani büyücü olarak nitelendirir.

Benim ol kâtib-i sâhir ki benân-ı kalemim
Naşş-perdâz-ı sühan mâşıta-i çihre-i râz (K.10-23)

Kendisini bayramın gül bahçesinin bülbülüne, söylediklerini de bülbülün güzel sesine benzetir.

‘Andelîb-i çemen-i gül-şen-i ‘îd ol Şıdkî
Bâng-ı ahsenteñi gûş eylesün erbâb-ı maqâl (K.9-7)

O, ilim, bilgi ve nesir yazma gül bahçesinin bülbülüdür, şiir söyleyen tatlı sözlü bir papağandır, fazilet ve hüner kaynağının cevheri, kabiliyet denizinin incisidir:

Benim o bülbül-i gül-zâr-ı dâniş ü inşâ
Benim o tûti-i şîrîn-kelâm-ı nazm-inşâd
Benim o gevher-i yektâ-yı kân-ı fazl u hüner
Benim o dürr-i yetîm-i muhîtt-i isti’dâd (K.11-51,52)

Ecdadı onunla övünse şaşılmaz.

Benimle olsa mübâhî ‘aceb midir âbâ
Benimle itse tefâhür ‘aceb midir ecdâd (K.11-53)

Kendisini büyük şairlerle, düşünürlerle karşılaştırarak şairliğini, yaratılışını över. Hâcû-yı Kirmânî, şairin sultanın medhi için yazdığı şiiri görse onun öğrencisi olacak, Eflatun ise onun şiir kabiliyeti karşısında boyun eğecektir.

Nice Şâh-nâme-gûy-ı medh-i sultân olduğum görse
Sebağ-ğânım olurdu cân ile Hâcû-yı Kirmânî

Ne hikmet resm ider hâmem göreydi şafha-i medhe
Olurdu tab'ıma teslim Eflâtûn-ı Yûnânî (K.3-13,14)

Kendisine öyle güvenmektedir ki zaman zaman şairlik konusunda
iddiada bulunanları bahse davet etmektedir.

Dilim baħr-ı haċâyık sözlerim lü'lü-i lâlâdır
Benimle baħş iden gelsün ma'ânî-i daċâyıkdan (G.60-5)

Aşağıdaki beyitte ise “şâyed ola” ifadesiyle şiirlerinin beğeni
kazanması konusunda şüpheyi düştüğü görülmektedir.

Sözlerim şâyed ola şâyeste-i hüsn-i kabûl
Tâli'-i mes'ûduma reşk ide Selmân u Zahîr (K.5-15)

Bazen de şiirindeki eksiklerin hoş görülmesini ister.

Eski tarz üzre tamâm olmuş gazeldir Şıdkiyâ
Luċ idüp yârân-ı tâze ċalmasun noċşânına (G.66-5)

Bir başka beyitte ise yazdığı şiirler ve kasideler dolayısıyla asla
iltifat görmediğini söylemektedir.

'Arz-ı kâlâ-yı belâgat itmedim bir kimseye
Olmadım şi'r ü ċaşîde birle hergiz mültefet (K.7-24)

O, asla kimseye övgü şiirleri sunmadığını ve şiirlerini marifet sebebi
olarak kullanmadığını söyler.

İtmemişdim kimseye hergiz kılâde midħatim
ċılmamışdım şi'rimi hergiz medâr-ı ma'rifet (K.7-27)

Sıdkî Paşa “ Ne âşığm aşkı ne şairin şiiri kaldı.” diyerek zamanın
şiirlerinden ve şairliğinden yakınmaktadır.

Ne 'aşk-ı âşıkî Şıdkî ne şi'r-i şâ'irî ċaldı
Derûnum oldu efsürde hevâ-yı nâ-muvâfıkdan (G.60-7)

Sıdkî Paşa, görüldüğü gibi klasik edebiyatın da bir gereği olarak, bazen şiirlerini ve şairliğini övmekte, kendisini büyük şairlerle karşılaştırmakta, bazen yazdıklarının beğeni kazanmasını ummakta bazen de şiirlerine asla iltifat edilmediğini açıkça söylemektedir. Bununla birlikte zaman zaman da şairlik konusunda bahse girecek kadar iddialı olmaktadır.

Kaynaklar Sıdkî Paşadan daha çok bir devlet adamı olması dolayısıyla bahsetmiş, şairliği üzerinde pek durmamış yalnız “şiir ve inşada mahir”, “şiir ve inşadan vâye-dâr” demekle yetinmiştir. Bu durumda Sıdkî Paşanın divanı onun edebî yönü hakkında hüküm vermemizi sağlayacak önemli bir kaynak olmaktadır.

Sıdkî Paşa mutasavvıf bir şair değildir. Divanda tasavvufi birkaç beyit, bir tevhid ve bir na‘tın dışında dinî şiire rastlanmaz. Bu nedenle onun şiirlerinde örneğin Fuzûlî’de olduğu gibi derinlerde ikinci bir anlam bulunmak her zaman mümkün olmaz.

Bununla birlikte belki de Sıdkî Paşanın bir devlet adamı olması, önemli görevlerde bulunması, söz konusu kaynaklardan ve şiirlerinden anladığımız kadarıyla zaman zaman savaflara katılması veya katılmak istemesi, pek çok fetihlere şahid olması kısacası yaşadığı dönemin önemli bir yanını oluşturan savaflarla, fetihlerle iç içe olması hançer, ok, kılıç, yay, gürz, top, tüfek, silah gibi birçok savaş araç gereçleriyle terimlerinin onun şiirlerinde önemli bir yer tutmasını ve şahid olduğu bazı tarihî olayların şiirlerine yansımaları sağlamıştır. Öyle ki bu kavramlar bazen bir savaş dolayısıyla gerçek anlamlarında kullanıldığı gibi bazen de sevgilinin kaşları, gözleri ve bakışlarının yaralayıcı özelliği göz önünde tutularak yapılan benzetmelerin yanında farklı durumları ifade etmek için de kullanılmıştır.

Şaddim kemân u âhım idüp tîr-i cân-güdâz
Şaştım dil-i ‘adûyâdır ammâ ki nâfdan (G.56-1)

Gele ey ‘arşa-i nazm içre silih-şôr-ı sühân
Göster ehl-i dile bâzîçe-i semsîr-i kelâm (K.2-2)

Nâvek-i fikri kemân-ı dile şöyle gezle
Ki ire menzil-i maşşûda sihâm-ı ilhâm (K.2-3)

Çat’-ı ‘alâka eyler idi yârdan rakîb
Tîg-ı sitîz-i himmeti çeksem gılâfdan (G.56-4)

Zahm-ı hadeng-i ceys-i gam-ı rûzgârdan
Bî-tâb olup çekildi gönül kâr-zârdan (G.52-1)

Benim ol ‘arşa-i nazm içre kemân-keş ki baña
Nâl-i zih enmiledir kavs-i sihâmım aqlâm (K.2-43)

Bunun dışında savaş araç gereçlerinin çokça kullanıldığı ve gürültülü bir savaş ortamının gözler önüne serildiği beyitlerin sayısı hiç de az değildir.

Rezminiñ debdebe-i kûsını gûş eylemeden
Oldı âvâze-i kûpâl-i gamıñ ser-sâmı (K.4-32)

İşidüp velvele-i rezmini lillâhi’l-ğamd
Ne imiş bildi ‘Acem gûlgüle-i Ervâm’ı (K.4-34)

Şarşar-ı kûpâl-i rezmiñ şadmese eflâkde
Zikr olunsa şarşılup lerzân olur tâk-i eşîr (K.5-21)

Görse şast-ı nâvek-i haşm-efgeniñ Behrâm-ı Gür
Şerm idüp tîr ü kemân-keşide olmazdı dilîr (K.5-19)

Meterisler kırup etrâfına cünd-i İslâm
Şevk ile naşb idüp a‘lâm-ı zafer-encâmı (K.4-14)

Kaynaklarda her ne kadar Sıdkî Paşanın eğitimi hakkında bir bilgi verilirse de onun nişancılık, reisülküttaplık hatta valilik gibi görevlerde bulunması iyi bir eğitim aldığına göstergesidir. Ayrıca divanında bulunan Farsça şiirler onun şiir yazabilecek derecede Farsça bildiğini ortaya koyar. Sıdkî Paşa şiir bilgisine sahiptir. Şiirlerinde imaleler dışında dikkati çekecek kadar fazla vezin hatası bulunmamaktadır. Ancak az da olsa bazı yerlerde kafiye ve redif konusunda zorlandığı görülmektedir. Bu konuyla ilgili bir örnek aşağıda verilmiştir.

- 1 Sâkiyâ çünki beğâ yok bu fenâ dünyâda
Bir iki gün sürelim bâri ayak şahrâda
- 2 Fûrkat-i vaşlıñ ile qalmadı râhat dilde
Hasret-i la‘liñ ile oldı lelim bîcâde
- 3 Elemim görse terağğum idüp ağlar dîdem
Hâlim aındıkça acır baña dil-i şeydâ da

- 4 Pây-mâl-i gam olur şâha-i 'aşkıñda seniñ
Murğ-ı bismil gibi ğaltıde olan üftâde
- 5 Şıdkıyâ bîm ü ümîd ile dönüpdür gönîlüm
Bî-sütûn'da ğam-ı Şîrîn'i çeken Ferhâd'a (G.68)

“Divan şiirinde kafiye ve redif gibi unsurların kullanımını büyük ölçüde gelenek belirler. Bu anlayışta kafiye daha çok göze hitap eder. Dolayısıyla şairler bazen Türkçe kelimelere getirilen eklerle birbiriyle kafiyeli olması mümkün olmayan ancak aynı sesleri ihtiva eden kelimelerle kafiye yapmışlardır.”²² Görüldüğü gibi burada bulunma hâli eki ya da bağlaç olan -da üç yerde redif olarak kullanılmıştır. İki yerde -de kelimenin son hecesidir ve kafiye gibi görünmektedir. Son mısradaki ise redif -a şeklindedir.

Divan şiirinde kafiyenin bütünleyicisi ve zenginleştiricisi olarak redife çok yer verilmiştir ve bu redifler genellikle Türkçe kelimelerden seçilmiştir. Sıdkî Paşa Divanı'nda da 71 gazelin 42'sinde redif kullanılmıştır. Bu rediflerden 32'si Türkçe, 1'i Arapça 7'si ise Farsça-Türkçe karışımıdır.

Sıdkî Paşa daha çok kaside ve gazel yazmayı tercih etmiştir. Divandaki manzumelerin %88'ini kasideler ve gazeller oluşturmaktadır.

Her ne kadar aşağıdaki dört örnekte görüldüğü gibi bazen uzun zincirleme tamlamalara yer verse de Sıdkî Paşanın, şiirlerinde çok da ağır bir dil kullanmadığını söyleyebiliriz. Hatta yer yer divanda tamlamaların çok az kullanıldığı beyitlere hatta şiirlere rastlanmaktadır.

Bâd-ı sermâdan perîşân-hâtır oldu gül-sitân
Çün dil-i vîrâne-i erbâb-ı 'aşk-ı dil-figâr (G.19-3)

Bârekallah zî-nevâl-i ğıbtâ-i ehl-i kerem
Levhaşallah zî-sehâ-yı reşk-i ehl-i mevhibet (K.7-9)

Anîñ resm-i dil-âvîz-i ğıred-fersâsınıñ Mânî
Olurdu naqşına ğayrân eger gelse temâşâya (K.6-11)

Vâkıf-ı mevki-i tahsîn-i sa'âdet-temkîn
Sâlik-i meslek-i ihsân-ı mevâhib-minvâl (K.9-9)

²² Muhsin Macit, Eski Türk Edebiyatı El Kitabı, “Ses Yapısı”, Grafiker Yayınları, Ankara 2002.

- 1 Kaşîñ yay oldı cãnâ çün müjeñ tîr
Göñül murğı müheyyâ saña naçîr
- 2 Nice şerh eyleyim sûz-ı firâkıñ
Ki hâmem tutuşur itdikçe tahtîr
- 3 Vişâliñ lezzeti gelmez lisâna
O zevkîdir olunmaz dille tahtîr
- 4 Murâdım vaşl iken düşdüm firâka
Bozarmış çâre ne tedbîri tahtîr
- 5 Yüri nakd-i sirişkiñ irtişâ vir
Dilerseñ Şıdkiyâ cãnânı teşhîr (G.18)

Sıdkî Paşa, şiirlerinde deyimlere de yer vermiştir. İki eli kanda olmak, gösteriş yapmak, kulağa küpe olmak, başa çıkarmak, dem vurmak, vs. onun, divanında kullandığı deyimlerden bazılarıdır.

Tutalım iki elim kanda imiş ihsân it
Ki ide şahid-i ümmîdimi luţfuñ tannâz (K.10-32)

Cebe satmak dilerse yeri vardır raşş-ı gerdûna
Cebelü torı şol dem kim ide âheng-i pûyânı (K.3-24)

Kelâm-ı pâk-i Şıdkî her kulağa gûş-vâr olmaz
Dür-i nâ-yâb-ı ‘ummân-ı derûndur şâygân şanma (G.63-5)

Şan‘at-ı ‘aşk içre kârı başa çıkmış ‘âşıkız
İftihâr eyler bizimle Vâmık u Ferhâd u Kays (G.28-4)

Bâgda hâşiyet-i neşv ü nemâ şimdi urur
Nefes-i mu‘cize-ârâ-yı Mesîhâ’dan dem (G.48-5)

Sonuç olarak divandaki nazım şekillerinin şekil ve muhteva özelliklerini ve kaynakların onun hakkında söylediklerini göz önünde bulundurarak Sıdkî Paşanın döneminin orta dereceli bir şairi olduğunu söylemek mümkündür.

D. SİDKÎ PAŞANIN ESERLERİ

Sıdkî Paşanın Berf ü Bahâr, Gazavât-ı Sultân Murâd-ı Râbi risaleleri ve divanı olmak üzere üç eseri bulunmaktadır. Ancak kaynaklarda bunlardan yalnızca divana değinilmiştir.

“Âşârlarından müretteb ve mükemmel dîvân-ı belâgat-‘unvânları vardır.”²³

“Dîvân-ı şî’ri vardır.”²⁴

a. **Divan:** Sıdkî Paşa Divanı manzum ve mensur karışık olarak yazılmış bir dibace ile başlar. Burada Türkçe bir kaside de bulunmaktadır. Daha sonra Farsça 4 kaside, 3 gazel ve 1 adet mesnevi yer alır. Bunları Türkçe kasideler takip eder. Dibace kısmında yer alan kaside dışında burada 15 Türkçe kaside mevcuttur. Bu kasideler arasında karışık olarak 6 kıt’a, 4 nazm ve gazel nazım şekliyle yazılmış 4 manzume bulunmaktadır. Bunlardan sonra 1 adet mesnevi ve 1 adet tahmis gelir. Tahmisi 5 adet tarih manzumesi izler. Bunlardan 2’si Farsça, 3’ü Türkçedir. Divanın sonunda yer alan 69 gazelden 2’si Farsçadır.

Sonuç olarak Sıdkî Paşa Divanı’nda Farsça 4 kaside, 5 gazel, 2 tarih ve 1 adet mesnevi; Türkçe 16 kaside, 71 gazel, 3 tarih, 1 tahmis, 6 kıt’a, 4 nazm ve 1 adet mesnevi mevcuttur. Bu manzumelerin hiç birinde başlık kullanılmamıştır.

Divanın ilk beyti:

ای توطوطی دهانرا شکر
شکر نعمت بلبل جانرا شهپر

Divanın son beyti:

زکات حسنکه صدقی کبی فقیر اولمز
قلنرانه دیلرسه او شئی اللهی

Tamâm şüd tahrîr-i in dîvân-ı bî-hemtâ-yı merhûm u mağfûr Hâzret-i Şıdkî Pâşâ be-ibtidâ-yı mâh-ı cemâziye’l-evvelî 1071

²³ Şeyhî Mehmed Efendi, a.g.e, s. 675, 676.

²⁴ Mehmed Süreyyâ, a.g.e, s.225.

b. **Berf ü Bahâr**: Süleymaniye Kütüphanesi, Hamidiye Bölümü, No: 1103/2, v. 55b-75b, 20 varak.

Berf ü Bahâr, içerisinde yer yer manzum parçaların da bulunduğu, kahramanları alegorik mensur bir hikayedir. Hikayede “Berf ü Bahâr, Diyâr-ı Rebî‘ , Gülşen-âbâd, Sayf, Hazân, Sabâ, Hurşîd, Nîsân” gibi mefhumlar kişileştirilmiş ve aralarındaki mücadeleler bir savaş edası içerisinde anlatılmıştır. İçerisinde Arapça bazı sözlerin de bulunduğu eser, 11 beyitlik Türkçe manzum bir parçayla sona ermektedir.

c. **Gazavât-ı Sultân Murâd-ı Râbi**: Süleymaniye Kütüphanesi, Hamidiye Bölümü, No: 1103/3, v. 76b-138b, 63 varak.

Bu eserde IV. Murad’ın 1635 yılındaki Revan Seferi ve Revan Kalesi’nin alınışı anlatılmaktadır. Mensur olan eserde yer yer Arapça, Farsça, Türkçe manzum parçalar da yer alıyor. Revan Kalesi’nin fethinin ayrıntılarıyla anlatıldığı bu eserde Kale’nin fethini tebrik için Sıdkî Paşa tarafından yazılmış olan 47 beyitlik güzel bir kaside de bulunmaktadır. Sıdkî Paşa bu sefere görevli olarak bizzat katılmış, izlenimlerini ve gördüklerini detaylı olarak neredeyse günü gününe anlatmıştır. Osmanlı Tarihi açısından da önem taşıyan bu eser, 8 beyitlik manzum bir kısım ile sona ermektedir.

E. NÜSHA TAVSİFİ

Sıdkî Paşa Divanı, Süleymaniye Kütüphanesi, Hamidiye Kitaplığı No: 1103’te kayıtlıdır. Eserin istinsah tarihi 1 Cemaziyevvel 1071 / 2 Ocak 1661’dir. Sıdkî Paşanın H.1073 / M.1662 yılında vefat ettiğini göz önünde bulundurduğumuzda divanın şair hayattayken istinsah edildiği sonucunu çıkarabiliriz. Divanda müstensih adı bulunmamaktadır. Müellifin üç eserinin de bir arada bulunması ve başka nüshalarına rastlanmaması divanın müellif hattı olabileceği ihtimalini de düşündürmektedir; fakat bu konuda kesin bir yargıya varmamız mümkün değildir.

Yazmanın ebatları 205x122, 162x80’dir. Yaprak sayısı 54, satır sayısı 15’tir. Divan talik ile istinsah edilmiş olup tezhipli ve yaldızlıdır. Kağıd âbâdîdir. Cildin etrafı meşin, üstü ebru kaplı ve mikleplidir. 55-138. yapraklarda Sıdkî Paşanın Berf ü Bahâr ve Gazavât-ı Sultân Murâd-ı Râbi risaleleri yazılı ve I. Abdülhamid’in tuğralı vakıf mührü basılıdır.

Sıdkî Paşa hakkında bilgi veren kaynaklarda geçen bazı beyitlerin divanda bulunmaması eserin başka bir nüshasının daha olduğunu ya da şairimizin divanının yazıldığı veya istinsah edildiği tarihten sonra iki yıl daha yaşamış olmasından dolayı vefatına kadar başka şiirler de yazmış

olabileceğini göstermektedir. Kaynaklarda geçen şu iki beyit divanda bulunmamaktadır.

“Meger kim nühket-i zülfini uğratmış şabâ bâğa
Demâg-âşüfte gördüm ‘andelîb-i nağme-pîrâyı”²⁵

“Nice Behrâm-ı gûrı gûr içinde kıldı nâ-peydâ
Yatur zîr-i zemîn içre nice biñ Hüsrev-i Dârâ”²⁶

Kaynaklarda verilen aşağıdaki beyitler divanda bazı küçük farklılıklarla bulunmaktadır.

Divanda “ümîd ol”

“Tut ümîdi bî-vefânîñ va‘d-i bî-peymânına
Kim bilür şâyed gele birgün vefâ meydânına”

Divanda “ider idim”

“Ne cevân itdürürdüm ‘arşa-i nazm içre ey Şıdkî
Semend-i hâtıra vaşl-ı dil-ârâ sine-bend olsa”

Divanda “dest-yâr”

“Açılup gonce-i hâtır ola şâd u hurrem
Gül-i ümmîd ile ser-sebz ola destâr-ı niyâz”

Divanda “bekâ”

“Sâkıyâ çünki vefâ yok bu fenâ dünyâda
Bir iki gün sürelim bâri ayak şahrâda”

²⁵ Tuhfe-i Nâilî, s. 552, 553 ve İsmail Belîğ, Nuhbetü'l-Âsâr Li-Zeyl-i Zübdeti'l-Eş'âr, Haz. Abdülkerim Abdülkadiroğlu, Ankara 1985, s. 263, 264.

²⁶ İsmail Belîğ, a.g.e, s. 263, 264.

F. SİDKÎ PAŞA DİVANİ'NİN ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

I. Sıdkî Paşa Divanı'nda Türkçe Nazım Şekilleri ve Aruz Kalıpları

a. Divanda 7 farklı nazım şekliyle yazılmış manzume bulunmaktadır: 16 kaside, 71 gazel, 3 tarih, 1 tahmis, 6 kıt'a, 4 nazm, 1 mesnevi. Bu 7 farklı nazım şeklinde yazılan manzumelerin toplam sayısı 102'dir. Yani divanda 102 adet manzume mevcuttur.

b. Divandaki tüm manzumelerin toplam beyit sayısı 1131'dir.

c. Beyit sayısı olarak nazım şekillerinin divandaki yüzde oranları şöyledir:

1. Kasideler: 607 beyit (%53.66)
2. Gazeller: 393 beyit (%34.74)
3. Kıt'alar: 57 beyit (%5.03)
4. Nazmlar: 33 beyit (%2.91)
5. Tarihler: 21 beyit (%1.85)
6. Tahmis: 12 beyit (%1.06)
7. Mesnevi: 8 beyit (%0.7)

Sıdkî Paşa Divanı'ndaki 102 manzumede kullanılan 9 farklı aruz kalıbının yoğunluk sırasına göre yüzde oranları şöyledir.

1. "Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fa'ilün" : 34 manzumede (%33.3)
2. "Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün" : 28 manzumede (%27.45)
3. "Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün" : 12 manzumede (%11.76)
4. "Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün" : 6 manzumede (%5.88)
5. "Mef'ülü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün" : 6 manzumede (%5.88)
6. "Mef'ülü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fa'ülün" : 6 manzumede (%5.88)
7. "Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün" : 5 manzumede (%4.90)
8. "Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fa'ülün" : 3 manzumede (%2.94)
9. "Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün" : 2 manzumede (% 1.96)

Sıdkî Paşa Divanı'nda bulunan nazım şekillerini sırasıyla şu şekilde incelemek mümkündür:

1. KASİDELER

1. Sıdkî Paşa Divanı'nda 16 kaside bulunmaktadır.
2. Kasidelerin toplam beyit sayısı 607'dir.
3. Kasidelerin beyit sayıları sırasıyla 36, 49, 50, 48, 31, 37, 38, 38, 28, 38, 61, 15, 40, 42, 36 ve 20'dir. Görüldüğü gibi kasidelerin en azı 15, en çoğu 61 beyittir.
4. Kasidelerde toplam 5 adet aruz kalıbı kullanılmıştır ki bu kalıpların yoğunluk sırası şöyledir:

1. "Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün" : 7 kaside
2. "Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün" : 4 kaside
3. "Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün" : 2 kaside
4. "Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün" : 2 kaside
5. "Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün" : 1 kaside

5. Sıdkî Paşa Divanı'nda bulunan kasidelerin sırasıyla özellikleri ve muhtevaları şu şekildedir:

1. Kaside: Toplam 36 beyit olan bu kaside Sultan Mehmed Han hakkında yazılmış bir medhiyedir. Aruzun "Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün" kalıbıyla yazılmıştır. "-âr" kafiyeli olan kasidede mahlas 30. beyittedir.

2. Kaside: Bu kaside Sultan Murad için yazılmış bir medhiyedir. Aruzun "Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün" kalıbı kullanılmıştır. Toplam 49 beyit olan kasidenin 25. beyti Farsçadır. "-âm" kafiyelidir. Mahlas 46. beyittedir.

3. Kaside: 50 beyitlik bu kaside Sultan Murad ve Sultan Murad'ın atları için yazılmış bir medhiyedir. Dört atın adları verilerek özellikleri anlatılmaktadır. "-ân" kafiyeli ve "-ı" rediflidir. Ancak bazı yerlerde "-î" redif olarak kullanılmıştır. Ayrıca bir yerde kafiye "-âni" şeklindedir. Aruzun "Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün" kalıbıyla yazılan kasidede mahlas 44. beyittedir.

4. Kaside: Revân Kalesi'nin fethi üzerine yazılan bu kaside 48 beyittir. Aruzun "Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün" kalıbı kullanılmıştır. "-âm" kafiyeli ve "-ı" rediflidir. Diğer kasidede olduğu gibi bazen redif olarak "-î" kullanılmıştır. Mahlas 45. beyittedir.

5. Kaside: Aruzun "Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün" kalıbıyla yazılan bu kaside Sultan Murad hakkında bir medhiyedir. "-îr" kafiyelidir ve 31 beyitlidir. Mahlas 7. beyitte kullanılmıştır.

6. Kaside: Toplam 37 beyit olan bu kaside aruzun “Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün” kalıbıyla yazılmıştır. Nerede ve niçin kurulduğu hakkında ipucu bulunmayan ve padişahın yaptırdığı bir çadır için yazılmıştır. Bu çadırın özellikleri bir köşkle eş değer tutulmuştur. “-â” kafiyeli ve -ya redifli olan bu kasidede zaman zaman “pâye, mâye, sâye” gibi kelimelerin benzer seslerinin kafiye olarak kullanıldığı ve redife yer verilmediği görülmektedir. Ayrıca bir yerde rastlanılan “Rây’a” kullanımında kafiye “-ây” ve redif “-a” şeklindedir. Mahlas 33. beyittedir.

7. Kaside: Bu kaside Receb Paşa hakkında yazılmış bir medhiye olup Sıdkî Paşa burada Receb Paşadan kendisine görev verilmesini istemektedir. 38 beyitlik bu kaside aruzun “Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün” kalıbıyla yazılmıştır. “-et” rediflidir. Mahlas 33. beyittedir.

8. Kaside: Toplam 38 beyit olan “-âl” kafiyesi kullanılan bu kaside Ahmed Paşa için yazılmış bir medhiyedir. Aruzun “Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün” kalıbı kullanılmıştır. 29-33. beyitler arası tegazzül olup mahlas 33. beyittedir.

9. Kaside: Sıdkî Paşanın Hafız Paşa için yazdığı bu medhiye bir Ramazaniye’dir. Beyit sayısı 28 olan bu kaside aruzun “Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün” kalıbıyla yazılmıştır. Mahlas 7. beyitte kullanılmıştır ve “-âl” kafiyelidir.

10. Kaside: 38 beyitlik bu kaside Hüsrev Paşa için yazılmış bir medhiyedir. Bu manzumeden Sıdkî Paşanın ayrılmış olduğu bir göreve tekrar dönmek istediği anlaşılmaktadır. Aruzun “Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün” kalıbı kullanılmıştır. Mahlas 33. beyittedir. “-âz” kafiyesiyle yazılmıştır.

11. Kaside: 61 beyitle divandaki en uzun kasidedir. Adı belirtilmeyen ve savaşa giden bir vezir için kaleme alınmıştır. Aruzun “Mefâ‘ilün Fe‘ilâtün Mefâ‘ilün Fe‘ilün” kalıbıyla yazılmıştır. Mahlas 43. beyittedir ve -âd kafiyesi kullanılmıştır.

12. Kaside: “Fe‘ilâtün Mefâ‘ilün Fe‘ilün” kalıbıyla yazılmış olup 15 beyitle divanın en kısa kasidesi olma özelliğini taşımaktadır. Canpolatzade Mustafa Bey için yazılmış bir medhiyedir. 7 ve 11. beyitler arası tegazzüldür ve 11. beyitte mahlas kullanılmıştır. “-ân /-en” kafiyesiyle yazılmıştır.

13. Kaside: Bu kaside Mustafa Paşa için yazılmış bir medhiyedir. Aruzun “Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün” kalıbı kullanılmıştır. 40 beyitlik bu kasidede mahlas 34. beyittedir. “-âr” kafiyesi kullanılmıştır.

14. Kaside: 42 beyit olan bu kaside aruzun “Mefâ‘ilün Fe‘ilâtün Mefâ‘ilün Fe‘ilün” kalıbıyla yazılmıştır. Sıdkî Paşa burada adı doğrudan

belirtilmemekle birlikte Mehmed Paşadan yardım istemektedir. “-âb” kafiyesi kullanılan manzumede mahlas 36. beyittir.

15. Kaside: Bu kaside ise Bayram Paşa hakkında bir medhiyedir. 36 beyittir ve “Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün” kalıbıyla yazılmıştır. Mahlas 34. beyitte kullanılmıştır. “-ân” kafiyesiyle yazılmıştır.

16. Kaside: “Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün” kalıbıyla yazılan bu kaside 20 beyittir. Bir şeyh ve âlim olan Yahya Efendi hakkındadır. “-â” ile kafiyelendirilmiştir ve divanda mahlasın kullanılmadığı tek kasidedir.

2. GAZELLER

1. Sıdkî Paşa Divanı’nda 71 gazel bulunmaktadır.
2. Gazellerin toplam beyit sayısı 393’tür.
3. Gazelerde 9 ayrı aruz kalıbı kullanılmıştır. Yoğunluk sırasına göre ve yüzde oranlarıyla şu şekildedir:

1. “Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün” : 24 gazelde (% 33.80)
2. “Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün” : 18 gazelde (% 25.35)
3. “Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün” : 9 gazelde (% 12.67)
4. “Mef‘ülü Mefâ‘ilü Mefâ‘ilü Fa‘ülün” : 6 gazelde (% 8.45)
5. “Mef‘ülü Fâ‘ilâtü Mefâ‘ilü Fâ‘ilün” : 6 gazelde (% 8.45)
6. “Mefâ‘ilün Fe‘ilâtün Mefâ‘ilün Fe‘ilün” : 3 gazelde (% 4.22)
7. “Fe‘ilâtün Mefâ‘ilün Fe‘ilün” : 2 gazelde (% 2.81)
8. “Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Fa‘ülün” : 2 gazelde (% 2.81)
9. “Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün” : 1 gazelde (% 1.40)

4. Gazellerin beyit sayıları 5 ile 12 arasında değişmektedir. Sıdkî Paşanın yazdığı gazellerin çoğu 5 beyitten oluşmaktadır. Yoğunluk sırasına ve yüzde oranlarına göre kaç beyitli kaç gazel yazıldığı şu şekilde görülebilir:

1. 5 beyitli 58 gazel (% 81.69)
2. 7 beyitli 6 gazel (% 8.45)
3. 8 beyitli 3 gazel (%4.22)
4. 6 beyitli 1 gazel (% 1.40)
5. 9 beyitli 1 gazel (% 1.40)
6. 10 beyitli 1 gazel (% 1.40)
7. 12 beyitli 1 gazel (%1.40)

5. Sıdkî Paşa “zel” ve “lâmelif” dışında Arap alfabesindeki her harften gazel yazmıştır. Gazellerin harflere göre dağılımı, hangi harften kaç gazel yazıldığı aşağıdaki gibidir. Görüleceği gibi Sıdkî Paşa en çok “re” ve “nun” harflerinden gazel yazmıştır.

Elif harfinden 3 gazel, Be harfinden 1 gazel, Te harfinden 1 gazel, Se harfinden 1 gazel, Cim harfinden 1 gazel, Ha harfinden 1 gazel, Hı harfinden 1 gazel, Dal harfinden 1 gazel, Re harfinden 13 gazel, Ze harfinden 3 gazel, Sin harfinden 2 gazel, Şın harfinden 1 gazel, Sad harfinden 1 gazel, Dad harfinden 1 gazel, Tı harfinden 1 gazel, Zı harfinden 1 gazel, Ayn harfinden 2 gazel, Gayn harfinden 1 gazel, Fe harfinden 1 gazel, Kaf harfinden 2 gazel, Kef harfinden 4 gazel, Lam harfinden 3 gazel, Mim harfinden 4 gazel, Nun harfinden 11 gazel, Vav harfinden 1 gazel, He harfinden 6 gazel, Ye harfinden 3 gazel.

6. Sadece 22, 23 ve 61. gazelerde mahlas, makta beytinden önceki beyitlerde; diğer gazelerde ise makta beytinde kullanılmıştır.

7. 6, 7, 10, 11, 21, 23, 24, 43, 44, 46, 57, 68, 69, 71. gazeller “zü’l-kafiyeteyn” yani iki kafiyeli gazellerdir.

8. Divandaki 71 gazelden 42’sinde redif kullanılmıştır. Gazelerde kullanılan redifler gazel numaralarıyla şu şekilde sıralanabilir:

3-) -dir bana , 5-) -ı mahabbet , 6-) -uma bâ’is , 11-) nice bir , 12-) oldığım yerdir , 16-) nice bir , 17-) ider , 20-) -i gör , 21-) ider , 24-) -e döymez , 25-) ele girmez , 26-) -ımız , 29-) gizlemiş , 31-) -dan garaz 33-) -dan haz , 37-) taraf taraf , 39-) -ı firâk , 40-) -ın senin , 41-) -ın/-nın , 42-) -ın 43-) -in var senin , 45-) -ıdır gönül , 47-) -a getürdi çeşmim , 49-) -a irmedim , 50-) oldum , 51-) görmesün , 52-) -dan , 53-) -ı nâzdan , 56-) -dan , 57-) tutarın , 58-) neylesün , 59-) deprensün , 60-) -dan , 63-) sanma , 64-) ile , 65-) itmezse de , 66-) -ına , 67-) olsa , 68-) -da , 69-) -ı , 70-) olam gibi 71-) -ı

Sıdkî Paşanın gazelerinde kullandığı rediflerin şekillerini ise örnekleriyle şöyle sıralayabiliriz:

a. Sadece bir ekten oluşan redifler: -ın, -dan, -ına, -ı, -da

b. Ek + bir kelimededen oluşan redifler : -ı mahabbet, -e döymez, -dan garaz, -ın senin, -a irmedim vs.

c. Ek + iki kelimededen oluşan redifler : -a getürdi çeşmim, -in var senin

d. Bir kelimededen oluşan redifler : ider, oldum, gizlemiş, görmesün, sanma vs.

e. İki kelimededen oluşan redifler : nice bir, olduğım yerdir, ele girmez, taraf taraf vs.

9. Yukarıda redif olarak alınan bazı eklerin aynı gazel içinde zaman zaman kafiye olarak da kullanıldığı görülmektedir. 68, 69, 71. gazelerde olduğu gibi.

3. TARİHLER

1. Sıdkî Paşa Divanı'nda 3 adet tarih manzumesi bulunmaktadır.
2. Bu manzumelerden biri 5, diğerleri 9 ve 7 beyitlidir.
3. Tarih manzumelerinin toplam beyit sayısı 21'dir.
4. Tarih manzumelerinin ikisi "Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün" diğeri "Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün" kalıbıyla yazılmıştır.
5. Divandaki tarih manzumelerinin ikisi inşa biri fetih üzerine yazılmıştır.
6. Üç tarih manzumesinde de mahlas kullanılmıştır.

4. TAHMİS

1. Divanda sadece bir tahmis bulunmaktadır.
2. Bu tahmis beş bentlidir.
3. "Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün" kalıbıyla yazılmıştır.
4. aaa(aa) bbb(bb) ... şeklinde kafiyelendirilmiştir.
5. Mahlas son beyitte kullanılmıştır.
6. Sultan Murad'ın bir gazelinin tahmisidir.

5. KIT'ALAR

1. Sıdkî Paşa Divanı'nda toplam 6 kıt'a vardır.
2. Bunların üçü kıt'a-i kebiredir.
3. Divanda yer alan kıt'aların beyit sayıları en fazla olandan en aza doğru şu şekildedir: 22, 14, 12, 4, 3, 2. Toplam beyit sayısı 57'dir.
4. Her kıt'a ayrı bir aruz kalıbıyla yazılmıştır ki bunları şu şekilde sıralayabiliriz:

1. "Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün"
2. "Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün"
3. "Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün"

4. “Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Fa‘ülün”
5. “Fe‘ilâtün Mefâ‘ilün Fe‘ilün”
6. “Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün”

5. Kıt‘alar ab, cb ... şeklinde kafiyelendirilmiştir.

6. Yalnızca kıt‘a-i kebirelerde mahlas kullanılmış, diğerlerinde ise kullanılmamıştır. 1. kıt‘ada mahlas 20. beyitte, 2. kıt‘ada 10. beyitte, 3. kıt‘ada ise 5. beyitedir.

1. Kıt‘a-i kebire 22 beyittir ve aruzun “Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün” kalıbıyla yazılmıştır. Kafiye düzeni ab, cb ... şeklindedir.

2. Kıt‘a-i kebire 14 beyittir. “Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün” kalıbıyla yazılmıştır. Birinci beytin ikinci mısraı “redd-i mısra” yapılmıştır. ab, cb ... şeklinde kafiyelendirilmiştir.

3. Kıt‘a-i kebire 12 beyit olup aruzun “Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün” kalıbıyla yazılmıştır. Kafiye düzeni ab, cb ... şeklindedir.

6. NAZMLAR

1. Divanda 4 adet nazm bulunmaktadır.

2. Bunlar 4, 6, 11 ve 12 beyitlidir.

3. Nazmların toplam beyit sayısı 33’tür.

1. Nazm 4 beyitlidir. Aruzun “Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün” kalıbıyla yazılmıştır. “-în” kafiyevidir.

2. Nazm 6 beyitlidir. “Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fa‘ilün” kalıbıyla yazılmıştır. “-â” kafiyevidir.

3. Nazm 11 beyitli olup “Fe‘ilâtün Mefâ‘ilün Fe‘ilün” kalıbıyla yazılmıştır. “-âr” kafiyevidir.

4. Nazm 12 beyittir ve “Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fa‘ilün” kalıbıyla yazılmıştır. “âd” şeklinde kafiyelendirilmiştir.

5. Nazmların hiçbirinde mahlas kullanılmamıştır.

7. MESNEVİ

1. Sıdkî Paşa Divanı’nda bir adet mesnevi bulunmaktadır.

2. Bu mesnevinin beyit sayısı 8’dir.

3. Aruzun “Fe‘ilâtün Mefâ‘ilün Fe‘ilün” kalıbıyla yazılmıştır.

4. Mahlas kullanılmamıştır.

II. Sıdkî Paşa Divanı'nda Farsça Nazım Şekilleri ve Aruz Kalıpları

a. Sıdkî Paşa Divanı'nda Farsça 4 kaside, 5 gazel, 2 tarih ve 1 adet mesnevi bulunmaktadır. Yani divanda 4 farklı nazım şekliyle yazılmış toplam 12 adet Farsça manzume mevcuttur.

b. Bu manzumelerin toplam beyit sayısı 205'tir. Beyit sayısı olarak nazım şekillerinin yüzde oranları şöyledir:

1. Kasideler: 140 beyit (% 68.29)
2. Gazeller: 31 beyit (%15.12)
3. Mesnevi: 21 beyit (% 10.24)
4. Tarihler: 13 beyit (% 6.34)

c. Söz konusu 12 manzumede 9 farklı aruz kalıbı kullanılmıştır.

1. "Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün" : 3 manzumede
2. "Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün" : 2 manzumede
3. "Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün" : 1 manzumede
4. "Müfte'ilün Fâ'ilün Müfte'ilün Fâ'ilün" : 1 manzumede
5. "Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün" : 1 manzumede
6. "Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fa'ülün" : 1 manzumede
7. "Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün" : 1 manzumede
8. "Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fa'ülün" : 1 manzumede
9. "Müfte'ilün Müfte'ilün Fâ'ilün" : 1 manzumede

Divanda bulunan Farsça nazım şekillerini şu şekilde inceleyebiliriz:

1. KASİDELER

Sıdkî Paşa Divanı'nda bulunan 4 adet Farsça kasidenin sırasıyla özellikleri şunlardır:

1. Kaside: "Müfte'ilün Fâ'ilün Müfte'ilün Fâ'ilün" kalıbıyla yazılmıştır. "-â" kafiyeli olan kaside 34 beyittir. Mahlas 24. beyittedir.

2. Kaside: "Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün" kalıbıyla yazılan kaside 18 beyit olup "-â" kafiyelidir. Mahlas 15. beyittedir.

3. Kaside: 51 beyitle divandaki Farsça kasidelerin en uzunudur. "Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün" kalıbıyla yazılmıştır ve "-ân bâşed" kafiyelidir. Mahlas kullanılmamıştır.

4. Kaside: 37 beyitlik bu kaside de "Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün" kalıbıyla yazılmıştır. "-em" kafiyelidir ve mahlas 36. beyitte kullanılmıştır.

2. GAZELLER

Sıdkî Paşa Divanı'nda yer alan Farsça 5 gazelin özellikleri şunlardır:

1. Gazel: Aruzun “Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün” kalıbıyla yazılmış olup 7 beyitlidir. Mahlas kullanılmamıştır.

2. Gazel: “Mef‘ûlü Fâ‘ilâtü Mefâ‘ilü Fâ‘ilün” kalıbıyla yazılmıştır. 5 beyittir ve mahlas kullanılmamıştır.

3. Gazel: 5 beyittir ve aruzun “Mef‘ûlü Mefâ‘ilü Mefâ‘ilü Fa‘ülün” kalıbıyla yazılmıştır. Mahlas kullanılmamıştır.

4. Gazel: 7 beyitlidir. “Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün” kalıbıyla yazılmıştır. Mahlas son beyitte kullanılmıştır.

5. Gazel: “Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün” kalıbıyla yazılmıştır. 7 beyitlidir. Mahlas son beyittedir.

3. TARİHLER

Divanda bulunan 2 adet Farsça tarih manzumesinin özellikleri şunlardır:

1. Tarih: 7 beyittir. “Fe‘ilâtün Mefâ‘ilün Fe‘ilün” kalıbıyla yazılmıştır. Mahlas 5. beyittedir.

2. Tarih: 6 beyitlidir. “Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Fa‘ülün” kalıbıyla yazılan manzumede mahlas son beyitte kullanılmıştır.

4. MESNEVİ

Sıdkî Paşa Divanı'nda yer alan Farsça mesnevi 21 beyit olup aruzun “Müfte‘ilün Müfte‘ilün Fâ‘ilün” kalıbıyla yazılmıştır. Mahlas 3. beyitte kullanılmıştır.

G. SIDKÎ PAŞA DİVANI'NIN MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

Sıdkî Paşa Divanı muhteva özellikleri bakımından dört ana başlık altında incelenmiştir:

- I. Din ve Tasavvuf
- II. Toplum ve Kültür
- III. İnsan
- IV. Tabiat

I. DİN VE TASAVVUF

1. Allah

Sıdkî Paşa Divanı'nda Allah ile ilgili gazel nazım şekliyle yazılmış bir manzumenin yanında Allah'ın Kırdgâr, Alîm ü Allâm, Yezdân, İlah, Rab, Sübhân, Mevlâ, Hudâ, Hak, Hayy-ı Kadîr, Hudâvend, Bârî, Perverdigâr, Hayy-ı İzid, Rabb-i Kadîr, Allah, Kadîr-i Mutlak, Rabb-i Rahîm, Muizz, Müsebbibü'l-esbâb, Müfettihü'l-evbâb gibi isim ve sıfatlarına yer verilmiştir.

Sıdkî Paşa birçok beytinde memduhu için Allah'a dua etmektedir.

İlâhî ber-murâd it Hâzret-i Sultân Murâd Hânı
Ki oldur âb-ı rûy-ı taht-ı 'âlî-baht-ı 'Oşmânî (K.3-1)

İde itnâb-ı rûz-efzûn çetr-i şevketiñ Bârî
İlâ yevmi'l-bekâ zer-rişte-i hûr-şîd-sermâya (K.6-27)

Eyle nahl-ı vücûdını yâ Rab
Mîve-i salţanatda ber-ğor-dâr (N.3-7)

Övülen padişah için Allah'ın her zaman yardımcı olması dilenir.

Her ne semte 'azm iserseñ pâdişâhım isteriz
Ola yâr u yâveriñ fetḥ-i Hudâvend-i naşîr (K.5-27)

Verilen nimetler için Allah'a şükredilir.

Nice şükr eyleyelim ni'met-i bî-minnetine
Nice zîkr eyleyelim Hak'dan olan in'âmı (K.4-7)

“Sultanlar yeryüzünde Allah’ın gölgeleridir, her mazlum ona sığınır.” anlamına gelen bir hadise dayanarak Sıdkî Paşa, aşağıdaki beyitlerden de anlaşılacağı gibi padişahı Allah’ın gölgesi olarak görmektedir:

Sensin ol sâye-i Yezdân ki seniñ sâyeñde
Hoş geçer şimdi şafâ-yı dil ile cümle enâm (K:2-11)

Ne vâlid gevher-i yektâ-yı Sulţân Aĥmed-i ‘âdil
Murâd-ı dîn ü devlet sâye-i envâr-ı Sübhânî (K.3-7)

Âfitâb-ı mülk ü millettir ki fark-ı ‘âleme
Sâye-i luţf eylemişdir zâtını Hayy-ı Kadîr (K.5-3)

2. Melekler

Sıdkî Paşa Divanı’nda dört büyük melekten yalnızca Cebrail’e yer verilmiştir.

O cihân-gîr-i ‘âdil-sâye ki feyz-i hükmi
Şimdi Cebrâ’il’e hem-sâye ider zirgâmı (K.4-29)

Habbezâ ‘azm-i hümâyûn-ı şehen-şâh-ı güzîn
Ki ola kâ’id-i nuşret aña Cibrîl-i emîn (N.1-1)

Bazı beyitlerde şair övdüğü kişiyi melek huylu, melek yaratılışlı olarak nitelendirir.

Felek rıf’at melek-zînet perî-peyker şafâ-güster
Zemîn-ârâ cihân-pîrâ semâ-pâye hümâ-sâye (K.6-17)

Şehen-şâh-ı felek-rıf’at muĥîţ-i ‘Alem-i himmet
Cihân-dâr-ı melek-ĥaslet cihân-gîr-i semâ-pâye (K.6-20)

Dâverâ Cem-ĥademâ Âşaf-ı gerdûn-ĥaşemâ
Ey felek-ĥadr u melek-tab’ u Süleymân-dîvân (K.15-22)

Bir beyitte de melekler anlamında “kudsiyan” ifadesine rastlamaktayız.

O güzîde güher-i dûde-i ‘Osmânî kim
Kudsiyân cevher-i zâtına ider ikrâmı (K.4-25)

3. Sûreler, Âyetler, Hadisler

Divanda bazı sure ve ayet adlarına yer verilmiştir.

Be-fazl-ı gâlib-i muṭlaḳ be-câh-ı ḥayr-ı beşer
Be-ḥaḳḳ-ı âyet-i feth ü be-ḥaḳḳ-ı sûre-i sad (K.11-59)

Görince yer yer açılmış donanma sancanın
Okıdım âyet-i “naşrûn min Allah” ı ez-ber (G.23-6)

Ümm-i Kitâb ise Fatiha suresinin adıdır.

Bu Ḥayy-i İzid-i muṭlaḳ be-mu‘cizât-ı resûl
Be-ḥaḳḳ-ı sûre-i ve’l-‘âdiyât u Ümm-i kitâb (K.14-40)

4. Peygamberler

Sıdkî Paşa Divanı’nda adı geçen peygamberler şunlardır:

a. Hz. Dâvud: Sesinin güzelliğiyle meşhur olan Davud peygamber bir beyitte geçmektedir.

‘Alem-dârı o meydânın Ferîdûn olsa lâyıḳdır
Revâdır rûḥ-ı Dâvud-ı nebî olsa du‘â-ḥânı (K.3-31)

b. Halîlullâh (Hz. İbrahim): Divanda iki beyitte adı geçmektedir. Nemrut tarafından cezalandırılmak için ateşe atılmak istenen İbrahim’i havada tutan Cebail’in ona isteğini sorması üzerine Hz. İbrahim “Ben Allah’ın kuluyum, dileğim onadır. Allah ne dilerse yapsın” cevabını vermiştir. Bu olaydan sonra kendisine Halîlullâh denilmiştir. İşte aşağıdaki beyitte de Halîlullâh olarak anılmış ve Nemrut tarafından yaktırılan ateşin gül bahçesine dönüşmesi olayı anımsatılmıştır.

Nâr-ı ḳalb-i sitem-ger-i gümrâh
Ḥâfız-ı gül-şen-i Halîlullâh (M.5)

Diğer beyitte ise doğrudan adı geçmemekle beraber Hz. İbrahim’in putları kırması ve yine ateşin gülsene dönüşmesi olayına işaret edilmektedir.

Penâh-ı dîn ü şikest-âver-i rü'ûs-ı şanem
Semiyy-i şâhib-i gül-şen-serây-ı Rabb-i rahîm (T.3-2)

c. Hz. İsa (Mesihâ): Hz. İsa nefesi ile hastaları iyileştirmesi, ölüleri diriltmesi yani can verici özelliğiyle ele alınmaktadır. Hz. İsa'nın bu özelliği bazen sevgiliye bazen de övgüsü yapılan bir devlet büyüğüne atfedilmektedir.

Cân-bağış olduğça la'liñ ey büt-i İsa-nefes
Dem-be-dem şemşîr-i hûn-rîz-i nigâhıñ kan ider (G.21-3)

Ya'ni kim Hazret-i Yahyâ-yı Mesihâ-enfâs
Dem-i cân-bağışı olur 'âleme mu'ciz-peymâ (K.16-11)

Rûhdur 'âleme enfâs-ı şerîfîñ çün kim
Dem-i cân-bağış-ı Mesihâ dinilür ise revâ (K.16-16)

d. Hz. Muhammed: Hz. Muhammed'in ismi doğrudan yalnızca bir beyitte geçmektedir.

Muhammed-ism ü 'Ömer-sîret ü 'Alî-fiṭrat
Ki vaşf-ı zât-ı şerîfiyle fahr ider elḳâb (K.14-19)

Bunun dışında fahr-i enbiyâ, habîb-i Hudâ, delîl-i sübül, hâdi's-sübül, sultân-ı rüsül, sâhib-i levlâk gibi isim ve sıfatlarla da anılmaktadır.

Aşağıdaki beyitte Hz. Muhammed'in bütün peygamberlerin övücü, şefaatin kaynağı olduğu vurgulanmaktadır.

Sensin ey faḫr-ı enbiyâ vü rüsül
Âb-ı ḫaz-ı şefâ'ate menba' (G.35-2)

Habibullah (Allah'ın sevgilisi) Hz. Muhammed'in lakabıdır. Bir beyitte de buna yer verildiğini görürüz.

Hevl-i maḫşerden ey habîb-i Hudâ
Dergehiñdir selâmete mecma' (G.35-3)

Şu beyitte ise kasidede söz konusu edilen kişinin Hz. Muhammed ile adaş olduklarına işaret edilmektedir.

Semiyy-i fâhr-1 rüsül peyrev-i delîl-i sübül
Melâz u melce-i kül reh-nümâ-yı şavb-1 şavâb (K.14-18)

Bir başka beyitte ise hâdi's-sübül ve sultân-1 rüsül ifadeleriyle Hz. Peygamber kastedilmektedir ve yine memduhun Hz. Muhammed ile aynı adda olduğu belirtilmektedir.

Peyrev-i hâdi's-sübül hem-nâm-1 sultân-1 rüsül
Mâh-1 burc-1 mekrümet mihr-i sipîhr-i iftihâr (K.13-14)

Sâhib-i levlâk ifadesiyle “Sen olmasaydın felekleri yaratmazdım.” hadis-i kudsisine işaret edilir. Yine bu beyitte de hitap edilen kişiyle Hz. Peygamber adaştır.

Bende-perver Âşafâ şadr-1 Süleymân-mesnedâ
Ey semiyy-i sâhib-i levlâk-i fâhrü'l-mürselîn (Kt.3-1)

Görüldüğü gibi Hz. Muhammed'in ismi doğrudan yalnızca bir beyitte geçmekte, diğerlerinde ise çeşitli ifadelerle ona işaret edilmekte bununla birlikte peygamberin herhangi bir mucizesine değinilmemektedir.

e. Hz. Süleymân: Sıdkî Paşa Divanı'nda Süleymân peygamberden on bir yerde bahsedilmektedir. Bu beyitlerde Hz. Süleyman'ın tahtı, saltanatı, yüzüğü, bu yüzük sayesinde cinlere, perilere, vahşi hayvanlara, kuşlara hükmetmesi gibi konular üzerinde durulur.

Ġarâz bir şan'at ile iltifâta lâyıķ olmaķdır
Eyâ pîrâye-baķş-1 dîhîm ü taht-1 Süleymânî (K.3-39)

Pâdişehâ şaf-derâ sultân-1 şevket-perverâ
Ey Süleymân-hâtem ü Cem-câm u İskender-zamîr (K.5-16)

Nice dâver ki odur âşaf-1 gerdûn-bestât
Nice Âşaf ki odur şadr-1 Süleymân-1 celâl (K.8-10)

Vuhûş-1 ğam tıyûr-1 miñnet ayrılmaz rikâbımdan
Maħabbet mülkine ğuyâ Süleymân-1 zamân oldum (G.50-4)

f. Hızr ve İlyâs: Âb-1 hayâtı içerek ölümsüzlüğe kavuştuğuna, karada ve denizde zor durumda olanlara yardım ettiklerine inanılan Hızr ve İlyâs bu yönleriyle divanda iki yerde geçmektedir.

Hızr u İlyâs olup refîk ü delîl
Baħr u ber üzre kâ-m-kâr olasın (Kt. 5-2)

Raħş-1 iclâle sa‘âdetle süvâr oldukça
Himmet-i Ĥazret-i Hızr ola rikâbında qarîn (N.1-2)

5. Dört Halife

Bir beyitte Sultan Murad’ın atlarının övgüsü yapılırken Hz. Ali (Hayder) ve peygamberimizin ona hediye ettiği Düldül’e değinilmiştir.

Ya aşlân torısıyla kayışoğlu torısı gûyâ
Birisi Düldül-i Hayder biri esb-i Nerîmânî (K.3-21)

Bir başka beyitte ise Sıdkî Paşa memduhunu överken onun yaradılışını, ahlakını Hz. Ömer ve Hz. Ali’ye benzetmektedir.

Muħammed-ism ü ‘Ömer-sîret ü ‘Alî-fitrat
Ki vaşf-1 zât-1 şerîfiyle faħr ider elkâb (K.14-19)

6. Kaza ve Kader

Sıdkî Paşanın kaza ve kader hakkındaki düşünceleri İslamî anlayışa uygundur. Aşağıdaki beyitte kadere boyun eğiş ve kader karşısındaki çaresizlik dile getirilmiştir.

Muħadderât-1 İlâhiyye çünki böyle imiş
Bu gûne çünki yazılmış Ĥutût-1 kevn-i fesâd (K.11-56)

Murâdım vaşl iken düşdüm firâka
Bozarmış çâre ne tedbîri takdîr (G.18-4)

Sıdkî Paşa, memduhunun ömrünün ve devletinin uzun yazılmış olması için dua eder.

Yaza müstevfi-i takdîr-i kazâ levhinde
‘Ömrüñi devletiñi Ĥattıñı Ĥadden efzûn (G.61-10)

Revan Kalesi'nin fethi üzerine yazılan bir kasidenin kader kalemi tarafından altın yazıyla felek sayfasına kaydedilmesinin yerinde olacağı söylenir.

Haç-ı zerle bu fetih-nâmeyi itse yaraşur
Şebt-i evrâk-ı felek kilk-i kader erkâmı (K.4-37)

Sıdkî Paşa her ne kadar kader karşısında boyun eğse de zaman zaman klasik geleneğe uygun olarak uyuyan ve kötü olan bahtından yakınmaktadır.

Şıdkıyâ bahtım uyandırmaktadır ancak hâbdan
Tâli'-i bîdâr-ı âgyâr ile gâvğâdan garaż (G.31-5)

İdeli bâhûr-ı gam efsürde nağl-ı tâli'im
Ver-di bahtım tâzeler ebr-i bahâra irmedim (G.49-4)

7. Âhiret ve İlgili Kavramlar

a. **Kıyamet** (Mahşer, Rûz-ı haşr, Yevmü'l-yakîn): Revan Kalesi'nin fethi anlatılırken bir beyitte her tüfeğin kıyamet gününden haber verecek bir cehennem habercisi olduğu söylenir.

Her tüfeng olmuş idi peyk-i nüvîd-i dûzağ
Şihhat-i rûz-ı haşerden viricek peygâmı (K.4-19)

Benzer bir durum da Hanya Hisarı'nın fethi dolayısıyla söz konusu edilir.

Ser-i 'adûya kıyâmet kopup meşakkat ile
Virüp hişârı çekildi sa'ire ehl-i cahîm (T.3-6)

Bir başka beyitte ise mahşer korkusundan Hz. Peygambere sığınılmaktadır.

Hevl-i maşerden ey habîb-i Hudâ
Dergehiñdir selâmete mecma' (G.35-3)

b. **Mehdî**: Kıyamet alametlerindedir. Kıyametin kopmasına yakın gelecek ve halkı İlahî kanunlara göre yönetecek ve onları doğru yola ulaştıracaktır.

Sıdkî Paşa bir kasidesinde övdüğü kişiyi adalet devrinin Mehdi'si olarak nitelendirmektedir.

Mehdi-i devr-i 'adâlet Hâtem-i 'ahd-i kerem
Dâver-i Dârâ-şaşem dâniş-ver-i kâmil-'ayâr (K.13-19)

c. Cennet (Cinân, Behişt): Divanda, sekiz cennetten yalnızca Firdevs-i A'lâ'ya yer verilmiş, bunun dışında cennet genel bir kavram olarak kullanılmıştır.

Nümûne naş-ı reng-i zîr-i bâlâ-yı dil-ârâsı
Çemen-zâr-ı behište gül-şen-i Firdevs-i A'lâ'ya (K.6-4)

Sıdkî Paşa bir kasidesinde Sultân Murad'a hitap ederek kahrının cehennemden, lutfunusa cennetten izler taşıdığını söyler.

Lem'a-i kahrîñ e'âdiye haber dûzağdan
Nefha-i lutfuñ ahibbâya cinândan peygâm (K.2-39)

Bazı beyitlerde ise Şeddâd tarafından cennete benzetilerek yapılan İrem bağına yer verildiği görülür. Bazen bir geminin sancaklarının İrem'in lale bahçelerini kışkandırdığı bazen de bir kayığın İrem bağındaki bir tavustan uçma konusunda daha üstün olduğu söylenir.

Açılıp gül gibi ol bâştardaniñ sancakları
Eyledi deryâ yüzün reşk-i İrem bir lâle-zâr (K.13-3)

Nice zevrağdır ki o kim eylese pervâza şitâb
Aña tâvûs-ı İrem uçmada olmaz hem-per (G.22-2)

Aşağıdaki beyitte ise cennetle ilgili olarak havra ve gılmana değinilmiş, sevgilinin kakülü ve yanağı hurilerin kakülü ve gılmanların yanağı ile karşılaştırılmıştır.

Kâkülün kâkül-i havrâ ile hem-ser tutarın
'Ârızîñ 'ârız-ı gılmâna berâber tutarın ((G:57-1)

d. Cehennem (Dûzah, Cahîm): Hanya Hisarı'nın fethi için yazılan bir tarih manzumesinde cehennem ehlinin hisarı verişi anlatılır.

Ser-i ‘adûya kıyâmet kopup meşakkat ile
Virûp hîşârî çekildi sa’ire ehl-i cahîm (T.3-6)

Sultan Murad için yazılan bir kasidede onun kahryla cehennem arasında bir benzerlik kurulduğu görülür.

Lem‘a-i kahrîñ e‘âdîye haber dûzağdan
Nefha-i lutfuñ ahibbâya cinândan peygâm (K.2-39)

Şairin gönlü aşk ateşine o kadar alışmıştır ki rahatlık onun için cehennem ateşidir.

Âteş-i ‘aşkıñla gönlüm ol kadar âlüfte kim
Bir nefes âsûdelik nâr-ı cehennemdir baña (G.3-3)

Aşağıdaki beyitte ise şair ayrılık ateşiyle yanan gönlünün cehenneme döndüğünü söyler ve onu bir demircinin ocağına benzetir.

Derûn-ı sînemi tâb-ı firâkıñ dûzağ itmiştir
Görenler anı Sıdkî zann ider kânûn-ı âhen-ger (G.15-5)

8. Diğer İtikadî Kavramlar

a. Ecel: Bu geçici dünyada rahat bir uykunun mümkün olmadığı ve ecel hırsızının ömür yükünü, meyvesini alacağı söylenir.

Ugramaz mı bâr-ı ‘ömrüñ üstine düzd-i ecel
Bu güzer-gâh-ı fenâda hâb-ı râhat nice bir (G.11-3)

b. Rûh ve Cân: Ruh, genellikle övülen kişinin ya da sevgilinin can bağışlayıcı özelliğini dile getirmek için kullanılır. Can nakdi sevgilinin ayakları altına serilir.

Rûhdur ‘âleme enfâs-ı şerîfîñ çün kim
Dem-i cân-bağş-ı Mesîhâ dinülür ise revâ (K.16-16)

‘Ârızın ‘uşşâka ‘arzitse eger cânânımız
Bezî iderdik pâyına şevk ile nağd-i cânımız (G.26-1)

c. Peri: Çok güzel ve çekici olduklarına inanılan perilere divanda daha çok bu yönleri dikkate alınarak yer verilmiş, perî-peyker, perî-çihre gibi benzetmeler yapılmıştır.

Felek-rıf'at melek-zînet perî-peyker şafâ-güster
Zemîn-ârâ cihân-pîrâ semâ-pâye hümâ-sâye (K.6-17)

Aşağıdaki beyitte sevgilinin belinin inceliği ve ağzının küçüklüğünü ifade etmek için kullanılan “görünmez” kelimesi aynı zamanda perilerin göze görünmemesi inancını da hatırlatır.

Şıdkî nice vaşf ide ki cân gibi görünmez
Ey şûh-1 perî-çihre miyânıñla dehâniñ (G.41-5)

Bazı insanları kendilerine âşık etmeleri ve deliliğe sebep olmaları da bir beyitte şu şekilde ele alınmıştır.

Yine bir şûh-1 perî-çihreye oldum meftûn
Tâzelendi dil-i dîvânedeki eski cünûn (G.55-1)

Perileri sihir ile çağıran kimseler bunu yaparken bir daire çizip içine girerlermiş. Dairesiz perî çağırırlarsa kötü cinler gelirmiş. Bu konu da aşağıdaki beyitte işlenmiştir.

O perî-çihre niçün uğramaya dâ'ireme
Da'vet-i ğayre varırken ne temâşâdır bu (G.62-6)

d. Şeytân: Divanda iki beyitte şeytanların ateşteki kıvılcımlarla oynayarak yangın çıkartmaları inancına değinilmiştir.

Nâr-1 qahriñ şerer-endâz-1 şeyâtîn-i fiten
Cûy-1 'adliñ sebep-i def'-i ğubâr-1 âlâm (K.2-34)

Şemme-i râyât-1 'adliñ çeşme-i hûr-şîd iken
Nâvek-i qadriñ şihâb-endâz-1 ehl-i seytanet (K.7-12)

e. Cin: Divanda bir yerde ins ü can şeklinde kullanılmıştır.

Şâhib-i şâhib-kırân fermân-revâ-yı ins ü cân
Müsteşâr u mü'temen mesned-nişîn-i ma'delet (K.7-2)

9. Dinle İle İlgili Diğer Kavramlar

a. Oruç (Savm, Rûze, İmsak, Ramazan, Kadir Gecesi, Bayram): Özellikle divanda geçen bir Ramazaniyye dolayısıyla bu kavramlar kullanılmıştır. Bir beyitte feleğin sakası hilalin, susamış gönüllere gümüşten bir kase ile su sunduğu söylenir.

Mâh-ı nev şanma şunar teşne-dilân-ı savma
Kâse-i sîm ile saqqâ-yı felek âb-ı zülâl (K.9-6)

Ramazan dolayısıyla zayıflayan bedeninin bayram yerine bir salıncağ olduğunu söyleyen şair, ay yüzlü sevgilisinin oraya gelerek salınmasını ister. Bu aynı zamanda ramazanın da bitmesi demektir; çünkü hilal görüldüğü zaman bayram başlar.

Cismimiz rûze ile 'îde şalıncağ oldı
Tâ ki seyrâna gele şalina ol mâh-cemâl (K.9-23)

Bir beyitte gam orucunu tutanlara sevinç getiren kavuşma bayramının gelmesi dilenir.

Rûze-dârân-ı gama Şıdķı meserret-bağş olan
Rûz-ı 'îd-i vuşlat irse gelse vaķt-i merĥabâ (G.2-5)

Bir başka beyitte ramazandan sıkılan şairin bayram sonrasını beklediğini görmekteyiz; fakat bir sonraki beyitte amacının orucu çekiştirme olmadığını söyleyerek günahattan kaçındığını da sözlerine ekler.

Ramazân şıkdı bizi daĥı anı tütalım
'îdden şoñra bozup eyleyelim istîşâl (K.9-24)

Ėarazîñ rûzeyi kadĥ itme değilken ĥâşâ
Bâ'is-i ĥande içün olmaya pâ-mâl-i vebâl (K.9-25)

Bazen de ramazan huzurunun rahmete, şevval ayının gelişinin de sevince sebep olması istenir.

Bâ'is-i rahmet ola tâ ki ĥuzûr-ı ramazân
Mûriş-i behcet ola tâ ki zuhûr-ı şevvâl (K.9-27)

Söz konusu Ramazaniyye’de doğal olarak Kadir Gecesi’ne yer verilmiştir. Şair, övdüğü kişinin her gecesinin Kadir Gecesi, her gününün de bayram gibi olmasını dileyerek manzumesini bitirir.

Her şebîñ pister-i devletde olup leyle-i kadr
Her günün ‘îd ola devletle bi-fazl-ı müte’âl (K.9-28)

Benzer bir dilek başka manzumelerde de görülür.

Böyle eyyâm-ı şerîfi dâ’imâ teşrîf idüp
Gündüzün ‘îd ü şebîñ kadr olsun ey şadr-ı güzîn (Kt.3-4)

Fetihler âdeta bir bayram sevinci yaşatır. Bu yüzden yeni fetihlerle padişahın her gününün bayram gibi olması dlenir.

Her günün feth-i cedîd ile ola ‘îd-i sa’îd
Devletiñde idelim nice nice bayramı (K.4-47)

b. Zekât: İki beyitte geçer.

Hâşılı ister zekât-ı devletiñden ol fakîr
Behcet-efzâ bir münâsib dest-mâl-i nâzenîn (Kt.3-9)

Zekât-ı hüsnüñe Şıdkî gibi fakîr olmaz
Kalenderâne dilerse o şey’-lillâhi (G.71-5)

c. Ka’be: Padişahın cömertlik dergahı Ka’be’ye benzetilir.

Kîse-i mevhibetiñ mâye-dih-i dest-i emel
Dergeh-i mekrümetiñ Ka’be-i maşşûd-ı merâm (K.2-35)

d. Kurban: Sevgilinin hayali kalp misafirhanesine gelse, gönül, can koçunu onun yoluna feda edecektir.

Gelse mihmân-hâne-i kalbe hayâl-i maqdemiñ
Dil ser-i râhında anıñ keş-i cân kurbân ider (G.21-2)

Bir beyitte de şair kendisine “kurban olduğum” diye hitap eder.

‘İd-i vaşlîñ kâdrin añlar şimdi kurbân olduğum
Şıdķi-i dil-teşne gibi rûze-dâra irmedim (G.49-5)

e. **Günâh:** Sıdkî Paşa yaptığı bir hatadan dolayı ismini açıkça söylemediği bir vezirden özür dilerken “günah” kavramına da yer vermiştir.

Her gün âh eylemegi Şıdķı’ye lâyıķ görme
Bir günâh itmek ile dâver-i devrân-ı kerem (Kt. 2-10)

Bir başka beyitte ise hizmetinden ayrıldığı Hüsrev Paşaya kendisinin günahkâr olduğunu söylemekte, suçunu kabul etmektedir.

Bilürüm yine kabâhat-i güneh-kârıñdır
Ki niçün gitmede göstermiş idim şûret-i tâz (K.10-31)

Görüldüğü gibi bu beyitlerde geçen “günah” kavramı dini bir suç olmaktan çok herhangi bir kişiye karşı yapılan kabahat, hata anlamında kullanılmıştır.

f. **Duâ:** Şair özellikle kasidelerin dua bölümlerinde memduhunun ömrü ve devleti için dua eder.

Tâ ki maqrûn-ı icâbet ola peykân-ı du‘â
Tâ ki aşhâb-ı şenâ ola sezâ-yı mağfîret

Dâfî‘-i ‘udvân ola tâ ki hüsâm-ı dâveri
Bâ‘iş-i emn ü halâyıķ ola tâ ki ma‘delet

Gün-be-gün ömrüñ ziyâde devletiñ olsun mezîd
Tâ ebed iqbâliñe olsun hezerân tehniyet (K.7-36,37,38)

g. **Gazâ:** Sıdkî Paşa, gazalara yani Allah için yapılan savaşlara katılarak sevap kazanmak istemektedir.

Nolaydı Şıdķi-i ğam-gîn de pîş-ġâhıñda
Olaydı nâ’il-i ecr-i ġazâ vü fazl-ı cihâd (K.11-43)

Diğer bir beyitte ise savaşa katılmadığı için duyduğu üzüntüyü dile getirmektedir.

Bendeñi kıldı meşûbât-ı ğazâdan maħrûm
Ĥıdmetiñden ayırup eyledi ġayre dem-sâz (K.10-30)

Padişahın gaza için Freng ülkesine gitmesiyle düşmanların kaleyi
verişleri şöyle anlatılır:

İdince mülk-i Freng'e ğazâ için âheng
O pâdişâh-ı fetih-mesned ü zafer-dihim

Ser-i 'adûya kıyâmet kôpup meşakkat ile
Virüp hişârı çekildi sâ'ire ehl-i cahim (K.3-5,6)

h. Nûr: Sıdkı Paşa birçok beytinde memduhunu nûr-ı çeşm, nûr-ı basar gibi
sözlerle övmektedir. Sultan Murad Han dinin ve devletin göz nuru olarak
nitelendirilir.

Şehen-şâh-ı cihân Sulţân Murâd Ĥân
Ki oldur nûr-ı çeşm-i devlet ü dîn (Kt.4-1)

Muħaşşal çeşm-i 'âlem-bîn-i erbâb-ı ma'ârifsin
Gel ey nûr-ı basar farı-ı letâfetle şafâ geldiñ (Kt.6-3)

Bir beyitte de bağış lütfu nura benzetilmiş bu nurun çalışma, gayret
gökyüzüne parlak bir cömertlik güneşi olduğu söylenmiştir.

Nûr-ı ihsân-ı 'atâ şa'sa'a-i merħametiñ
Âsumân-ı himeme mihr-i dirâşân-ı kerem (Kt.2-3)

Padişahın, adaletinin nuruyla dünyayı aydınlatması istenir.

Cûy-bâr-ı fazlı bâğ-ı mülki ser-sebz eyleyüp
Nûr-ı 'adliyle ola hem-vâre 'âlem müstenir (K.5-6)

Bir başka beyitte ise şair aşkının, gönlüne parlak bir kandil olmasa
gönlünün nuru olmayan karanlık bir kuyuya döneceğini söyler.

Dil dönerdi çeh-i zulmet-kede-i bî-nûra
Olmasa 'aşkım eger aña sirâc-ı vehhâc (G.7-4)

Hemen her beytinde “nur”a yer verilen divanın ilk gazelinde aşk nuru bazen ışıkla dolu bir muma bazen hakikat fanusunun mumuna benzetilir bazen de aşkın, doğru yolun nuru olduğu ve riyakarların bundan mahrum kalacağı söylenir.

‘Aşk bir nûr-ı hüdâdır olmaz andan bâ-naşîb
Dîde-i erbâb-ı zerğ ü kalb-i aşhâb-ı riyâ (G.1-2)

1. **Burak:** Hz. Muhammed’in Mirac gecesinde üzerine binerek arşa yükseldiği bineğin adıdır. Divanda Burak iki yerde geçmektedir. Başlıca özelliği yıldırım gibi hızlı olmasıdır. Şair düşünce atını yıldırım süratli bir Burak’a benzetir.

Bir Burâk-ı berğ-sür‘atdır kümeyt-i fikretim
Kim aña aqşâ-yı eflâk oldı kem-ter menzilet (K.7-21)

Diğer beyitte de yine Burak’ın süratli olma özelliğine değinilmiş padişahın rüzgar kadar hızlı olan atına düşünceler Burak’ının yıldırım olsa yetişemeyeceği söylenmiştir.

Sürse ger rahş-ı şabâ-pûyesini meydâna
İremez gerdine berğ olsa Burâk-ı evhâm (K.2-20)

i. **Âteş-kede:** Ateşe tapanların ibadet ettikleri yer olan âteş-kede bir beyitte geçer.

Bâğ-ı âteş-kede vü bâd-ı şabâ âteş olur
Lem‘a-i qahr-ı şerer-bârîñi görseydi gamâm (K.2-38)

j. **Büt:**

Keşret-i maşraf ile kıllet-i îrâd ise
Çâmetim kıldı hamîde nitekim zülf-i bütân (K.15-26)

10. Tasavvufî Bazı Kavramlar

Sıdkî Paşanın mutasavvıf bir şair olmaması nedeniyle divanda tasavvufî beyitlere pek rastlanmaz. Bununla birlikte mürşid, sâlik, dergâh, hankah, hırka, bezm-i elest, bezm-i belâ, fenâ, bekâ, mâsivâ, vahdet, kesret gibi tasavvufa dair bazı kavramlara da yer verildiği görülür.

Mâ-sivâyı terk idüp mir'ât-ı Hakk'a kı1 nazar
Pür-keder âyine-i dünyâyâ rağbet nice bir (G.11-4)

Mest-i mey-i bî-reng-i fenâ olsa bir 'âşık
Konmaz dil-i şâfına anıñ jeng-i 'alâyık (G.38-1)

Rat1-ı mey-i vahdetle geçüp mest olabilmez
Hum-hâne-i kesretde o kim olmaya ayık (G.38-2)

II. TOPLUM VE KÜLTÜR

1. Şahıslar

Şahıslar; tarihî şahsiyetler, tarihî-efsanevî şahsiyetler, masal kahramanları ve diğerk şahıslar olmak üzere dört ana başlık altında incelenmiştir.

A. Tarihî Şahsiyetler

I. Hükümdarlar ve Devlet Adamları

a. IV. Murad: Sıdkî Paşanın, devrinde yaşamış olması dolayısıyla divanda adı en çok geçen padişah IV. Murad'dır. On altı kasideden beşi Sultan Murad içindir.

Karanın ve denizin padişahı olarak görülen IV. Murad aynı zamanda İskender ve Cem'le mukayese edilir.

Şehriyâr-ı nâm-ver hâkân-ı İskender-nazîr
Tâc-dâr-ı baħr u ber Sultân Murâd-ı Cem-serîr (K.5-1)

Bir başka beyitte ise Sultan Murad'ın talihinin Cem ve Dârâ'yı onun hizmetkârı yapacağı söylenir.

Şeh Murâd-ı Hân-ı felek-kevkebe kim iqbâli
Cem ü Dârâ'yı ider dergehiniñ huddâmı (K.4-23)

b. I. İbrahim: Sıdkî Paşanın, devrinde yaşadığı diğerk bir padişah olan I. İbrahim'in adı yalnızca bir tarih manzumesinde geçmektedir.

Hümâ-yı evc-i şeref pâdişâh-ı meh-ţal‘at
Sipîhr-i mihr-i celâlet şehen-şeh İbrâhîm (T.3-3)

Nüvid-i fethi gelince hişâr-ı Hanyâ’nın
Denildi târîhi Şıdkî “zihî cihâd-ı ‘azîm” (T.3-3)

Hanya, Girit adasındadır. Girit adasının kuşatılması I. İbrahim döneminde yaşanan olaylardan biri olduğuna göre yukarı da adı geçen padişahın I. İbrahim olduğu sonucunu çıkarabiliriz.

c. IV. Mehmed: IV. Mehmed 1648-1687 yılları arasında hükümdarlık yapmıştır. Sıdkî Paşanın da 1662 ya da 1663 yılında öldüğünü göz önünde bulundurduğumuzda divanda Sultan Mehmed Han diye hitap edilen padişahın IV. Mehmed olma ihtimali ortaya çıkar.

Zıll-ı Hağ Sultân Mehmed Hân-ı ‘âlî-menķabet
Cevher-i zâtı cihâna sâye-i Perverdigâr (K.1-13)

Ayrıca söz konusu kasidenin dua bölümünde (31-36. beyitler arası) padişahın ömrünün uzunluğu, saltanatının devamlılığı için dileklerde bulunmaktadır ki bu da bize kasidenin Sıdkî Paşadan önce yaşamış Mehmed isimli diğer padişahlar için yazılmış olamayacağını gösterir.

Tâ ki bâğ-ı devleti ser-sebz idüp bârân-ı ‘adl
Cûy-ı ihsân ide nağl-ı şevketi her dem bahâr

Yâ İlâhî ol nihâl-i ser-firâz-ı devleti
Gül-şen-i ‘izzetde luţfuñ eyleyüp pür-berg ü bâr

Emrine eyle musahhar serverân-ı ‘âlemi
Hükmine münķâd ola gerden-keşân-ı nâm-dâr

Baht u iclâl ile ol sultân-ı gerdûn-ķaşmeti
Büstân-ı saltanatda eyle her dem kâm-kâr

Nağl-ı ‘ömrin câh-ı câvid ile ser-sebz eyleyüp
Cûy-bâr-ı fazl-ı ihsânıyla olsuñ mîve-dâr

Dâ’imâ verd-i zaferle gonce-i firûz-ı feth
Ola zîb-i dâmen ü dest-i hıdvî-i bahtiyâr

d. I. Ahmed: Aşağıdaki beyitlerden Sultan Ahmed, Ahmed Han diye hitap edilen padişahın IV. Murad'ın babası I. Ahmed'in olduğunu anlıyoruz.

Ola câh u şevketiñ menşûrunuñ pîrâyesi
Şeh Murâd Hân bin Ahmed Hân muzaffer dâ'imâ (N.2-3)

Ne vâlid gevher-i yektâ-yı Sultân Ahmed-i 'âdil
Murâd-ı dîn ü devlet sâye-i envâr-ı Sübhânî (K.3-7)

I. Ahmed 1603-1617 yılları arasında hükümdarlık yapmıştır. Buna ve yukarıdaki bilgilere dayanarak Sıdkî Paşanın I. Ahmed, IV. Murad, I. İbrahim ve IV. Mehmed zamanında yaşamış olduğunu söyleyebiliriz.

e. Diğer Devlet Adamları: Yukarıda adı geçen padişahlar dışında Recep Paşa, Ahmed Paşa, Hafız Paşa, Hüsrev Paşa, Bayram Paşa, Mustafa Bey, Mustafa Paşa gibi bazı devlet büyüklerine de çeşitli sebeplerle kasideler yazılmıştır.

Dâver-i hüsrev-şiyem destûr-ı Efrîdûn-şaşem
Lâyîk-ı midhat Receb Pâşâ-yı 'âlî-menkabet (K.7-6)

Hâfız-ı mülk ü milel Hâzret-i Ahmed Pâşâ
Hâmi-i dîn ü düvel mihr-isipîhr-i iqbâl (K. 8-12)

Dâver-i key-şaşemet Hâzret-i Hâfız Pâşâ
Ki odur Âşaf-ı Cem-şadr Süleymân-iclâl (K.9-10)

Şadr-ı Cem-şadr-ı felek-kevkebe Hüsrev Pâşâ
Neyyir-i evc-i şeref mihr-i sipîhr-i i'zâz (K.10-6)

Cânpulâd-zâde Mustafâ Beg kim
Hüsn-i re'yiyle mûm olur âhen (K.12-3)

Ebr-i nîsân-ı kerem deryâ-yı mevvâc-ı himem
Kân-ı himmet Mustafâ Pâşâ-yı gerdûn-iqtidâr (K.13-13)

II. Şairler

Divanda Hayyâm, Hacu-yı Kirmânî, Hâkânî, Hallak-ı Ma'anî, Firdevsi, Sahbân, Selmân, Zahîr gibi İran ve Arap şairlerinin adı

geçmektedir. Sıdki Paşa kendisini bir vesileyle bu şairlerle karşılaştırır, hatta kendisinin onlardan üstün olduğunu söyler. Bu yolla şairliğini över.

Nice Şâh-nâme-güy-ı medh-i sultân olduğum görse
Sebak-hânım olurdı cân ile Hâcû-yı Kirmânî (K.3-13)

Seniñ medh-i cemîliñ haqq-ı ta'bîrine kâdirler
Degildir 'âlemiñ yüz biñ benim gibi sühân-dânı

'Alem-efrâz-ı mülk-i nazm olan Selmân u Firdevsî
Ya iklîm-i sühanda şâh olan Sahbân u Hâkânî (K.3-40, 41)

Bir başka beyitte şair, şiirlerinin beğenilmesini ve bu durum karşısında Selmân ve Zahîr'in kendisini kıskanmalarını diler.

Sözlerim şâyed ola şâyeste-i hüsn-i kabûl
Tâli' -i mes'ûduma reşk ide Selmân u Zahîr (K.5-15)

III. Sanatkârlar

a. **Mâni ve Bihzâd:** Mâni; meşhur, Çinli bir nakkaş ve ressamdır. Bihzad ise büyük bir Türk ressamıdır. Beyitlerde de bu yönleriyle ele alınmışlardır.

Sultan Murad'ın çadırı için yazılan bir kasidede bu çadırın özellikleri anlatılırken Mâni ve Bihzad'a yer verilmiş ve onların çadırın üzerindeki resimleri görmeleri halinde hayretler içinde kalacakları ve o resimlere hayran olacakları söylenir.

Ne nakş itsem gerekdir safha-i nazm üzre taşvîrin
Ki görse şüretin hayrân olurdı nakşına Mânî (K.3-11)

Düşerdi kilki Bihzâd'iñ elinden farç-ı hayretten
Nazar-pâş olsa çetr-i zer-endûd-ı hıred-sâya (K.6-12)

b. **Mîr, İmâd, Ergûn:** Ünlü birer hattattırlar. Sadece bir beyitte isimleri geçer.

Habbezâ haçç-ı hümâyûn-ı sa'âdet-maqrûn
K'ola reşk-i kalem-i Mîr ü 'İmâd u Ergûn (G.61-1)

B. Tarihi-Efsanevi Şahsiyetler

Sıdkî Paşa Divanı'nda Cem başta olmak üzere Feridun, Dârâ, Dârâb, Kubad, Nuşirevân, Hüsrev-i Perviz, Nerimân, Sâm, Zâl, Rüstem, Sührâb, Ferâmurz, Giv, İskender, Behrâm, Behmen, Güstehem, Hüşeng, İsfendiyâr, Kahraman, Büzürcmihr, Peşen, Yezdicerd, Rây, Bermekî, Ma'an, Âsaf, Hâtem, Şeddâd gibi pek çok şahsın adı sıklıkla geçmektedir.

a. **Cem:** İran'ın mitolojik tarihinde Pişdadiyan sülalesinden dördüncü padişaktır. Şarabı icad ettiğine inanılır ve beyitlerde bu yönüyle ele alınır.

Tab'-ı veşkâdına nisbet dil-i erbâb-ı sühan
Câm-ı Cemşîd yanında nitekim köhne-sifâl (K.9-17)

Dest-i erbâb-ı sa'âdâta düşüp pey-der-pey
Bezm-i Cem'de nitekim bâde-i câm-ı gerdân (K.15-8)

Bunun yanı sıra övülen kişinin büyüklüğünü belirtmek için Cem-serîr, Cem-azamet, Cem-kadr, Cem-mertebe, Cem-rütbe, Cem-vakar gibi ifadelerle de yer verilir.

Râfi'-i râyât-ı 'adl ü dâfi'-i cevri ü sitem
Hâkim-i kisrâ-'adâlet âşaf-ı Cem-mertebet (K.7-5)

Tâc-dâr-ı taht-ı şevketdir ki bâb-ı 'izzetin
Eylemiş Hâk cebhe-sây-ı hüsrevân-ı Cem-vakar (K.1-17)

b. **Feridûn:** Pişdadiyan sülalesinin altıncı hükümdarıdır. Dahhak'ı mağlup ederek İran tahtında beş yüz yıl hükümdarlık yapar.

Dâver-i hüsrev-şiyem destûr-ı Efrîdûn-şaşem
Lâyık-ı midhat Receb Pâşâ-yı 'âlî-menkabet (K.7-6)

c. **Dârâ, Dârâb, Kubâd, Nuşirevân, Hüsrev-i Perviz, Büzürcmihr, Kahraman, Peşen, Yezdicerd:** Dârâ, Şehname'nin ünlü kahramanlarından. Keyaniyan sülalesinin dokuzuncu ve sonuncu hükümdarıdır. Dâver-i dâverân-ı Dârâ derbân (Dârâ'nın kapıcı olduğu sultanlar sultanı) deyimini padişahların övgüsü için kalıplaşmış bir sözdür. Bunun için derbân (kapıcı) kelimesiyle bir arada kullanılır.

Olaydı mehter ü derbân u hâcib bâr-gâhında
Yeterdi saltanat İskender ü Dârâb u Dârâ'ya (K.6-29)

Dârâ'nın babası Dârâb ise divanda sadece yukarıdaki beyitte geçer.
Nûşirevân, İran'ın Sasani sülalesinden, adaletiyle ün salmış bir hükümdardır. Aslında Nûşirevân ilk zamanlarda pek âdil değilmiş. Veziri Büzürcmihr ile gezerken gördükleri baykuşlar üzerine veziri, Nûşirevân'a bir hikaye anlatır ve bundan sonra Nûşirevân âdil olur. Aşağıdaki beyitte de onun adaleti söz konusu edilmiştir.

Bir nefes Nûşirrevân-ı 'âdiliñ
Ey sipihr-i naşfete bedr-i münîr (Kt.1-6)

Aşağıdaki beyitte de Nûşirevân'ın veziri Büzürcmihr'e yer verildiğini görüyoruz. Kasidede övülen söz konusu vezirin tavırları Büzürcmihr ile Asaf'a örnek gösterilir.

Büzürcmihr ile Âsaf göreydi eṭvârın
Bilürdi fenn-i vezâretde nidügin âdâb (K.14-24)

Şu beyitlerde ise övülen kişi Kahraman, Peşen, Yezdicerd ve Kubad'la karşılaştırılır:

O ḍarb-i ḥarbiñi görseydi Kahramân u Peşen
O kâr-zârıñı görseydi Yezdicerd ü Kubâd

İderdi pâyıña her biri vaż'-ı rûy-ı kuşûr
İderdi her biri senden kâmil-i istimdâd (K.11-24, 25)

Hüsrev, İran Sasani padişahı Nûşirevân'ın torunudur. Kendisine Perviz lakabı verilmiştir. Hüsrev, Şirin'e olan aşkı yüzünden dillere destan olmuş, tarihi kimliği ortadan kalkarak tamamen efsanevi bir karaktere bürünmüştür. Hüsrev zaman zaman efsanevi atı Gülgûn'la birlikte anılır. Aşağıdaki beyitte IV. Murad'ın atları övülürken Gülgûn'la bir mukayese yapıldığı görülür.

Ya ol ṭağlardelisiyle ol şâmalacasın gör kim
Biri Gülgûn-ı Hüsrev'dir biri bebr-i beyâbânî (K.3-22)

d. Nerimân, Sâm, Zâl, Rüstem, Sührâb, Ferâmurz, Gîv, Behmen: Nerimân, Şeh-nâme’de adı geçen ünlü kahramanlardandır. Sâm’ın babası Zâl’in dedesidir.

Ya aşlân torısıyla kayışoğlu torısı gûyâ
Birisi düldül-i Hayder biri esb-i Nerîmânî (K.3-21)

Sâm, Zâl’in babasıdır. Tıpkı oğlu gibi İran hükümdarlarına, onların adaletli davranması için nasihat veren, girdiği bütün savaşlarda olağanüstü yiğitlikler gösteren nadir kahramanlardandır.

Nice Sâm atsa eger nîzesini eflâke
Tokuñup püştine Keyvân’ıñ ider kıddini lâm (K.2-18)

Zâl ise Rüstem’in babasıdır. Saçı bembeyaz olarak dünyaya gelince babası tarafından Elburz dağına bırakıldığından ona hile anlamında Destân da denir.

Gögüs germekde kûpâl-i cefâya pehlevân oldum
Kemân-ı Rüstem-i gam çekmede hod Dâstân oldum (G.50-1)

Sührâb ve Feramurz, Rüstem’in oğullarıdır. Rüstem, bilmeden kendi eliyle oğlu Sührâb’ı öldürmüştür.

Tutuşmada Sührâb-ı sitemle saña Şıdkî
Hem-tâ olamaz Rüstem-i destân-ı maħabbet (G.5-5)

Behmen, Keyâniyan sülalesinden Erdşîr’in lakabıdır. Behmen’i Rüstem bizzat büyütmiş, ona savaş hünelerini öğretmiştir; fakat Behmen Rüstem’e ihanet etmiş, babası Zâl’ı tutuklatıp zincire vurdurmuştur.

İtdi Behmen çün Ferâmurz-ı hazânı hâk-sâr
Zâl-i dey kânûn-ı dilde yakdı nâr-ı sûgvâr (G.19-1)

Giv ise Rüstem’in damadıdır. Cesur davranışlarıyla söz konusu edilir. Aşağıdaki beyitte övülen kişi Rüstem ve Giv’le karşılaştırılmaktadır.

Pençe-i fülâd-ı Rüstem kuvvet-i bâzû-yı Gîv
Satvet-i destîñ görüp izhâr iderler meskenet (K.7-8)

e. **İskender**: İskender'in adı divanda daha çok övülen kişinin büyüklüğünü, saltanatını övmek amacıyla anılmıştır. Bunun yanı sıra İskender'in cihanı gösteren aynasına da değinilmiş, sevgilinin yanağıyla İskender'in aynası arasında bir benzerlik kurulmuştur.

Câm-ı Cem la'î-i lebiñ mir'ât-ı İskender ruhuñ
Anı bakup görmesin yâ Rab raķîb-i bed-liķâ (G.2-2)

f. **Behrâm (Behrâm-ı Gûr)**: Sasaniyan sülalesinden Yezdgird'in oğludur. Yaban eşeği anlamına gelen gûr kelimesi, sürekli yaban eşeği avlamakla vaktini geçiren Behrâm'a sıfat olarak verilmiştir.

Görse şaş-tı nâvek-i haşm-efgeniñ Behrâm-ı Gûr
Şerm idüp tîr ü kemân-keşîde olmazdı dilîr (K.5-19)

g. **Güstem**: Eski İran pehlivanlarından iki tanesinin oğullarının adıdır. Bunlardan birinin padişah olduğu da rivayet edilir. Adı divanda bir yerde geçer. Güstem'in gücünün övdüğü kişinin gücüne denk olmayacağını söyler.

Saşvet-i bâzû-yı Rüstem zûr-ı dest-i Güstem
Kuvvet-i ser-pençe-i iclâliñe olmaz nazîr (K.5-18)

h. **Hûşenk**: Kiyumers'in torunu, Siyamek'in oğludur. Kırk yıl padişahlık yapmıştır.

Göreydi şevketin Hûşenk olurdı peyk-i çâlâkî
Ya Dârâ görse dârâtın olurdı 'abd-i fermânı (K.3-32)

ı. **İsfendiyâr**: Keyaniyan sülalesinden Güştasb'ın oğludur. Lakabı Rûyin-ten'dir. Şair memduhuna hitaben Rûyin-ten senin kuvvetini görse mum gibi sana boyun eğerdî demektedir.

Cihânda kuvvet-i bâzûñı görse Rûyin-ten
Olurdı mûm gibi dest-i hükümüñe münķad (K.11-26)

i. **Bermekî, Ma'an ve Hâtem**: Bermek, Harun Reşid zamanında vezirlik eden bir ailenin soyadıdır. Bağış ve cömertlik sembolüdür. Ma'an ve Hâtem de yine cömertlikleriyle tanınan kişilerdir. Şair övdüğü kişilerin cömertliklerini ortaya koymak için bu kişilerin adlarını anar.

Kim simât-ı ni‘metiñ seyrinde Hâtem muztarib
Bermekî hân-ı firâvânîñdan eyler mes’elet (K.7-10)

Bermekî-cûd Ma’an-himmet ü Hâtem-ni‘met
Bû-‘Alî-‘tab’ u hakîm-‘aql u Aristû-iz‘ân (K.15-14)

j. **Âsaf:** Süleyman peygamberin vezirinin adıdır. Şair, övdüğü vezirlere Âsaf diye hitap ederek onları yüceltir.

Âsafâ dâd-gerâ şadr-ı Süleymân-ğadra
Kışsa-i güft ü şinev olmaz ise dûr u dirâz (K.10-21)

Nice dâver ki odur âşaf-ı gerdûn bestât
Nice Âsaf ki odur şadr-ı Süleymân-ı celâl (K.8-10)

k. **Şeddâd:** Rivayetlere göre cennetin bir benzerini yapmak iddiasıyla İrem bağını yaptıran, İlahlık iddiası ve zulmüyle meşhur şahıslardan olan Şeddâd divanda bir yerde geçer.

Yıkardı şarşar-ı qahrı esâs-ı kâlbüdin
Olursa düşmen-i bî-dîn şedîd ü ger Şeddâd (K.11-14)

C. Masal Kahramanları ve Onlarla İlgili Unsurlar

a. **Leylâ ve Mecnûn:** Divanda Leyla iki, mecnun üç yerde geçer. Mecnun’un Leyla’nın aşkıyla delirmesi, çöllere düşmesine telmihte bulunulur. Çok karanlık gece anlamına gelen Leyla kelimesi zülf ile bir arada kullanılır.

Oldı dîvân-ı mağabbetde yine tarh-efgen
‘Aşk-ı Leylâ ile âyîn-i cünûn-ı Mecnûn (G.55-2)

Meftûn-ı zülf-i Leyli-i tarrâr olam gibi
Mecnûn-ı deşt-i ‘aşk-ı hevâ-dâr olam gibi (G.70-1)

b. **Ferhâd ile Şîrîn:** Ferhad’ın, Şirin’in aşkıyla Bî-sütûn dağını delmesi olayı söz konusu edilir.

Elinde tîşe-i hasret başında zahm-ı belâ
Gezer sipâh-ı ‘adû her biri olup Ferhâd (K.11-23)

Âşığın gönlü korku ve ümid ile Bî-sütûn'da Şirin'in derdini çeken Ferhad'a dönmüştür.

Şıdkıyâ bîm ü ümîd ile dönüpdür gönlüm
Bî-sütûn'da ğam-ı Şîrîn'i çeken Ferhâd'a (G.68-5)

c. **Vâmık:** Vamık ile Azra hikayesinin erkek kahramanıdır. Divanda şairin kendisine örnek veya önder olarak seçtiği bir model konumundadır. Şair, aşk sanatı içindeki başarısından dolayı ünlü aşk hikayesi kahramanları Vamık, Ferhad ve Kays'ın kendisiyle iftihar edeceklerini söylemektedir.

Şan'at-ı 'aşk içre kârı başa çıkmış âşıkız
İftihâr eyler bizimle Vâmık u Ferhâd u Kays (G.28-4)

d. **Kâf:** Dünyanın etrafını sardığına inanılan ve masallarda adı sıkça anılan bir dağdır. Divanda bir kalenin kulesi yükseklik bakımından Kaf'la mukayese edilir.

Der ü dîvârını ol deñlü metânetle görüp
Kâf'a baş egmez iken kulle-i rûyîn-fâmı (K.4-13)

e. **Âb-ı Hayât:** Ölümsüzlük suyu demektir. Şair, övdüğü kişinin bir goncaya benzettiği talihinin âb-ı hayat damlasıyla daima birlikte olmasını yani talihinin devamlılığını diler.

Ğonce-i gül-şen-i ikbâlîñ ola 'âlemde
Şeb-nem-i âb-ı hayât ile hemîşe dem-sâz (K.10-38)

D. Diğer Şahıslar

Divanda Eflatun, Aristo, Öklidis, Bû-Ali, Bû-Müslim, Taftazanî gibi şahıslara da yer verilmiştir. Adı geçen kişiler akıl, hikmet ve bilginin sembolüdürler. Övülen kişinin tedbiri, akli ve bilgisi bu kişilerden üstün tutulur.

Bû-'Alî-fiṭrat Felâtûn-dâniş İskender biniş
Âşaf-ı Cem-ḳadr Sultân-ı Süleymân-iştihâr (K.13-15)

Dir idim zâtına 'allâme-i Taftâzânî
İsti'âreyle eger olmasa mülzem meşelâ (K.16-12)

Görse Mânî resmini hayrân olurdu nağşına
Tarhımı seyr itse Öklidis olurdu şerm-sâr (K.13-9)

2. Eserler

a. **Şâh-nâme:** İranlıların Müslüman olmadan önceki bin yıllık tarihini anlatan ve Firdevsi tarafından yazıya geçirilen Şeh-nâme divanda bir beyitte geçer.

Nice Şâh-nâme-güy-ı medh-i sulţân olduğum görse
Sebak-hânım olurdu cân ile Hâcû-yı Kirmânî (K. 3-13)

b. **Zîc-i İlhânî:** Bir astronomi kitabıdır.

İtmedi ehl-i raşad temyîz-i aḫvâl-i fuşûl
Zîc-i İlhânî'ye şimden soñra itmeñ i'tibâr (G.13-3)

3. Kavimler

a. **Arab ve Acem:** Bazen millet bazen de memleket anlamında kullanılmışlardır.

Kâm-fermâ-yı ümem kâm-revâ-yı 'âlem
Taḫt-pîrâ-yı 'Arab tâc-rübâ-yı A'câm (K.2-10)

Vefk-i dil-hâh üzre feth idüp 'Acem iklîmini
Taḫt-ı Rûm'ı yine kılsun maḫdemiñ şevket maşîr (K.5-31)

Şi'r-bâfân-ı 'Acem kâfiye-sencân-ı 'Arab
Şîve-i nazm-ı dil-âvîziñe mest ü hayrân (K.15-5)

b. **Freng, Efrencân, Yunân:** Freng, bir tarih manzumesinde Freng ülkesi anlamına gelen "mülk-i Freng" şeklinde kullanılmıştır. Efrencân yani Avrupalılar bir beyitte mimarlarıyla söz konusu edilmiş, Yunan'a ise Eflatun dolayısıyla yer verilmiştir.

Ḥayli mi'mâr-ı hüner-sencini Efrencân'ıñ
Cem' idüp tarhına itmiş idi istiḫdâmı (K.4-10)

Ne ḫikmet resm ider ḫâmem göreydi şafḫa-i medḫe
Olurdu taḫ'ıma teslîm Eflâtûn-ı Yûnânî (K.3-14)

c. Rûm (Ervâm): Roma, Romalı. Eskiden Doğu Roma İmparatorluğu Anadolu'yu da içine aldığı için Anadolu'ya Rûm, Anadolulara da Rumî denilirdi. Aşağıdaki beyitlerde de Rûm, Anadolu anlamında kullanılmıştır.

Rûm'da şevket ile 'azm-i Kızılbaş idicek
Pây-dâr olmadı şâh-ı 'Acem'îñ aqdâmı (K.4-31)

İşidüp velvele-i rezmini lillâhi'l-hamd
Ne imiş bildi 'Acem gûlgule-i Ervâm'ı (K.4-34)

4. Ülkeler ve Şehirler

Sıdkî Paşa Divanı'nda Bedahşân, Bağdâd, Der-güzin, Der-teng, Derne, Hanyâ, Horasan, Hutun, Hemedân, Irâk, Isfahân, Kirmân, Kazvîn, Mihrbân, Revân, Seyyid Gazi gibi pek çok yer adı geçmektedir.

Bunlardan Bedahşân, Horasan bölgesinde dağlık bir memleketdir. Çok eski zamanlardan beri burada bedahş denilen yakut çıkarılır ve edebiyatta da çoğunlukla bu yönüyle anılır. Sevgilinin dudağı Bedahşân'da çıkarılan la'le benzetilir.

Gıbta eyler lebleriñ la'l-i Bedahşân görmesün
Reşk ider reftârîña kebg-i hırâmân görmesün (G.51-1)

Hutun, Çin'in kuzeyi ile Türkistân topraklarına verilen addır. Hitâ veya Hatâ şeklinde kullanımına da rastlanır. Ahu ve miskiyle ünlüdür.

Nice gül dâğ-ı dil-i nâfe-i âhû-yı Hutun
Nice gül gayret-i ruhsâr-ı 'arusân-ı tırâz (K.10-3)

İsfahan ise bugün İran sınırları içinde kalan bir şehirdir. Daha çok sürmeyle birlikte ele alınır.

Ya mîl-i hâmem ile dîde-i belâgatde
Döneydi kuhl-ı Şıfâhânî'ye sevâd-ı midâd (K.11-48)

5. Nehirler

Ceyhun, Çakıt, Eres (Aras), Furat, Nil divanda adı geçen nehirlerdir. Coşkunlukları, sularının çokluğu nedeniyle bazen âşığın gözyaşlarıdır.

Fürkatiñle fülk-i dil müstağrağ-ı deryâ-yı hûn
Hasetiñle eşk-i çeşmim oldu Ceyhûn u Eres (G.28-3)

Bazen de yeni inşa edilen bir çeşme dolayısıyla bu nehirlerin adı anılır.

Cûy-ı Çâkıt gıbta-i nehr-i Furât u Nîl iken
Bunda ser-gerdân olup kalmış o nehr-i hoş-güvâr (T.2-4)

6. İçtimâî Hayat

A. Rezm

Eski yaşam tarzının bir parçası olan savaş dolayısıyla pek çok savaş araç ve gereçlerine yer verilmiştir: ok (sihâm, nâvek, tîr, peykân), ok kabı (terkeş, gilâf, kırbân), kılıç (şemşîr, nîze, hüsâm, tîg), mızrak, süngü (rumh), yay (kemân, kavs), hançer, gürz (kûpâl), top, silâh, tüfek, şast, balta (tîşe, teber), savaşlarda çalınan büyük davul (kûs) bunlardan bazılarıdır.

Eyleseñ şemşîr-i hûn-rîziñ havâle düşmene
Her biri eyne'l-mefer ahvâlin idüp meşveret

Râh-ı şahrâ-yı 'ademden idüp ümmîd-i necât
Zinde iken biri birine iderler ta'ziyet (K.7-13, 14)

'Aceb 'azîz-i kerâmet-penâhdır tîri
Ki râh-ı Hakk'a dâlâl ehlini ider irşâd (K.11-15)

Rezminiñ debdebe-i kûsını gûş eylemeden
Oldı âvâze-i kûpâl-i gamıñ ser-sâmı (K.4-32)

Ayrıca yukarıda isimleri verilen savaş aletlerinden kılıç, ok, hançer sevgilinin bakışları, kaşları ve gözleri için benzetilen olmaktadır.

B. Bezm

Rezmin zıddı diyebileceğimiz bezm içkili, eğlenceli meclistir. Zamanına göre evlerde meyhanelerde, bağ ve bahçelerde düzenlenebilirdi. Sıdkî Paşa Divanı'nda bezmle ilgili olarak meyhane (hum-hâne), saki, pîr-i mugân, şarap (rahîk, mey, duhter-i rez, bâde), kadeh (câm, tâs, ayak, ratl-ı girân, ratl-mey, peymâne, sagâr, sahbâ), esrâr, mum (şem, çerâğ), nukl, humâr gibi kavramlara yer verilmiştir.

İtdi tâb-ı humâr-ı gam bî-tâb
Sâkiyâ şun meded baña mey-i nâb (G.4-1)

Keyfiyyet-i esrâr-ı mey-i tâb-ı maḥabbet
Keşf oldı leb-i dil-ber ile baña kemâ-hi (G.69-4)

Şıdkıyâ olsa hem-demim şahbâ
Yâr ile mümkün idi def^e-i hicâb (G.4-5)

C. Musiki

Musiki bugün olduğu gibi eski toplum hayatında da önemli bir yere sahipti. Bu nedenle divanlarda musikiye dair terimlere sıkça yer verildiği görülür. Sıdkî Paşa Divanı'nda da rûbâb, kânûn, ney gibi musiki âletleriyle nağme, zenzeme, nevâ, âgâze, mutrib (râmiş-ger) vb. kavramlar bulunmaktadır.

Vaşf-ı gül şavt-ı hezârı kim oğur kim diñler
Kadeḫ-i bâde-i gül-gûn u şadâ-yı neyi gör (G.20-2)

Ki kimse eylemez âheng-i nâle devrinde
Meger ki mutrib-i Zühre-cebîn elinde rûbâb (K.14-32)

Demidir bülbül-i endîşe olup nağme-tırâz
Çemen-istân-ı taḫayyülde ola velvele-sâz (K.10-1)

D. Süslenme

I. Kıymetli Madenler ve Taşlar

a. Altın (Zer): Renginden dolayı güneş bir beyitte altından bir kadehe benzetilir.

Câm-ı zerrîn-i felek bezminde devr itmez idi
Ḥâk-i iksîr-i derinden olmasaydı behre-dâr (K.1-19)

Aşağıdaki beyitte ise altın yaldızlı bir taç olarak düşünülür.

Pâye-i mertebesi tâc-ı zer-endûd-ı felek
Sâye-i merḫemeti luṭf-ı Ḥudâ-yı mûte'âl (K.9-14)

Sıdkî Paşa yazdığı fetih-nâmenin altın yazıyla yazılmasının uygun olacağını söyler.

Haç-ı zerle bu fetih-nâmeyi itse yaraşur
Sebt-i evrâk-ı felek kıl-ı kader erkâmı (K.4-37)

b. Gümüş (Sîm): Renk bakımından güneşle altın arasında kurulan ilgi aynı şekilde ayla gümüş arasında da kurulur ve hilal gümüşten bir tasa benzetilir.

Mağbah-ı cûdunda sîmîn-fâs ile her dem hilâl
Devr ider kim ola hân-ı ni'metinden hişşe-dâr (K.1-20)

c. Elmas: Çok değerli bir taş olan elmas divanda bir yerde geçmektedir. Eski tıpta elmas kırıntıları zehir olarak bilindiğinden ölmeyi isteyenler bunu içerlermiş. Ayrıca elmas kırıntıları yaraların tedavisinde de kullanılmış. Aşağıdaki beyitte de elmasa bu özeliği çağrıştırlarak yer verilmiştir.

Haçer-i elmâs-ı cevriñ zahmına itmem 'ilâc
Dilde nâşûr-ı gamiñ zîrâ ki merhemdir baña (G.3-2)

d. La'1: Kırmızı ve değerli bir taştır. Edebiyatta sevgilinin dudağı la'le teşbih edilir. Bazen de açık istiare yoluyla sevgilinin dudağı yerine kullanılır.

Sıdkî-i bî-dile revân-bağş ol
K'aña la'1-i lebiñ hayât-ı beden (K.12-11)

Cân-bağş oldukça la'1iñ ey büt-i İsâ-nefes
Dem-be-dem şemşîr-i hûn-rîz-i nigâhîñ kan ider (G.21-3)

e. İnci (Dür, Lü'lü): İnci, divanda üzerinde en çok durulan mücevherlerden biridir. Şair zaman zaman övdüğü kişiyi, onun cömertliğini, adaletini, lutfunu bazen de kendisini, şiirlerini, sözlerini, ilhamını inciye benzetir.

Şemme-i merhametiñ revnağ-ı gül-zâr-ı hüner
Dürre-i ma'deletiñ çeşme-i hûr-şîd-i nizâm (K.2-36)

'Arz-ı hâl itsem gerekdir dürr-i nazmım gûş idüp
Pây-mâl itme eyâ deryâ-yı cûd u mevhibet (K.7-17)

İnci, sadef denilen deniz hayvanının karnında oluşur. Nisan ayında sahile çıkan sadef kapağını açar ve içine düşen yağmur damlası inciye dönüşürmüş. Dür-i girân-mâye kıymetli iri inci anlamındadır. Aşağıdaki beyitte övülen kişi bu kıymetli iri inciye benzetilmiştir.

Cihâna sencileyin bir dür-i girân-mâye
Getürmedi şadef-i baħr-ı ‘âlem-i icâd (K.11-34)

f. Mercân: Rengi dolayısıyla âşîğın kanlı gözyaşları mercana benzetilir.

Sâhil-i manzarımı eyledi deşt-i mercân
Heçr ile baħr-ı derûnumda olan mevc-i hûn (G.53-3)

g. Bîcâde: Kehribar gibi saman çöpünü kendine çeken, yakuttan daha az değerli kırmızı bir taş. Mercan diyenler de vardır.

Fürkat-i vaşlîñ ile kalmadı râhat dilde
Ĥasret-i la‘liñ ile oldu lehim bîcâde (G.68-2)

h. Safir: Mavi renkli değerli bir taştır. Divanda bir yerde geçer.

Ravza-i kırtâs-ı vaşfın sünbül-istân eyleyüp
Bülbül-i şab‘ım ide gül-zâr-ı medĥin pür-safir (K.5-9)

ı. Zeberced: Zümrütten daha açık yeşil olan ve zümrüt kadar değeri olmayan bir süs taşıdır.

Hemîşe çetr-i nüh-řâķ-ı zer-endûd-ı zeberced-sâ
Ola tâ kim fezâ-yı şeş-cihâta sâye-bân-sâye (K.6-34)

II. Güzel Kokular

Misk, anber, gülâb, abîr ve nâfe divanda adı geçen güzel kokulardır. Övülen kişinin cömertliğı, merhameti, abîr, nâfe, gülâb; sevgilininse ayva tüyleri ve kakülü misk ve anber kokuludur.

Eger şudâ-i ġamım def‘i içün itmez ise
Gülâb-ı merĥametiñ cebhe-i dili şâd-âb

Ķatı mükedder olur ĥâl-i zârı řıdķî’niñ
İder ĥarâret-i ġam ol za‘îfi istî‘âb (K.14-35, 36)

Eyleyüp bâd-ı şabâ şahın-ı çemende tek ü pû
Bulmadı haţ-ı müşgîn gibi bir ‘anber-bû (G.62-1)

III. Diğ er Sûs Unsurları

a. **Yüzük (Hâtem, Nigîn):** Yüzük, divanda genellikle Hz. Süleymân’la birlikte anılmıştır. Aşağıdaki beyitte ise gönül bir yüzüğe benzetilmiştir.

Nağş olduğınca hâtem-i dilde rûsûm-ı ğam
Haţ-ı tarab bozulmada kalb-i figârdan (G.52-2)

b. **Küpe (Gûş-vâr, Mengûş):** Şâir, övdüğü kişinin vasıflarını şiirine küpe yaptığını, onun zafer ve fethinin, talihinin güzelliğine küpe olduğunu söyler. Bir beyitte de sözlerini küpeye benzetir.

Şâhid-i eş’ârımı vaşf-ı cemîliñ gevherin
Hamdü-lillah eyledim mengûş-ı gûş-ı işihâr (K.1-29)

Sen o zînet-bağş-ı rûy-ı salţanatsın kim seniñ
Şâhid-i iğbâliñe feth ü şaferdir gûş-vâr (K.1-23)

c. **Tarak (Şâne, Muşt):** Tarağın ve bâd-ı sabânın sevgilinin saçları arasında dolaşması dolayısıyla aralarında bir ilgi kurulmuş ve ikisi bir arada kullanılmıştır.

Şâne-veş bâd-ı şabâ bulmazdı aña dest-res
Olmasa ğisûlarıñ cânâ hevâya bü’l-heves (G.28-1)

Bâğ-ı ruhsârına zînet-ger olup muşt-ı nesîm
Oldı reşk-âver-i ğül-zâr-ı zemîn-i mînû (G.62-2)

d. **Ayna (Âyîne, Mir’ât):** Ayna bazen tasavvufî açıdan ele alınır, İskender’in aynasından bahsedilir, bazen gönül bazen de sevgilinin yanağı saflık, temizlik bakımından aynaya benzetilir.

Şaykal-ı ‘ayş u tarab pâs-ı derûnı giderip
Sildi mir’ât-ı ğöñülden keder-i âlâmı (K.4-2)

Nedir ey bedr-i şafâ menzil-i burc-ı şîve
Yine mir’ât-ı ruhuñda kederiñ var seniñ (G.43-3)

e. Sürme (Tûtiyâ, Kuhl, Vesme): Şair, memduhunun adlini, ikbalini, kendisinin kaleminin mürekkebinin çeşitli yönlerden sürmeye benzetir, sürmenin imal edildiği şehir olan Isfahan'dan söz eder. Sürmenin göze güzellik, canlılık, parlaklık vermesine değinir.

İftihâr-ı dîn ü devletdir ki çeşm-i salţanat
Tûtiyâ-yı baĥt u iĥbâl ile olmuşdur ĥarîr (K.5-2)

E. Giyim-Kuşam

a. Kumaşlar: Kumaşlardan atlas, dîbâ, tafta ve zer-befte yer verilmiştir.

Ol mûnaĥĥaş tâfta-bayraklarla ol fûlk-i 'azîm
Beñzer ol sîmurġa kim tinnîne olmuşdur süvâr (K.13-2)

'Ulüvv-i menziletde perde-i dîbâ-yı vâlâsın
Anîñ teşbîh iderdim atlas-ı ĥarĥ-ı mu'allâya (K.6-13)

b. Giyecekler: Giyecek olarak gömlek (pirâhen), elbise (câme, hil'at), hırka, ihram, etek (dâmen) ve giyecekleri tamamlayan peçe (bürka, nikâb), külah, tac (dîhîm, iklîl, efser) ve mendil (dest-mâl) gibi unsurlara yer verilir.

Meyl-i gül-zâr eyleyüp 'azm-i çemen-zâr eylemez
Seyr idenler ĥaĥt-ı ruĥsârın nikâb-ı nâzdan (G.53-2)

Bi-ĥamdillah ki dâmen-çîn olup dest-i ĥalâyıĥdan
Girîbân-râĥat oldum keşme-keş-hâ-yı 'alâyıĥdan (G.60-1)

Şıdĥiyâ merdümekim görmek için cânânı
Âl câme ile seyrâna getürdi çeşmim (G.47-5)

F. Sofra ve Yiyecekler

Divanda sofranın anlamına gelen simât ve hân kelimeleri kullanılmıştır. Şair, övdüğü kişinin sofrasının bolluğu karşısında cömertlikleriyle meşhur Hâtem ve Bermekî'nin mustarip olacağını söylemiştir.

Kim simât-ı ni'metiñ seyrinde Hâtem mużtarib
Bermekî ĥân-ı firâvânından eyler mes'elet (K.7-10)

Yiyeceklerden ekmek (nân), şeker, bal (şehd) ve kebaba yer verilmiştir.

Âşığın kalbi gam ateşiyle kebaba dönmüştür.

Nâr-ı gamla dilim kebâba dönüp
Hasret ile sirişkim oldu şarâb (G.4-3)

Sevgilinin dudağı ise tatlılığıyla bala benzetilir.

Tâb-ı ruhsârîñla la'liñe dil-mürdeyüz
Sem' bî-pervâne şehd olmaz bilürsin bî-meges (G.28-2)

İçecek olarak divanda şerbet, zülâl, selsebîl ve kahve anılır. Kahve yaygın anlamının dışında şarap manasına da gelmektedir ve sevgilinin vaslı için benzetilen olmaktadır.

Neşve-i kahve-i vaşlîñ yetişüp olsa bedîd
Şâf idüp kalbimizi virse neşât-ı câvid (G.10-1)

Âşığın cansız bedeni sevgilinin dudağının şerbetiyle can bulacaktır.

Tabîbim gamla nâl olmuş yatur peygûle-i dilde
Meded şun şerbet-i la'liñ ten-i bî-câne deprensün (G.59-2)

Meyvelerden yalnızca bademden bahsedilmiş, meyve kelimesi daha çok genel anlamda kullanılmıştır.

Nitekim bâd-ı şabâ faşl-ı bahâr içre seher
Şahñ-ı gül-zâra saçarsa varak-ı bâdâmı (K.4-41)

G. Mimarî

Saray, çadır (hayme, sâye-bân, çetr), köşk (kâşâne, kasr, eyvân), hisâr, kuyu (çâh), çeşme, değirmen (âsiyâb), kapı (der, bâb) divanda adı geçen yapılardır. Bunlar arasında en ayrıntılı bilgi Sultan Murad'ın yaptırdığı bir çadır hakkında verilmiştir. Uzun uzun bu çadırın özellikleri anlatılmıştır.

Ya ol bâğ-ı cinân-ı kasr-i şîrîndir ki ta'n eyler
Nuķûş-ı şemse-i zerrîn-niţâkı tâğ-ı kisrâya

Temâsâ eyleyen bu bâr-gâh-ı nağş-ı pîrâyı
Begenmez çetr-i Efrîdûn'ı bakmaz hayme-i Rây'a (K. 6-9,10)

H. Tabâbet

I. Hastalıklar

a. **Sebel:** Dumanlı, bulanık görme hastalığıdır. Divanda bir yerde geçer.

Sû-i tedbîr-i felek 'âlemi kıldı muhtel
Ne 'aceb çeşm-i kevâkibde zühûr itse sebel (G.46-1)

b. **Seher:** Gece uyuyama hastalığıdır. Fazla yemenin uykusuzluğa neden olacağı söylenir.

İmtilâ-yı ni'am-ı fıtrî sebebdır sehere
Seherî nûş-ı firâvânî olur 'ayn-ı su'âl (K.9-22)

c. **Hummâ (Teb):** Ateşli bir hastalıktır. Âşığın gönlü özlem sıtmasının ateşle yanıp yakılmaktadır.

Dil-teşne-i zülâl-i leb-i vuşlatıñ olup
Yandı yakıldı tâb-ı teb-i iştiyâk ile (G.64-2)

d. **Mide Bulantısı:** Divanda bir yerde geçer.

Bulanup mi'desi bünyâdı za'îf oldukça
Gerçi tedbîr-i 'ilâc eylediler hükkâmı (K.4-16)

e. **Delilik:** Divanda cünûn ve dîvâne şeklinde geçer. Sevgiliye duyulan aşk cünûna neden olur. Aşağıdaki beyit bize delilerin zincire vurulması olayını hatırlatır.

Pâ-beste-i zencîr ser-i zülfüñ olan dil
Dîvâne-şifat keşme-keş-i hasrete döymez (G.24-3)

f. **Nâsûr:** Bir yerde geçer.

Hañçer-i elmâs-ı cevriñ zağmıña itmem 'ilâc
Dilde nâsûr-ı gamıñ zîrâ ki merhemdir baña (G.3-2)

g. **İstiskâ**: Sözlük anlamı suyun lüzumunu şiddetle duymadır. Hekimlikte ise vücudun bir tarafında veya karında su birikme anlamındadır. Şair hastalıklar nedeniyle gücünün tükendiğini söylemektedir.

Gündüzi teb gicesi olmağ ile istiskâ
Eridüp cism-i naḥîfim ḳomadı tende mecâl (K. 9-20)

II. Tıpla İlgili Bazı Kavramlar

Sıdkî Paşa Divanı'nda tıbbâ dair hasta (marîz, bîmâr), tabîb, şifâ-hâne, ilaç (dârû), muâlece, merhem, tiryâk, devâ, şifâ, âfiyet, ber', neşter gibi terimler yer almaktadır. Şair bazen övdüğü kişiye bazen de sevgilisine tabibim diye hitap eder. O, ayrılık derdine tutulmuştur ve kavuşma şerbetinden başka ilacın derdine son vermeyeceğini söyler. Şerbetin bir içecek olmasının yanı sıra bardakta müşil olarak içilen ilaç anlamı da vardır.

Şerbet-i vaşlîñ ider derd-i firâḳı zâ'il
Ey tabîb-i dil ü cân olmaz aña ğayri 'ilâc (G.7-3)

Gam zehri hastasına tiryak ve merhemın faydasının olmayacağı söylenir.

Haste-i zehr-i ğama tiryâk u merhem neylesün
Teşne-i şaḥbâ-yı derde sâğar-ı Cem neylesün (G.58-1)

Sıdkî Paşa başka bir yerde kendisinin nasipsizlik illetinin hastası olduğunu kendisine verilecek görevle şifa bulacağını belirtmektedir.

Ben marîz-i 'illet-i ḥırmâna çâreñ var mıdır
Va'de-i tîmâr ile gerçi virirsın tesliyet

Şıdḳı-i bîmâra lâzım oldu tîmâr eylemek
Ya ze'âmetle şifâ-baḥş ol yaḥod bir tevliyet (K.7-32,33)

I. Alış Veriş

Divanda alış veriş yerlerini ifade etmek için "bâzâr" kavramı kullanılır: bâzâr-ı mürüvvet, bâzâr-ı 'aşk, bâzâr-ı cefâ, bâzâr-ı pesend, bâzâr-ı arûsân-ı sühan vb.

Şair, sevgiliye hitaben aşk pazarına onun dudağına benzer meta gelmediğini ve tartışmasız o malın can parası değerinde olduğunu söyler.

Gelmedi bâzâr-ı ‘aşka la‘line beñzer metâ‘
Nakd-i cândır ol metâ‘ın kim bahâsı bî-nizâ‘ (G.34-1)

Âşık, can parasını verip aşk kumaşını bedavaya alır. Burada aşk karşısında âşğın canının değersizliği vurgulanır.

Nakd-i cân virüp alur kâlâ-yı ‘aşkı râygân
Sıdkıyâ sermâye-i ‘uşşâka oldur intifâ‘ (G.34-5)

Kesad, alış verişte durgunluk, yokluk, kıtlık anlamlarına gelmektedir. Şair, övdüğü kişinin çalışma, gayret metainia asla kesad gelmemesini diler.

Kesâd gelmeye hergiz metâ‘-ı himmetiñe
Le‘âli-i keremiñ dâ‘imâ olup hoş-âb (K.14-39)

Dükkân, haridâr, râyic divanda geçen alış verişle ilgili diğer kavramlardır.

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi alış verişle dair kavramların hepsi soyut anlamda kullanılmıştır.

İ. Yazı İle İlgili Hususlar

Sıdkî Paşa Divanı’nda yazıyla ilgili olarak hat, kalem (hâme, kilik), devât, midâd, cedvel, kağıd, pergâr, mecmua, safha, satır, hizâb, usturlâb, sarîr, münşi, kâtib, der-kenâr vs. kelimeler kullanılmıştır.

Sıdkî Paşa, siyah mürekkebinin düşünce gelinine rastık, kırmızı mürekkebininse kalemin parmaklarına kına olduğunu söyler. Kalem elinde pergel, kağıd ise usturlabdır. Usturlab eskiden yıldızların arşa yükseklik derecesini bulmakta kullanılan bir alettir.

Seniñ ki sürh ü siyâh-ı midâdın olmuşdur
‘Arûs-ı fikrete vesme benân-ı kilke hizâb

Sen ol muqavvim-i ahter-şinâs-ı dîvânsın
Ki hâme destîñe pergâr u kâğıd usturlâb (K. 14-12,13)

Cedvel yazma kitaplarda ve levhalarda yazıyla kenarı ayırmak üzere altınla çekilen çizgilere verilen addır. Tek çizgi veya biri kalın biri ince iki çizgiden ibarettir. Sıdkî Paşa şiir denizinde memduhunun vasıflarını anlatan beyitlerinin cedvelinin altından ip ve satırlarının yaldızlı gemi olduğunu söyler.

Baħr-ı nazmım içre evşâfıñdaki ebyâtımñ
Cedveli zerrîn-ıñâb u saħrı fülk-i zer-nigâr (K.13-30)

Der-kenâr, yazma kitaplarda, sayfa kenarlarındaki beyit ve yazılardır. Sıdkî Paşa, kâğıdını deniz, yazısını dalga ve kalemni dalgıca benzetip gönül okyanusunda övgü incisini der-kenâr ettiğini söyler.

Kâğıdım deryâ ğatım mevc ü kalem ğavvâş olup
Eyledim ‘ummân-ı dilde dūr-i medħiñ der-kenâr (K.13-31)

Devât, kalemleri koyacak bir kutu yanında kapaklı hokkasıyla bir yazı takımındır. Yuvarlak bir mahfaza yanına tutturulmuş hokkalı de görülür. Mürekkep konulan hokka, kalemlerin yanına yapıştırılırdı.

İşte bir başka beyitte Sıdkî Paşa kaleminin divit içindeki mürekkeple arkadaş olduğunda yani ikisinin bir araya geldiğinde sihr-i helâl göstereceğini söyler. Burada Sıdkî Paşanın, şairliğini övdüğünü görmekteyiz.

Ƙalemimdir ki ider siħr-i helâl izħâr
Olıcağ ğâh-ı devât içre midâda dem-sâz (K.10-27)

Aşağıdaki beyitte sevgilinin yüzü bir sayfaya benzetilmiştir. Bir yazı çeşidi olan hatt-ı reyhâna ve nesihe yer verildiği de görülmektedir. Hatt-ı reyhân aynı zamanda sevgilinin ayva tüylerini de karşılamaktadır.

Hat-ı reyhânı çeküp saħfa-i rûy-ı yâra
Âyet-i ğüsnini nesh itmeye kilc-i nessâħ (G.9-4)

J. Oyunlar

a. **Gûy u Çevgân:** Bir meydanda ata binerek eldeki sopa ile topa vurma suretiyle oynanan bir oyundur. Bir beyitte şair, hayali çevgana, isteği de gûya benzetir.

Şöyle şal şevk ile çevgân-ı hayâli ki gele
Şahn-ı meydân-ı emelde eliñe gûy-ı merâm (K.2-5)

Bir başka beyitte ise sevgilinin saç şekli sebebiyle çevgana, âşığın başı ise topa benzetilir.

Başın toba eyleyüp çevgân-ı zülf-i dil-dâra
Giren meydân-ı 'aşka hâşılı merdâne deprensün (G.59-4)

b. Bâzîçe-i Şemşîr: İki yerde geçer.

Gele ey 'arşa-i nazm içre siliğ-şor-ı sühân
Göster ehl-i dile bâzîçe-i şemşîr-i kelâm (K.2-2)

Başlasa bâzîçe-i şemşîre gamzeñ kelleler
Rağs idüp nazzâre-i meydânı ser-gerdân ider (G.21-6)

K. Bazı Tipler ve Meslek Erbâbı

Sıdkî Paşa Divanı'nda sâkî, postacı (berîd, peyk), mest, lâlâ, huddâm, gelin (arûs), gelin süsleyicisi (mâşita), çocuk (evlâd), öğrenci (etfâl-i debistân), mimar, mühendis, dalgıç ve yüzücü (gavta-zen, gavnâs, âşinâ, sebbâh), şâir, kapıcı (derbân, nigeş-bân, hâcib, mehter, bevvâb), yankesici (tarrâr), yol kesen (reh-zen), köle (bende, gulâm), dilenci (gedâ), kaptan (mellâh), fırıncı (nân-vâ), sakka, seyis (gâşîye-dâr), hokka-bâz (şu'bede-bâz), asker (leşker, ceys, serdâr, cihân-gîr), kâtib, tuğra-keş, rehber (reh-nümâ), hâce, kervân (kârbân), ehl-i rasad, tüccâr (ehl-i ticâret, sûda-ger) gibi pek çok meslek erbâbına ve tiplere yer verilmiştir.

Aşağıdaki beyitte bir postacıya benzetilen hayal aynı zamanda sevgilinin bulunduğu yere ulaşmak için yol gösterecek olan bir rehber olarak da düşünülmüştür.

Kûyına varmağ için peyk-i hayâli her şeb
Şıdkıyâ âh-ı şehir-gâhıma reh-ber tutarın (G.57-5)

Mâşita ya da meşşâta gelin süsleyen, kadın tuvaleti yapan kadın anlamındadır. Şair, kalemini maşıtaya benzetmektedir.

Benim ol kâtib-i şâhir ki benân-ı kalemim
Nağş-perdâz-ı sühân mâşita-i çihre-i râz (K.10-23)

Divanda gavta-zen, gavvâs, sebbâh, âşinâ şeklinde de kullanımlarına rastlanan dalgıç ya da yüzücü bir beyitte şair için benzetilen durumundadır. Memduhuna seslenen Sıdkî Paşa düşünce denizinde, övdüğü kişinin vasıflarına uygun değerli bir inci bulmak için dalgıç olduğunu söyler.

Bahr-ı efkâr-ı medîhîñ içre oldum gavta-zen
Kim bulam evşâfiña şâyeste dürr-i şâh-vâr (K.1-27)

Gam mühendisi gönül köşkünün binasını yıkmaktadır.

Binâ-yı kaşr-ı dilim yıkmada mühendis-i gam
Ne oldığın bilebilsem kuşûruma bâ'is (G.6-3)

Saka, su dağıtan anlamındadır. Şair, yaşlı olması bakımından gözlerini sakaya benzetir. Sevgilinin hayali gönle geldikçe âşığm âhının tozunun gönlü tozlandırmaması için göz sakası gönle su serpmektedir.

Güzer-gâh-ı dile sakkâ-yı dîdem şu seper tâ kim
Hayâliñ uğradıkça gerd-i âhım kılmasun muğber (G.15-3)

Bezmin en önemli unsurlarından olan sâkî içki sunmakla görevlidir. Humar ise içkiden sonra sabah duyulan baş ağrısıdır. Bundan kurtulmak için tekrar içki içilmesi gerekir. Şair aşağıdaki beyitte gam humarının sıkıntısının kendisini güçsüz bıraktığını söylemekte ondan tekrar içki istemektedir.

İtdi tâb-ı humâr-ı gam bî-tâb
Sâkiyâ şun meded baña mey-i nâb (G.4-1)

Sıdkî Paşa bir başka beyitinde muhabbet okulunun öğrencilerinin sevgiyi ve vefayı kendisinden öğreneceğini söyler.

Ey hâce yûri şıkleti ço mihr ü vefâyı
Bizden okur etfâl-i debistân-ı mağabbet (G.5-3)

L. İnanışlar

Eski bir inanışa göre dünya düzdür ve bir öküzün boynuzları arasındadır. Öküz, balığın sırtında, balık da suyun içindedir. Aşağıdaki beyitte işte dünyayı dengede tutan bu öküzün Sultan Murad'ın kılıcını

gördüğünde korkuyla denizdeki balığın altına kaçacağı söylenir. Yani balık ile öküz yer değiştirecektir.

Gâv-ı gerdûn işidüp nîzesini deryâda
Zîr-i mâhîye kaçup havf le eyler ârâm (K.2-19)

Bir başka inanış da nisan yağmuruyla ilgilidir. Eskiden incinin sahile çıkan sadefin içine nisan yağmurunun düşmesiyle oluştuğuna inanılırdı. Aşağıdaki beyitte memduhun eli inci yağdıran bir nisan yağmuru olarak tasavvur edilir.

Ebr-i nîsân-ı dürer-bâr-ı kefi cûduñdur
Ceyb-i kân u kefi deryâyı iden mâl-â-mâl (K.8-19)

Şeb-çerâğ geceleyin parlayan yakut veya incidir. İnanışa göre su aygırı denilen hayvan tarafından karaya çıkarılır ve bu hayvanın ürkütülüp kaçırılmasıyla elde edilmiştir.

Dâgımı yeldâ-yı gamda eyledim rûşen-çerâğ
Güviyâ şahñ-ı serây-ı 'aşka yakdım şeb-çerâğ (G.36-1)

Kimya çeşitli maddelerden altın elde etmenin yollarını arayan, bugünkü kimyayla pek ilgisi olmayan eski bir ilimdir. Bu ilmin ana maddesi de iksirdir. Pota ise içinde maden eritilen kaptır. Bir beyitte aşk iksirinin taliplerine seslenilerek kıskançların bedenlerinin cevherinin toprak potasına konulduğunda kimya olacağı söylenir.

Cevher-i cism-i hasûd ey tâlib-i iksîr-i 'aşk
Tarh olınsa pûte-i hâke olurdu kîmyâ (G.2-4)

Sevgilinin ya da övülen kişinin ayağının, kapısının toprağı iksir olarak düşünülür. Feleğin altından kadehinin yani güneşin dönüşü övülen kişinin kapısının iksir gibi olan toprağından faydalanmasına bağlanmaktadır. Ayrıca beyitte eski astronomiye ait bir bilgiyle karşılaşıyoruz ki bu da güneşin dünya etrafında dönüyor olmasıdır.

Câm-ı zerrîn-i felek bezminde devr itmez idi
Hâk-i iksîr-i derinden olmasaydı behre-dâr (K.1-19)

M. Deyimler

Divanda yer alan deyimler şunlardır:

a. **İki eli kanda olmak:** Elinde çok önemli bırakamayacağı bir iş olmak.

Ṭotalım iki elim kanda imiş ihsân it
Ki ide şâhid-i ümmîdimi luṭfuñ ṭannâz (K.10-32)

b. **Cebe satmak:** Gösteriş yapmak.

Cebe satmak dilerse yeri vardır rahş-ı gerdûna
Cebelü ṭorı şol dem kim ide âheng-i pûyânı (K.3-24)

c. **Gözü aydın olmak:** İstenilen şeye kavuşmak.

Tûtiyâ-yı ‘izz ü câh-ı rûşenâ-yı baht ile
Dîde-i a’yân-ı dîn ü devlet oldukça karîr (K.5-29)

d. **Kulağına küpe olmak:** Başına gelen işten unutamayacağı ders almak.

Kelâm-ı pâk-i Şıdķî her kulağa gûş-vâr olmaz
Dür-i nâ-yâb-ı ‘ummân-ı derûndur şâygân şanma (G.63-5)

e. **Başa çıkarmak:** Bir işi sona erdirmek.

Şan‘at-ı ‘aşķ içre kârı başa çıkmış ‘âşıkız
İftihâr eyler bizimle Vâmıķ u Ferhâd u Kays (G.28-4)

f. **Göğüs germek:** Bir güçlüğe karşı koymaya hazır olmak, karşı koyup dayanmak.

Göğüs germekte kûpâl-i cefâya pehlevân oldum
Kemân-ı Rüstem-i ğam çekmede ḥod Dâstân oldum (G.50-1)

g. **Dem vurmak:** Olmayacak ya da gücünü aşan bir konu üzerinde konuşmak.

Bâğda ḥâşiyet-i neşv ü nemâ şimdi urur
Nefes-i mu‘cize-ârâ-yı Mesîhâ’dan dem (G.48-5)

h. İşe Yaramak (İş Görmek): Bir şey yapmak ya da yaptırmak için ondan yararlanılabilmek.

Her kaçan erbâb-ı devletden birin medh itmege
Niyyet itsem kuvvet-i fikriyye görmez maslahat (K.7-25)

Diğer Eşyalar

Sıdkî Paşa Divanı'nda daha önce sayılan eşyaların dışında tas, tabak, kase, saykal, perde, halı (kaliçe), yatak (pister, mihâd), mühr, kemend, lenger, micmer, ocak (kânûn, âteş-dân), mihmez, kamçı, dizgin, yular (zimâm, inân, rikâb, pâlâheng), merdiven (nerd-bân) gibi eşyalar da anılır.

Micmer, içinde tütsü yapılan kaptır. Sipend ise üzerlik tohumudur ve ateşte yakılıp tütsü yapılır. Şair gönlünü bir micmere benzetir ve rakibin kovulması için onun ömür nüshasının micmerde sipend olmasını ister.

Rakîbin def'i âsân idi cânâ nüsha-i 'ömri
Süveydâ-yı derûnum micmerinde ger sipend olsa (G.67-4)

Küçük halı anlamına gelen kaliçe bir beyitte geçer. Sultan Murad'ın halısı yıldızlarla karşılaştırılır.

Naẓîr olsaydı ferş-i nûr-bâf-ı hayme-i encüm
Eger kâlîçesinde resm olan naqş-ı dil-ârâya (K.6-14)

Bir beyitte de şair, sevgilisine hitap ederek kavuşma şarabını sunmadığı için inleyen gönlünün ayrılık yatağında mı kalacağını sorar.

Ey tabîb-i dil ü cân vaşlıñ şarâbın şunmadıñ
Pister-i fûrkatde kıalsun mu dil-i nâlânımız (G.26-3)

III. İNSAN

1. Sevgili

Yâr, sultân-ı hüsn, mahbûb, cân, cânân, nâzenîn, âfet, dilber, tabîb, perî-peyker, siyeh-çerde, şuh, büt, gazal, cefâ-pîşe, şâh-ı aşk, bî-bedel, sevdiğim, güzel, seng-dil, bî-vefâ, meh, meh-i tâbân, âfitâb, mihr Sıdkî Paşa Divanı'nda sevgili için kullanılan isim ve sıfatlardır.

Neşve-i câm-ı sürûra rafl-ı gam olmaz bedel
Bir midir vaşlîñ ile fûrkatîñ ey bî-bedel (G.44-1)

Tut ümîd ol bî-vefânîñ va'd-i bî-peymânına
Kim bilür şâyed gele birgün vefâ meydânına (G.66-1)

Âfitâbım seyl-i eşkim 'âlemi garq itmesün
Bir nazâr kı l ben gubârîñ dîde-i giryânına (G.66-3)

Cân-bağş oldukça la'liñ ey büt-i İsâ-nefes
Dem-be-dem şemşîr-i hûn-rîz-i nigâhîñ kan ider (G.21-3)

A. Sevgilide Güzellik Unsurları

a. Saç: Sevgilinin en önemli güzellik unsurlarındandır. Zülf, gîsû, kâkûl sevgilinin saçından bahsederken kullanılan kelimelerdir.

Dağınıklık, perişanlık sevgilinin saçının özelliklerindedir.

Olmasun Şıdkî gibi hâtır-perişân hiç ferd
Olmasun zûlfüñ gibi âşüfte cânâ hiç kes (G.28-5)

Kimsede cem'iyet-i hâtır mı kor 'uşşâkdan
Şâm-ı gamda fikret-i zûlf-i perişânîñ seniñ (G.40-4)

Sevgilinin saçı bazen gûy u çevgan oyunundaki çevgâna,

Başın tob eyleyüp çevgân-ı zûlf-i dil-dâra
Giren meydân-ı 'aşka hâşılı merdâne deprensün (G.59-4)

bazen de uzunluğu dolayısıyla zincire benzetilir.

Pâ-beste-i zencîr-i ser-i zülfüñ olan dil
Dîvâne-şîfat keşme-keş-i hasrete döymez (G.24-3)

Sevgilinin saçı şekil ve koku bakımından sünbüle benzer. Güzellik çimenliğinde sevgilinin kakülü gibi misk kokulu bir sünbülün olmadığı söylenir.

Kâküli gibi çemen-zâr-ı melâhat içre
Bû-nümâ olmadı bir sünbül-i müşgîn-gîsû (G.62-4)

Bir beyitte ise hurilerin kakülü ile karşılaştırma yapılır.

Kâkülüñ kâkül-i havrâ ile hem-ser tutarın
‘Ârızîñ ‘ârız-ı gilmâna berâber tutarın (G.57-1)

b. Alın (Cebîn, Cebhe): Sevgilinin alını saflığı ve parlaklığı yönünden ele alınır. Bir yerde parlaklığıyla Zühre’ye, başka bir beyitte de İskender’in aynasına benzetilir.

Bir sencileyin Zühre-cebîn dâ’iresinde
Bir bencileyin perde-ber-endâz ele girmez (G.25-4)

Nazar kıl cebhe-i meh-ţal‘at-ı ruhsâr-ı cânâna
İderseñ Şıdkıyâ âyîne-i gîtî-nümâdan haz (G.33-5)

c. Kaş: Kaşın en önemli özelliği eğri oluşudur. Bu yönüyle yaya benzer.

Kaşîñ yay oldı cânâ çün müjeñ tîr
Göñül murğı müheyyâ saña nahcîr (G.18-1)

d. Göz (Çeşm): Sevgilinin gözü şekil yönünden nergise benzer, şehla ve mesttir.

Gül-şen-i hüsn içre çeşm ü haţt-ı hûbuñdur seniñ
Nergis-i şehlâ vü reyhân-ı muţarrâdan garaz (G.31-3)

Pey-â-pey sâkiyâ şun bâde-i peymâne deprensün
Biraz ol çeşmi mestim germ olup mestâne deprensün (G.59-1)

e. **Gamze:** Sevgilinin süzgün ve manalı bakışıdır. Kan dökücü özelliği olduğu için şemsîr, tîr ve haçerle birlikte ele alınır. Sevgilinin dudağı can verirken bakışının kan dökücü kılıcı can alır.

Cân-bağış olduğça la‘liñ ey büt-i İsâ-nefes
Dem-be-dem şemsîr-i hûn-rîz-i nigâhıñ kan ider (G.21-3)

Haçer-i sine-şikâf olmağ ile gamzeleri
Pîş-gâh-ı nazar-ı câna getürdi çeşmim (G.47-4)

f. **Kirpik (Müje, Müjgân):** Sevgilinin kirpikleri de gamzeleri gibi yaralayıcıdır. Bu nedenle ok ve kılıca benzetilir.

Zahm urursa gam degildir tîğ-ı müjgânıñ dile
Çünkü la‘l-i rûh-bağışñ raħm idüp dermân ider (G.21-4)

Peykân okun ucundaki sivri demirdir. Demire sertleşmesi için su verilir. Yani peykanda da su vardır. Aşağıdaki beyitte aşk ateşiyle yanan gönlün sevgilinin peykânıyla teskin edilmesi istenir.

Sînemiz âteş-sitân-ı ‘aşk olup yanmaktadır
Luţf idi teskîne himmet itse peykânıñ seniñ (G.40-2)

g. **Yüz ve Yanak (Ruhsâr, Ruh, Rûy, Ârız, İzâr):** Divanda sevgilinin yanağı saflığı ve parlaklığı nedeniyle aynaya, güneşe, muma; rengi dolayısıyla güle ve kadehe benzetilir.

Âyîne-i ‘âlem-nümâyı yani İskender’in aynasını görmek isteyenlere sevgilinin güzel yanağına bakmaları söylenir.

Eyle ruhsâr-ı cemîl-i yâri mir’âtü’ş-şafâ
Görmek isterseñ eger âyîne-i ‘âlem-nümâ (G.2-1)

Aşağıdaki beyitte âşığın gönlüyle, sevgilinin parlak olmasıyla muma benzeyen yanağı pervane ve mum ilişkisi içinde düşünülmüştür.

Göñül pervânesi bâl ü perin yakmış kül itmıştır
Ne hâlet eylesün şem‘-i ruħuñda yâ ne deprensün (G.24-2)

Sevgilinin yanağı güneş gibi, gözleri kamaştırarak kadar parlaktır.

Dil görmege mihr-i ruhuñı muntazır ammâ
Gözler kamaşup hîrelenür tal'ata döymez (G.24-2)

Kırmızı gülün yanağı sevgilinin yanağının rengini kıskanır.

Ğıbta eyler ruh-ı rengînine rûy-ı gül-i al
Reşk ider vesme-i ebrûsına çeşm-i âhû (G.62-3)

Sevgili yanağını âşıklara gösterse onlar can paralarını şevkle sevgilinin ayağına sereceklerdir.

'Ârızın 'uşşâka 'arz itse eger cânânımız
Bezî iderdik şevk ile naqd-i cânımız (G.26-1)

Bir beyitte de renk ve saflık itibariyle sevgilinin yanağı ve şarap kadehi arasında ilişki kurulduğu görülür.

'Aks-i rûyuñ görmedir câm-ı muşaffâdan garaz
La'lini bûs eylemekdir devr-i şahbâdan garaz (G.31-1)

h. Ben (Hâl): Âşık, sevgilinin siyah beniyile aşk belasının tuzağına tutulmuştur.

Âşüfte-hâl-i hâl-i siyeh-kâr-ı yâr olup
Dâm-ı belâ-yı 'aşka giriftâr olam gibi (G.70-2)

1. Hat: Sevgilinin yüzünde bulunan ayva tüyleridir. Hatın güzeli yeni çıkmış olanıdır. Ayva tüyleri muhabbet gül bahçesinin sebzi olarak düşünülür. Bu da bize yeni çıkan ayva tüylerinin açık renkli olduğunu gösterir.

Rûyuñda hatıñ sebz-i gül-istân-ı maḥabbet
Hattında ruhuñ şem'-i şeb-istân-ı maḥabbet (G.5-1)

Naz örtüsünün altındaki ayva tüyleri öyle güzeldir ki onu görenler gül bahçesini istemez, çemen-zâra gitmez.

Meyl-i gül-zâr eyleyüp 'azm-i çemen-zâr eylemez
Seyr idenler hatt-ı ruhsârın niḳâb-ı nâzdan (G.53-2)

Sevgilinin güzel, gül gibi olan yanağını misk kokulu hatın örtmesi bir bulutun güneşi gizlemesine benzetilmiştir. Müşgînin, misk kokulu anlamının yanı sıra siyah, kapkara şey anlamı da vardır. Yani müşgîn ve bulut renk yönünden birbirine benzetilmiştir. Burada ayva tüyleri güzelliği ortadan kaldırıcı bir unsur olarak ele alınmıştır.

Hatt-ı müşgîn olsa hâ'il gül-'izâr-ı hüsnine
Beñzer ol hûr-şîde kim ebr-i bahârân gizlemiş (G.29-2)

Hatla birlikte anılan başka bir unsur da kokusuyla, şekliyle reyhandır. Hatla reyhanın bir arada kullanılması aynı zamanda da bir yazı çeşidi olan hatt-ı reyhânı hatırlatır. Bu durumda sevgilinin yüzü de bir sayfadır.

Hat-ı reyhânı çeküp safha-i rûy-ı yâra
Âyet-i hüsnini nesh itmeye kilik-i nessâh (G.9-4)

i. **Ağız (Dehen, Leb):** Sevgilinin dudağının başlıca özelliği kırmızı oluşudur. Bununla ilgili olarak sevgilinin dudağı için câm-ı Cem, la'1-i Bedahşân, gonca ve verd-i handan benzetmeleri yapılır.

Câm-ı Cem la'1-i lebiñ mir'ât-ı İskender ruhuñ
Anı bakup görmesün yâ Rab rakîb-i bed-likâ (G.2-2)

Ğıbta eyler lebleriñ la'1-i Bedahşân görmesün
Reşk ider refâtârña kebg-i hırâmân görmesün (G.51-1)

Ğonce-i ser-beste-i bâğ-ı melâhatdir lebi
Zîr-i dâmânında anıñ verd-i handân gizlemiş (G.29-3)

Gonca benzetmesinde reng unsurunun yanında tabi ki dudağın küçük olmasının da etkisi vardır. Sevgilinin dudağı öyle küçüktür ki şair onu "cevher-i ferd" e yani atoma benzetir.

Şekl-i deheniñ beñzemedede cevher-i ferde
Söz çoğdur arasında kelâm-ı hükemânıñ (G.41-3)

Hatta bu küçüklüğü soyutlaştırarak sevgilinin ağzını can olarak düşünür. O da can gibi görünmezdir.

Şıdkî nice vaşf ide ki cân gibi görünmez
Ey şûh-ı perî-çihre miyânîıla dehânî (G.41-5)

Dudak için başka bir benzetilen de mühürdür.

Sîne-i 'âşık ki mühr-i la'l-i cânân gizlemiş
Genc-i dilde gûyiyâ ol cevher-i cân gizlemiş (G.29-1)

Sevgilinin dudağı aynı zaman da bal, şerbet, âb-ı zülâl kadar tatlıdır ve can vericidir.

Zahm urursa gam degildir tîg-ı müjgânîñ dile
Çünkü la'l-i rûh-bağışîñ rahm idüp dermân ider (G.21-4)

j. Çene (Zenahdân): Divanda bir yerde geçer.

Dil giriftâr-ı tih-i çâh-ı zenahdânîñ seniñ
Cân-ı zebûn nâvek-i dil-dûz-ı müjgânîñ seniñ (G.40-1)

k. Boy (Kâmet): Sevgili daima uzun boyludur. Bunu ifade edebilmek için çoğu zaman servle birlikte anılır.

Çâmetiñ reşk-i kadd-i serv-i çemen
Deheniñ dâg-ı gönce-i gül-şen (K.12-7)

Beyazlığından dolayı sevgiliye semen-endâm diye hitap edilir.

Eylerim ey semen-endâm-ı zerâfet-pîşe
Fıkr-i evşâf-ı miyânînda nice ince hayâl (K.8-32)

l. Bel (Miyân): Sevgilinin beli daima incedir, can gibi görünmezdir; hatta muhayyel bir çizgidir.

Şek yokdur aniñ nokta-i mevâm idüginde
Bir hatt-ı muhayyel gibi ammâ ki miyânîñ (G.41-4)

B. Sevgiliyle İlgili Diğer Unsurlar

a. Kûy-ı Yâr: Sevgilinin bulunduğu yer âşık için gül bahçesidir.

Gül-şen-i kûyunda cânâ sen yüzi gül şevkine
Bülbülüz artar dem-â-dem nâle vü efgânımız (G.26-4)

Bir beyitte de Ka'be'ye benzetilir. Ka'be'de avlanmak yasaktır. Ancak âşık, sevgilinin Ka'be gibi olan kûyunda can vermektedir ve gönül kuşu sığınacak yer aramaktadır.

Harem-i kûyunda cân atmada bâr-ı ğamdan
Murğ-ı dil kınde bulurdı 'acabâ cây-ı menâş (G.30-3)

b. Naz (Cilve, Gunc u Delâl): Sevgilinin en önemli özelliklerindedir. Sevgili naz şarabının sarhoşudur.

Bir sencileyin mest-i mey-i nâz ele girmez
Bir bencileyin hem-dem ü dem-sâz ele girmez (G.25-1)

Nâzenînim mest olup yatmış şarâb-ı nâzdan
Seyr ider rü'yâ-yı hûsnin câme-hâb-ı nâzdan (G.53-1)

Sevgilinin lutf ve cilveleri âşık için kavuşma ümididir.

Hışm ile ğamzelerinî mûriş-i derd-i fûrkat
Lutf ile cilvelerinî mâye-i ümmîd-i vişâl (K.8-30)

Eyleyüp şah-ı gül-istân-ı lefâfetde hürâm
Göster emşâliñe cânâ reviş-i gunc u delâl (K.8-31)

c. Lutf: Lutf; güzellik, iyi muamele anlamlarına gelmektedir ve âşık daima sevgiliden lutfta bulunmasını ister.

Hâne-i kalbini Şıdkî-i şadâkat-kîşîñ
Eyle mi'mâri-i lutfuñla hemîşe temhîd (G.10-5)

Sevdigim ferdâya şalma va'de-i ihsânıñı
Gel bugün lutf eyle olmaz böyle nâzik maħal (G.44-3)

2. Âşık

Âşık, dîvâne, hasta, bende, zerre, rûze-dârân-gam, bîmâr-ı mahabbet, zûr-bâzân-ı mahabbet, şeb-rev-i sahrâ-yı mahabbet, perde-ber-endâz, suhte-pervâz, erbâb-ı aşk, bülbül (andelîb), hem-dem, dem-sâz, dil-mürde, reh-rev-i aşk, bî-çâre, mihmân, sadakat-kîş, üftâde, şikâr, âlüfte vb. isim ve sıfatlar divanda âşığı ifade etmek için kullanılmıştır. Görüldüğü gibi bunlar âşığın sadakatini, sevgili karşısındaki çaresizliğini, gösteren ifadelerdir.

Âşık, sevgilinin karşısında sadece bir zerredir.

Neden ey mihr-i cihân-tâb-ı sipihr-i 'işve
Yine ben zerreye yavuz nazariñ var seniñ (G.43-4)

Âşık, muhabbet sahrasının gece yolcusudur ve onun için fener olarak gönül ahının alevi yeterlidir.

Şu'le-i âh-ı derûn 'âşıka besdir Şıdkî
İstemez şeb-rev-i şahrâ-yı mahabbet fânûs (G.27-5)

Bir beyitte de âşık muhabbet hastası olarak tanımlanır.

İfrât ile gam 'illeti artırmasa dilde
Bîmâr-ı mahabbet o kadar şiklele döymez (G.24-4)

Ayrılık ve özlem derdinin arasında kalan âşık bîçâredir.

Bir yaña fûrkat gamı bir yaña derd-i iştiyâk
Ara yirde 'âşık-ı bî-çâre bilmem neylesün (G.58-4)

Âşık, ayrılık misafirhanesinde bir misafirdir.

Nevâl-i derdi çok Şıdkî konan yârâna 'aşk olsun
Misâfir-hâne-i fûrkatde mihmân olduğum yerdir (G.12-5)

A. Âşığa Ait Vücut Aksamı

a. Cân: Sevgilinin hayali kalp misafirhanesine gelse gönül, onun yolunda can koçunu kurban etmeye hazırdır.

Gelse mihmân-hâne-i kalbe hayâl-i maqde^{mî}
Dil ser-i râhında kebs-i cân qurbân ider (G.21-2)

Gönül, gam çölünde can ahusunun yuvasıdır.

Şâh-bâz-ı tîr-i gamzeñ sâyesi eksik değıl
Deşt-i gamda âhu-yı cân âşiyânıdır gönül (G.45-2)

Aşk pazarındaki sevgilinin dudağının değıeri can parasıdır.

Gelmedi bâzâr-ı ‘aşka la‘liñe beñzer metâ‘
Nakd-i cândır ol meâ‘îñ kim bahâsı bî-nizâ‘ (G.34-1)

b. Göz (Dîde, Çeşm): Sevgilisinden uzak olan âşığın gözleri her zaman yaşlıdır. Bu durum bir beyitte “ummân-ı firâk” olarak ifade edilir.

Yârdan dûr olanıñ luţf idüp inşâf eyleñ
Olmasun mı gam ile dîdesi ‘ummân-ı firâk’ (G.39-4)

Âşığın gözleri daima kanlı gözyaşlarıyla doludur. Bu nedenle tâs-ı pür-hûn, hûn-bâr, hûn-âbe, mercân olarak anılır.

Cûş idüp eşk-i elem dîde-i hûn-bârımdan
Merdüm-i şabrımı tûfâna getürdi çeşmim (G.47-2)

c. Gözyaş: Âşığın gözyaşları sürekli akmasıyla cûy, cûy-bâr, Ceyhûn, Aras, Fırat, bârân olarak anılır.

Gül-zâr-ı ‘aşka nâle-i dil ‘andelîb olup
Oldı sirişk-i dîde-i gam-dîde cûy-bâr (G.14-4)

Nice kûy-ı vişâle ‘azm idem bârân-ı fûrkatde
Geçilmez reh-güzârında Furât-ı çeşm-i giryânıñ (G.42-3)

Ĝam-ı ‘aşkıñla çün ebr-i bahârân
Dilimde âteş ü dîdemde bârân (G.54-1)

Âşığın gözyaşları çokluğuyula ummândır.

Dâğ-ı dil-sûz ile giryâna getürdi çeşmim
Seyl-i ğam sâhil-i ‘ummâna getürdi çeşmim (G.47-1)

Gözyaşları için bir başka benzetilen de jaledir. Gözyaşı jalesinin gönül bağınyı sulamasıyla muhabbet çimenliğı tazelenmektedir.

Bâğ-ı dili reyyân ideli jâle-i çeşmim
Olmağta muğarrâ çemen-istân-ı mağabbet (G.5-2)

Âşığın gözleri, gözyaşı parasını sevgilinin ayağının toprağından esirgemez. Gönül hazinesinde var olan her şey sevgilindir.

Nakd-i eşkin dîde itmez hâk-pâyinden dirîğ
Genc-i dilde her nesi var ise hep anıñ seniñ (G.40-3)

Sevgiliyi elde etmek için gözyaşı nakdinin ona rüşvet olarak verilmesi gerekir.

Yüri nakd-i sirişkiñ irtişâ vir
Dilerseñ Şıdkiyâ cânânı teşhîr (G.18-5)

Âşığın gözyaşlarının bir özelliğı de kanlı oluşudur. Bu nedenle şaraba benzetilir.

Nâr-ı ğamla dilim kebâba dönüp
Hâsret ile sirişkim oldı şarâb (G.4-3)

d. Sîne: Âşığın sînesi gam peykanı için bir nişan tahtasıdır.

Kıldı peykân-ı ğamı sînemi evvel âmâc
Şoñra düzdîde nigâhı dilim itdi târâc (G.7-1)

Âşığın sinесinin bir özelliği de âteşli oluşudur.

Sînemiz âteş-sitân-1 ‘aşk olup yanmaktadır
Luţf idi teskîne himmet itse peykânîñ seniñ (G.40-2)

B. Âşıkla İlgili Maddî ve Manevî Haller

a. Âh (Nâle, Efgân): Âşıklığın en büyük işaretlerinden olan âh, ateşli oluşuyla nâr, şerâr; göğe yükselmesiyle kemend, nerd-bân; göğu kaplamasıyla sehâb olarak düşünülür. Bazen de nesim ya da gird-bâddır.

Âşık, sevgilisini kıvılcım dolu âhına karşı uyarmaktadır.

Eşk-i hûnîn ile âh-1 pür-şerârımdan şakın
Biri kâr eyler saña birisi kâr itmezse de (G.65-2)

Âşığın ulaşması imkansız olan visal bir kubbeye benzetilerek âhın dumanının, oraya çıkabilmek için kemend yapılması söylenir.

Nerd-bân olmaz ise bâm-1 vişâle Şıdkî
Dûd-1 âhîñ aña çıkmağa kemend eyleyigör (G.20-5)

Âh, gönül bağının bulutu, gözyaşı ise yağmurudur.

Şehâbı âh olup bârânı eşk-i dîde-i terdir
Nola bâğ-1 derûnum nâle-zâr olursa ser-tâ-ser (G.15-4)

Âşığın gözyaşı, aşk bağının ırmağı, âhı ise rüzgâridir.

Sirişk ü âhımı cûy u nesîm-i bâğ-1 ‘aşk itdim
Gelüp görsün iden âb u hevâ-yı ğam-zidâdan haz (G.33-4)

b. Yara (Zahm, Dâğ, Şerha): Divan şiirinde âşık daima yaralıdır. Sevgilinin kaşı, gözü, kirpikleri, gamzesi âşığı yaralayıcı unsurlar arasında yer almaktadır.

Zahm-1 hadengi ceş-i ğam-1 rûzgârdan
Bî-tâb olup çekildi gönül kâr-zârdan (G.52-1)

Şerha, âşığın vücudundaki dikey yaralardır. Şekli dolayısıyla sünbüle benzetilir. Dâğ ise yuvarlak olan yaralardır ve o da rengiyle, şekliyle gül olarak düşünülür.

Sünbül ü güldür egerçi revnağ-ı rûy-ı çemen
Şerha vü dâğ-ı dilimdir gayret-i ruhsâr-ı bâğ (G.36-3)

Âşığın sînesi mahrumluk, nasipsizlik ateşiyle dâğ dâğ olmuştur.

Sûz-ı cân-kâh-ı gamıñ dâğ-ı dil-i ümmîd iken
Nâr-ı hırmân sîne-i âmâlim itdi dâğ dâğ (G.36-2)

c. Gam, Dert, Elem, Mihnet, Belâ, Gussa: Sevgiliden ayrı olan ve ondan gelen her türlü eziyete katlanan âşık daima gamlıdır. Bu gam dağlar kadar büyük, çöller kadar geniştir.

Firâz u şîbini der-bend-i ‘aşkıñ görmeyen bilmez
O kûh-istân-ı gam hâk ile yeksân oldığım yerdir (G.12-3)

Âşık, gam çölünde yaya kalmıştır ve sevgilinin lutf atından yardım beklemektedir.

Piyâde düşdi Şıdki deşt-i gamda kaldı pâ-der-gil
Kümeýt-i lufti atlandırsa ihsân idi cânânıñ (G.42-5)

Âşığın gönlü gam seliyle yıkılmaktadır.

Cânım tutuşur sûz-ı dilim fûrâte döymez
Göñlüm yıkılır seyl-i gam mihnete döymez (G.24-1)

Gam akşamında sevgilinin dağınık saçlarının düşüncesi âşıklarının zihnini dağıtmaktadır.

Kimsede cem‘iyyet-i hâtır mı kor ‘uşşâkdan
Şâm-ı gamda fikret-i zülf-i perîşânıñ seniñ (G.40-4)

Âşığm yaralı gönlü ayrılık derdinin yatağında yatarken sevgilinin geliş müjdesi onun için kurtuluş ilacı olur.

Pister-i mihnet-i hecriñde yaturken dil-i zâr
Müjde-i maqđemiñ oldu aña dârû-yı halâş (G.30-2)

Göñül köşkünü yıkan gam bir mühendis olarak düşünülür.

Binâ-yı kaşr-ı dilim yıkmada mühendis-i gam
Ne olduğın bilebilsem kuşûruma bâ'ış (G.6-3)

d. Cevr, Cefâ: Sevgiliden gelen cevr ve cefa yıkıcılığı, zarar vericiliğiyle hançere, gürze ve taşa benzetilir.

Ĥâtıra virme elem seng-i cefâdan Şıdķı
Olur elbette şikeste dil-i berg ü ber şâĥ (G.9-5)

Âşık, cefa gürzüne karşı koymakta pehlivan olduğunu söyler.

Gögüs germekte kûpâl-i cefâya pehlevân oldum
Kemân-ı Rüstem-i gam çekmede ĥod Dâstân oldum (G.50-1)

e. Baht: Âşığm en çok şikayetçi olduğu konulardan biri de bahtıdır. Agyârın uyanık bahtıyla kavgasının nedeni sadece kendi bahtını uyandırmak istemesidir.

Şıdķiyâ bahtım uyandırmaktadır ancak ĥâbdan
Tâli'-i bîdâr-ı agyâr ile gavğâdan garaż (G.31-5)

Âşık, gamın sıcaklığının talih fidanını soldurduğundan beri bahtının gülünü canlandıracak bir bahar yağmuruna ulaşmadığını söyler.

İdeli bâhûr-ı gam efsürde naĥl-ı tâli'im
Verd-i bahtım tâzeler ebr-i bahâra irmedim (G.49-4)

f. Hasret, Hecr, Hicrân, Firâk, Fûrkat: Âşık için kavuşma meclisinin şarabı neşe, ayrılığın sıkıntısının humarıysa ümitsizlik sebebidir.

Şarâb-ı bezm-i vişâliñ sürûrume bâ'ış
Ĥumâr-ı renc-i firâkıñ fütûrume bâ'ış (G.6-1)

İçkiden sonraki baş ağrısı olarak tanımlanan humarı ortadan kaldırmanın yolu yeniden içmektir. Ayrılık humarının defî için de sevgilinin kavuşma kadehi gerekmektedir.

Hikmet-şinâs-ı 'aşka didim çâre var mıdır
Defî-i humâr-ı hecre didi câm-ı vaşl-ı yâr (G.14-2)

Ayrılık ateşi öyle yakıcıdır ki şair bunu açıklamaya kalksa kalemi tutuşacaktır.

Nice şerh eyleyim sûz-ı firâkıñ
Ki hâmem tutuşur itdikçe tahrîr (G.18-2)

Ayrılığın karanlığıyla kararan aydınlık günün sevgilinin güneş gibi parlak yüzüyle tekrar aydınlatılması istenir.

Zulmet-i fürkatde deycûr oldı rûz-ı rûşenim
Gün yüzüñ göster kerem kıl ey meh-i tâbânımız (G.26-2)

Âşık, sevgilinin kavuşma eteğine ulaşırsa ayrılık gömleğinin yakasını yırtacaktır.

Dest-res bulsam eger dâmen-i vaşl-ı yâra
Şıdkiyâ eyler idim çâk-i girîbân-ı firâk (G.39-5)

h. Visâl, Vasl, Vuslat: Vuslat, âşık için istenilen bir durum olduğundan şerbet, şarap, kasr, îd gibi benzetmeler içinde ele alınır. Sevgiliye kavuşmadıkça âşık için âlemin bütün neşesi mâtemdir.

Bulmadıkça Şıdkiyâ sûr-ı visâle dest-res
'Âlemiñ sûr-ı sürûrî cümle mâtemdir baña (G.3-5)

Kavuşmaya dair bir haber bile âşığı sevindirmeye yeter.

Sürûr-ı vaşlına bâdî haber mi var Şıdkî
'Aceb nedir ki neşât-ı vüfûruma bâ'îş (G.6-5)

Kavuşmanın tadı dille anlatılamaz; o, zevke dairdir.

Vişâliñ lezzeti gelmez lisâna
O zevkîdir olunmaz dille taqrîr (G.18-3)

i. **Aşk:** Aşk, Sıdkî Paşa Divanı'nda gül-zâr-ı aşk, bahr-ı aşk, vâdi-i aşk, kâlâ-yı aşk, san'at-ı aşk, sahn-ı serây-ı aşk, gûşe-i meyhâne-i aşk gibi benzetmeler içinde ele alınır.

Aşk meyhanesinin köşesi âşık için pây-ı tahtır.

Pây-ı tahtım gûşe-i meyhâne-i 'aşk eyledim
Câm-ı leb-rîz-i maḥabbet sâgar-ı Cem'dir baña (G.3-4)

Eğer âşık, aşkını gönlüne parıltılı bir kandil yapmasa o, karanlık bir kuyuya dönecektir.

Dil dönerdi çeh-i zulmet-kede-i bî-nûra
Olmasa 'aşkım eger aña sirâc-ı vehhâc (G.7-4)

Geniş ve ferah dünya aşk yüzünden âşığa dar, sıkıntılı bir yer olduğundan beri başı gamla dokuz gök gibi dönmektedir.

Gözüme teng olalı 'aşk ile dünyâ-yı ferâḥ
Dönmede gamla başım niteki çarḥ-ı nüh-kaḥ (G.9-1)

Gönül aşk bahçesinin bülbülü, gözyaşıysa ırmağıdır.

Gül-zâr-ı 'aşka nâle-i dil 'andelîb olup
Oldı sirişk-i dîde-i gam-dîde cûy-bâr (G.14-4)

C. Gönül

Dil, derûn, hâtır ve kalp olarak da anılan gönül, birçok benzetmeye konu olur. O, aşk gül bahçesinin bülbülüdür, sevgilinin la'l gibi dudağını saklayan bir hazinedir, ayrılıkla kan deryasına batmış bir gemi, ayrılık ateşiyle yanan bir cehennemdir. Gam resimlerinin nakş olduğu bir yüzük, sevgilinin bir muma benzeyen yanağı için kendini yakan bir pervane, sevgilinin hayali için bir misafirhane, sevgilinin lütuf mimarıyla düzelecek bir evdir. Sevgilinin yay gibi kaşları ve ok gibi kirpikleriyle avlanacak bir kuştur. Aşk mücevherinin kaynağıdır. Gönül, aşk ülkesinin şahıdır.

Leşker-i hicrânı bî-ḥad naḳd-i eşk-i bî-ḥisâb
Mülk-i ‘aşkıñ Şıdḳiyâ şâh-ı cihânıdır göñül (G.45-9)

Gül-zâr-ı ‘aşka nâle-i dil ‘andelîb olup
Oldı sirişk-i dîde-i ğam-dîde cûy-bâr (G.14-4)

Şıdḳiyâ sultân-ı ḥüsn itdikçe bünyâd-ı sitem
Mülk-i dilde bir nice ma‘mûreyi vîrân ider (G.21-7)

Fürkatiñle fülk-i dil müstağrak-ı deryâ-yı ḥûn
Ḥasretiñle eşk-i çeşmim oldı Ceyḥûn u Eres (G.28-3)

3. Rakîb

Divan edebiyatında rakib kelimesi aynı sevgiliyi seven iki âşığıñ birbirlerine karşı olan durumunu ifade eder. Rakib kelimesi yerine gayr, agyâr, a‘dâ kelimelerinin de kullanıldığı görülür. Rakib sevgiliyle âşık arasına girdiği için âşık tarafından olumsuz vasıflarla nitelendirilir.

Âşık, Allah’tan kötü yüzlü rakibin sevgilinin dudağını ve yanağını görmemesini diler.

Câm-ı Cem la‘l-i lebiñ mir’ât-ı İskender ruḥuñ
Anı bakup görmesün yâ Rab rakîb-i bed-likâ (G.2-2)

Hortlak, şeytan, karakoncolos gibi anlamlara gelen “gûl” kelimesinin bir beyitte rakib için benzetilen olduğu görülür ve âşık, sevgilisinden rakibi kendisinden üstün tutmamasını ister.

Ey perî-peyker rakîbi tutma bizden yeg ki ol
Ġûl-ı âh-ı ‘aşkıdır tenhâda mekr izhâr ider (G.17-2)

Daima sevgilinin kapısında beklediği, sevgili sokağa çıktığında peşinden yürüdüğü için rakib köpeğe benzetilmiştir.

Kûy-ı vişâliñ içre rakîb-i seg itmede
Dâmân-ı şabra ḥamle-i ḥizân taraf taraf (G.37-6)

Âşık, güzellik çölünün ahusu diye hitap ettiği sevgilisini köpeğe benzettiği rakibe karşı uyarılmaktadır.

Gel rakîbe uyma luţf it ey gâzâl-ı deşt-i hüsn
Pây-mâl eyler seni ol seg şikâr itmezse de (G.65-4)

Bir başka uyarı da sevgilinin diyarındaki hayal içindir. Onu düşmanların işitip rakiplerin görmemesi için uyarır.

Çihre-sây-ı kûy-ı yâr ol ey hayâl ammâ şaşın
Gûş-ı a‘dâ işidüp çeşm-i rakîbân görmesin (G.51-3)

Yârı ağıyârsız görmek âşığı memnun edecektir.

Şıdkiyâ hâne-i bî-minnete yâr agâyârsız
Gelse vallâh u billâh olurdum memnûn (G.55-5)

Habîs (kötü, alçak, pis, soysuz) olarak nitelendirilen rakib, kavuşmanın kıymetini bilmez, şükretmez.

Rakîbe her ne kadar bezl-i hûn-ı vaşl itseñ
Edâ-yı şükri bilmez habîs billâhi (G.71-4)

IV. TABİAT

1. Kozmik Âlem

A. Gökyüzü

Eski astronomi anlayışına göre kainatın merkezi olan dünya soğan zarı gibi üst üste geçmiş dokuz felek tarafından çevrelenir. Her gök katında bir seyyare bulunur. Bunlar sırasıyla Ay, Utarid, Zühre, Güneş, Mirrih, Müşteri ve Zuhal’dır. Sekizinci gökte sabit yıldızlar ve burçlar olduğuna inanılır. Dokuzuncu gökte ise bir şey yoktur. Bütün gökleri sardığı için buna felek-i atlas, felek-i a‘zam, felekü’l-eflâk adları verilir. Bu dokuz feleğin Sıdkî Paşa Divanı’nda nüh-arsa, nüh-meydân, nüh-daire, nüh-tak, nüh-felek, nüh-kasr, nüh-çetr ve nüh-kâh olarak adlandırıldığı görülmektedir.

Hemîşe çetr-i nüh-tâk-ı zer-endûd-ı zeberced-sâ
Ola tâ kim fezâ-yı şeş-cihâta sâye-bân-sâye (K.6-34)

Gül-bün-i bâğ-ı ma‘ânîde olup nağme-tırâz
Bâng-ı ahsent ile kıl nüh-felegi mâl-â-mâl (K.8-3)

Doğruluk semtine ‘azm itse nola devrinde
Şevk-i ‘adliyle döner nüh-felek-i dâ’ire-sâz (K.10-9)

Nitekim himmet-i evtâd-ı kaderle ber-pâ
Ola nüh-çetr-i zer-endûd-ı sipihr-i gerdân (K.15-35)

Bu nüh-meydân-ı mînâ-reng-i kaçır-ı nîlgûn içre
Şeherden şâma dek tâ kim ola cevân u seyrânı (K.3-46)

Sıdkî Paşa Divanı’nda çarh, âsumân, sipihr, gerdûn, semâ, felek gibi adlarla anılan gökyüzü daha çok yüceliği, yüksekliği bakımından ele alınır. Övülen kişi felek-kadr, felek-pâye, felek-rıf’at, âsumân-pâye, semâ-sâye gibi sıfatlarla nitelendirilir.

Te‘âllah zihî çetr-i mu‘allâ-yı felek-pâye
Ki tâk-ı zer-nişânı ola hem-ser çarh-ı vâlâya (K.6-1)

Şeh Murâd-ı felek-rıf’at-i seyyâre-şaşem
Kâm-ı dünyâ emel-i çarh u merâm-ı ecrâm (K.2-9)

Övülen kişinin cömertliği, ihsânı gökyüzü kadar büyüktür. O cömertlik göğünün Müşteri yaradılışlı veziri, şans, talih, ilim ve bilgi göğünün güneşidir.

Âsumân-ı cûd u ihsândır ki dest-i luţfinî
Ravza-i âmâle feyz-i himmeti ebr-i maţır (K.5-4)

Ey vezîr-i ma‘delet-güster cihân-ı mevhibet
V’ey müşîr-i Müşterî-ñilqat sipihr-i mekrûmet (K.7-1)

Hâfız-ı mülk ü milel Hâzret-i Aşmed Pâşâ
Hâmi-i dîn ü düvel mihir-i sipihr-i ikbâl (K.8-12)

Maţla‘-ı ‘ilm ü ‘amel mihir-i sipihr-i dâniş
Maşhar-ı luţf-ı hudâvend-i ‘aliyyü’l-a‘lâ (K.16-9)

Sevgiliyse işve göğünün cihanı aydınlatan güneşidir.

Neden ey mihir-i cihân-tâb-ı sipihr-i işve
Yine ben zerreye yavuz nazariñ var seniñ (G.43-4)

Divan şiirinde şairlerin sık sık felekten yakındıkları görülür. Felek-i kec-hareket olarak nitelendirilir. O ancak alçak ve âdi kişileri koruyandır.

Felek-i kec-hareket kıldı mükâfât-ı sitem
İstikâmet revîşin buldı gibi Behrâm'ı (K.4-4)

Zulm idüp çaldı yire kâse-i bezm-i şevkim
Çok görüp nuql-ı şafâyı felek-i sifle-nüvâz (K.10-29)

B. Bazı Yıldızlar ve Yıldız Kümeleri

Divanda yıldız anlamına gelen kevkeb, kevkebe, kevâkib, ahter gibi kelimelerin yanı sıra bazı yıldız ve yıldız kümelerine de yer vermiştir.

a. **Sühâ:** Büyükayı yıldız kümesinin en küçük yıldızıdır. Küçüklüğü sebebiyle gözlerin görüş kuvvetini ölçmede kullanılırdı. Övülen kişi güneşken bilgi sahibi diğer kişiler onun karşısında Sühâ yıldızı gibidirlir.

Bahrsın sâ'ir-i erbâb-ı fezâ'il katre
Şemssin sâ'ir-i aşhâb-ı ma'ârif çü Sühâ (K.16-15)

b. **Kehkeşân:** Samanyolu olarak da bilinen Keh-keşân koyu bir yıldız kümesidir. Kelime anlamı saman götürenlerdir. Kerpiç ustalarına saman taşıyanların düşürdükleri kırıntılardan hareketle bu yıldız kümesine bu ad verilmiştir. Sultan Murad'ın yaptırdığı bir çadırın özellikleri anlatılırken çadırın yıldızlı kemeriyle Kehkeşân arasında bir ilgi kurulur.

Nıfâk-ı zer-nigârı Keh-keşân'a nüsha-i zînet
Revâk-ı dil-güşâsı neşve-i gayret Şüreyyâ'ya (K.6-3)

c. **Şüreyyâ:** Ülker ya da Pervîn olarak da bilinen yedi yıldızın adıdır. Daha çok gerdanlığa benzetilir. Sıdkî Paşa Divanı'nda üç yerde geçmektedir.

Meh-i çarh-ı berîne menzil olmazdı eger olsa
Der-i büngâhınıñ gülmîhi revnaç-dih Şüreyyâ'ya (K.6-26)

d. **Ferkadân:** Dübb-i asgâr (Küçükayı) denilen yıldız kümesinin en parlak olan Dübb ve Merak'ın ortak adıdır. Türkçede İkizler olarak bilinir. Bu nedenle aşağıdaki beyitte Cevza yani İkizler burcuyla birlikte kullanılmış ve Sultan Murad'ın çadırının özelliklerini anlatmak için anılmıştır.

Firâz-ı Ferkadân'a sâye-bânı mâye-i rıf'at
Tîrâz-ı turre-i eyvânı efser fark-ı Cevzâ'ya (K.6-2)

C. Burçlar

İlm-i nücûmda önemli bir yer tutan on iki burç Hamel (Koç), Sevr (Boğa), Cevzâ (İkizler), Seretân (Yengeç), Esed (Arslan), Sünbüle (Başak), Mîzân (Terazi), Akrep, Kavs (Yay), Cedy (Oğlak), Delv (Kova), ve Hût (Balık) tur. Sıdkî Paşa Divanı'nda bu on iki burçtan yedisine yer verilmiştir.

Cedy'e ric'at itdi seyyâre-şifat gûyâ Hamel
Yâ ğazâle burc-ı Delv içinde tutmuşdur qarâr (G.13-2)

Muñi-i emr ü fermânı idüp Sevr ile gerdûnuñ
Gelürdi istikâmet semtine Tîr-i 'amel-dânı (K.3-36)

Nice Rüstem ki eger atsa hadengin çarha
Havf ile Tîr-i felek Kavs'a kaçar bî-hengâm (K.2-15)

Firâz-ı Ferkadân'a sâye-bânı mâye-i rıf'at
Tîrâz-ı turre-i eyvânı efser fark-ı Cevzâ'ya (K.6-2)

Dâvi-i bîş ü kem-i rûz u şebi gûş idicek
İstivâ faşlma Mîzân u Hamel oldu hakem (G.48-4)

D. Seyyâreler

a. Ay: Ay birinci felekte yer alır. Yüksekliği, parlaklığı gibi özellikleriyle ele alınır.

Meh-i çarh-ı berîne menzil olmazdı eger olsa
Der-i büngâhınıñ gülmîhi revnağ-dih Şüreyyâ'ya (K.6-26)

Âsumân-pâye ki mihr-i felek ü mâh-ı münîr
Yüz sürer hâk-i der-i devletine şubh ile şâm (K.2-12)

Hilal ve dolunay şekillerine yer verilir.

Hudâvend-i kader-ı kudret ki şâhân-ı kazâ-sîret
Hilâl-âsâ mülâzım dergehinde cebhe-fersâ (K.6-21)

Nedir ey bedr-i şafâ menzil-i burc-ı şîve
Yine mir'ât-ı ruhuñda kederiñ var seniñ (G.43-3)

b. **Utârid:** Merkür gezegenidir. Güzel söz ve yazı ile sanatkârlığın sembolüdür. Divanda bu özelliğiyle ve Tîr, Tîr-i felek, Tîr-i amel-dân, Tîr-i tedbîr gibi adlarla anılır.

Nedir ol şâf-ı kalem yâ nedir ol kuvvet-i dest
Merhabâ hâme-i sultân-ı 'Utârid-kânûn (G.61-6)

Havf ile ser-sâm u ser-gerdân olup Keyvân-ı çarh
Dest-i hükminden düşerdi hâme-i tedbîr-i Tîr (K.5-22)

Utârid'in kâtip olarak tasavvuru kasidelerde övülen kişilerin yüceliğini anlatmak için malzeme olarak kullanılır.

c. **Zühre:** Üçüncü felek Zühre'ye aittir. Feleğin çalgıcısıdır. Bu nedenle Zühre'nin olduğu beyitlerde musiki ile ilgili kavramlar kullanılır.

Eylesün Zühre-i zehrâ yine âheng-i semâ'
Çarh-ı nüh-dâ'ireniñ rakşa girüp ecrâmı (K.4-5)

Ki kimse eylemez âheng-i nâle devrinde
Meger ki muṭrib-i Zühre-cebîn elinde rübâb (K.14-32)

d. **Güneş:** Âfitâb, hürşîd, mihr gibi adlarla da anılan güneş, gökyüzündeki en parlak cisim olması sebebiyle yıldızların hükümdarı olarak kabul edilir. Dördüncü kat gökte yer alır. Bu nedenle hâver-i taht-ı çehârüm, zerrîn-i tuğ-ı târem-i çârüm, hüsrev-i çârüm-hisâr-ı heft-iklîm diye anılır.

Hemîşe hâver-i taht-ı çehârüm raḡş-ı gerdûna
Ura her gün şafağdan tâ ki pâlâheng-i nûrânî (K.3-45)

O, feleğin altından kadehi, yaldızlı tacıdır.

Câm-ı zerrîn-i felek bezminde devr itmez idi
Ḥâk-i iksîr-i derinden olmasaydı behre-dâr (K.1-19)

Pâye-i mertebesi tâc-ı zer-endûd-ı felek
Sâye-i merḡameti luṭf-ı Ḥudâ-yı müte'âl (K.9-14)

Eski astronomi anlayışına göre güneş dünyanın etrafında dönmektedir. Güneşin bu dönüşü övülen kişinin ya da devletin ayağına yüz sürmek şeklinde açıklanır.

Zihî devlet ki her gün yüz sürer hûr-şîd pâyına
Kef-i deryâ-nevâlınden recâdan ebr-i nîsânî (K.3-37)

Çeşme-i hûr-şîd-i rıf'atdır ki kisb-i kâdr için
Cebhe-sâdır dergeh-i a'lâsına mihr-i münîr (K.5-5)

Zerre, güneş ışığında görülebilen küçük parçacıklardır. Varlığı güneşe bağlıdır. Âşık, sevgilisine "âfitâbım" diye hitap eder. Kendisi de bu güneş karşısında bir zerre gibidir.

Âfitâbım zerre-veş pâ-mâliñ olmağdan ğarâz
Bulmadır ehl-i nazar beyninde şânım irtifâ' (G.34-3)

e. **Behrâm:** Beşinci felek Mirrih'in etkisi altındadır. Feleğin başkomutanıdır. Elinde bir kılıç veya hançerle tasvir edilir. Kin, zulüm ve intikam duygularını temsil eder.

Tîğ-ı Behrâm-ı şitâya çün nazar-pâş oldı Tîr
Düşdi dest-i hayretinden hâme-i gevher-nişâr (G.19-5)

Felek-i kec-hareket kıldı mükâfât-ı sitem
İstikâmet revîşin buldı gibi Behrâm'ı (K.4-4)

f. **Müşterî:** Altıncı feleğin seyyaresidir. Feleğin kadısıdır. Edebiyatta tedbir, isabetli hüküm ve reyî temsil eder. Bu nedenle kasidelerde medhedilen kişiler, düşüncelerinde ve işlerindeki isabetten dolayı Müşteri yıldızına benzetilirler.

Müşterî-re'y ü 'Ufârid-çalem ü sidre-mekîn
Felek-'üvân-ı kamer-çal'at ü hûr-şîd-mekân (K.15-12)

g. **Keyvân:** Yedinci felektedir. Yeryüzüne en uzak olan seyyâredir. Feleğin hazine-dârı olarak bilinir. Rengi siyaha yakın yeşildir. Onun hakim olduğu senede soğuklar artarmış bununla ilgili olarak bir beyitte soğüğün Keyvân'ın kalbini titrettiği söylenir.

Ditredüp serdî-i yah Keyvân-ı çarhın kalbini
Şarılup iħrâm-ı ebre girdi mihr-i tâb-dâr (G.19-4)

Bir başka beyitte ise yüksekliğiyle ele alınır.

Nice Sâm atsa eger nîzesini eflâke
Tökınup püştine Keyvân'ın ider kıddini lâm (K.2-18)

E. Diğer Kozmik Unsurlar

a. **Işık ve Karanlık:** Ziyâ, şa'saa, nûr, pertev, şu'a, lem'a gibi ışık anlamına gelen bazı kelimeler övülen kişilerin merhameti, lutfu ve cömertliği için benzetilen olmaktadır.

Nûr-ı ihsân-ı 'atâ şa'sa'a-i merhametiñ
Âsumân-ı himeme mihr-i dirâşân-ı kerem (Kt.2-3)

Sen ol sipih-i keremsin ki ehl-i dil buldı
Şu'a'-ı pertev-i lutfuñla inşirâh-ı fu'âd (K.11-40)

Karanlık anlamına gelen zulmet de daha çok olumsuz durumları ifade etmek için kullanılmıştır. Şair, gaflet karanlığında yolunu kaybetmemek için aşk nurunun kendisine rehber olmasını ister.

Zulmet-i gafletde Şıdkî olma sen güm-geşte râh
Yâ İlâhî nûr-ı 'aşkıñ aña eyle reh-nümâ (G.1-7)

b. **Mehtâb, Berk, Evc, Ufuk, Şafak:** Övülen kişinin düşüncesinin aydınlığı güneşe anlayışlılığının mumu da mehtâba benzetilir.

Ziyâ-yı fikreti evc-i celâlete hûr-şîd
Çerâğ-ı fıtnatı burc-ı sa'âdete meh-tâb (K.14-21)

Berk yani şimşek divanda hızlı oluşuyla ele alınır. Şair bazen düşüncesini bazen de bir atın hızını şimşeğe benzetir.

Bir Burâk-ı berk-sür'atdir kümeyt-i fikretim
Kim aña aqşâ-yı eflâk oldı kem-ter menzilet (K.7-21)

Evc, 21 Haziran'da güneşin dünyadan en uzak olduğu noktadır. Yüce, yüksek bir şeyin en yüksek noktası anlamına gelmektedir. Divanda da bu yönüyle söz konusu edilir.

Gerdine murğ-ı taḥayyül iremez sür'atle
Nice yıl evc-i tefekkürde iderse pervâz (K.10-19)

2. Zaman ve Zamanla İlgili Kavramlar

A. Zaman

Divanda zamanla ilgili olarak vakt, rûzgâr, devr, eyyâm, hengâm, dem gibi kelimelere yer verilmiştir ve bunlar genel anlamda kullanılmıştır.

Müjde ey dil ki yine irdi sürûr eyyâmı
Cân-fezâ oldu neşât 'âleminiñ hengâmı (K.4-1)

Demidir bülbül-i endîşe olup nağme-tırâz
Çemen-istân-ı taḥayyülde ola velvele-sâz (K.10-1)

B. Mevsimler

Eski coğrafyaya göre dünyanın ekvator çizgisinden kuzey kutbuna doğru olan bölümü yedi bölgeye ayrılmıştır. Bu bölgelerin her birine iklim denir. Yedi iklimi oluşturan bölgeler İran merkez olmak üzere Arabistan, Afrika, Roma, Türk, Hind ve Çin topraklarıdır. Sıdkî Paşa Divanı'nda da padişah yedi iklimin sultanı olarak görülür.

Şeh-i serîr-i sa'âdet şehen-şeh-i 'âlem
Hıdv-i Cem-'azamet pâdişâh-ı heft-iklîm (T.3-1)

Sıdkî Paşa Divanı'nda dört mevsime de yer verilmiştir.

a. **İlkbahar:** Bahar mevsimi nev-bahâr, fasl-ı bahâr, mevsim-i ayş u safâ, gül devri, devr-i gül , nevrûz, sahn-ı rebî gibi kelime ve tamlamalarla ifade edilir. Yağmuru, rüzgarı, bereketiyle ele alınır, bahar ayında çiçeklerin etrafı süslediği söylenir. Bahar mevsimi eğlence zamanıdır, insanlar baharın tazeliğiyle can bulurlar.

Bülbül-i gül-zâr-ı ḥüsnüñ çünki dest-âmûzdur
Olma kayd ile muḳayyed bir mübârek rûzdur
Mevsim-i 'ayş u safâ hengâm-ı sâz u sözdür
Ey gönül gül devridir vakt-i nev-i nev-rûzdur
Cân bağışlar âdeme bu dem dem-i firûzdur (Th.1)

b. Yaz: Divanda yalnızca bir beyitte sıcaklığıyla germî-i germâ şeklinde geçmektedir.

Ĥiddet-i germî-i germâ şiddet-i serdî-i dey
Keşret-i gerd-i temûz u farţ-ı seyl-i nev-bahâr (T.2-5)

c. Sonbahar: Hazan ve mihr-cân olarak divanda üç yerde geçer. Sonbaharın bitip kışın gelişi Şehnâme kahramanları arasındaki ilişkilere benzetilerek verilir.

İtdi Behmen çün Ferâmurz-ı hazânı ĥâk-sâr
Zâl-i dey kânûn-ı dilde yakdı nâr-ı sûgvâr (G.19-1)

Bir başka beyitte âşık, sevgilisine seslenerek yanağındaki taze saçıyla güzelliğinin kalıcı olmadığını sonbahar rüzgârının o bağı bozacağını söyler. Böylece gençlik bahar, ilerleyen yaşlar ise sonbahar olarak düşünülmüştür.

Muţarrâ zülf-i ruĥsârıyla ĥüsnüñ câvidân şanma
Perîşân eylemez ol bâĝı båd-ı mihr-cân şanma (63-1)

d. Kış: Kış, Sıdkî Paşa Divanı'nda şitâ, fasl-ı berf, dey, sermâ, serdî-i yah gibi kelime ve tamlamalarla ifade edilmiştir.

Soĝukluĝundan dolayı kış somurtkan olarak görülür.

Be-‘abûsî-i rûy-ı rûz-ı şitâ
Be-sürûr-ı neşât-ı faşl-ı bahâr (N.3-6)

Gül bahçesi kış rüzgârından gönlü yaralı âşıkların vîrâne kalbi gibi olmuştur.

Båd-ı sermâdan perîşân-ĥâţır oldı gül-sitân
Çün dil-i vîrâne-i erbâb-ı ‘aşĝ-ı dil-figâr (G.19-3)

Bir başka beyitte ise kışın gelişi tasavvufî bazı kavramlarla verilmiştir.

Ĥırĝa-i peşmînesin ber-dûş idince pîr-i dey
Sînc-çâk olup semâ‘a girdi evrâĝ-ı çenâr (G.19-6)

B. Aylar

a. **Mart:** Divanda ferverdîn olarak geçer. Bahar mevsiminin ilk ayıdır, kışı yok eder.

Şıdkıyâ efsürde-hâtır olma in hem begzered
Şâh-ı ferverdîn ider şitâyı târ ü mâr (G.19-8)

Bahar alanını çiçeklerle süsler.

Eyledi şahn-ı rebî'i şeref-i ferverdîn
Zîb-i ezhâr ile mânend-i tarab-hâne-i Cem (G.48-2)

b. **Nisân:** Nisan ayı divanda daima yağmuru dolayısıyla ebr-i nisân, âb-ı nisân şekliyle anılır. Kasidelerde söz konusu kişinin cömertliği nisan yağmuruna benzetilir.

Kaatre-i deryâ-yı ihsânın olur ehl-i dile
Âb-ı nisân-ı kerem mâ'ü'l-hayât-ı merhamet (K.7-16)

c. **Temmuz:** Sadece bir beyitte geçer.

Ëiddet-i germî-i germâ şiddet-i serdî-i dey
Keşret-i gerd-i temûz u farı-ı seyl-i nev-bahâr (T.2-5)

d. **Ramazân ve Şevvâl:** Divanda bulunan bir Ramazaniyye dolayısıyla her iki aya da yer verilmiştir. Hicrî takvime göre ramazan dokuzuncu, şevvalse onuncu aydır ve şevvalin ilk üç günü bayramdır.

Bir beyitte ramazanın huzurunun rahmete sebep olması dilenirken, şevval ayının da sevinç getirmesi istenir.

Bâ'îş-i rahmet ola tâ ki huzûr-ı ramazân
Mûriş-i behcet ola tâ ki zuhûr-ı şevvâl (K.9-27)

D. Gün ve Gün ile İlgili Unsurlar

Belirli bir gün adı söylenmeden gün, rûz, yevm gibi genel olarak ifade edilmiştir.

Her günüñ feth-i cedîd ile ola 'îd-i sa'îd
Devletiñde idelim nice nice bayramı (K.4-47)

Ayrıca yevmü'l-yakîn, rûz-ı haşer, rûz-ı hisâb gibi ifadelerle de kıyamet günü kastedilir.

Müdüâm bâ'îş-i def'-i ğam olsun ihsânîñ
Derûn-ı ehl-i dile tâ be-vaqt-i rûz-ı hisâb (K.14-42)

Divanda sabah için subh ve seher, akşam ve gece içinse şâm, şeb, gice, mesâ, leyle gibi kelimeler kullanılır. Genellikle sabah ve akşam birlikte anılır ve bir devamlılığı ifade etmede kullanılır.

Mîhr-i 'âlem-tâb u şem'-i pür-ziyâdır nûr-ı 'aşk
Olur anîla münevver şahñ-ı dil subh u mesâ (G.1-3)

Bu nüh-meydân-ı mînâ-reng-i kaçır-ı nîlgûn içre
Seherden şâma dek tâ kim ola cevân u seyrânı (K.3-46)

Bazen de övülen kişinin gündüzünün bayram, gecesinin de Kadir Gecesi gibi olması dlenir.

Böyle eyyâm-ı şerîfi dâ'imâ teşrîf idüp
Gündüzüñ 'îd ü şebîñ kadar olsun ey şadr-ı güzîn (Kt.3-4)

Ayrılık gecesi ne kadar uzunsa kavuşma günleri de o kadar kısadır.

Rûz-ı âheste-pey-i atvel-i yeldâ-yı firâk
Leyle-i germrevi akşar-ı eyyâm-ı vişâl (K.9-21)

3. Dört Unsur

Toprak, hava, su ve ateş öğeleridir. Varlık âlemi bu dört ana öğeden ibarettir. Ateşin tabiatı sıcaklık, suyun yaşlık, havanın soğukluk ve toprağın da kuruluktur.

Aşağıdaki beyitte dört unsurun bir araya toplandığı görülmektedir. Aşk vadisine çok fazla heves edilmemesi gerektiği, arzu ve heves çölünün suyu ve toprağının ateş gibi olduğu söylenir.

Çok itme heves uğramaya vâdî-i ‘aşka
Âb u gili âteş gibidir deşt-i hevânî (G.41-2)

Aşağıdaki beyitlerde ise Sultan Murad’ın atlarının övgüsü yapılırken anasır-ı erbaadan su, hava ve ateşe yer verilmiştir.

Şanur âb-ı revân u bād u âteş bir yere geldi
Gören Tayyâr ile Bād-ı şabâ Evren’le Mercân’ı (K.3-15)

Biri bād-ı cihân-peymâ biri berķ-i felek-fersâ
Biri ebr-i şerer-bâr u biri bârân-ı nîsânî (K.3-16)

A. Su

a. Deniz (Deryâ, Bahr, Yem, Ummân): Deniz genişliği, büyüklüğü ve coşkunluğuyla ele alınır. Övülen kişinin cömertliği, ihsânı, fazileti deniz kadar engindir. O, faziletlerin coşkun denizinde eşi bulunmaz bir incidir.

Kân-ı fazl u hünere gevher-i bî-mişl ü bedel
Bahr-ı zehhâr-ı fezâ’ilde dür-i bî-hemtâ (K.16-10)

Bahr-ı Ummân, Arap yarımadasının güneyi ile İran’ın güneyi arasında kalan bir denizdir. İncinin denizden çıkarılması dolayısıyla övülen kişinin inci saçan eliyle Bahr-ı Ummân karşılaştırılır.

Reşk ider ni‘metine maţbağ-ı Keykâvusî
Hased eyler kef-i dür-pâşına Bahr-ı ‘Ummân (K.15-20)

Şair bazen şiirini, kağıdını, fikirlerini denize benzetir. Gönlünün, manaların coşkun denizinde inci saçan bir gemi olduğunu söyler.

Bahr-ı zehhâr-ı ma‘âniye sefine olmasa
Sâhil-i nazma dilim olmazdı böyle dür-nişâr (K.13-32)

Bazen de deniz ayrılık ve gam için benzetilen olur. Aşğın yaşlı gözleri, gönlü ve aşk deniz olarak düşünülür.

Keşti-i dil ne alur mevc-i yem-i fûrkatden
Olıcağ şurta-i vuşlat sebab-i istiqlâş (G.30-4)

Pür-güher itmez idi dâmen-i hüsn-i yâri
Bahr-ı 'aşk içre eger olmasa Şıdkî ğavvâş (G.30-5)

Dest ü pâ ola nefes tut yem-i ğamda şabr it
Rûzgâr ile kenâra irişür ehl-i sükûn (G.55-4)

b. Dalga (Mevc, Mevce, Mevvâc, Lücce):

Bir 'alev tokınsa ammâ bahra qahrından ider
Mevcin âteş lüccesin âteş-sitân-ı pür-şerâr (K.1-26)

Kâğıdım deryâ haţım mevc ü qalem ğavvâş olup
Eyledim 'ummân-ı dilde dür-i medhiñ der-kenâr (K.13-31)

d. Akarsu (Cûy, Cûybâr, Nehir, Enhâr): Akarsu bazen kasidelerdeki söz konusu kişilerin adaleti, fazileti için

Cûy-bâr-ı fazlı bâğ-ı mülki ser-sebz eyleyüp
Nûr-ı 'adliyle ola hem-vâre 'âlem müstenîr (K.5-6)

bazen de âşğın gözyaşı için benzetilen olur.

Dâ'imâ olsun muţarrâ ey çemen-pîrâ-yı hüsn
Cûy-ı eşk-i dîdemizle verd-i ħandânıñ seniñ (G.40-5)

e. Bulut (Ebr, Sehâb, Gamâm): Bulut daha çok ebr-i nîsân şeklinde anılır. Bunun dışında yine memduhun bazı vasıflarının buluta benzetildiği olur. Onun cömertlikler bulutunun feyziyle istek ve ümit çölünün dikenini istek goncası açar.

Sensin ol ebr-i mekârim ki nem-i feyziñle
Bitürür ħâr-ı beyâbân-ı recâ gonca-i kâm (K.2-30)

Onun lutuf elinin inci saçan bulutu mermerde bile çiçek açtırır.

Ebr-i dür-pâş-ı kefi lutfuñı yâd itse eger
Şahn-ı 'âlemde şükûfe bitürür seng-i ruħâm (K.2-36)

O öyle bir cömertlik bulutudur ki onun feyziyle cansız şeyler yetişirse şaşılmaz.

Sen ol sehâb-ı kerem-kahtresin ki feyziñle
'Aceb mi kuvvet-i neşv ü nemâ bulursa cemâd (K.11-41)

f. Yağmur (Bârân): Yağmur bârân-ı adl, bârân-ı kerem ifadelerinde de görüldüğü gibi zaman zaman soyut anlamlarda kullanılmış ve hayat verici özelliği vurgulanmıştır.

Tâ ki bâğ-ı devleti ser-sebz idüp bârân-ı 'adl
Cûy-ı ihsân ide nağl-ı şevketi her dem bahâr (K.1-31)

Ğonce-i havf u recâ bulmaz idi neşv ü nemâ
Gül-sitân-ı emele yağmasa bârân-ı kerem (Kt. 2-7)

Bazen ayrılık ve cefâ bazen de gözyaşı yağmur olarak düşünülür.

Her ne deñlü yağsa bârân-ı cefâ ser-sebz olur
Gonce-zâr-ı bâğ-ı fûrkat gül-sitânıdır gönül (G.45-4)

Ƙo huşk itsün ne gam bâhûr-ı hırmân kişt-i ümmîdi
İder nağl-ı recâyı tâze çün bârân-ı çeşm-i ter (G.15-2)

g. Çiy (Şebnem, Jâle, Nedâ): Çiy, özellikle bahar mevsiminde çiçekler üzerine düşen su damlalarıdır. Âşığın gözyaşları jaleye benzetilir ve bu jalenin gönül bağı suladığından beri muhabbet çimenliğinin tazelandığı söylenir.

Bâğ-ı dili reyyân ideli jâle-i çeşmim
Olmağda muţarrâ çemen-istân-ı mağabbet (G.5-2)

Aşağıdaki beyitte ise şekli ve rengi dolayısıyla inciye benzetildiği görülür. Şebnemin eli baharın gelişini kutlamak için sabah vakti inciler saçmıştır.

Tehniyet itmek için mağdem-i şâh-ı çemene
Dür nişâr oldı dem-i şubh ile dest-i şeb-nem (G.48-3)

h. Buz (Yah): Bir beyitte geçer. Buzun soğğunun Keyvân'ı bile titrettiği söylenir.

Ditredüp serdî-i yah Keyvân-ı çarhıñ kalbini
Şarılup ihrâm-ı ebre girdi mihr-i tâb-dâr (G.19-4)

B. Toprak

a. Hâk: Daha çok övülen kişinin ayağının toprağından bahsedilir. Sıdkî Paşa şiirinin mücevherini memduhunun ayağının toprağına sermiştir.

Gevher-i nazmım nişâr-ı hâk-pâyiñ eyledim
Kim bula yümn-i kabûl-i lutfuñ ile meymenet (K.7-30)

Eğer lutuf rüzgarı esse çorak, verimsiz toprağı gül bahçesi olacağı söylenir.

Bâd-ı lutfı eger vezân olsa
Şûre-hâke olur idi gül-şen (K.12-4)

b. Gerd, Gubâr: Sevgilinin ya da övülen kişinin kapısının tozu iksirdir.

Külçe-i mihr-i felek şaymazdı hergiz zerreye
Olsa iksîr-i gubâr-ı dergehinden hişşe-dâr (K.13-20)

Sürme toz halindedir. Bu nedenle toz, sürmeyle birlikte anılır.

Ey gubâr-ı kademiñ sürme-keş-i dîde-i baht
V'ey sevâd-ı raqamıñ merdüm-i çeşm-i eytâm (K.2-41)

Yerler süpürülürken toz kalkmasın diye yerlere su serpilir.

Güzer-gâh-ı dile sakqâ-yı dîdem şu seper tâ kim
Hayâliñ uğradıkça gerd-i âhım kılmasun muğber (G.15-3)

c. Kûh, Sahrâ, Deşt, Beyâbân, Berr:

Bahâr-istân-ı seyyâr-ı İrem-sîmâ-yı devletdir
Olur sâye-figen geh deşt gâhî kûh u sahrâya (K.6-8)

Düşeli lerze-i havf-ı gâzabı sahrâyâ
Şîr-i şerzeyle olur berre-i âhû dem-sâz (K.10-11)

C. Ateş

Nar, alev, şerer, sûz olarak da ifade edilen ateş yakıcılığı, yok ediciliği gibi özellikleriyle kasidelerdeki söz konusu kişilerin mahvediciliklerini, kırgınlıklarını dile getirmekte kullanılır.

Bâg-ı âteş-kede vü bâd-ı şabâ âteş olur
Lem'a-i qahr-ı şerer-bârîñi görseydi gamâm (K.2-38)

Âteş-i hışmîñ vücûd-ı düşmeni ber-bâd ide
Her ne deñlü olsa bünyâdı metîn ü kâr-gîr (K.5-24)

Bazen aşk ve ayrılık ateşinden bahsedilir bazen de nasipsizlik, mahrumluk ateşiyle yaralar açılan sîne söz konusu edilir.

Sûz-ı cân-kâh-ı gamîñ dâg-ı dil-i ümmîd iken
Nâr-ı hırmân sîne-i âmâlîm itdi dâg dâg (G.36-2)

D. Hava

Rüzgâr hızlı oluşuyla bazı benzetmelere konu edilir. Sultan Murad'ın atları "bâd-reftâr" yani rüzgar yürüyüşüdür, sür'atlidir.

Süvâr oldukça devletle semend-i bâd-reftâra
Ser-i haşmı ola galîde-i pâ-y-ı süvârânı (K.3-8)

Cömertlik gülü lutuf rüzgarıyla açılır.

Nem-i cûduñla muţarrâ çemen-istân-ı kerem
Bâd-ı lutfuñla güşâde gül-i handân-ı kerem (Kt. 2-4)

Rüzgarın bu genel kullanımlarının dışında bazı rüzgar çeşitlerine de yer verilmiştir.

a. Bâd-ı Sabâ: Hafif esen bir rüzgardır. O, sevgilinin saçlarını dağıtır, tarak gibi saçları arasında dolandır. Bazen de bir maşıtaya yani gelin süsleyicisine benzer.

Her kaçan bâd-1 sabâ tahrîk-i zülf-i yâr ider
Bâğ-1 hüsni eşk ile âmihte-i gül-zâr ider (G.17-1)

Şâne-veş bâd-1 sabâ bulmazdı aña dest-res
Olmasa gîsûlarıñ cânâ hevâya bü'l-heves (G.28-1)

Bâd-1 sabânın en önemli özelliklerinden birisi de sevgiliden haber getiriyor olmasıdır.

Şahn-1 vefâda eşeriñ var seniñ
Söyle ey bâd-1 sabâ bir haberiñ var seniñ (G.43-1)

Çimenlikte dolaşan bâd-1 sabâ sevgilinin misk kokulu ayva tüyleri gibi güzel bir koku bulamaz.

Eyleyüp bâd-1 sabâ şahn-1 çemende tek ü pû
Bulmadı ol haţ-1 müşgîn gibi bir 'anber-bû (G.62-1)

b. Nesîm: Nesîm de bâd-1 sabâ gibi hafif esen bir rüzgârdır. Bir beyitte hoş esen nesimin övgüsü yapılan bir geminin gezişini kışkırdığı söylenir.

Bârekallah keşti-i ejder-ser ü 'anķâ-vaķâr
Kim aniñ seyrine reşk eyler nesîm-i hoş-güzâr (K.13-1)

Bir başka beyitte övülen kişinin lutfu için nesîm benzetmesi yapılır.

Nesîm-i lutfi ile gül-şen-i recâ hurrem
Şehâb-1 feyzi ile gonce-i emel sîr-âb (K.14-22)

Fetih ve zafer nesîminin büyüklük, ululuk gemisine rehber olması dlenir.

Eyâ vezîr-i mûkerrem nesîm-i feth ü zafer
Ola sefîne-i câh u celâliñe rehber (G.23-1)

c. Kasırğa (Sarsar, Gird-bâd): Kasırğa, bâd-1 sabâ ve nesîmin aksine hızlı esen, güçlü bir rüzgardır. Sarsar ve gird-bâd olarak da geçer.

Kadırğa şanma ki tâvûs-1 bâğ-1 nuşretidir
Ol uç fener ise başında zîb ü fer uç per (G.23-4)

Âh, gird-bâda benzetilir.

Girdi semâ'a rağş-künân gird-bâd-ı âh
Ferş-i hıyâm-ı hüsünüñi şağın gubârdañ (G.52-4)

Sarsar, hızlı esen bir rüzgar olduğu için gücüyle, yıkıcılığıyla ele alınır. Söz konusu kalenin kapısı, duvarı o kadar sağlamdır ki sarsar ile sarsılmaz.

Şöyle muhkem idi dervâze vü dîvârı kim
Rîh-i şarsar ile şarşılmaz idi endâmı (K.4-12)

Şair, memduhunun kahrının yıkıcılığını ifade etmek için sarsarla onun kahrı arasında bir ilgi kurar.

Yıkardı şarsar-ı kahrı esâs-ı kâlbüdin
Olursa düşmen-i bî-dîn şedîd ü ger Şeddâd (K.11-4)

d. Bâd-ı Bahâr: Gülleri açıcılığıyla ele alınır.

Dir gören ol zevrağ-ı zerrîn-'alem bayrağlarıñ
Bir gül-istândır ki açmış güllerin bâd-ı bahâr (K.13-4)

e. Bâd-ı Mihr-cân: Bahar rüzgarının aksine sonbahar rüzgarının var olan tazeliği bozuşuna değinilir.

Muğarrâ zülf-i ruhsârîñla hüsünüñ câvidân şanma
Perişân eylemez ol bâğı bâd-ı mihr-cân şanma (G.63-1)

4. Hayvanlar

A. Kuşlar

a. Bülbül (Hezâr, Andelîb): Bülbül, divanda adından en çok bahsedilen kuştur. Şair, yaratılışını ve gönlünü bülbüle benzetir. O, ilim ve yazı yazma gül bahçesinin andelibidir.

Benim o bülbül-i gül-zâr-ı dâniş ü inşâ
Benim o tûti-i şîrîn-keîâm-ı nazm-inşâd (K.11-51)

Sûziş-i şem'-i cemâlinde o gül-ruhsârîñ
'Andelîb-i dili pervâneye hem-ser tutarın (G.57-3)

Bülbülle birlikte güle de değinilir ve gül ile bülbül arasındaki ilişkiye dayanılarak âşık ve sevgili söz konusu edilir.

Şıdkiyâ böyle dem olmaz idi seyr-i çemene
Gül ü bülbül gibi yâr ile olaydım hem-dem (G.48-8)

b. Kebg (Keklik), Kumru ve Çekâvek: Kumru, keklik ve toygar veya angut kuşu olarak bilinen çekâvek, bütün bülbüller ağaçların dallarında sevinç içindedirler.

Şahn-ı kızbân-ı dırahtânında itmekde sürür
Kumri vü kebg ü çekâvek cümle mânend-i hezâr (K.1-7)

Keklik güzel bir kuştur ve yürüyüşüyle ele alınır.

Böyledir sür'at-i refâtı egerçi ammâ
Kendidir kebg-i derî eylese âheste-ıhırâm (K.2-22)

Sevgili öyle güzel yürümektedir ki onun yürüyüşünü keklik bile kıskanır.

Gıbta eyler lebleriñ la'l-i Bedağşân görmesün
Reşk ider refâtârına kebg-i hırâmân görmesün (G.51-1)

c. Tûti: Ayna karşısında konuşması ve tatlı dilli oluşuyla ele alınır.

Söyle ey tûti-i şekker-şiken-i bezm-i mağâl
Ki mücellâ ola mir'ât-ı dil-i ehl-i kemâl (K.8-1)

d. Kebûter (Güvercin): Bir beyitte geçer.

Zu'afâya eger inşâfı meded-kâr olsa
Sâye-i bâl-i kebûterde bulur kendüyi bâz (K.10-10)

e. Tavûs: Çok güzel bir kuş olan tavus, divanda gezip tozması ve salınmasıyla ele alınır. Bir geminin denizde yüzüşü tavusun kanat açıp gezişine benzetilir.

Üç fener başında üç per gûyiyâ tâvûsdur
Bâl açup deryâda cevân eyleyüp özler kenâr (K.13-5)

Nice zevrağdır o kim eylese pervâza şitâb
Aña tâvûs-ı İrem uçmada olmaz hem-per (G.22-2)

f. **Tîhû:** Çil kuşu. Sultan Murad'ın atlarının anlatıldığı bir beyitte geçer.

Kimi âhû-yı deştî kimisi tîhû-yı kûh-sârî
Kimi bebr-i beyâbânî kimi şîr-i ney-istânî (K.3-27)

g. **Şâh-bâz (Şahin):** Şahin bir av kuşudur. Bu özelliğinden dolayı sevgilinin gamzesi can ahusunu avlayan bir şahin olarak düşünülür. Bazen de âşığın gönlü hakikat avını avlamak için bir şahin olur.

Şâh-bâz-ı dile nağcîr-i hakîkat var iken
Şıdkıyâ şayd-ı mecâzîye tenezzül nice bir (G.16-5)

Bazen de şahbaza benzeyen, mana göğünü yuva edinen şairin yaradılışıdır.

Şâh-bâz-ı tab'ıma evc-i ma'ânî âşiyân
Zîr-i çengâl-i hayâlimde hümâ-yı ma'rifet (K.7-19)

Düşmanın can kuşu için övülen kişinin kahrı bir şahbaz olur.

Tuyûr-ı cân-ı 'adû şâh-bâz-ı kahrından
Halâş olurdu 'adem âşiyânın itse mihâd (K.11-32)

Zafer kuşu daima devlet yuvasının şahbazına av olur.

Şâh-bâz-ı âşiyân-ı devlet-i firûzına
Dâ'imâ murğ-ı zafer olmağdadır her dem şikâr (K.1-18)

h. **Kerkes (Akbaba):** Şahbaz gibi yırtıcı bir kuş olan akbaba bir beyitte geçer.

Kerkes-i terkeşine evc-i Şüreyyâ-menzil
Mâr-ı kırbânına sûrâh-ı dil-i haşm maqâm (K.2-16)

ı. **Gurâb (Karga) ve Bûm (Baykuş):**

Okınsa sûr-ı cedel-gâh-ı şâha şemşîri
Cihâz iderdi diyâr-ı 'Irâk'ı bûma gurâb (K.14-26)

Aşağıdaki beyitten baykuşların harabe yerlerde bulunduğunu anlıyoruz.

Sa'âdet ile varup cümlesin yaqup yıqđı
Hep âşiyâne-i bûm oldı ol ħarâb-âbâd (K.11-30)

i. Anka (Sîmurg) ve Hümâ: Yukarıda adları geçen kuşların dışında Sıdkî Paşa Divanı'nda bazı mevhum kuşlara da yer verilmiştir.

Anka, Kaf dağında yaşadığına inanılan, tüyleri renkli, yere konmayıp daima yükseklerde uçan hayalî bir kuştur.

Uçup ol Evren-i 'ankâ-şitâbı evc-i iclâle
Celâlî yağızıyla eylesün 'âlemde cevânı (K.3-10)

Hümâ ise devlet kuşu olarak bilinir. Hümâ göklerde uçunca gölgesi kimin başına düşerse o kişi ileride padişah olurmuş. Aşağıdaki beyitte de padişaha "hümâ-sâye" diye hitap edilir.

Pâdişâhâ serverâ sultân-ı deryâ-meşrebâ
Ey semâ-pâye hümâ-sâye muhîf-i iktidâr (K.1-21)

Şair, gönlünü mekanı olmayan hümaya benzetir.

Ol hümâ-yı lâ-mekân-seyr-i ma'ârifdir dilim
Kim qazâ-yı 'arşa-i fikretde yoqđdur şeş-cihet (K.7-22)

B. Dört Ayaklılar

a. Arslan (Şîr, Zırgâm) ve Kaplan (Bebr): Arslan yırtıcılığı ve kuvvetiyle ele alınır. Övülen kişinin gazabı, kuvveti arslanla karşılaştırılır, ondan üstün tutulur.

Arslanlar yavrularının kulaklarına karıncalar girmesin diye kamışlıkta yatarmış. Böyle arslanlara "şîr-i neyistân" denir. Bebr ise Hindistan'da yaşayan, kaplana benzeyen oldukça büyük bir hayvandır. Yırtıcı bu iki hayvanın Sultan Murad'ın atlarının övgüsünde bir benzetilen olarak kullanıldığı görülür.

Kimi âhû-yı deştî kimisi tîhû-yı kûh-sârî
Kimi bebr-i beyâbânî kimi şîr-i ney-istânî (K.3-27)

Düşeli lerze-i havf-ı gâzabı şahrâya
Şîr-i şerzeyle olur berre-i âhû dem-sâz (K.10-11)

b. **Âhu (Gazâl)**: Ahu bazen âşğın canı bazen de sevgili olarak karşımıza çıkar. Sevgili güzellik çölünün ahusudur.

Gel raķibe uyma luţf it ey gazâl-ı deşt-i hüsn
Pây-mâl eyler seni ol seg şikâr itmezse de (G.65-4)

Bazen de misk dolayısıyla Hutun'le birlikte anılır.

Nice gül dâğ-ı dil-i nâfe-i âhû-yı Hutun
Nice gül gayret-i ruşâr-ı 'arûsân-ı tîrâz (K.10-3)

c. **Koç (Hamel, Keş)** ve **Oğlak (Cedy)**: Koç ve oğlak burçlar dolayısıyla ele alınmıştır. Bir beyitte ise âşık, canını sevgili için kurban edilecek bir koç olarak görür.

d. **Öküz (Gâv)** ve **Boğa (Sevr)**: Dünyayı boynuzları arasında tuttuğuna inanılan gâv-ı gerdûna yer verilir. Boğa ise Boğa burcu dolayısıyla anılır.

e. **Katır (Ester)**: Bir beyitte geçer.

Ķillet-i nân kıomadı hayl ü hademde tâķat
Ķasret-i cû kıomadı ester ü esbe sâ mân (K.15-25)

f. **Köpek (Seg)**: Köpek yalnızca rakibin benzetilene olarak divanda yer alır.

Şıdkıyâ Ķalvet-serây-ı vaşla maķrem olmağa
Segleriyle kûy-ı cânânîñ gerekdir iķtilât (G.32-5)

g. **At (Raş, Hayl, Kümeyt, Semend, Esb)**: Özellikle, Sultan Murad'ın atları için yazılan bir kasidede atlarla ilgili pek çok özelliğe yer verilmiştir; ayrıca edhem, celâlî yağızı, saçlı torı, kapuağası torısı, ağaalacası, tağlardelisi, şamalacası, cebelü torı gibi renklerine göre bazı atlara yer verilmiştir. Bu arada Hz. Ali'nin atı Düldül ve Hüsrev-i Pervîz'in atı Gülgûn'la da karşılaştırmalar yapılmıştır.

Perîye beñzedirdim saçlı torısın eger olsa
Perîniñ öyle çeşm-i mesti vü zülf-i perîşânı (K.3-19)

Kapuağası torısıyla ağaalacası her kim
Görürse dir biri âhû biri kebg-i hurâmânî (K.3-20)

Ya aşlân torısıyla kayısoğlu torısı gûyâ
Birisi Düldül-i Hayder biri esb-i Nerîmânî (K.3-21)

Ya ol tağlardelisiyle ol şâmalacasın gör kim
Biri Gülgûn-ı Hüsrev'dir biri bebr-i beyâbânî (K.3-22)

Cebe satmak dilerse yeri vardır raşş-ı gerdûna
Cebelü torı şol dem kim ide âheng-i pûyânı (K.3-24)

Şair kağıdını arsa, gönlünü at, kalemini de gem olarak düşünür.

Benim ol fâris-i meydân-ı belâgat ki baña
Kâğıdım 'arşa dilim raşş u qalem oldu licâm (K.2-44)

Bazen sevgilinin bazen de övülen kişinin ihsanı ata benzetilir.

C. Sürüngenler, Balıklar, Böcekler

a. **Pervâne:** Işığın etrafında dönen küçük kelebektir. Daima mumla birlikte ele alınır. Âşığın sembolüdür.

Saña pervâne-şifâ itmez idim küstâhî
Olmasa 'afvîñ eger şem'-i şeb-istân-ı kerem (Kt.2-5)

b. **Sinek (Meges):** Tatlı şeylere olan ilgisiyle ele alınır. Bu da genellikle sevgilinin bal gibi olan dudaklarıdır. Âşık, sevgilinin dudaklarına ulaşmak için kanatları olan sineği kıskanmaktadır.

El-ğased ey meges-i şehd-i leb-i yâr saña
La'line qonmacığa bâl ü periñ var seniñ (G.43-2)

Sevgilinin yanağı muma, dudakları da bala benzetilerek mumun pervanesiz, balınsa sineksiz olmayacağı söylenir.

Tâb-1 ruhsârîna yanmış la'liñe dil-mürdeyüz
Sem' bî-pervâne şehd olmaz bilürsin bî-meges (G.28-2)

c. **Karınca (Mûr):** Çalışkanlığıyla tanınan karınca bulduğu her taneyi yuvasına taşır. Bu yüzden aşağıdaki beyitte de taneyle anılmış, ecel karıncasının ömür tanesini topladığı söylenmektedir.

Dâne-i 'ömrüñ dirüp mûr-1 ecel düşürmede
Dâm-1 şayyâd-1 hevesde böyle gaflet nice bir (G.11-2)

d. **Bukalemun (Hirbâ):** Bir beyitte geçer.

Olur pîrâmen-i iklîl-i tûğ-1 zer-nigârında
Zekâ-yı âsumân-pîrâ müşâbih şekl-i hirbâyâ (K.6-7)

e. **Balık (Mâhî):** Dünyayı dengede tutan arz öküzünün altındaki balık dolayısıyla söz konusu edilir.

f. **Yılan (Mâr, Ejder, Ejderha):** Ejder ya da ejderha olarak bilinen büyük yılanın en büyük özelliği ağzından ateş saçmasıdır. Aşağıdaki beyitte de buna değinilmiştir.

Kûh-peyker bâd-sür'at bahri-i âteş-mizâc
Ejder-i âteş-feşân 'anâ-yı ejderhâ-şikâr (K.13-7)

Kuş, murg-1 zafer, murg-1 tahayyül, murg-1 cân, murg-1 dil, gönül murgı, murg-1 adû, tuyûr-1 cân-1 adû, tuyûr-1 minnet gibi ifadelerde de görüldüğü gibi belirli bir kuş adı verilmeksizin genel anlamda kullanılmıştır.

5. Bağ, Çemen, Çiçeklik ve İlgili Unsurlar

a. **Bağ:** Ravza, riyaz olarak da anılan bağ kasidelerde bâğ-1 marifet, ravza-i âmâl, bâğ-1 devlet, bâğ-1 ma'ânî gibi tamlamalarda kullanılmış, bazen övülen kişinin özellikleri bazen de şairin vasıflarının verilmesinde kullanılmıştır.

Övülen kişinin çalışma, gayret feyzi emeller bahçesinin bahar yağmurudur.

Âsumân-ı lutf u ihsândır ki feyz-i himmeti
Ravza-i âmâle olmuşdur şehâb-ı nev-bahâr (K.1-16)

Şair kendisine seslenerek mânâ bağının gül bahçesinde nağmeler söyleyip dokuz feleği güzel sesiyle doldurmasını söyler. Bu da ortaya konacak güzel şiiirlerdir.

Gül-bün-i bâğ-ı ma'ânide olup nağme-tırâz
Bâng-ı ahsent ile kııl nüh-felegi mâl-â-mâl (K.8-3)

Gazellerde ise âşığın gönlü, sevgilinin yanağı bağa benzetilir.

Bâğ-ı ruhsârına zînet-ger olup muşt-ı nesîm
Oldı reşk-âver-i gül-zâr-ı zemîn-i mînû (G.62-2)

Sevgilinin dudağı güzellik bağının açılmamış goncasıdır.

Gonce-i ser-beste-i bâğ-ı melâhatdir lebi
Zîr-i dâmânında anîñ verd-i hândân gizlemiş (G.29-3)

b. Bostan: Bûstân-ı saltanat, bûstân-ı devlet gibi benzetmelerde kullanılır. Övülen kişinin çalışma ve gayret eli cömertlik bostanında yağmurdur.

Vezîr-i a'zam-ı 'âdil müşîr-i deryâ-dil
Ki dest-i himmetidir bûstân-ı cûda şehâb (K.14-20)

c. Çemen: Çemen, yeşil otlarla dolu gezinti yeridir. Âşık, çemen-zârı izlemek isteğiyle sevgilinin gül bahçesi gibi olan yanağındaki ayva tüylerini seyredip kalmıştır.

Gül-istân-ı ruhında haţţ-ı sebzi seyr idüp kaldım
Temennî-i temâşâ-yı çemen-zâr-ı hadâyıkdan (G.60-4)

Çemen; çemen-i mekrümet, çemen-i senâ, çemen-istân-ı tahayyül, çemen-istân-ı mahabbet, çemen-istân-ı kerem gibi benzetmeler içinde ele alınır.

Tâ çemen-zâr-ı tahayyül ola ser-sebz ü tarî
Tâ ola bülbül-i gül-zâr-ı sühan zemzeme-sâz

d. **Gülzâr, Gülşen, Gülistân:** Gül bahçesi pek çok benzetmeye konu olur, çeşitli özellikleriyle ele alınır. Gül bahçesi kuş sesleriyle eğlence dolu bir yerdir.

Şahn-ı gül-şen pür-şafâ sâz-ı nevâ-yı murğ ile
'Andelîb âgâzede hoş-nağme-hây-ı murğ ile
Bezm-i cem'ıyyet gibi ol hûy u hây-ı murğ ile
Bâğ pür-âvâzedir şît u şadâ-yı murğ ile
Gûyiyâ her gûşede bir dürlü sâz u sözdür (Th.3)

Âşık için sevgilinin bulunduğu yer gül bahçesidir. Güzellik gül bahçesinde sevgilinin gözleri nergis, ayva tüyleri reyhan gibidir. Sevgilinin yanağını görenler gül bahçesine gitmeye gerek görmezler.

Kışın gelişiyle gül bahçeleri dağılır, artık gül bahçesine heves etmenin zamanı geçmiştir.

Seyr-i gül-zâra heves eylemeniñ vaqti degil
Şimdi kânûn-ı gül-istân-ı hevâ-yı deyi gör (G.20-3)

Bazen bir geminin bayraklarını gören ona bahar rüzgarının açtığı gül bahçesi der.

Dir gören ol zevrağ-ı zerrîn-'alem bayraqlarıñ
Bir gül-istândır ki açmış güllerin bâd-ı bahâr (K.13-4)

Padişahın bir fidana benzetilen ömrünün, devletin gül bahçesinde yeni yetişen evlatlarıyla devamlılığı dilenir.

Îlâhî nağl-ı 'ömrin dâ'imâ gül-zâr-ı devletde
Bihîn-nev-bâve-i evlâd ile eyle hırâmânî (K.3-3)

e. **Lâlezâr:** Rengi dolayısıyla ele alınır. Denize açılan bir geminin sancakları deniz üzerinde İrem bağına bile kıskandıracak bir lâle bahçesi oluşturur.

Açılıp gül gibi ol bâştardanıñ sancakları
Eyledi deryâ yüzün reşk-i İrem bir lâle-zâr (K.13-3)

Kışın gelmesiyle yanan bir soba, mangal işret ehli için lâle bahçesi olmuştur.

Gûşe-i şahrâda bezm-i 'işrete oldu bedel
Şadr-ı âteş-dân-ı meştâ ehl-i 'ayşa lâle-zâr (G.13-4)

f. Sünbülîstân:

Ravza-i kırtâs-ı vaşfın sünbül-istân eyleyüp
Bülbül-i şab'ım ide gül-zâr-ı medhın pür-şafir (K.5-9)

6. Bitkiler

A. Ağaçlar

Ağaç, üzerinde kuşların ötüşüyle ele alınır. Fidan anlamına gelen nahl ve nihâl övülen kişinin ömrü ve vücudu için benzetilen olur. Şair, memduhunun bir nihale benzeyen ömrünün devlet bağında şehzadeleriyle birlikte Allah'ın lutuf şebnemiyle daima taze kalmasını yani onun ömrünün uzunluğunu diler.

Nihâl-i 'ömrüni şeh-zâdelerle bâğ-ı devletde
Tarî vü tâze kılsun şeb-nem-i eltâf-ı Rabbânî (K.3-50)

Eyle nahl-ı vücûdını Yâ Rab
Mîve-i saltanatda ber-ğor-dâr (N.3-7)

Divanda adı geçen ağaç çeşitleri şunlardır:

a. Servi ve Şimşâd:

Ol çemen-zâr-ı hayâle serv ü şimşâd u semen
Kâğıd u kıl u şatırdır gayret-i naqş u nigâr (K.1-6)

Ebr-i nîsân-ı 'aâtâ-bâr-ı tarâvet-bağşın
Bâ'îş-i ħurremi-i serv-i gül-istân-ı kerem (Kt. 2-2)

b. Çenâr:

Ħırka-i peşmînesin ber-dûş idince pîr-i dey
Sîne-çâk olup semâ'a girdi evrâk-ı çenâr (G.19-6)

c. Mîşe:

Yâd olunsa mîşe-zâr içinde hışt-1 şevketiñ
Farţ-1 evhâmından uğrar ra‘şe-i hummâya şîr (K.5-20)

B. Çiçekler

Baharın gelişiyle birlikte bağ, İrem bağının gül bahçelerini
kıskandıracak çiçeklerle dolar.

İtdi ezhâr ile ruhsâr-1 zemîn-i bâğı
Nağş-pîrâ-yı zamân reşk-i gül-istân-1 İrem (G.48-7)

Bir padişah olarak düşünölen bahar, çiçek askerlerinin komutanıdır.

Tâ ki taht-1 çemende şâh-1 bahâr
Ola cünd-i şükûfeye sâlâr (N.3-1)

a. Semen: Yasemen beyazlığı dolayısıyla sevgilinin bedenine benzetilir.

Eylerim ey semen-endâm-1 zerâfet-pîşe
Fikr-i evşâf-1 miyânında nice ince hayâl (K.8-32)

b. Nergis, Reyhan, Sünbül: Nergis, sevgilinin gözleri; reyhan, kokusuyla ayva tüyleri; sünbülse şekliyle sevgilinin saçlarıdır.

Kâkülüñdir sünbül-i bâğ-1 melâhatden murâd
‘Ârızıñdır vaşf-1 reng-i verd-i ra‘nâdan ğaraż (G.31-2)

Gül-şen-i hüsn içre çeşm ü haţ-1 hûbuñdur seniñ
Nergis-i şehlä vü reyhân-1 muţarrâdan ğaraż (G.31-3)

Tab‘-1 Şıdķı bir gül-istân-1 maħabbetdir ki hep
Anda verd ü nergis ü reyhân u mercân gizlemiş (G.29-5)

c. Ergavân: Kırmızı renkli bir çiçektir. Aşık hasretle yanağının gül bahçesi üzerine dökölen kanlı gözyaşlarının ergavân sanılmamasını söyler.

Dökölmüş şahñ-1 gül-zâr-1 ‘izârım üzre ğasretle
Görüp hûn-âbe-i çeşmim bahâr-1 ergavân şanma (G.63-2)

d. **Gül ve Gonca:** Klasik şiirin önemli unsurlarından olan gül divanda karşımıza bazen bir benzetme unsuru bazen de bir sembol olarak çıkmaktadır. O; rengiyle, şekliyle bir kadeh, âşığın gözyaşlarıyla taze kalan sevgilinin yanağı, bahar yağmuruyla tazelenmesi beklenen âşığın bahtıdır. Bazen yine şekli ve rengi dolayısıyla âşığın gönlündeki yaralardır. Bazen de bir geminin bayrakları bahar rüzgarıyla gülleri açılmış bir gül bahçesi olarak düşünülür.

Gül söz konusu edilince tabi ki gül ile bülbül ilişkisine de değinilir. Bu durumda gül sevgilinin, bülbül ise âşığın sembolüdür.

Şıdkiyâ böyle dem olmaz idi seyr-i çemene
Gül ü bülbül gibi yâr ile olaydım hem-dem (G.48-8)

Goncanın en önemli özelliği açılmamış olmasıdır; fakat açılmaya hazırdır. Bu yönüyle sevgilinin gülmeye hazır dudaklarıdır.

Ğonca-i ser-beste-i bâğ-ı melâhatdir lebi
Zîr-i dâmânında anıñ verd-i ħandân gizlemiş (G.29-3)

Gönül bülbülü gonca gibi dilsiz olmasa sevgilinin dudaklarının vasıflarını anlatacaktır.

Şıdki evşâf-ı dehânında olurdu gûyâ
Olmasa ħonca-şifat bülbül-i dil ebkem ü lâl (K.8-33)

Goncanın kapalı oluşu onun sır saklıyor olmasına bağlanır. Kendisini bülbül yerine koyan âşık, gonca ağızlı sevgilinin kendisine açılmasını ister.

Râzîñi şaklama derûnuñda
Bu hezâra açıl a ħonca-dehen (K.12-9)

Birgün emel bağının goncası gül gibi açılacaktır.

Açılır gül gibi bir gün ħonca-i bâğ-ı emel
Kâviş-i ħam itmesün Şıdki derûnuñ ħâr ħâr (G.13-5)

BİBLİYOGRAFYA

- AKSOY, Ömer Asım, Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, Türk Dil Kurumu, Ankara 1978.
- ARSLAN, Mehmet, Aynî Divanı, Kitabevi, İstanbul 2004.
- ARSLAN, Mehmet, Leyla Hanım Divanı, Kitabevi, İstanbul 2003.
- ARSLAN, Mehmet, Şeref Hanım Divanı, Kitabevi, İstanbul 2002.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat, Ankara 1998.
- DİLÇİN, Cem, Yeni Tarama Sözlüğü, Türk Dil Kurumu, Ankara, 1983.
- EROL, Erdoğan, Sükkerî Divanı, Ankara 1994.
- ESİNER ÖZEN, Mine, Yazma Kitap Sanatları Sözlüğü, İstanbul 1985.
- Güftî, Teşrifatü'ş-şu'arâ, Fatih Millet Kütüphanesi, Ali Emîri, Manzum No: 1324, v. 64.b-65a.
- İSEN, Mustafa , MACİT Muhsin , HORATA Osman , KILIÇ Filiz, AKSOYAK, İ.Hakkı, Eski Türk Kitabı El Kitabı, Grafiker Yayınları, Ankara 2002.
- İsmail Beliğ , Nuhbetü'l-Âsâr Li-Zeyl-i Zübdeti'l-Eş'âr , Haz. Abdülkerim ABDÜLKADİROĞLU, Ankara 1985, s. 263, 264.
- İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu , C. II, İstanbul 1959, s. 404, 405.
- KURNAZ, Cemal, Hayali Bey Divanı'nın Tahlili, MEB. İstanbul 1996.
- LEVEND, Agah Sırrı, Divan Edebiyatı, Enderun Kitabevi, İstanbul 1984.
- Mehmed Süreyyâ, Sicill-i Osmânî, C. III. İstanbul 1311, s. 225.
- Müstakim-zâde, Mecelletü'n-Nisâb, Süleymaniye Kütüphanesi, Halet Efendi Bölümü, No: 628, v. 292a.
- ONAY, Ahmet Talay, Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı, Akçağ Yayınları, Ankara 2000.
- PAKALIN, Mehmet Zeki , Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, 3 Cilt, MEB. İstanbul 1993.
- PALA, İskender, Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Ötüken Yayınları, İstanbul 2000.
- Safâyî Tezkiresi, Fatih Millet Kütüphanesi, Ali Emîri Tarih, No: 771, s. 226.
- Sefinetü'r-Rü'esâ (Halîfetü'r-Rü'esâ) Taşbaskı, İstanbul 1269,s. 36.
- Şemseddin Sâmî, Kâmûs-ı Türkî, İstanbul 2001.
- ŞENTÜRK, Ahmet Atilla, Klasik Osmanlı Edebiyatı Tiplerinden Rakibe Dair, Enderun Kitabevi, İstanbul 1995.
- ŞENTÜRK, Ahmet Atilla, "Osmanlı Edebiyatında Felekler , Seyyare ve Sabiteler (Burçlar)", Türk Dünyası Araştırmaları, S.90, s.130-178 İstanbul 1994.

- Şeyhî Mehmed Efendi, Vakâyi'ü'l-Fuzalâ, Haz. Abdülkadir ÖZCAN, C. I, İstanbul 1989, s. 675, 676.
- TÖKEL, Dursun Ali, Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar, Şahıslar Mitolojisi, Akçağ Yayınları, Ankara 2000.
- Tuhfe-i Nâilî, Mehmet Nâil Tuman, Ankara 2001, s. 552, 553.
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi , Dergah Yayınları, Cilt 8, İstanbul 1998, s. 2.
- Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu, Ankara 1998.

H. Dîvân Metni

Dîvân-ı Şıdkî Pâşâ

(Mef'ûlü Mefâ'îlü Mefâ'îlün Fa')

ای نام تو طوطی و دانا نکر
در گلشن و مراد مصفا نکر
شکر نعمت بیل جابر اشپز
بی فکر توان بکم و این را بتر

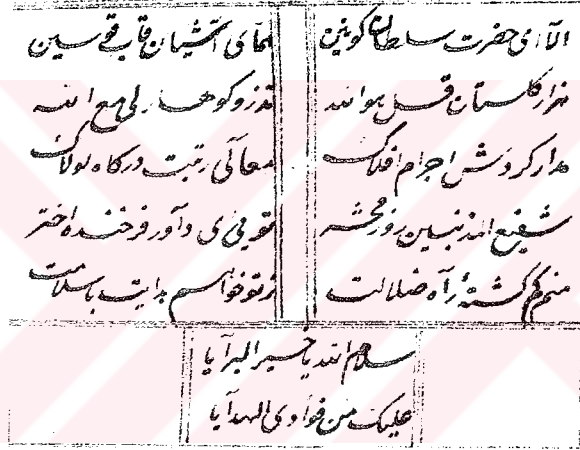
İftitâh-ı dîbâce-i dîvân-ı bedî'ü'l-beyân-ı hüsni-mağal ve ibtidâ'-yı 'ünvân-ı cerîde-i manzûmetü'l-le'âlî sihr-i helâl ki me'âlî-i haqîkat ü mecâzından nümâyân olan leme'ât-ı kelimât-ı bedî'a, tulû'-ı ehille-i isti'ârata berâ'at-ı istihlâl ve menâbi'-i itnâb u icâzından cereyân iden 'ibârât-ı belîga, tefeccür-i 'uyûn-ı kinâyâta bâ'îş-i istidlâl ola. Hamd u şenâyı Hazret-i Hudâ-yı bî-hemtây, 'amîmü'l-âlâ-i bî-mişl ü 'adîl ile tevşîh ü tezhîb ve şükr ü sipâs-ı Cenâb-ı Vâhibü'l-âmâl, keşîrû'n-na'mâ-i mûmteni'ü't-teşbih ve't-temsîl ile tarşî' u tertîb olunmağ lâyıkdır ki, bermuktezâ-yı fehvâ-yı mu'ciz-ihtivâ-yı "küllü emrin zi-bâlin" taqdîs ü temcîdi, bâl-i hümâ-yı âgâz-ı kelâma bâ'îş-i pervâz ve tesbîh ü tahmîdi, pây-ı semend-i endîşe vü efkâra akşâ-yı meydân-ı encâmde sebeb-i tek ü tâz ola.

(Mefâ'îlün Mefâ'îlün Fa'ülün)

خدا یا کنه ذات ما عرفنا
منزه کنه ذات از تجسسل
بر لای صفات ما شکرنا
مقدس وصف بکنت ناقص
نه کج حاکمت در ذهن و قلوب
نه نسخ نعمت میزان تعداد
پیش کبر بایت پادشاهان
جبین ساری زمین بحر و نقصان
شایسته بی کران چون بحر حیرت
مکر غواصی فضیلت خدایا
در آن دریا نفسی راه بن
بشویم جامه ای معصیتنا
مکر غواصی فضیلت خدایا

Âmîn. Ve şadr-ı cerîde-i belâgat-erkâm ve tûmâr-ı şahîfe-i bedâyî'-aqlâm ki cevâhir-i mezâmîn-i vücûh-ı taḥsîne ḥarîṭa-i cerîde-i meşḥûnetü'l-ilhâm ve dürer-i ma'ânî-i ḥüsn-i beyâna mecmû'a-i laṭîfe-i maşnû'atü'l-kelâm ola. Zînet-i ser-levḫa-i kitâb-ı nübüvvet, tırâz-ı dâmen-i câme-i risâlet, mübtedâyı mu'aḫḫar-ı ḥayrû'l-ḥaber-i cümle-i enbiyâ, netîce-i muḫaddemât-ı şahîḫa-i każâyâ-yı aşfiyâ, tûtı-i şekkeristân-ı "vemâ yentıku 'anı'l-hevâ", 'andelîb-i gül-istân-ı "in hüve illâ vahyün yûḫâ, Ebû'l-Kâsım Muḫammed Muştafâ. 'Aleyh-i mine's-şalat-i işnâha ve mine't-taḫiyyât-ı eşfâhâ ḥazretleriniñ dürer-i ğurer-i dürûd-ı nâ-maḫdûd ve le'âlî-i ğavâli-i şalavât-ı nâ-ma'dûdi zîbende-i vücûh-ı tertîb ve zînet-ger-i gerden-i terkîbi olmaḫ münâsibdir ki selâm-ı behcet-âyâtları, çihre-i şâhid-i maḫâle vişâḫ-ı zer ve şalavât-ı meserret-ġâyâtları, sâ'id-i 'arûs-ı endîşe vü ḥayâle sivâr-ı mücevher ola. Şallallahu te'âlâ 'aleyhi ve 'alâ âlihi ve evlâdihî ve aşḫâbihî ecma'ini't-tayyibîni't-tâhirîn.

(Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fa'ülün)

(Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün)

- 1 Ba'de ḥamd-ı Ḥudâ vü medḫ ü resûl,
Zıkr-i evşâf-ı şâh lâzibdir
- 2 Belki vaşf-ı cemîl-i zıll-ı Ḥudâ
Ehl-i İslâm'a cümle vâcibdir

Ba'de-hâzâ şevket-penâh, sa'âdet-dest-gâh, pâdişâh-ı İslâm, şehen-şâh-ı zafer-a'lâm, sultânü'l-berreyn ve'l-bahreyn hâkânü'l-maşriqayn ve'l-mağribeyn, hadimü'l-haremeyni's-şerîfeyn, şânî-i İskender-i zü'l-karneyn, bâsıt-ı bisâtü'l-emn ve'l-emân, zübde-i te'sîr ü te'eşşür-i vücûb u imkân. Hâmîü'l-memâlik bi't-tûli ve'l-'arz, mazhar-ı fehvâ-yı es-sultânü'l-'âdil zıllullah fi'l-'arz. Muğîşi'l-İslâm ve'l-müslimîn, kâhirü'l-kefereti ve'l-müşrikîn, mâlik-i riqâbü'l-ümem, mevlâ-yı mülûkü'l-'Arab ve'l-'Acem, el-mü'eyyed bi-te'yidâtillahil-meliki'l-müste'ân, ve'l-muvaffak bi-tevfikât illahil 'azîmi'l-mennân. Es-sultân bin es-sultân ibnü's-sultân ve'l-hakân bin el-hakân ibnü'l-hakân es-sultân Mehemmed Hân bin es-sultân İbrâhîm Hân bin es-sultân Aşmed Hân meddallahu zılâle a'lâmi naşfetihi 'alâ mefâriki'l-enâm ve rabete mesâmîr-i hıyâm-ı haşmetihi bi-evtâdi'l-hulûdi ve'd-devâm. Bi'l-'adli ve'l-ihsân ilâ yevmi'l-kıyâm hazretleriniñ du'â-yı hayr-encâm-ı icâbet-hitâmları âhir-i huṭbe-i kelâm ve senâ-yı müşmirü'l-merâm-ı işâbet-irtisâmları vâsıtâtü'l-'ıkd-ı le'âlî-i sübḫa-i ihtitâm kılınmaḫ muvâfık görülmüşdür. Ümmiddir ki bu muḫazzire-i cilve-gâh-ı serâ-perde-i nüzhet-nigâr-ı endîşe ve dûşîze-i ḫacle-gâh-ı harem-serây-ı hüsn-i melâḫat-pîşe, ḫalvet-hâne-i sâmi'a-i şehen-şâh-ı felek-bâr-gâha vüşûl ve ḫuzûr-ı 'ayn-ı i'tibâr-ı sultân-ı şevket-dest-gâhda kıyâm u müşûl müyesser ola, bi-hürmet-i seyyîdi'l-mürselîn.

Bu cerîde-i pür-sehv ü ḫaṭâda keşîde-i silk-i taḫrîr ve raḫam-zede-i kilk-i taştîr olan şadef-i pâre-hây-ı bî-mikdâr ve ḫazef-i rîze-hây-ı bî-i'tibâr, egerçi gûş-vâr-ı sâmi'a-i yârân ve câm-ı neşve-fezâ-yı bezm-i ehl-i 'irfân olmaḫa şâyeste-i dest-âviz-i mu'teber ve hediyye-i girân-bahâ-yı meserret-âver olmayup "rîze be-Kirmân terre be-bûstân" mışdâkına mâ-şadaḫ olduḫı muḫarrer ü muḫakkaḫdır, ammâ şayrâfiyân-ı fenn-i eş'ârîñ naẓar-ı iltifâtları ile şeref-yâfte ve nâdire-sencân-ı mîzân-ı bedâyi'-şi'ârîñ dest-i kerem-peyvestleri ile sencide vü perdaḫte olsa mengûş-ı gûş-ı i'tibâr belki dil-i zer-endûd-ı Cem'e bâ'is-i inkisâr olmaḫ câ'izdir. Sehv-i kalem ve ḫabt-ı endîşe-i ḫaṭâ-şiyem ile cilve-ger-i mınaşsa-i zuḫûr u şudûr olan eşkâl-i 'ayb u kuşûr ezyâl-i pûziş-pezîrleri ile mestûr ve vâşıl-ı derece-i emn ü ḫuzûr olmaḫ mercûdur.

(Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilün Fa')

کرد و فرمایا تو صدق نوشتی است • آفرینگر که بجز آنکه نوشتی است
چون قصص را شامل حال تو شود • فی مقصد صدق تو پیغام بهشت

Ḥazret-i Settârü'l-'uyûb ki 'Allâmü'l-guyûb ve vâkıf-ı esrâr-ı cümle-i kulûbdur, celle zikruhu dergâh-ı fazl u gufrânından recâ-yı şâdik ve ümmîd-i vâşık oldur ki defter-i a'mâlimizi kalem-i 'afv-ı merḥamet-i kâmileleriyle mânend-i kitâb-ı aşḥab-ı yemîn, nigâşte vü tezyîn ve manzûr-ı nazar-ı mağfîret olmağa şâyeste vü rehîn eyleye, bi-mennihi ve keremihi Allahümme yâ muḥavvilü'l-ḥavli ve'l-aḥvâl, ḥavvil ḥâlenâ ilâ aḥseni'l-ḥâl.

(Mefâ'îlün Mefâ'îlün Fa'ûlün)

- 1 Ğarâz izhâr-ı fazl itmek degüldür
Bedâyi'-senc-i mîzân-ı beyâna
- 2 Getürmez ğonce-i pejmürde 'âķil
Çemen-zâr-ı miyân-ı gül-sitâna
- 3 Murâdım ḥûşe ḥâşıl eylemekdir
Du'â ḥırmenlerinden murĝ-ı câna

I-KAŞİDELER

1
(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

- 1 Hâbbezâ ol nazm-ı dîvân-ı celîlü'l-i'tibâr
Kim ola mecmû'a-i ilhâm-ı feyz-i Kird-gâr
- 2 Bir gül-istân-ı neşât-efzâdır ol kim eylemiş
Ğıbta-i bâğ-ı İrem ferrâş-ı båd-ı nev-bahâr
- 3 Tahte-i ezhârı satr-ı vâdi-i beyne's-sütûr
Cedvel-i mâ'û'l-hayât-ı hüsne olmuş cûy-bâr
- 4 Bûstân-ı tab'-ı 'irfândır ki her bir gûşesi
Olmuş ezhâr-ı ma'ânî birle yer yer murğ-zâr
- 5 Ser-sühanlar câ-be-câ ol bâğ-ı behcet-âveri
Eylemiş tezyîn için kilik-i hünlerle lâle-zâr
- 6 Ol çemen-zâr-ı hayâle serv ü şimşâd u semen
Kâğıd u kilik ü satırdır gayret-i nakş u nigâr
- 7 Şahn-ı kızbân-ı dırahtânında itmekde sürûr
Kumri vü kebg ü çekâvek cümle mânend-i hezâr
- 8 Hâşılı ol tuhfe-i gül-çîn-i bâğ-ı ma'rifet
Lâyık oldur kim ola manzûr-ı luğf-ı şehriyâr
- 9 Şehriyâr-ı nâm-ver hâkân-ı İskender-zafer
Pâdişâh-ı dâd-ger Nûşirevân-ı rûzgâr
- 10 Âb-ı rûy-ı salţanat çeşm-i çerâğ-ı memleket
Mâ'ni-i lafz-ı 'adâlet dâver-i gerdûn-vağar
- 11 Cem-hadem Dârâ-haşem sulţân-ı Efrîdûn-şiyem
Mâlik-i tîğ u kalem fermân-revâ-yı kâm-kâr
- 12 Gevher-i kân-ı 'atâ ebr-i bahârân-ı nedâ
Dürr-i deryâ-yı seha mihr-i sipihr-i iktidâr

- 13 Zıll-ı Hâk Sultân Mehemmed Hân-ı ‘âlî-menkâbet
Cevher-i zâtı cihâna sâye-i perverdigâr
- 14 Dürretü’t-tâc-ı sa‘âdetdir ki taht-ı saltanat
Baht-ı iqbâliyle olmuşdur qarîn-i iftihâr
- 15 Âfitâb-ı zerre-perverdir ki ‘ayn-ı şevketi
Tûtiyâ-yı ‘adli itmişdir qarîr-i i‘tibâr
- 16 Âsumân-ı luğf u ihsândır ki feyz-i himmeti
Ravza-i âmâle olmuşdur şehâb-ı nev-bahâr
- 17 Tâc-dâr-ı taht-ı şevketdir ki bâb-ı ‘izzetin
Eylemiş Hâk cebhe-sây-ı hüsrevân-ı Cem-vaqar
- 18 Şâh-bâz-ı âşiyân-ı devlet-i firûzına
Dâ’imâ murğ-ı zafer olmağdadır her dem şikâr
- 19 Câm-ı zerrîn-i felek bezminde devr itmez idi
Hâk-i iksîr-i derinden olmasaydı behre-dâr
- 20 Maţbah-ı cûdunda sîmîn taş ile her dem hilâl
Devr ider kim ola hân-ı ni‘metinden hisse-dâr
- 21 Pâdişâhâ serverâ sultân-ı deryâ-meşrebâ
Ey semâ-pâye hümâ-sâye muhîf-i iktidâr
- 22 Sen o şâhen-şâh-ı ‘âlî-rütbesin ‘âlemde kim
Eylemiş mi‘mâr-ı kudret qarş-ı câhîñ üstüvâr
- 23 Sen o zînet-bahş-ı rûy-ı saltanatsın kim seniñ
Şâhid-i iqbâliñe fetih ü zaferdir gûş-vâr
- 24 Sen o sultân-ı serîr-i ma‘deletsin kim saña
Nev-‘arûs-ı mülk ü millettir hemîşe der-kenâr
- 25 Dest-i luğfuñ kim ola dür-pâş-ı dâmân-ı recâ
Gıbtaşından mevce bir ‘ummân olur kef bir gıdâr

- 26 Bir 'alev tokınsa ammâ bahra qahrından ider
Mevcin âteş lüccesin âteş-sitân-1 pür-şerâr
- 27 Baqr-1 efkâr-1 medîhiñ içre oldum gâvta-zen
Kim bulam evşâfiña şâyeste dürr-i şâh-vâr
- 28 Cüst u cûda bir nefes ârâmı câ'iz görmedim
Dürr-i evşâf-1 hamîdeñ itmek için der-kenâr
- 29 Şâhid-i eş'ârıma vaşf-1 cemîliñ gevherin
Hamdü-lillah eyledim mengûş-1 gûş-1 iştihâr
- 30 Şıdkiyâ başla du'â-yı nev-bahâr-1 'ömrine
Kim ola şâyeste-i hüsn-i qabûl-i Kird-gâr
- 31 Tâ ki bâğ-1 devleti ser-sebz idüp bârân-1 'adl
Cûy-1 ihsân ide naql-1 şevketi her dem bahâr
- 32 Yâ İlâhî ol nihâl-i ser-firâz-1 devleti
Gül-şen-i 'izzetde luţfuñ eyleyüp pür-berg ü bâr
- 33 Emrine eyle musaqqar serverân-1 'âlemi
Hükmine münkâd ola gerden-keşân-1 nâm-dâr
- 34 Baht u iclâl ile ol sultân-1 gerdûn-şaşmeti
Büstân-1 salţanatda eyle her dem kâm-kâr
- 35 Naql-1 'ömrin câh-1 câvid ile ser-sebz eyleyüp
Cûy-bâr-1 fazl-1 ihsânıñla olsuñ mîve-dâr
- 36 Dâ'imâ verd-i zaferle gonce-i firûz-1 feth
Ola zîb-i dâmen ü dest-i hıdv-i bahtiyâr

2

(Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün)

- 1 Gele ey fâris-i meydân-ı belâgat-encâm
Eyle rahş-ı sühana sen daği tahrik-i licâm
- 2 Gele ey ‘arşa-i nazm içre silih-şôr-ı sühân
Göster ehl-i dile bâzîçe-i şemşîr-i kelâm
- 3 Nâvek-i fikri kemân-ı dile şöyle gezle
Ki ire menzil-i maqşûda sihâm-ı ilhâm
- 4 Şöyle sür rahş-ı dili şahn-ı hıyâm-ı nazma
Ki saña reşk ile taşîn ide rûh-ı Hıyyâm
- 5 Şöyle şal şevk ile çevgân-ı hayâli ki gele
Şahn-ı meydân-ı emelde eliñe gûy-ı merâm
- 6 Ne merâm ol ki odur sünbüle-i kişt-i ümîd
Belki gül-deste-i nev-reste-i gül-zâr-ı mehâm
- 7 Geh revâ olsa eger gül-şen-i devlet içre
Zînet-i dâmen-i iqbâl-i şehen-şâh-ı enâm
- 8 Ebr-i nîsân-ı kerem lücce-i ‘ummân-ı himem
Kurretü’l-‘ayn-ı ümem kuvvet-i kalb-i İslâm
- 9 Şeh Murâd-ı felek-rıf‘at-i seyyâre-ğaşem
Kâm-ı dünyâ emel-i çarğ u merâm-ı ecrâm
- 10 Kâm-fermâ-yı ümem kâm-revâ-yı ‘âlem
Taht-pîrâ-yı ‘Arab tâc-rübâ-yı A‘câm
- 11 Merkez-i dâ’ire-i kevkebe kuţb-ı dünyâ
Mazhar-ı luţf-ı hudâvend-i ‘Alîm ü ‘Allâm
- 12 Âsumân-pâye ki mihr-i felek ü mâh-ı münîr
Yüz sürer hâk-i der-i devletine şubh ile şâm

- 13 Bârekallâh zihî pâdişeh-i tîr-endâz
Ki çeker sînesini şaşına rûh-ı Behrâm
- 14 Nice Behrâm eger görse kemânın Rüstem
Kuvvet-i bâzu-yı iqbâline olurdı gulâm
- 15 Nice Rüstem ki eger atsa hadengin çarha
Havf ile Tîr-i felek Qavs'a kaçar bî-hengâm
- 16 Kerkes-i terkeşine evc-i Süreyyâ-menzil
Mâr-ı kırbânına sûrâh-ı dil-i haşm maqâm
- 17 Fâris-i hayl-i sa'âdet ki tokınsa ceredi
Zûr ile arkasına Sâm'ıñ olurdı ser-sâm
- 18 Nice Sâm atsa eger nîzesini eflâke
Tokınup püştine Keyvân'ıñ ider qaddini lâm
- 19 Gâv-ı gerdûn işidüp nîzesini deryâda
Zîr-i mâhîye kaçup havf ile eyler ârâm
- 20 Sürse ger rahş-ı şabâ-pûyesini meydâna
İremez gerdine berq olsa Burâk-ı evhâm
- 21 Fi'l-meşel 'azm-i şitâb itse ezelden ebede
Rahş-ı endîşe-i şâ'ir gibi eylerdi dü-kâm
- 22 Böyledir sür'at-i refâtârı egerçi ammâ
Kendidir kebg-i derî eylese âheste-hırâm
- 23 Nâmını bilsem eger atları ta'rîfnde
Dağı yügrüklige eylerdi taḥayyül iqdâm
- 24 Şîr-i şemşîr-i 'adû-tu'mesi tavşîfnde
Rûh-ı Selmân'dan olupdur dile bu beyt ilhâm

25 اے اندیشہ رنج تو بد اندیشا ترا
نظرہ ز صد کربان جنینج ارحام

- 26 'Âlem-i hâba daği düşse hirâs-ı tîgı
Mübtelâ-yı seher olurdu hemân çeşm-i menâm
- 27 İdeli rezm-i Kızılbaş-ı 'Irâk'a âheng
Kırdı bezm ayağını şâh-ı dalâlet-fercâm
- 28 Faşl-ı da'vâ-yı sitem itmek ile şemşîri
'Akd-i şulh eyledi devrinde gazal u zırgâm
- 29 Serverâ pâdişehâ neyyir-i a'zam-şerefâ
Ey felek-pâye hümâ-sâye kevâkib-ı huddâm
- 30 Sensin ol ebr-i mekârim ki nem-i feyziñle
Bitürür hâr-ı beyâbân-ı recâ gonçe-i kâm
- 31 Sensin ol zîb-dih-i taht-ı hilâfet ki seniñ
Dergeh-i kadriñe şâhân-ı cihândır huddâm
- 32 Sensin İskender-i devrân-ı 'adâlet ki saña
Tab'-ı pâk ü dil-i derrâkdir âyine vü câm
- 33 Sensin ol sâye-i Yezdân ki seniñ sâyeñde
Hoş geçer şimdi şafâ-yı dil ile cümle enâm
- 34 Nâr-ı kahrıñ şerer-endâz-ı şeyâtîn-i fiten
Cûy-ı 'adliñ sebep-i def'-i gubâr-ı âlâm
- 35 Kîse-i mevhibetiñ mâye-dih-i dest-i emel
Dergeh-i mekrümetiñ Ka'be-i maqşûd u merâm
- 36 Şemme-i merhametiñ revnağ-ı gül-zâr-ı hüner
Dürre-i ma'deletiñ çeşme-i hûr-şîd-i nizâm
- 37 Ebr-i dür-pâş-ı kefi luţfuñı yâd itse eger
Şahn-ı 'âlemde şükûfe bitürür seng-i ruğâm
- 38 Bâğ-ı âteş-kede vü bâd-ı şabâ âteş olur
Lem'a-i kahr-ı şerer-bârıñı görseydi gamâm

- 39 Lem‘a-i kahrîñ e‘âdiye haber dûzahdan
Nefha-i luţfuñ ahibbâya cinândan peygâm
- 40 Zerre-i luţfuña mazhar olan erbâb-ı kuşûr
Nûr-ı hûr-şîd-i cihân gibi bulur kuvvet-i tâm
- 41 Ey ğubâr-ı kademiñ sürme-keş-i dîde-i baht
V‘ey sevâd-ı raķamîñ merdüm-i çeşm-i eytâm
- 42 Ben de bir mâşıta-i çihre-ġuşâ-yı sühânım
Ki bulur hâmem ile zîb vücûh-ı aġkâm
- 43 Benim ol ‘arşa-i nazm içre kemân-keş ki baña
Nâl-i zih enmiledir kavş-i sihâmım aqlâm
- 44 Benim ol fâris-i meydân-ı belâgat ki baña
Kâġıdım ‘arşa dilim raġş u kalem oldu licâm
- 45 Raġş-ı ihsân ile meydân-ı keremde demidir
Luţf ile eylesin baña daġı ‘atf-ı zimâm
- 46 İrdi pâyâna sühân başla du‘âya Şıdķı
Tâ ki âheng-i du‘â ola icâbet encâm
- 47 Tâ ki şît-i keremiñ gibi kümeýt-i hûr-şîd
Şubġdan şâma deġin seyr ide âfâķı tamâm
- 48 Dest-i iķbâliñe teslim-i ‘inân eyleye baht
Raġş-ı gerdende-i gerdûn ola fermâniña râm
- 49 Ser-i a‘dâña otaka teber-i Bû-Müslim
Dîde-i düşmeniñe mîl çeke nîze-i Sâm

- 1 İlähî ber-murâd it Hâzret-i Sultân Murâd Hâmî
Ki oldur âb-1 rûy-1 taht-1 'âlî-baht-1 'Oşmânî
- 2 İlähî 'ömrini ol deñlü efzûn eyle devletle
Ki hergiz olmasun aniñ cihânda hadd ü pâyânı
- 3 İlähî naht-1 'ömrin dâ'imâ gül-zâr-1 devletde
Bihîn-nev-bâve-i evlâd ile eyle hırâmânî
- 4 O mevlûd-1 sa'âdet-mendi ber-ğor-dâr olup dâ'im
Vücûdî hıfzına olsun mü'ekkil luğf-1 Rabbânî
- 5 Ne mevlûd ol ki oldur mîve-i bâğ-1 ser-efrâzî
Ne mevlûd ol ki oldur kıurretü'l-'ayn-1 cihân-bânî
- 6 Ne mevlûd ol ki oldur şâh-1 maħmûd-1 felek-fiğrat
Aña dâ'im kamu hûr-şîd lâlâ olsa erzânî
- 7 Ne vâlid gevher-i yektâ-yı Sultân Aħmed-i 'âdil
Murâd-1 dîn ü devlet sâye-i envâr-1 Sübhânî
- 8 Süvâr oldukça devletle semend-i båd-reftâra
Ser-i haşmı ola gâltîde-i pây-1 süvârânı
- 9 Sürüp Tayyâr'mı båd-1 şabânıñ semt-i mağşûda
Ola gûy-1 sa'âdet dâ'imâ maħkûm-1 çevgânı
- 10 Uçup ol Evren-i 'anğâ-şitâbı evc-i iclâle
Celâlî yağızıyla eylesün 'âlemde cevlanı
- 11 Bezer esb-i tabî'at 'arşa-i medħinde sultânıñ
Tekâpû itmek ister olsa sevğ-i feyz-i Yezdân'ı
- 12 Ne nağş itsem gerekdir şafha-i nazm üzre taşvîrin
Ki görse şüretin hayrân olurdu nağşına Mânî

- 13 Nice Şâh-nâme-gûy-ı medh-i sultân olduğum görse
Sebak-ı hânım olurdu cân ile Hâcû-yı Kirmânî
- 14 Ne hikmet resm ider hâmem göreydi şafha-i medhe
Olurdu tab'ıma teslim Eflâtûn-ı Yûnânî
- 15 Şanur âb-ı revân u bâd u âteş bir yere geldi
Gören Tayyâr ile Bâd-ı şabâ Evren'le Mercân'ı
- 16 Biri bâd-ı cihân-peymâ biri berç-i felek-fersâ
Biri ebr-i şerer-bâr u biri bârân-ı nîsânî
- 17 İki edhemle ol nevmâ şitâbâ itse ger âheng
Biri bâd u biri perrî biri raşş-ı Süleymânî
- 18 Kimi nüh-'arşa-i eflâki kaş' eylerdi bir demde
Kimi alur bir adımda dilerse heft-'ummânî
- 19 Perîye beñzedirdim saçlı torısın eger olsa
Perîniñ öyle çeşm-i mesti vü zülf-i perîşânı
- 20 Kapuâğası torısıyla ağaalacası her kim
Görürse dir biri âhû biri kebg-i hîrâmânî
- 21 Ya aşlân torısıyla kayışoğlu torısı gûyâ
Birisi Düldül-i Hayder biri esb-i Nerîmânî
- 22 Ya ol tağlardelisiyle ol şâmalacasın gör kim
Biri Gülgûn-ı Hüsrev'dir biri bebr-i beyâbânî
- 23 Biri kebg-i derî-i kûh-sâr-ı deşt-i sür'atdır
Biri âheng-i refât eylese tâvûs-ı cevânî
- 24 Cebe şatmak dilerse yeri vardır raşş-ı gerdûna
Cebelü torı şol dem kim ide âheng-i pûyânı
- 25 Şurâhî olmasaydı dil-nüvâz-ı meclis-i 'işret
Günâhım 'arz iderdim pâye-i a'lâya pinhânî

- 26 'Aceb nâzik-ıhırâm-ı şahın-ı meydân-ı leâfettir
Tokınmaz ayağı yere kaçan olsa ıhırâmânî
- 27 Kimi âhû-yı deştî kimisi tîhû-yı kûh-sârî
Kimi bebr-i beyâbânî kimi şîr-i ney-istânî
- 28 Şitâb itdikçe anîñ birine hem-pâ olabilmez
Qalur yolda şû'â'-ı çeşm-i 'âlem-seyr-i insânî
- 29 O sultân-ı 'azîmü's-şânı gör kim ferr ü şevketle
Müşerref eyledikçe böylece atlarla meydânı
- 30 Revâdır gâşiye-ber-dûş ide pîşinde Behrâm'ı
Rikâbında berîd-i bâd-reftâr ide Keyvân'ı
- 31 'Alem-dârı o meydânîñ Ferîdûn olsa lâyıkdır
Revâdir rûh-ı Dâvud-ı nebî olsa du'â-ıhânî
- 32 Göreydi şevketin Hûşenk olurdı peyk-i çâlâkî
Ya Dârâ görse dârâtın olurdı 'abd-i fermânı
- 33 Kaçan kim zûr idüp ursa kemâna dest-i kuvvetle
Dil-i 'adâda ol dem zâhir olur idi peykânı
- 34 Dû-tâ eylerdi gerdûnuñ tokınsa kâmet ü kıaddin
Ne dem kim evc-pervâz olsa tîr-i râst-bürrânı
- 35 Cerebden germ olup pertâb iderse cânib-i çarha
Dögerdi sîne-i a'dâ gibi gerdûn-ı gerdânı
- 36 Muftî-i emr ü fermânı idüp Şevr ile gerdûnuñ
Gelürdi istikâmet semtine Tîr-i 'amel-dân'ı
- 37 Zihî devlet ki her gün yüz sürer hûr-şîd pâyına
Kef-i deryâ-nevâlinden recâdan ebr-i nîsânî
- 38 Begenmez şevket-i Dârâ'yı reşk itmez Ferîdûn'a
Celâl-i kaçırna der-bân olan ednâ nigh-bânı

- 39 Garaz bir şan‘at ile iltifâta lâyıķ olmaķdır
Eyâ pîrâye-baħş-ı dîhîm ü taħt-ı Süleymânî
- 40 Seniñ medħ-i cemîliñ haķķ-ı ta‘bîrine kâdirler
Degildir ‘âlemiñ yüz biñ benim gibi süħan-dânı
- 41 ‘Alem-efrâz-ı mülk-i nazm olan Selmân u Firdevsî
Ya iķlîm-i süħanda şâh olan Saħbân u Hâķânî
- 42 Nice biñ tîşe-i endîşe birle kılsa kâvîde
Tih-i deryâ-yı efkârı derûn-ı kân-ı imkânı
- 43 Ne mümkindir nişâr-ı hâķ-pâyîñ itmege lâyıķ
Bula bir gevher-i yektâya bir la‘l-i Bedaħşân’ı
- 44 Du‘â hengâmı geldi Şıdķiyâ şıdķ ile el ķaldır
Du‘â-yı ħayr-ı sultâna süħan çün buldı pâyânı
- 45 Hemîşe ħâver-i taħt-ı çehârüm raħş-ı gerdûna
Ura her gün şafaķdan tâ ki pâlâheng-i nûrânî
- 46 Bu nüh-meydân-ı mînâ-reng-i kaşr-ı nîlgûn içre
Seħerden şâma dek tâ kim ola cevlan u seyrânı
- 47 ‘Înân-ı baħt eliñde raħş-ı devlet zîr-rânînda
Hümâ-yı fetħ ü nuşret sâ‘idiñde bula sâmânı
- 48 Vücûdın ķaldıra Mevlâ cihândan cümle a‘dânîñ
Zamîme eyleye emlâkiñe mülk-i Ĥorâsân’ı
- 49 Ĥudâ pâyende ķılsun zât-ı pâkiñ taħt-ı ‘âlîde
Hemîşe ol şeref-baħşâ-yı şadr-ı taħt-ı ‘Oşmânî
- 50 Nihâl-i ‘ömrüñi şeh-zâdelerle bâğ-ı devletde
Tarî vü tâze ķılsun şeb-nem-i elťâf-ı Rabbânî

4

(Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün)

- 1 Müjde ey dil ki yine irdi sürûr eyyâmı
Cân-fezâ oldu neşât ‘âleminiñ hengâmı
- 2 Şaykal-ı ‘ayş u tarab pâs-ı derûnı giderüp
Sildi mir’ât-ı gönülden keder-i âlâmı
- 3 Hâbbezâ rûz-ı neşât-âver-i gam-fersâ kim
Ola âhengi şafâ-bahş-ı sürûr-encâmî
- 4 Felek-i kec-hareket kıldı mükâfât-ı sitem
İstikâmet revişin buldı gibi Behrâm’ı
- 5 Eylesün Zühre-i zehrâ yine âheng-i semâ‘
Çarh-ı nüh-dâ’ireniñ raqşa girüp ecrâmı
- 6 Ki yine oldu Revân Qal‘ası’nıñ fetih ile
Reşk-fermâ-yı ümem tañtana-i İslâmî
- 7 Nice şükr eyleyelim ni‘met-i bî-minnetine
Nice zıkr eyleyelim Hâk’dan olan in‘âmı
- 8 Ki bu ihsân ile dünyâya ziyâfetler idüp
Şâd-kâm itdi bu in‘âm ile hâş u ‘âmı
- 9 Şâh ‘Abbâs-ı hiyel-pîşe anıñ tarhında
Harc idüp nice nice hendese-i iqdâmı
- 10 Hayli mi‘mâr-ı hüner-sencini Efrencân’ıñ
Cem’ idüp tarhına itmiş idi istihdâmı
- 11 Burc u bârûsın anıñ şöyle metîn itmiş idi
Ki hiçe şaymaz idi gürz-i girân-ı Sâm’ı
- 12 Şöyle muhkem idi dervâze vü dîvârı kim
Rîh-i şarşar ile şarşılmaz idi endâmı

- 13 Der ü dîvârını ol deñlü metânetle görüp
Kâf'a baş egmez iken kulle-i rûyîn-fâmı
- 14 Meterisler kurup eṭrâfına cünd-i İslâm
Şevk ile naşb idüp a'lâm-ı zafer-encâmı
- 15 Şol kadar dögdiler ol hısn-ı felek-peykeri kim
Yıkılıp 'ırz-ı vaḳârı bozılıp aḥkâmı
- 16 Bulanup mi'desi bünyâdı za'if olduḳça
Gerçi tedbîr-i 'ilâc eylediler ḥükkâmı
- 17 Kâr-ger olmadı ammâ ki 'ilâc-ı ḥükemâ
Fâ'ide virmedi bünyâdınıñ istiḥkâmı
- 18 Darb-ı tûpıyla ḥâke ber-â-ber âḥir
Der ü dervâze vü dîvârı vü saḳf u bâmı
- 19 Her tûfeng olmuş idi peyk-i nüvîd-i dûzah
Şiḥḥat-i rûz-ı ḥaşerden viricek peygâmı
- 20 Ye's ü hırmân ile hep cümle-i ehl-i ilḥâd
Burc-ı hısn-ı 'ademe degmiş iken a'lâmı
- 21 Raḥmet-i Ḥazret-i Ḥaḳ gibi neşât-âver olup
Şemme-i nûkhet-i feyz-i kerem-istişmâmı
- 22 Kâl'a teslîmi ile irdi kimi i'zâza
Buldı pâ-bûs-ı şehen-şehle kimi ikrâmı
- 23 Şeh Murâd Ḥân-ı felek-kevkebe kim iḳbâli
Cem ü Dârâ'yı ider dergehiniñ ḥuddâmı
- 24 Başlayım vaşfına ol şâh-ı 'azîmü'ş-şânıñ
Pür-güher eyleyeyim sâmi'a-i eyyâmı
- 25 O güzîde güher-i dûde-i 'Oşmânî kim
Ḳudsiyân cevher-i zâtına ider ikrâmı

- 26 O şehen-şâh-ı 'aîâ-bağş u kerem-güster kim
Kem-terîn bendesine bende ider Behrâm'ı
- 27 O cihân-dâr-ı kader-pîşe ki itse yaraşur
Pâdişâhân gibi eflâki de râm-ağkâmı
- 28 Ey hudâvend-i Cem-âyîn-i Süleymân-şevket
Ki olup hâtem-i fermânıñ 'âlem râmı
- 29 O cihân-gîr-i 'adil-sâye ki feyz-i hükmi
Şimdi Cebrâ'il'e hem-sâye ider zırğâmı
- 30 O kadar kadar ü kazâ-hendese kim tedbîri
Virüp eyvân-ı der-i devlete istiğkâmı
- 31 Rûm'dan şevket ile 'azm-i Kızılbaş idicek
Pây-dâr olmadı şâh-ı 'Acem'îñ ağıdâmı
- 32 Rezminiñ debdebe-i kûsını gûş eylemeden
Oldı âvâze-i kûpâl-i gamıñ ser-sâmı
- 33 Şît-i qahriyla kaçup taht-ı 'Acem'den Kısra
İhtifâ kişveriniñ oldı şeh-i nâ-kâmı
- 34 İşidüp velvele-i rezmini lillâhi'l-ğamd
Ne imiş bildi 'Acem gûlgule-i Ervâm'ı
- 35 Serverâ pâdişehâ şâh-ı 'Uğârid-ğalemâ
Ey sevâd-ı rağamıñ 'id-i sürûr ağışâmı
- 36 Vân ümîdinde iken kaçdı Revân'dan Rüstem
Sa'y-i bî-fâ'ideniñ böyle olur fercâmı
- 37 Hıağ-ı zerle bu fetih-nâmeyi itse yaraşur
Şebt-i evrâğ-ı felek kilik-i kader erğâmı
- 38 Kâşki Hind ile Kirmân'ı da teşhîr itseñ
Çünki çekdiñ 'Acem'îñ fetihine tîğ-ı şâmî

- 39 Şevk ile nice fetih-nâmeler itsem inşâd
Gösterüp şafha-i dehre hüner-i aqlâmı
- 40 Zikr-i vaşfiñda olan zevki mükerrer itsem
Bulsa ol lezzet ile nâtika şîrîn-kâmı
- 41 Ey nevâl-i keremiñ mâye-i dest-i ümmîd
V'ey zülâl-i himemiñ cân-ı emel-ârâmı
- 42 Nitekim bâd-ı şabâ faşl-ı bahâr içre seher
Şahn-ı gül-zâra şaçarsa varağ-ı bâdâmı
- 43 Kıldı pâşide medîhiñle kef-i eş'ârım
Dâmen-i vaşf-ı cemîle dürer-i ilhâmı
- 44 Ki ide hâtır-ı iqbâliñi şâd u hurrem
Nükte-bağış olmak ile tevriye vü ihâmı
- 45 Şıdık ile kaldır eliñ başla du'âya Şıdıkı
İrdi pâyâna sühan buldı kelâm itmâmı
- 46 Tâ ki feth eyleye sultân-ı serîr-i şubhuñ
Her seher hışn-ı şebi cünd-i şafağ-a'lâmı
- 47 Her günüñ feth-i cedîd ile ola 'îd-i sa'îd
Devletiñde idelim nice nice bayramı
- 48 Tâ ebed şevket ile taht-ı sa'âdet üzre
Cümle evkâtîñ ola 'ayş u tarab hengâmı

5
(Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün)

- 1 Şehriyâr-1 nâm-ver hâkân-1 İskender-nazîr
Tâc-dâr-1 baħr u ber Sultân Murâd-1 Cem-serîr
- 2 İftihâr-1 dîn ü devletdir ki çeşm-i salţanat
Tûtîyâ-yı baħt u iķbâl ile olmuşdur qarîr
- 3 Âfitâb-1 mülk ü millettir ki fark-1 ‘âleme
Sâye-i luţf eylemişdir zâtını Ğayy-1 Ğadîr
- 4 Âsumân-1 cûd u ihsândır ki dest-i luţfınıñ
Ravza-i âmâle feyz-i himmeti ebr-i maţîr
- 5 Çeşme-i ħûr-şîd-i rıf’atdır ki kisb-i ħadr için
Cebhe-sâdır dergeh-i a‘lâsına mihr-i münîr
- 6 Cûy-bâr-1 fazlı bâĝ-1 mülki ser-sebz eyleyüp
Nûr-1 ‘adliyle ola hem-vâre ‘âlem müstenîr
- 7 Rûy-mâl olmuş meger pîş-i der-i efkârına
Ol şeh-i çâker-nüvâzîñ nâm-1 Şıdkî-i faķîr
- 8 Ğonce-i bâĝ-1 beyân ħulķını gül-rîz idüp
Şöyle emr itmiş ki ħâmem ide âheng-i şarîr
- 9 Ravza-i kırtâs-1 vaşfin sünbül-istân eyleyüp
Bülbül-i tab‘ım ide gül-zâr-1 medħin pür-şafir
- 10 Ğabbezâ ol emr-i şâhen-şâh-1 ‘âlem kim idüp
Luţf ile ‘abd-i ħaķîrin ħüsrev-i gerdûn-serîr
- 11 Zerre-i nâ-çîze kılsa ħükmi tevcîh-i nazâr
Mihr-i ‘âlem-tâb-1 evc-i ‘izzete olur nazîr
- 12 El-‘iyâz ammâ ĝazab-rûyından eylerse şudûr
Pây-mâl olup ser-i Dârâ vü taħt-1 Erdeşîr

- 13 Zîr-i dest-i bendegân-ı âsitânında olur
Hüsrev-i Pervîz ü Rüstem dest-i pâ-beste-esîr
- 14 İmtisâl-i “men lehü’l-emr” eyleyüp ahlâkımnı
Oldı ta’rif-i cemîlinde bu nazm-ı dil-pezîr
- 15 Sözlerim şâyed ola şâyeste-i hüsn-i kabûl
Tâli’-i mes’ûduma reşk ide Selmân u Zahrîr
- 16 Pâdişâhâ şaf-derâ sulţân-ı şevket-perverâ
Ey Süleymân-hâtem ü Cem-câm u İskender-zamîr
- 17 Kisri-i A’câm u re’y-i Hind ü iqbâl-i ‘Arab
Dergeh-i devlet-maşîriñde birer ‘abd-i haqîr
- 18 Saıvet-i bâzû-yı Rüstem zûr-dest-i Güstehem
Kuvvet-i ser-pençe-i iclâliñe olmaz nazîr
- 19 Görse şaş-tı nâvek-i haşm-efgeniñ Behrâm-ı Gûr
Şerm idüp tîr ü kemân-keşide olmazdı dilîr
- 20 Yâd olunsa mîşe-zâr içinde hışt-ı şevketiñ
Farı-ı evhâmından uğrar ra’şe-i hummâya şîr
- 21 Şarşar-ı kûpâl-i rezmiñ şadmesi eflâkde
Zîkr olunsa şarşılup lerzân olur tâk-i eşîr
- 22 Havf ile ser-sâm u ser-gerdân olup Keyvân-ı çarı
Dest-i hükminden düşerdi hâme-i tedbîr-i Tîr
- 23 Ser-be-ser çeşm-i ‘adûyı gürz-i qahrîñ eyleyüp
Zîr-i müşt-i nân-vâda nitekim şekl-i hamîr
- 24 Âteş-i hışmîñ vücûd-ı düşmeni ber-bâd ide
Her ne deñlü olsa bünyâdı metîn ü kâr-gîr
- 25 Nûş idüp şâh-ı ‘Acem raı-ı girân-ı tîğıñı
Selsebîl-i zindegânî neşvesinden ola şîr

- 26 Kâr-ı düş-vâr olmayup Bağdâd fethin eylese
Himmet-i merdân ile Hâk Hâzreti emr-i yesîr
- 27 Her ne semte 'azm iderseñ pâdişâhım isteriz
Ola yâr u yâveriñ feth-i Hudâvend-i naşîr
- 28 Zîr-i pâ-yı raşş-ı iqbâliñde gâltân eyleyüp
Kelle-i a'dâ-yı bed-re'yi ide ħor u ħaķîr
- 29 Tûtîyâ-yı 'izz ü câh-ı rûşenâ-yı baĥt ile
Dîde-i a'yân-ı dîn ü devlet olduĥça ħarîr
- 30 Nîze-i ser-tîz-i ĥûn-rîz-i 'adû-tedmîr ile
Eyleyüp gerd-i meşâfiñ çeşm-i bed-ĥâhı ħarîr
- 31 Vefķ-i dil-ĥâh üzre feth idüp 'Acem iķlîmini
Taĥt-ı Rûm'ı yine ħılsun maķdemiñ şevket maşîr

6

(Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün)

- 1 Te'âlallah zihî çetr-i mu'allâ-yı felek-pâye
Ki tâķ-i zer-nişânı ola hem-ser çarĥ-ı vâlâya
- 2 Firâz-ı Ferķadân'a sâye-bânı mâye-i rıf'at
Tîrâz-ı turre-i eyvânı efser farķ-ı Cevzâ'ya
- 3 Nîţâķ-ı zer-nigârı Keh-keşân'a nüşâ-i zînet
Revâķ-ı dil-güşâsı neşve-i ħayret Şüreyyâ'ya
- 4 Nümüne naķş-ı reng-i zîr-i bâlâ-yı dil-ârâsı
Çemen-zâr-ı behişte gül-şen-i firdevs-i a'lâya
- 5 Zemîn ü âsumân ħayrân u ser-gerdân olur baķsa
Anıñ resm-i dil-âvîzindeki naķş-ı ħired-sâya
- 6 Nazar ħılsa şu'â'-ı pertev-i âyât-ı ħadrine
Gelüp farķ-ı ziyâdan ħîre mihr-i 'âlem-ârâya

- 7 Olur pîrâmen-i iklîl-i tûğ-ı zer-nigârında
Zekâ-yı âsumân-pîrâ müşâbih şekl-i hîrbâya
- 8 Bahâr-istân-ı seyyâr-ı İrem-sîmâ-yı devletdir
Olur sâye-figen geh deşt gâhî kûh u şahrâya
- 9 Ya ol bâğ-ı cinân-ı kaşr-ı şîrindir ki ta'n eyler
Nuğûş-ı şemse-i zerrîn-nîâkı tâğ-ı kisrâya
- 10 Temâşâ eyleyen bu bâr-gâh-ı nağş-pîrâyı
Begenmez çetr-i Efrîdûn'ı bakmaz hayme-i Rây'a
- 11 Anıñ resm-i dil-âvîz-i hîred-fersâsınıñ Mânî
Olurdu nağşına hayrân eger gelse temâşâya
- 12 Düşerdi kilki Bihzâd'ın elinden farğ-ı hayretten
Nazar-pâş olsa ol çetr-i zer-endûd-ı hîred-sâya
- 13 'Ulüvv-i menziletde perde-i dîbâ-yı vâlâsın
Anıñ teşbîh iderdim atlas-ı çarğ-ı mu'allâya
- 14 Nağîr olsaydı ferş-i nûr-bâf-ı hayme-i encüm
Eger kâlîçesinde resm olan nağş-ı dil-ârâya
- 15 Sümüvv-i rütbede beñzerdi dergâh-ı mu'allâsı
Der-i 'âlem-i maţâf Ka'be-i 'ulyâ vü mes'âya
- 16 Der-i devlet-medâr-ı Ka'be her dem rûy-ı huccâca
Açılrsa fetğ olup anıñ gibi a'lâ vü ednâya
- 17 Felek-rıf'at melek-zînet perî-peyker şafâ-güster
Zemîn-ârâ cihân-pîrâ semâ-pâye hümâ-sâye
- 18 Ne sâye sâye-bân-ı hayme-i vâlâ-yı sultânî
Ne hayme çetr-i a'lâ-yı hudâvend-i girân-mâye
- 19 Sipîhr-i ferr ü şevket Hâzret-i Sultân Murâd Hân kim
Fürûğ-ı devleti hür-şîd-i behcet farğ-ı dünyâya

- 20 Şehen-şâh-1 felek-rıf'at muhîf-i 'âlem-i himmet
Cihân-dâr-1 melek-haşlet cihân-gîr-i semâ-pâye
- 21 Hudâvend-i kader-kudret ki şâhân-1 kazâ-sîret
Hilâl-âsâ mülâzım dergehinde cebhe-fersâ
- 22 Ser-efrâz-1 şehen-şâhân ki pây-i taht-1 iclâli
Olur iklîl-i devlet cebhe-i hâkân-1 kisrâya
- 23 Hüdîv-i Kahramân-şavlet ki zîr-i kahr-1 hükminde
Nice gerden-keşân-1 'âlem olmuşdur fûrû-mâye
- 24 Raḥîk-i câm-1 feyz-i luḫf-1 gam-fersâ-yı iḫsânı
Neşât-efzâ-yı bezm-i câvidânîdir aḫıbbâya
- 25 Hüsâm-1 kahr-1 hûn-âşâm-1 rezm-i Kahramân-'azmi
Belâ-yı âsumânîdir ser-i a'dâ-yı bed-râya
- 26 Meh-i çarḫ-1 berîne menzil olmazdı eger olsa
Der-i büngâhınıñ gülmîḫi revnaḫ-dih Şüreyyâ'ya
- 27 Olurdu çeşm-i nergis tûtiyâya rûşenâyî-dih
Şabâ hâk-i derinden gevher-efşân olsa şahrâya
- 28 'Abîr-efşân u 'anber-pâş olurdu şahn-1 'âlemde
Toḫınsa şemse-i feyzi nesîm-i deşt-peymâya
- 29 Olaydı mehter ü der-bân u hâcib bâr-gâhında
Yeterdi saltanat İskender ü Dârâb u Dârâ'ya
- 30 Hudâvendâ şehen-şâhâ hüdîv-i âsumân-ḫadrâ
Hudâ çetr-i celâliñ hem-ser itsün 'arş-1 a'lâya
- 31 Girîbânı olup 'anḫâ-yı evc-i devlete menzil
Ḥazîz-i dâmeni olsun hümâ-yı şevkete sâye
- 32 Mübârek-bâd olup naḫş u nigâr-1 saḫf u eyvânı
Sa'âdet-bâd ola her tûresinde resm-pîrâya

- 33 Budur 'arz-ı niyâz-ı şâdıķânım yüz sürüp Şıdķı
Der-i hüsni kabûl-i bâr-gâh-ı Hâķ Te'âlâ'ya
- 34 Hemîşe çetr-i nüh-tâķ-ı zer-endûd-ı zeberced-sâ
Ola tâ kim fezâ-yı şeş-cihâta sâye-bân-sâye
- 35 Hemîşe turre-i zerrîn-i tûĝ-ı târem-i çârüm
Ola tâ kim ziyâ-pâşide heft-ıķlîm-i dünyâya
- 36 Serîr-i hayme-i iķbâl-i 'ömr ü devlet ü baķtıñ
Ola çetr-i berîne hem-ser ü hemtâ vü hem-pâye
- 37 İde ıtınâb-ı rûz-efzûn çetr-i şevketiñ Bârî
İlâ yevmi'l-beķâ zer-rişte-i hûr-şîd-sermâya

7

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

- 1 Ey vezîr-i ma'delet-güster cihân-ı mevhibet
V'ey müşîr-i Müşterî-ķilķat sipihr-i mekrümet
- 2 Şâhib-i şâhib-ķırân fermân-revâ-yı ins ü cân
Müsteşâr u mü'temen mesned-nişîn-i ma'delet
- 3 Melce'-i aşhâb-ı devlet münce-i erbâb-ı dîn
Mültecâ-yı mülk ü millet ü sezâ-yı maķmidet
- 4 Ķahramân-rezm ü hümâyûn-bezm ü Behrâm-intiķâm
Müşterî-re'y ü 'Uţârid-fiţnat u Meh-menzilet
- 5 Râfi'-i râyât-ı 'adl ü dâfi'-i cevri ü sitem
Hâķim-i kisrâ-'adâlet âşaf-ı Cem-mertebet
- 6 Dâver-i hüsrev-şiyem destûr-ı Efrîdûn-ķaşem
Lâyîķ-ı midķat Receb Pâşâ-yı 'âlî-menķabet
- 7 Sensin ol ser-defter-i dîvân-ı aşhâb-ı celâl
Sensin ol reşķ-âver-i erbâb-ı ķahr u melķamet

- 8 Pençe-i fûlâd-1 Rüstem kuvvet-i bâzû-yı Gîv
Satvet-i destîñ görüp izhâr iderler meskenet
- 9 Bârekallah zî-nevâl-i ğıbta-i ehl-i kerem
Levhaşallah zî-sehâ-yı reşk-i ehl-i mevhîbet
- 10 Kim simât-1 ni‘metiñ seyrinde Hâtem mużtarib
Bermekî ħân-1 firâvâniñdan eyler mes’elet
- 11 Re’y-i tedbîriñ hemîşe mûcib-i nazm-1 umûr
Feyz-i ‘adliñ bâ’iş-i emn ü ħuzûr-1 memleket
- 12 Şemme-i râyât-1 adliñ çeşme-i ħûr-şîd iken
Nâvek-i ħadriñ şihâb-endâz-1 ehl-i şeytanet
- 13 Eyleseñ şemşîr-i ħûn-rîziñ ħavâle düşmene
Her biri eyne’l-meferr aĥvâlin idüp meşveret
- 14 Râh-1 şahrâ-yı ‘ademden idüp ümmîd-i necât
Zinde iken biri birine iderler ta‘ziyet
- 15 Şemme-i şarşar-nehîb-i âteş-i ħahriñ olur
Deşt-endâz-1 dil-i erbâb-1 baġy ü mefsedet
- 16 Ķatre-i deryâ-yı iĥsânîñ olur ehl-i dile
Âb-1 nîsân-1 kerem mâ’ü’l-ĥayât-1 merĥamet
- 17 ‘Arz-1 ħâl itsem gerekdir dürr-i nazmım ġuş idüp
Pây-mâl itme eyâ deryâ-yı cûd u mevhîbet
- 18 Ķalb-i şâf-1 mû-şikâfım levĥ-i isti‘dâddır
Vâridât-1 luĥf-1 Rabbâniyle bulmuş menzilet
- 19 Şâh-bâz-1 taĥ‘ıma evc-i ma‘ânî âşiyân
Zîr-i çengâl-i ħayâlimde ħümâ-yı ma‘rifet
- 20 Pâye-i endîşeme nisbet olunsa fi’l-meşel
Rûtbe-i a’lâ-yı nazmım aña ednâ mertebet

- 21 Bir Burâk-ı berķ-sür‘atdır kûmeyt-i fikretim
Kim aña aķşâ-yı eflâk oldu kem-ter menzilet
- 22 Ol hümâ-yı lâ-mekân-seyr-i ma‘ârifdir dilim
Kim kazâ-yı ‘arşâ-i fikretde yoķdur şeş-cihet
- 23 Zâde-i şab‘ım gören sihr-âferinân-ı sühân
‘Arz-ı âşâr itmede eylerler iken ma‘zeret
- 24 ‘Arz-ı kâlâ-yı belâgat itmedim bir kimseye
Olmadım şi‘r ü kaşide birle hergiz mültefet
- 25 Her kaçan erbâb-ı devletden birin medh itmege
Niyet itsem kuvvet-i fikriyye görmez maşlahat
- 26 Cevher-i nazm-ı kelâmım pâyına ‘arz itmege
Bulmamışdım bir vezîr-i ehl-i şâhib-mekrûmet
- 27 İtmemişdim kimseye hergiz kılâde midhatim
Kılmamışdım şi‘rimi hergiz medâr-ı ma‘rifet
- 28 Bâb-ı ‘izzet-intisâbından tekellûf ber-şaraf
Luřfuñ ümmîdiyle kıldım sedd-i bâb-ı ma‘zeret
- 29 Şâhid-i zîbâ-yı şi‘rim nev-‘arûs-ı medhiñe
Nâm-zed oldu sezâdır ger iderseñ terbiyet
- 30 Gevher-i nazmım nişâr-ı hâk-pâyıñ eyledim
Kim bula yümn-i kabûl-i luřfuñ ile meymenet
- 31 Ey hâkîm-i merhâmet-perver mizâc-ı ‘âleme
Nüş-dârû-yı lařf-i luřfuñ eyler taķvietet
- 32 Ben marîz-i ‘illet-i hırmâna çâreñ var mıdır
Va‘de-i şimâr ile gerçi virirsin tesliyet
- 33 Şıdķî-i bîmâra lâzım oldu tîmâr eylemek
Yâ ze‘âmetle şifâ-baħş ol yaħod bir tevliyet

- 34 Hâr hâr-1 teng-destî ile albi ak ak
Bülbül-i g l-z r-1 medhiindir maall-i meramet
- 35  n araz 'arz-1 huuiydi ol a'la hazrete
Bildi av liin du'aya bala ba'd-ez-mamidet
- 36 T  ki mar n-1 icabet ola peyk n-1 du'a
T  ki ah b-1 en  ola sez -y1 mafired
- 37 D fi'-i 'udv n ola t  ki h s m-1 d veri
B 'i-i emn   hal yık ola t  ki ma'delet
- 38 G n-be-g n 'ömrün ziy de devletiin olsun mezid
T  ebed ib liine olsun hez r n tehniyet

8

(Fe'il t n Fe'il t n Fe'il t n Fe'il n)

- 1 S yle ey t ti-i ekker-iken-i bezm-i ma l
Ki m cell  ola mir' t-1 dil-i ehl-i kem l
- 2 Sensin ol revna-1 b z r-1 'ar s n-1 s han
Sensin ol enc men- r -y1 eb-ist n-1 hay l
- 3 G l-b n-i b g-1 ma' nide olup name-tir z
B ng-1 asent ile ıl n h-felegi m l- -m l
- 4 Leb-i c n-baını bir resm ile gevher-b r it
Ki d r-i nukuin ola zib-dih-i g -1 hil l
- 5 Bir f s n eyle zeb n-1 alemiinden izh r
Ki disünler a a erb b-1 sühan sihr-i el l
- 6 Ne f s n b 'i-i h n-germi-i efsürde-dil n
Ne f s n feyz-res nende-i erb b-1 kem l
- 7 Ne f s n jeng-zid yende-i  y ne-i c n
Ne f s n hu-r b yende-i 'aql-1 fa' l

- 8 Nev-'arûs-1 harem-i haş-1 tabî'atdır kim
Eyledi perde-i gaybiyyeden izhâr-1 cemâl
- 9 Aña meşşâta-i fikrimle virüp zînet ü zîb
Halvet-i sâmi'a-i dâvere kıldım îşâl
- 10 Nice dâver ki odur âşaf-1 gerdûn-bestât
Nice Âşaf ki odur şadr-1 Süleymân-1 celâl
- 11 Mañla'-1 hüsni-şiyem merkez-i edvâr-1 himem
Ma'ni-i lafz-1 kerem mâ-şadağ-1 fazl u kemâl
- 12 Hâfız-1 mülk ü milel Hâzret-i Aḥmed Pâşâ
Hâmi-i dîn ü düvel mihr-i sipihr-i iḳbâl
- 13 Hıttâ-i ma'delete kisri-i şâhib-temkîn
Mülket-i ma'rifete hüsrev-i pâkîze-ḥışâl
- 14 Ḳahramân-1 'azamet Hâtem-i 'âlî-himmet
Mesned-ârâ-yı vezâret şeref-i câh u celâl
- 15 Şemme-i feyz-nesîm-i çemen-i mekrümetiñ
Gayret-endâz-1 dil-i nâfe-i müşgîn-i gazâl
- 16 Lem'a-i ḳahr-1 şerâr-bâr-1 muḥâlîf-sûzuñ
Âteş-efrûz-1 dil-i ḥasm-1 perîşân-aḥvâl
- 17 Tâli'-i devletiñe evc-i sa'âdet menzil
Nazar-1 luḫfuña vâ-beste ḥuşûl-i âmâl
- 18 Aḫter-i düşmeniñe burc-1 nuḫûset ḥâne
Kevkeb-i ḥâsidiñe yâr u ḳarîn naḳz-1 vebâl
- 19 Ebr-i nîsân-1 dürer-bâr-1 kefi- cûduñdur
Ceyb-i kân u kefi- deryâyı iden mâl-â-mâl
- 20 Tâl'at-1 şâhid-i zîbâ-reviş-i tab'ıñdır
Maḫzar-1 âyîne-i feyz-i Hudâ-yı müte'âl

- 21 Eyleseñ baş-ı kazâyâ-yı umûr-ı devlet
Bir kelâm ile iderdîñ nice hâll-i işkâl
- 22 Da'vi-i rütbe-i i'câz-ı sühân eyler iseñ
Şafvet-i nazm-ı dürer-bârîñ olur şâhid-i hâl
- 23 Baḥş-i 'ilmiyle kaçan neşr-i fazâ'il itseñ
'Aql-ı kül meclisiñe gelse olur ebkem ü lâl
- 24 Rütbe-i kadriñi erbâb-ı sühân fehm ideli
Devr iderler işigiñ seb'a-i seyyâre-mişâl
- 25 Nice devr itmeyeler dergeh-i 'izzet-baḥtîñ
Şimdi 'âlemde odur Ka'be-i fazl u ifdâl
- 26 Hüsni-i ahlâk-ı hamîdeñ nice şerḥ eyleyeyim
Zikr-i evşâf-ı cemîleñde olur nâtıka lâl
- 27 Âşafâ bülbül-i endîşe-i 'ulyâ- nefesim
Gül-şen-i vaşfiña pervâze açup şeh-per ü bâl
- 28 Sû-be-sû seyr-i çemen-zâr-ı senâñ eyler iken
Bir gâzel tarḥına meyl itdi bu ḥab'-ı meyyâl
- 29 Ṭal'at-ı mihr-i ruḥuñ vâsiṭa-i def'-i melâl
Ḳatre-i câm-ı lebiñ teşne-dile âb-ı zülâl
- 30 Hışm ile gânzeleriñ mûriş-i derd-i fûrḳat
Luṭf ile cilveleriñ mâye-i ümmîd-i vişâl
- 31 Eyleyüp şahn-ı gül-istân-ı leṭâfetde ḥurâm
Göster emşâliñe cânâ reviş-i günc u delâl
- 32 Eylerim ey semen-endâm-ı zerâfet-pîşe
Fikr-i evşâf-ı miyânında nice ince ḥayâl
- 33 Şidḳi evşâf-ı dehâniñda olurdu gûyâ
Olmasa gönce-şifat bülbül-i dil ebkem ü lâl

- 34 Cevher-i nazmıña şî'rim nice teşbîh ideyim
Nice nisbet olunur câm-1 Cem'e köhne-sifâl
- 35 Ğarazım şan'at ile 'arz-1 'ubûdiyyetdir
Yohsa vaşfıñda seniñ haqq-1 edâ emr-i muhâl
- 36 Demidir silk-i du'âya dizile gevher-i nazm
Ki ola vâsıtâtü'l-'ıkd-i le'âlî-i maqâl
- 37 Tâ ki ber-pâ ola nüh-kaşr-1 zer-endûd-1 sipihr
Tâ ki vâkı' ola âmed-şüd-i eyyâm u leyâl
- 38 İrmesin dâmen-i iqbâlîñe âlâyiş-i gam
Konmasın hâtırına zerre kadar gerd-i melâl
- 9
(Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün)
- 1 Şanmañız şahñ-1 felekde görinen şekl-i hilâl
Câm-1 meydur ki tutar anı el üzre şevvâl
- 2 Nice mey tâzelenür neşve-i cân-bağşı ile
Cür'asın görse eger pîr-i za'îf-i şad-sâl
- 3 Evvel-i bezm-i şafâ âhir-i vaqt-i imsâk
Selh-i şehri ramazân ğurre-i mâh-1 şevvâl
- 4 Şeb-i kadr ü şehri 'îd olur her göreniñ
Mâh-1 şevvâle nice itmeyelim istiğbâl
- 5 Rûze-dârân-1 gam-1 hecre yine duğter-i rez
Demidir câm-1 hilâl ile iderse iqbâl
- 6 Mâh-1 nev şanma şunar teşne-dilân-1 şavma
Kâse-i sîm ile saqqâ-yı felek âb-1 zülâl
- 7 'Andelîb-i çemen-i gül-şen-i 'îd ol Şıdkî
Bâng-1 ahsenteñi ğuş eylesün erbâb-1 maqâl

- 8 Ki ola bâ'îş-i germiyyet-i bezm-i hüsrev
Reviş-i dâd-ger-i dâver-i pâkîze-ı şîşâl
- 9 Vâkıf-ı mevķif-i taħsîn-i sa'âdet-temkîn
Sâlik-i meslek-i iħsân-ı mevâhib-minvâl
- 10 Dâver-i Key-ħaşemet Ĥazret-i Ĥâfız Pâşâ
Ki odur Âşaf-ı Cem-ķadr Süleymân-ıclâl
- 11 Rütbe-i zâtına kem-pâye serîr-i kistrâ
Şevket-i şânına kem-rütbe maķâm-ı iķbâl
- 12 Turre-i kâküli sevdâ-yı şeb-i ķadr-i ümîd
Ĝurre-i cebhe-i ĝarrâsı meh-i 'îd-i vişâl
- 13 Nola deryûze iderse işigin ķadr ile 'îd
Âsitânından ider şubħ u mesâ kisb-i kemâl
- 14 Pâye-i mertebesi tâc-ı zer-endûd-ı felek
Sâye-i merħameti luţf-ı Ĥudâ-yı müte'âl
- 15 Âsitân-ı keremi feyz-resân-ı 'âlem
Âsitân-ı himemi râtibe-baħşâ-yı nevâl
- 16 Her kaçan 'azm-i taħayyül ide ĥayl-i zihni
Olsa lâyıķdır aña ĝâşiye-dâr ehl-i kemâl
- 17 Tab'-ı veķķâdına nisbet dil-i erbâb-ı sühân
Câm-ı Cemşid yanında nitekim köhne-sifâl
- 18 Zât-ı pâkiñe göre sûret-i fikr-i bülegâ
Büstân içre olan şekl-i heyûlâ-yı ĥayâl
- 19 Ķatı çok vâdi-i medħiñde iderdim tek ü pû
Âşafâ eylemese rûze zâ'îfü'l-aħvâl
- 20 Gündüzi teb gicesi olmağ ile istisķâ
Eridüp cism-i naħîfim ķomadı tende mecâl

- 21 Rûz-ı âheste-pey-i aţvel-i yeldâ-yı firâk
Leyle-i germrevi akşar-ı eyyâm-ı vişâl
- 22 İmtilâ-yı ni'am-ı fıtrî sebebdır sehere
Şeherî nûş-ı firâvânî olur 'ayn-ı su'âl
- 23 Cismimiz rûze ile 'ide şalıncağ oldu
Tâ ki seyrâna gele şalına ol mâh-cemâl
- 24 Ramazân şıkdı bizi dağı anı tıtalım
'İdden soñra bozup eyleyelim istîşâl
- 25 Ğarazıñ rûzeyi kadđ itme degilken hâşâ
Bâ'ış-i hânde için olmaya pâ-mâl-i vebâl
- 26 Taraf-ı hüsn-i şekâdan demidir endîşe
De'b ile semt-i du'âya ide şarf-ı âmâl
- 27 Bâ'ış-i rahmet ola tâ ki huzûr-ı ramazân
Mûriş-i behcet ola tâ ki zuhûr-ı şevvâl
- 28 Her şebîñ pister-i devletde olup leyle-i kadır
Her günüñ 'id ola devletle bi-fazl-ı müte'âl
- 10
(Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün)
- 1 Demidir bülbül-i endîşe olup nağme-tırâz
Çemen-istân-ı tağayyülde ola velvele-sâz
- 2 Açılıp gonce-i hâtır ola şâd u hurrem
Gül-i ümmîd ile ser-sebz ola dest-yâr-ı niyâz
- 3 Nice gül dâğ-ı dil-i nâfe-i âhû-yı Hutun
Nice gül gayret-i ruhsâr-ı 'arûsân-ı tırâz
- 4 Nice gül mâye-i ta'tîr-i demâğ-ı melekût
Nice gül tuhfe-i gül-çîn-i riyâz-ı i'câz

- 5 Gül-i nev-reste-i gül-zâr-ı şenâ kim yaraşur
Âşaf-ı ‘ahde ola piş-keş-i dest-i niyâz
- 6 Şadr-ı Cem-ğadr-ı felek-kevkebe Hüsrev Pâşâ
Neyyir-i evc-i şeref mihr-i sipîhr-i i‘zâz
- 7 İftihâr-ı vüzerâ kehf-i emân-ı fuğarâ
Dest-gîr-i zu‘afâ ‘âdil-i mazlûm-nüvâz
- 8 Âsumân-pâye ki huddâm-ı der-i devletine
Lâyık oldur ki ola bâl-i hümâ pây-endâz
- 9 Toğrılık semtine ‘azm itse nola devrinde
Şevk-i ‘adliyle döner nüh-felek-i dâ’ire-sâz
- 10 Zu‘afâyâ eger inşâfı meded-kâr olsa
Sâye-i bâl-i kebûterde bulur kendüyi bâz
- 11 Düşeli lerze-i havf-ı gâzabı şahrâyâ
Şîr-i şerzeyle olur berre-i âhû dem-sâz
- 12 Çekemez tîğ-ı cefâ kimseye şimdi kimse
Dil-i ‘uşşâka meger gamze-i şûh u şannâz
- 13 Hâbbezâ âşaf-ı düşmen-şiken-i kal‘a-güşâ
Pây-ı kadrine sürer Kayşer ü Cem rûy-ı niyâz
- 14 ‘Azm-i rezmi dil-i a‘dâyâ virelden dehşet
Bozdı bezmiñ düzenin şâh-ı dâlâlet-perdâz
- 15 Meded-i himmet-i merdân ile me‘mûldür
Zîr-i pâyında bula kellesin ol şu‘bede-bâz
- 16 Tağıdır leşker-i a‘dâyı ne deñlü olsa
‘Arşa-i ma‘reke de rahşîñ idince tek ü tâz
- 17 Merhabâ rahş-ı felek-seyr-i zemîn-peymâ kim
Zîr-i pâyında tayanmaz ne nişîb ü ne firâz

- 18 Ân-ı vâhidde reh-i şeş-cihet-i dünyânîñ
Yeter encâmına eylerse şitâba âgâz
- 19 Gerdine murğ-ı taḥayyül iremez sür'atle
Nice yıl evc-i tefekkürde iderse pervâz
- 20 Var kıyâs eyle anîñ sür'at-i refâtârını kim
Gerdine irmeye endîşe ḥayâl ide niyâz
- 21 Âsafâ dâd-gerâ şadr-ı Süleymân-ķadrâ
Kışşa-i güft ü şinev olmaz ise dūr u dırâz
- 22 Pîş-gâh-ı şeref-i 'izz ü 'alâña taķrîr
İdeyim ḥâl-i dili 'arza olur ise cūrâz
- 23 Benim ol kâtib-i sâḥir ki benân-ı kalemim
Naķş-perdâz-ı sūḥan mâşıta-i çihre-i râz
- 24 Ḥikmet-âmûz-ı hüner-mend-i feşâḥat-pîşe
Pây-ı inşâma sürer nâşıye-i 'acz u niyâz
- 25 'Alem-efrâz-ı cihân-gîr-i belâgat-ķişver
Çihre-sây-ı kadem-i şî'rim olur bâ-i 'zâz
- 26 Cebhe-pîrâ-yı ma'ânî-i bedâyi'-ıtnâb
Bürķa'-endâz-ı ruḥ-ı ḥüsn-i beyân-ı i'câz
- 27 Kalemimdir ki ider siḥr-i ḥelâli izḥâr
Olıcaķ çâh-ı devât içre midâda dem-sâz
- 28 Kadr ü pâyem bilen erbâb-ı sa'âdet cümle
Beni el üzre tıutup baña iderken i'zâz
- 29 Zılm idüp çaldı yire kâse-i bezm-i şevķim
Çok görüp nuķl-ı şafâyı felek-i sifle-nüvâz
- 30 Bendeñi kıldı meşûbât-ı gâzâdan maḥrûm
Ḥıdmetiñden ayırıp eyledi ğayre dem-sâz

- 31 Bilürüm yine kabâhat-i güneh-kârîndır
Ki niçün gitmede göstermiş idim şüret-i tâz
- 32 Tütalım iki elim kanda imiş ihsân it
Ki ide şahid-i ümmîdimi luţfuñ tannâz
- 33 Dâverâ Şıdki-i aḥḳar gibi bir müstevfi
Kâzib olmam dir isem nev'ine oldur mümtâz
- 34 Haḳ budur degme cihân-gîre müyesser olmaz
Meger ol zât-ı sûtûdeñe ola bende-nüvâz
- 35 Bir maḥallinde katı lâzım olur bendeñdir
Luţf idüp anı şaḳın mâldan itme ifrâz
- 36 Demidir dest-i du'â açıla şimden soñra
Virmeye taḅ'a melâlet süḫan-ı dûr u dırâz
- 37 Tâ çemen-zâr-ı taḫayyül ola ser-sebz ü tarî
Tâ ola bülbül-i gül-zâr-ı süḫan zemzeme-sâz
- 38 Gonce-i gül-şen-i iḳbâliñ ola 'âlemde
Şeb-nem-i âb-ı ḫayât ile hemîşe dem-sâz
- 11
(Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün)
- 1 Taḅaḳ taḅaḳ dürer-i ḫamd-i lâzımü'l-evrâd
Ola nişâr-ı der-i bâr-gâh-ı Rabb-ı 'ibâd
- 2 O dem irişdi ki evrâḳ-ı rûzgâr üzre
Güm ola resm-i Cem ü nâm-ı Key ola ber-bâd
- 3 İrişdi yine o dem devr-i köhne-sâl içre
Ki dâstân-ı fütûḫat-ı nev ola inşâd
- 4 O gün irişdi ki ser-dâr-ı Ḳahramân-rezmiñ
Bu bezm-i 'âleme evşâfın eyleyim ta'dâd

- 5 Girân-bahâ dür-i yektâ-yı baħr-ı istiqlâl
Güzîde gevher-i vâlâ-yı kân-ı isti'dâd
- 6 Ferîd-i yekke-süvâr-ı memâlik-ârâyî
Yegâne ħüsrev-i devrân u ma'delet-mu'tâd
- 7 Hizebr-i 'arşa-i heycâ-yı rüst-e-ĥîz-âşûb
Ĥidîv-i ma'reke-ârâ-yı melĥamet-bünyâd
- 8 Dilîr-i şaf-şiken-i düşmenân-ı bergeşte
Vezîr-i sîne-şikâf-ı tavâ'if-i ilĥâd
- 9 Müşîr-i Cem-'azamet dâver-i felek-rıf'at
Sipîhr-i mihr-i celâlet cihân-ı istîdâd
- 10 Cihânda şimdi odur Ķahramân-ı ceng-âver
Ki tîĝi eyledi rûĥ-ı revân-ı Rüstem'i şâd
- 11 Zihî müdebbir-i cumhûr-ı 'asker-i İslâm
Ki re'y ile hidâyet-nümâ-yı râh-ı sedâd
- 12 Zihî mükemmil-i nâmûs-ı dîn ü devlet kim
Ola tabî'atı mir'ât-ı şâf-ı rüşd ü reşâd
- 13 Şeh-i melâĥideniñ kâr-zârı zâr oldı
Atınca şeş-der-i pergâr-ı baĥtı naķş-ı murâd
- 14 Yıķardı şarşar-ı ķahrı esâs-ı kâlbüdin
Olursa düşmen-i bî-dîn şedîd ü ger Şeddâd
- 15 'Aceb 'azîz-i kerâmet-penâhdır tîri
Ki râh-ı Ĥaķķ'a dâlâl ehlini ider irşâd
- 16 'Aceb ĥakîm-i tabâyi'-şinâsdır rumĥı
Girince araya ķıldı diliyle def'-i fesâd
- 17 Şu deñlü lezzet-i tîĝiñ çeşide ķılmışdır
O ceng ü ma'rekelerde gürûh-ı baĝy ü 'inâd

- 18 Ki arb u arbini yad itse kimse ‘alemde
Bu kevne gelmemiŖe beŖzeyeydi ehl-i fesad
- 19 Toinsa guŖ-1 cenne Ŗad-y1 ma’rekesi
Olurdu hn-i viladetde pr-i mder-zd
- 20 Dem-i gurr ile mutell idi mizc-1 ‘ad
Dev iun at1 lzımdı neŖter-i faŖŖd
- 21 ‘Aceb mu’lece itdi o avme ŖeŖŖiri
Ki mebd’e’inde anı buldılar ‘ilc-1 ma’d
- 22 O Bstn’daki Ferhd-1 mbtel yalıız
İderdi ıŖŖa-i Ŗrn’i yd idp feryd
- 23 Elinde tŖe-i asret baŖında zam-1 bel
Gezer siph-1 ‘ad her biri olup Ferhd
- 24 O arb-1 arbini grseydi ahramn u PeŖen
O kr-zrni grseydi Yezdicerd  ubd
- 25 İderdi pyna her biri va’-1 ry-1 uŖr
İderdi her biri senden kmil-i istimdd
- 26 Cihnda uvvet-i bzni grse Ryn-ten
Olurdu mm gibi dest-i hkmne mnkd
- 27 O nehb  greti mlk-i ‘adya kim Ŗaldı
Grp iŖitmedi eŖm-i siphr  gŖ-1 bild
- 28 O IŖfahn ile azvn  Der-gzn Hemedn
Ya Mihr-bn ile Der-teng  Derne v Badd
- 29 Ki her birisi anı nz iderdi dnyya
Benn-1 mukemine reŖk iderdi seb’-i Ŗidd
- 30 Sa’det ile varup cmlesin yaup yıdı
Hep aŖiyne-i bm oldu ol arb-bd

- 31 Güzel şafâlar idüp kıldılar temettu'lar
O merz-bûma varan devletiñde ehl-i cihâd
- 32 Tuyûr-ı cân-ı 'adû şâh-bâz-ı qahrîñdan
Halâş olurdı 'adem âşiyâniñ itse mihâd
- 33 Metâ'-ı himmetiñe hüsrevâ bahâ viremez
Eger ki kılsa harîdâra baır u kân imdâd
- 34 Cihâna sencileyin bir dür-i girân-mâye
Getürmedi şadef-i baır-ı 'âlem-i îcâd
- 35 Getürmeye yine dünyâya ümmehât-ı çehâr
Nazîriñi getürürse eger hezâr-evlâd
- 36 Çekeydi levh-i cihâna haşâyiliñ resmin
Eger ki kilik-i bedâyi'-nigâr ile Bihzâd
- 37 Yazaydı medh-i cemîliñde nice dîvânî
Nice zamân baña mânend şad-hezâr üstâd
- 38 Birisi vaşf olunursa kemâ-hi devletdir
Olunsa nice kitâb u qaşîdeler inşâd
- 39 Vezîr-i bende-nüvâz u hıdîv-i Cem-ğadrâ
Eyâ mühendis-i kâşâne-i kulûb-ı 'ibâd
- 40 Sen ol sipîhr-i keremsin ki ehl-i dil buldı
Şu'â'-ı pertev-i luţfuñla inşirâh-ı fu'âd
- 41 Sen ol şehâb-ı kerem-ğatresin ki feyziñle
'Aceb mi kuvvet-i neşv ü nemâ bulursa cemâd
- 42 Sen ol hazîne-i luţf-ı Hudâ-yı yektâsın
Ki dest-i himmetiñ üzre yazıldı rızık-ı 'ibâd
- 43 Nolaydı Şıdqi-i ğam-ğîn de pîş-ğâhiñda
Olaydı nâ'il-i ecr-i ğazâ vü fazl-ı cihâd

- 44 Ne vardı hâne-i vîrân-ı kalbi anıñ da
Olaydı mâl-ı gâna'imle ser-be-ser âbâd
- 45 Ne vardı beste-i bend-i firâk olan bendeñ
Rikâb-ı bûsuñ ile olsa kayddan âzâd
- 46 Ne vardı tîg-ı zebân ile birkaç evbâşı
Kesüp gâzâda bulundum diyü ola idi şâd
- 47 Ne vardı hayliye dem-sâz olup medâyihde
Kaşîde tarhına at şalsam eyleyüp imdâd
- 48 Ya mîl-i hâmem ile dîde-i belâgatde
Döneydi kuhl-ı Şîfâhânî'ye sevâd-ı midâd
- 49 Re'is-i pür-hünere hem-zebân olup kilkim
İdeydim anıñ ile fetḥ-nâmeler îcâd
- 50 Egerçi bunda daḡı ḡidmetiñde sulṭânım
Kuşûrum olmadı da'vâma vardır istişhâd
- 51 Benim o bülbül-i gül-zâr-ı dâniş ü inşâ
Benim o tûṭi-i şîrîn-keîâm-ı nazm-inşâd
- 52 Benim o gevher-i yektâ-yı kân-ı fazl u hüner
Benim o dürr-i yetîm-i muḡîṭ-i isti'dâd
- 53 Benimle olsa mübâhî 'aceb midir âbâ
Benimle itse tefâḡür 'aceb midir ecdâd
- 54 Benim ki gevher-i nazm u le'âli-i neşrim
Metâ'-ı ma'rifet-i ehl-i nazma virdi kesâd
- 55 Düşer mi böyle ḡuluñ devletiñde sulṭânım
Sitem-fürûş-ı firâḡa olunmaḡ istirdâd
- 56 Muḡadderât-ı İlâhiyye çünki böyle imiş
Bu ḡüne çünki yazılmış ḡuṭûṭ-ı kevn-i fesâd

- 57 Şikâyeti ço yeter başla 'ömr ü devletiniñ
Du'â-yı hayrına k'oldur ehemmi-i cümle murâd
- 58 Niteki hüsrev-i çârüm-hişâr-ı heft-ıklîm
İde sipâh-ı şebi münhezim 'ale'l-işhâd
- 59 Be-fazl-ı gâlib-i mutlak be-câh-ı hayr-ı beşer
Be-hakık-ı âyet-i fetih ü be-hakık-ı sûre-i şâd
- 60 Hemîşe dâ'ire-i devletiñde kutt-ı muķim
Müdâm hayme-i ikbâlîne mümidd evtâd
- 61 Ne dem ki 'azm idesin rezm-i düşmene olsun
Felekde vird-i zebân-ı melek muzaffer-bâd

12

(Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün)

- 1 Rüşenî-bağş-ı dîde-i her fen
Nûr-ı çeşm ü çerâğ-ı ehl-i sühan
- 2 Tâze nağl-ı riyâz-ı fazl u hüner
Halef-i dîde-i mülûk-ı kühen
- 3 Cânpulâd-zâde Muştafâ Beg kim
Hüsn-i re'yiyle mûm olur âhen
- 4 Bâd-ı luţfi eger vezân olsa
Şûre-hâke olur idi gül-şen
- 5 Bağr-ı eş'âra nazmı gevherdir
Kân-ı 'irfâna tab'ıdır mağzen
- 6 Zâhir oldı bu şi'r-i bî-bedelim
İşidüp vaşfını derûnumdan
- 7 Kâmetiñ reşk-i kıdd-i serv-i çemen
Deheniñ dâğ-ı gonce-i gül-şen

- 8 Çeşm-i mestiñ görince ğayretle
Taĝa düşdi ğazâl-ı deşt-i Huten
- 9 Râzıñı şaklama derûnuñda
Bu hezâra açıl a ğonce-dehen
- 10 Yoĝsa gül-zâr-ı dehri hecriñden
Nâr-ı âhımla eylerim külhan
- 11 Şıdķı-i bî-dile revân-baĝş ol
K'aña la'l-i lebiñ ğayât-ı beden
- 12 Vir kaşîdem şeh-i cihân-bâna
Ki şafâ eyleye kelâmımdan
- 13 Tûtiyâ-yı 'atıyyesiyle ola
Çeşm-i ümmîd ü ârzû rûşen
- 14 Bâĝ-ı 'âlemde ber-murâd olasın
Mîve-i ma'rifetle 'ömrüñden
- 15 Nitekim var ola cihânda fûnûn
Nitekim devr ide lisânda sühan
- 13
(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)
- 1 Bârekallah keşti-i ejder-ser ü 'anķâ-vaķâr
Kim aniñ seyrine reşk eyler nesîm-i ğoş-ĝüzâr
- 2 Ol mûnaķķaş tâfta-bayraķlarla ol fûlk-i 'azîm
Beñzer ol sîmurĝa kim tinnîne olmuşdur süvâr
- 3 Açılıp gül gibi ol bâştardaniñ sancaķları
Eyledî deryâ yüzün reşk-i İrem bir lâle-zâr
- 4 Dir ğören ol zevraķ-ı zerrîn-'alem bayraķlarıñ
Bir gül-istândır ki açmış ğüllerin bâd-ı bahâr

- 5 Üç fener başında üç per gûyiyâ tãvûsdur
Bâl açup deryâda cevân eyleyüp özler kenâr
- 6 Bâd-bânı bâl ü per şeh-bâz-ı nuşretür k'ider
Murğ-ı cân-ı haşmı kullâb-ı zaferle târ ü mâr
- 7 Kûh-peyker bâd-sür'at bahri-i âteş-mizâc
Ejder-i âteş-feşân 'anķâ-yı ejderhâ-şikâr
- 8 Kûhdur itse direng ammâ ki eylemse şitâb
Bahri âteş-mevc idüp eyler hevâyı hâk-sâr
- 9 Görse Mânî resmini hayrân olurdu naķşına
Tarhını seyr itse Öklidis olurdu şerm-sâr
- 10 Râyeti hür-şid ü meh lenger tınâb olup şafaķ
Ola her dem ser-firâz u pâ-y-dâr u üstüvâr
- 11 Maķdem-i pâşâ-yı Cem-rütbetle olsun ser-firâz
Eylesün fûlk-i sipihre taфра ol deryâ-süvâr
- 12 Mesned-ârâ-yı vezâret râz-dâr-ı salţanat
Âb-ı rûy-ı mülk ü millet nûr-ı çeşm-i rûzgâr
- 13 Ebr-i nîsân-ı kerem deryâ-yı mevvâc-ı himem
Kân-ı himmet Muştafa Pâşâ-yı gerdûn-iķtidâr
- 14 Peyrev-i hâdi's-sübül hem-nâm-ı Sultân-ı rüsül
Mâh-ı burc-ı mekrümet mihr-i sipihr-i iftiħâr
- 15 Bû-'Alî-fiţrat Felâtûn-dâniş İskender-biniş
Âşaf-ı Cem-ķadr Sultân-ı Süleymân-iştiħâr
- 16 Bâğ-ı devletde ķad-i mevzûnı serv-i ser-bülend
Bûstân-ı ma'rifetde kilki naħl-ı mîve-dâr
- 17 Bûlbül-i gül-zâr-ı ma'nâ tûti-i bezm-i süħan
Ma'ni-i lafz-ı saħâvet maħz-ı luţf-ı Kird-gâr

- 18 'Âlem-ârâ ma'rifet-pîrâ vezîr-i nükte-fehm
Bedr-i hûr-şîd-incilâ hûr-şîd-i evc-i i'tibâr
- 19 Mehdi-i devr-i 'adâlet Hâtem-i 'ahd-i kerem
Dâver-i Dârâ-şaşem dâniş-ver-i kâmil-'ayâr
- 20 Külçe-i mihri felek şaymazdı hergiz zerreye
Olsa iksîr-i gubâr-ı dergehinden hişşe-dâr
- 21 Kuvvet-i bâzû-yı iqbâlin göreydi şem'-veş
Hükmine münkâd olurdu pençe-i İsfendiyâr
- 22 Zîhn-i şâfi 'âleme âyîne-i gîti-nümâ
Câm-ı 'adli bâ'iş-i def'-i humâr-ı inkisâr
- 23 Reşha-i ihsânını âteş-kede yâd eylese
Reşk-i gül-zâr-ı İrem olurdu hurrem murğ-zâr
- 24 Nâr-ı hışmı lem'asın ammâ iderse hâtıra
Bâğa dûzağdan nişân virir nesîm-i cûy-bâr
- 25 Serverâ çâker-nüvâzâ bende-perver şaf-derâ
Ey sipeh-sâlâr-ı deryâ-dil vezîr-i nâm-dâr
- 26 Nükte-fehmâ dür-kelâmâ kân-ı deryâ-meşrebâ
V'ey hüner-mendân-ı nazm u neşre tâc-ı iftihâr
- 27 Şâh-bâz-ı tab'ıma ilhâm-ı gaybî âşiyân
Pîş-i fikrimde hümâ-yı ma'rifet hâzır-şikâr
- 28 Kân-ı deryâ-tab' u deryâ-yı muhiş-i kân-ı dil
Zîhn-i şâfımdır ki oldı vaşfiña gevher-nişâr
- 29 Zâde-i tab'ım bulup dîbâ-yı medhiñle şeref
Dürri vaşfiñ oldı bîkr-i fikrime bir gûş-vâr
- 30 Bağr-ı nazmım içre evşâfiñdaki ebyâtımıñ
Cedveli zerrîn-tınâb u satrı fülk-i zer-nigâr

- 31 Kâgıdım deryâ ھاtıım mevc ü kalem gavvâş olup
Eyledim ‘ummân-ı dilde dür-i medhîñ der-kenâr
- 32 Baħr-ı zehhâr-ı ma‘ânîye seffine olmasa
Sâhil-i nazma dilim olmazdı böyle dür-nişâr
- 33 Olalı sebbâh-ı dil deryâ-yı fikre gavta-zen
Görmedim vaşfîñ gibi merdâne dürr-i şâh-vâr
- 34 Şıdkiyâ ıtñâbı ƙo besdir yeter şimden gerü
Terk-i taşdı‘ eyle nâzıkdir maħal ƙıl ihtîşâr
- 35 Çün şenâ zevraƙları ‘ummân-ı fikri seyr idüp
Şurta-i luţf-ı İlâhî birle buldılar kenâr
- 36 İrdi mevsim kim donanma-yı hümâyûn-ı du‘â
Şalınup baħr-ı icâbetde ide geşt ü güzâr
- 37 Tâ ki keştî-i hilâli mevce-i şâm u seħer
Ƙulzüm-i çarħ içre ide geh nihân gâh âşıkâr
- 38 Ğaƙ Te‘âlâ keştî-i ‘ömrüñ ھاţâdan saƙlasun
Bâd-bân-ı ‘azmiñe olsun musahħar rûzgâr
- 39 Rûşen olsun bezm-i devletde çerâğ-ı ‘izzetiñ
Şem‘-i fânûs-ı murâdıñ her dem olup şu‘le-dâr
- 40 Sâye-i zıll-ı Ğudâ’da ber-murâd ol dâ’imâ
Zevraƙ-ı iƙbâliñi hıfz eylesün Perverdigâr

- 1 Kemâle irdi kesâd-ı metâ'-ı cins-i kitâb
Tamâm buldı revâcın zarûret-i küttâb
- 2 Nuķûd-ı kılllet-i resm ile şimdi ehl-i kalem
'Aceb mi olsa eger vâşıl-ı naşîb-i nişâb
- 3 Kitâbet ehliniñ eyle nigâh çihresine
Görem dir iseñ eger mendebûr u hâne-ħarâb
- 4 Kimisi nâhun-ı faķr ile dil-ħırâşide
Kiminiñ âteş-i fâķ ile oldı baġrı kebâb
- 5 Ser-i berâta yazar birisi nişân yerine
Kemâl-i hayret ile "yâ müfettiħa'l-evbâb"
- 6 Birisi daġı yazar ġasret ile aġkâmıñ
Maķâmınıñ yerine "yâ müsebbibe'l-esbâb"
- 7 O cümleñ birisi ben faķîr-i ġaste-dilim
Ki derd-i dâġ-ı dili eylerim su'âle ġicâb
- 8 Nedir bu keşme-keş-i küşt-ġîr-i baġt-ı zebûn
Ya şadme-i ġam ile dilde tâ-be-key bu 'azâb
- 9 Bu ġamla olalı dil mübtelâ-yı derd-i seher
Be-sân-ı nuķre zi-müflis zi-men ġürîzed ġâb
- 10 Bu ıztırâbıñ 'aceb def'ine nedir çâre
Çemen-sitân-ı sūrûra nedir tarîķ-i zehâb
- 11 Bu 'uķdesin dilimiñ ġall içün su'âl idicek
Serîre-dân-ı ġıred şöyle virdi baña cevâb
- 12 Seniñ ki sürġ ü siyâh-ı midâdıñ olmuşdur
'Arûs-ı fikrete vesme benân-ı kilke ġizâb

- 13 Sen ol muḳavvim-i aḡter-şinâs-ı dîvânsın
Ki ḡâme destîñe pergâr u kâğıd uşṡurlâb
- 14 Tereddüdüñ ne ola ‘arz-ı ḡâle girmekde
Olur mı bâb-ı recâda keş-â-keş-i bevvâb
- 15 Var ey mühendis-i resm-i bedâyi‘-i icâz
Uzatma sözi idüp ṡayy-ı vâdi-i itnâb
- 16 Mürâca‘at idegör âsitân-ı pâşâyâ
Ki ehl-i ḡâcete oldur hemîşe ḡüsn-i me‘âb
- 17 Meh-i sipihr-i kerem dâver-i sitâre-ḡaşem
Sipihr-i mihr-i himem âşaf-ı sûtûde-cenâb
- 18 Semiyy-i faḡr-ı rüsül peyrev-i delîl-i sübül
Melâz u melce-i kül reh-nümâ-yı şavb-ı şavâb
- 19 Muḡammed-ism ü ‘Ömer-sîret ü ‘Alî-fiṡrat
Ki vaşf-ı zât-ı şerîfiyle faḡr ider elkâb
- 20 Vezîr-i a‘zam-ı ‘âdil müşîr-i deryâ-dil
Ki dest-i himmetidir bûstân-ı cûda seḡâb
- 21 Ziyâ-yı fikreti evc-i celâlete ḡûr-şîd
Çerâḡ-ı fiṡnatı burc-ı sa‘âdete meh-tâb
- 22 Nesîm-i luṡfi ile ḡül-şen-i recâ ḡurrem
Seḡâb-ı feyzi ile ḡonce-i emel sîr-âb
- 23 Geleydi ‘ahdine Kisrâ vü Rây ü İskender
Olurlar idi serîr-i sarâyına bevvâb
- 24 Büzürcmihr ile Âşaf göreydi eṡvârın
Bilürdi fenn-i vezâretde nidügin âdâb
- 25 Hevâ-yı luṡf u ‘itâbı ṡoḡınsa baḡr u bere
Serâb olurdu muḡîṡ ü muḡîṡ olurdu serâb

- 26 Okınsa sūr-ı cedel-gâh-ı şâha şemsîri
Cihâz iderdi diyâr-ı ‘İrâk’ı bûma gurâb
- 27 İdince feyz-i hevâ-yı bahâr-tedbîri
Riyâz-ı devlet-i İslâm’ı ħurrem ü şâd-âb
- 28 Açıldı gül-şen-i iķbâl ü ferr-i pâdişehi
Mişâl-i ğonce-i nevreste-i dil-i aķbâb
- 29 ‘Azîz-i râh-nümâ olmağ ile şemsîri
Dalâlet ehlin idüp sâlik-i tarîķ-i şevâb
- 30 Erâziliñ kimi ħavfından i’tikâfa girüp
Kimisi oldu muķîm-i kenâre-i mihrâb
- 31 Muĥaşşalı bu ki virdi o şadr-ı Cem-ķadriñ
‘Adâleti zu‘afâya şu deñlü tâķat ü tâb
- 32 Ki kimse eylemez âheng-i nâle devrinde
Meger ki muķrib-i Zührê-cebîn elinde rübâb
- 33 Bülend-mertebe-şadrâ vezîr-i Cem-ķadrâ
Ĥudâ tabî‘atiñi ķıldı gevher-i nâ-yâb
- 34 Sen ol tabîb-i şifâ-sâz u derd-i ħırmânsın
Ki nûş-dâru-yı luķfuñ umar dil-i bî-tâb
- 35 Eger şudâ‘-i ğamım def‘i iķün itmez ise
Gül-âb-ı merĥametiñ cebhe-i dili şâd-âb
- 36 Ķatı mükedder olur ĥâl-i zârı Şıdķî’niñ
İder ĥarâret-i ğam ol za‘îfi istî‘âb
- 37 Ķaziyye ķünki bilindi du‘âya âheng it
Tamâm buldı nihâyet merâtib-i itnâb
- 38 Ķavâfil-i ğam u şâdiye tâ ki dünyâda
Fezâ-yı dil ola menzil-geh-i zehâb u iyâb

- 39 Kesâd gelmeye hergiz metâ'-ı himmetiñe
Le'âli-i keremiñ dâ'imâ olup hoş-âb
- 40 Bu Hayy-ı İzid-i muflak be-mu'cizât-ı resûl
Be-ħakķ-ı sûre-i ve'l-'âdiyât u Ümm-i kitâb
- 41 Semend-i devlet ü iķbâl zîr-rânıñ olup
Hemîşe baķt-ı 'inân-ı sa'âdet ola rikâb
- 42 Müdâm bâ'iş-i def'-i gam olsun ihsânıñ
Derûn-ı ehl-i dile tâ be-vaķt-i rûz-ı hisâb

15

(Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün)

- 1 Gele ey reh-rev-i şahrâ-yı diyâr-ı 'irfân
Eyle menzil-geh-i maķşûdı bize vaşf u 'ayân
- 2 Gele ey fâris-i mızmar-ı belâgat-kişver
Sürmege raķş-ı dili eyle biraz 'atf-ı 'inân
- 3 Gele ey nağme-tırâzende-i ķânûn-ı sühân
Eyle bir ehl-i kerem vaşfına âheng-i beyân
- 4 Sensin ol zîb-dih-i rûy-ı 'arûs-ı ķânûn
Ki midâd-ı kâlemiñ sürme-i çeşm-i dîvân
- 5 Şi'r-bâfân-ı 'Acem ķâfiye-sencân-ı 'Arab
Şîve-i nazm-ı dil-âvîziñe mest ü hayrân
- 6 Bâb-ı gencîne-i 'irfânı güşâd itmek ile
Bir zamân olmuş idiñ maķrem-i râz-ı pinhân
- 7 Neşr-i âşâr-ı hûnerle vüzerâ nezdinde
Nice dem olmuş idiñ mazhar-ı luţf u ihsân
- 8 Dest-i erbâb-ı sa'âdâta düşüp pey-der-pey
Bezm-i Cem'de nitekim bâde-i câm-ı gerdân

- 9 Zîkr-i evşâf-ı kibâr itmedesin pîş-ez-pîş
Nazm u neşr ile eyâ sâhîr-i i'câz-ı zebân
- 10 Koyup efsâneyi gel toğrusını söyle ki hiç
Gördigüñ var mı ola böyle vezîr-i zî-şân
- 11 Kahramân-şavlet ü Cem-câh u Ferîdûn-şevket
Âsumân-kaşr u Sikender-der ü kisrâ-eyvân
- 12 Müşterî-re'y ü 'Uţârid-kaşem ü sidre-mekîn
Felek-'ünvân-ı kamer-ţal'at ü hûr-şîd-mekân
- 13 Vâhib-i cûd u seĥâ şâhib-i 'adl ü inşâf
Mâlik-i mülk-i 'atâ sâlik-i râh-ı ihsân
- 14 Bermekî-cûd Ma'an-himmet ü Hâtem-ni'met
Bû-'Alî-ţab' u ĥakîm-'aql u Aristû-iz'ân
- 15 Sâye-i zıll-ı Hudâ Ĥazret-i Bayram Pâşâ
Ki ider zât-ı şerîfiyle tefâhür 'ünvân
- 16 Bûse-gâh-ı kâdemi Ka'be-i maĥşûd u merâm
Bâr-gâh-ı keremi maĥsem-i erzâĥ-ı cihân
- 17 Çetr-i iĥbâline iĥbâl-i hümâyûn ĥâcib
Kaşr-ı iclâlîne iclâl-i Sikender der-bân
- 18 Kîse-i mevhibeti fitne-dih-i ceyb-i zemîn
Kâse-i ma'deleti neşve-dih-i çeşm-i zamân
- 19 Sâye-i âtıfeti mâye-i zâbt u rabţı
Bâ'îş-i emn ü emân u sebeb-i iţmînân
- 20 Reşk ider ni'metine maţbaĥ-ı Keykâvusî
Ĥased eyler kef-i dür-pâşına Baĥr-ı 'Ummân
- 21 Kerem-i şânı şü gâyetde ki mażhar oluna
Tevbe yoĥsulluĥa der tâ-be-ķıyâmet her ân

- 22 Dâverâ Cem-âdemâ Âşaf-ı gerdûn-âşemâ
Ey felek-âadr u melek-tab' u Süleymân-dîvân
- 23 Yoklayup nâme-i ahvâlîmi gördüñ şeklim
Umarım müşkilîmi eyleye luţfuñ âsân
- 24 Kayd-ı der-dest baña derd-i derûn olmuşdur
Nola hall itse eger himmetiñ olsa dermân
- 25 Kıllet-i nân komadı hayl ü hademde tâkat
Hasret-i cû komadı ester ü esbe sâ mân
- 26 Keşret-i maşraf ile kıllet-i îrâd ise
Kâmetim kıldı hamîde nitekim zülf-i bütân
- 27 Hasret-i mâder ile derd-i firâk-ı ferzend
Kıldılar miñnet ile kaddîmi hem-çün çevgân
- 28 'Asker-i şabr u şekîbe komadı ceş-i elem
Ne karar itmege tâkat ne firâra imkân
- 29 Şorma hiç hâlîni pîrân-ı köhne-sâliñ kim
Rağm idüp anlara ağlardı göreydi bârân
- 30 Mübtelâ-yı gam-ı tekmîl-i ze'âmet birisi
Birisi hasret-i tîmâr ile her dem giryân
- 31 Bir seyirdir bulariñ seyri Hudâ haqqı için
Görse dem-beste olur kağkağa-sencân-ı cihân
- 32 Hişşe-dâr olsa nola şerbet-i tîmârîñdan
Bir iki teşne-i dil-ğaste-i derd-i hırmân
- 33 Farğ-ı ümmîdimiz üstünde zi-feyz-i germeş
Sâye-i luţfuñı memdûd ide fazl-ı Sübhân
- 34 Şıdkıyâ devletine idelim âheng-i du'â
Söz tamâm oldu yeter buldı hikâyet pâyân

- 35 Nitekim himmet-i evtâd-1 kaderle ber-pâ
Ola nüh-çetr-i zer-endûd-1 sipihr-i gerdân
- 36 ‘Ömrüni devletiñi resm ide hâdden efzûn
Saḥ-1 cezr-i aşama hâme-i şun‘-1 Yezdân
- 16
(Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün)
- 1 Ey sevâd-1 raqamîñ ‘uqde-güşâ-yı fuşahâ
V‘ey midâd-1 kalemîñ şaykal-1 zihni-i bülegâ
- 2 Ne sevâd ol ki odur merdüm-i ‘ayn-1 ‘ayân
Ne midâd ol ki odur âb-1 hayât-1 fużalâ
- 3 Sürme-i çeşm-i gazâlân-1 vücûh-1 taḥsîn
Vesme-i ebru-yı ebkâr-1 ḥurûf u ma‘nâ
- 4 Tûtiyâ-yı başar-1 cümle-i ehl-i dâniş
Rûşenâyî-dih-i ‘ayn-1 şuver-i istiftâ
- 5 Ne kalemdir ki mizâc-1 ümem ıslâhında
Olur icrâ-yı kavânîn-i Şifâ‘da Sînâ
- 6 Edhem-i şâni midir yoḥsa ‘Azîz-i Vâsiṭ
Keşf-i esrâr-1 ‘ulûm eyler iderse îmâ
- 7 Mürşid-i râh-nümâ fâriḳ-i ḥaḳḳ u bâṭıl
Hâdi-i râh-1 şer‘atdir egerçi ammâ
- 8 Bu kerâmet aña ol kuṭb-1 cihândandır kim
Merkez-i dâ‘ire-i destine olmuş aḥrâ
- 9 Maṭla‘-1 ‘ilm ü ‘amel mihr-i sipihr-i dâniş
Maḫzar-1 luṭf-1 ḥudâvend-i ‘aliyyü‘l-a‘lâ
- 10 Kân-1 faẓl u hünere gevher-i bî-mişl ü bedel
Baḫr-1 zehḫâr-1 feżâ‘ilde dür-i bî-hemtâ

- 11 Ya'ni kim Hâzret-i Yaḥyâ-yı Mesîḥâ-enfâs
Dem-i cân-baḥşı olur 'âleme mu'ciz-peymâ
- 12 Dir idim zâtına 'allâme-i Taftâzânî
İsti'âreyle eger olmasa mülzem meşelâ
- 13 Dâverâ Ka'be-i ümmîd-i cihândır işigiñ
Çihre-sâ olsa 'aceb mi aña cümle 'ulemâ
- 14 Her kimiñ müşkili olsa anı fetḥ eylemege
Der-geh-i ma'deletiñ oldı maṭâf u mes'â
- 15 Baḥrsın sâ'ir-i erbâb-ı fezâ'il kaçre
Şemssin sâ'ir-i aşḥâb-ı ma'ârif çü Sühâ
- 16 Rûḥdur 'âleme enfâs-ı şerîfiñ çün kim
Dem-i cân-baḥş-ı Mesîḥâ dinilür ise revâ
- 17 Eşeriñ eyledi âşâr-ı laṭîf-i selefi
Maḥv kim maḥv ider enhârı vücûd-ı deryâ
- 18 Rûtbe-i nazm-ı belîgiñ şu kadar 'âlî kim
Ṭaraf-ı esfeli a'lâ-yı belâgatdir aña
- 19 Şer' ü taqvâ ile 'ilm ü 'ameliñ cem'inde
Hâzret-i kâdir-i muṭlaḳ seni kılmış yektâ
- 20 Ne sa'âdetdir eyâ dâver-i mülk-i ḥikmet
Bu kadar 'izz ü şeref zâtına olmuş ihdâ

II- ĞAZELLER

1

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

- 1 Kâd bedâ min zav'i nûrû'l-ḥubbi mişkâtü'l-hüdâ
'Aşkđır ol mişkâta ammâ reh-nümâ-yı iktidâ
- 2 'Aşk bir nûr-ı hüdâdır olmaz andan bâ-naşib
Dide-i erbâb-ı zerḳ u ḳalb-i aşḥâb-ı riyâ
- 3 Mihr-i 'âlem-tâb u şem'-i pür-ziyâdır nûr-ı 'aşḳ
Olur anıñla münevver şaḥn-ı dil şubḫ u mesâ
- 4 Geh ziyâ-güster gehî nûr-efgen-i mişkât olup
Eyler ol dil-ḥâne-i 'uşşâḳı her dem pür-ziyâ
- 5 Cevher-i dil kim muşaffâ ola nûr-ı 'aşḳ ile
Keyf ü kemden 'ârız olmaz aña gerd-i mâ-sivâ
- 6 Şem'-i fânûs-ı ḥaḳîḳatdır muḥaşşıl nûr-ı 'aşḳ
Şeb-revân-ı râh-ı vaḥdet anı eyler pîşvâ
- 7 Zülmet-i ğafletde Şıdḳî olma sen güm-geşte râh
Yâ İlâhî nûr-ı 'aşḳıñ aña eyle reh-nümâ

2

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

- 1 Eyle ruḥsâr-ı cemîl-i yâri mir'âtü'ş-şafâ
Görmek istersen eger âyîne-i 'âlem-nümâ
- 2 Câm-ı Cem la'l-i lebiñ mir'ât-ı İskender ruḥuñ
Anı bakıp görmesün yâ Rab raḳîb-i bed-likâ
- 3 Şoḫbet-i câvid-i bezm-i yâr idi aġyâr eger
Sâḳi-i devrân elinden çekse bir câm-ı fenâ
- 4 Cevher-i cism-i ḥasûd ey tâlib-i iksîr-i 'aşḳ
Tarḫ olınsa pûte-i ḥâke olurdı kîmyâ

5 Rûze-dârân-ı gama Şıdkî meserret-bağş olan
Rûz-ı 'îd-i vuşlat irse gelse vaqt-i merhabâ

3
(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

1 Ğam-güsâr-ı künc-i miñnet eşk-i hem-demdir baña
Mañrem-i esrâr-ı gam âh-ı dem-â-demdir baña

2 Hañçer-i elmâs-ı cevriñ zañmına itmem 'ilâc
Dilde nâşûr-ı gamiñ zîrâ ki merhemdir baña

3 Âteş-i 'aşkıñla göñlüm ol kadar âlüfte kim
Bir nefes âsûdelik nâr-ı cehennemdir baña

4 Pây-ı tahtım gûşe-i meyhâne-i 'aşq eyledim
Câm-ı leb-rîz-i mañabbet sâgar-ı Cem'dir baña

5 Bulmadıkça Şıdkiyâ sûr-ı vişâle dest-res
'Âlemiñ sûr-ı sürûrî cümle mâtemdir baña

4
(Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün)

1 İtdi tâb-ı humâr-ı gam bî-tâb
Sâkiyâ şun meded baña mey-i nâb

2 Teşne-i câm-ı la'l-i vaşlıñdır
Luñf idüp eyle hâtırım sır-âb

3 Nâr-ı gamla dilim kebâba dönüp
Hañret ile sirişkim oldı şarâb

4 Zeñânıñda vefâ mülâhazası
Aramağ gibidir serâbda âb

5 Şıdkiyâ olsa hem-demim şahbâ
Yâr ile mümkün idi def'-i hicâb

5

(Mef'ûlü Me'fâilü Me'fâilü Fa'ûlün)

- 1 Rûyuñda ھاtıñ sebz-i gül-istân-ı maھabbet
ھاtıñda ruھuñ şem'-i şeb-istân-ı maھabbet
- 2 Bâğ-ı dili reyyân ideli jâle-i çeşmim
Olmağda muţarrâ çemen-istân-ı maھabbet
- 3 Ey ھاçe yüri şıkleti ھا mihr ü vefâyı
Bizden oğur etfâl-i debistân-ı maھabbet
- 4 Bir olmadadır nâvek-i dil-dûz gamıñla
Gûyâ ki dilim oldı ney-istân-ı maھabbet
- 5 ھاtuşmada Sührâb-ı sitemle saña Şıdkî
Hemtâ olamaz Rüstem-i destân-ı maھabbet

6

(Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün)

- 1 Şarâb-ı bezm-i vişâliñ sürûruma bâ'ış
Humâr-ı renc-i firâkıñ fütûruma bâ'ış
- 2 ھاtıñ hayâli gamında sürûr-ı fikr-i lebiñ
Olur maھall-i keder-dih-i cevrimе bâ'ış
- 3 Binâ-yı ھاşr-ı dilim yıkmada mühendis-i gam
Ne olduğın bilebilsem ھاşûruma bâ'ış
- 4 ھاбі'atımda keder olmasa firâkıñdan
Şafâ-yı ھاtır olurdı ھاżûruma bâ'ış
- 5 Sürûr-ı vaşlıma bâdî ھاber mi var Şıdkî
'Aceb nedir ki neşât-ı vüfûruma bâ'ış

7

(Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün)

- 1 Kıldı peykân-ı gamı sînemi evvel âmâc
Soñra düzdîde nigâhı dilim itdi târâc
- 2 Ben serâsîme niyâzım ol ise haste-i dil
Olmuşuz ‘aşk u maħabbetle ‘ilâca muħtâc
- 3 Şerbet-i vaşlıñ ider derd-i firâkı zâ’il
Ey tabîb-i dil ü cân olmaz aña ğayri ‘ilâc
- 4 Dil dönerdi çeh-i zulmet-kede-i bî-nûra
Olmasa ‘aşkıım eger aña sirâc-ı vehhâc
- 5 Şıdkıyâ peyrev olam dirseñ eger ‘uşşâka
Müşkilâtı anıñ âsân degildir gözün aç

8

(Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün)

- 1 Yâ şabâhü’l-ħayr yâ ğayre’s-şabâh
Minke finâ tal‘at-ı şemsü’s-şalâh
- 2 Eş-şabûh ey teşne-ĝân-ı câm-ı ‘aşk
Şâre meftûhen leküm bâbü’n-necâh
- 3 Eş-şalâ ey cür‘a-nûşân-ı şabûh
Mey-kede açıldı ğayye ‘ale’s-şalâh
- 4 Sâkıyâ def‘-i ğumâr-ı ĝam içün
Feskıni min-ke’s-i ‘aşkın i-li’nşirâh
- 5 Cism-i bezm-i ‘aşka Şıdkî dâ’imâ
Kâne ke’sü’r-râh-ı rûhü’l-irtiyâh

9

(Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün)

- 1 Gözüme teng olalı ‘aşk ile dünyâ-yı ferâh
Dönmede gamla başım niteki çarh-ı nüh-kâh
- 2 Tâs-ı pür-hûna döner dîdelerim reşkimden
Lebleriñ öpdüğü dem câm-ı şarâb-ı küstâh
- 3 Yâri ağıyâr ile bâzâr-ı mürüvvetde görüp
Eyledi hâce-i dükkân-ı ‘adâlet ifsâh
- 4 Hâç-ı reyhânı çeküp şafha-i rûy-ı yâra
Âyet-i hüsnini neşh itmeye kilik-i nessâh
- 5 Hâtıra virme elem seng-i cefâdan Şıdkî
Olur elbette şikeste dil-i berg ü ber şâh

10

(Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün)

- 1 Neşve-i kâhve-i vaşlıñ yetişüp olsa bedîd
Şâf idüp qalbimizi virse neşât-ı câvid
- 2 Kûçe-i şehri vüçûda irişen seyl-i kesel
Def‘ine ancılayım var mı ola sedd-i medîd
- 3 Bir siyeh çerde güzeldir ılıcağdır qanı
Meyl ider qalbimiz anı göricek bî-terdîd
- 4 Dâ’imâ sâki-i ihsânıñ elinden kılsun
Kâse-i kışr-ı kerem qalb-i harâbı tecdîd
- 5 Hâne-i qalbini Şıdkî-i şadâkat-kîşîñ
Eyle mi‘mâri-i luţfuñla hemîşe temhîd

11

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

- 1 Zevk ü şevk ile 'aceb bu 'ayş u 'işret nice bir
Yâr ile şahbâ ile yâ bezm-i şohbet nice bir
- 2 Dâne-i 'ömrüñ dirüp mûr-ı ecel düşürmede
Dâm-ı şayyâd-ı hevesde böyle gaflet nice bir
- 3 Ugramaz mı bâr-ı 'ömrüñ üstüne düzd-i ecel
Bu güzer-gâh-ı fenâda hâb-ı râhat nice bir
- 4 Mâ-sivâyı terk idüp mir'ât-ı Hakk'a kıl nazar
Pür-keder âyîne-i dünyâya ragbet nice bir
- 5 Tut inâbet dâmenin kırtar 'alâyıkdan yağan
Şıdkıyâ budur sözüm yeter sefâhat nice bir

12

(Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün)

- 1 Dilim sevdâ-yı zülfüñle perişân olduğım yerdir
Derûnum âteş-i 'aşkıñla sûzân olduğım yerdir
- 2 Olur üftâdeler pîçide pâ-yı tîg-ı ser-tiziñ
Şikâr-ı nîm-bismil gibi gâltân olduğım yerdir
- 3 Firâz u şîbini der-bend-i 'aşkıñ görmeyen bilmez
O kûh-istân-ı gam hâk ile yeksân olduğım yerdir
- 4 Görüp câ-yı harâbâtıñ sıfâl-i bîm ü ümmîdin
Neşât u hüzn ile handân u giryân olduğım yerdir
- 5 Nevâl-i derdi çok Şıdkî konan yârâna 'aşk olsun
Misâfir-hâne-i fûrkatde mihmân olduğım yerdir

13

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

- 1 Sîm-rîz-i dâmen-i dehr oldı dest-i rûzgâr
Başladı in'âm-ı bî-hengâma şâh-ı bahâr
- 2 Cedye ric'at itdi seyyâre-şifat gûyâ Hamel
Yâ gazâle burc-ı Delv içinde tütmuşdur qarâr
- 3 İtmedi ehl-i raşad temyîz-i ahvâl-i fuşûl
Zic-i İlhânî'ye şimden soñra itmeñ i'tibâr
- 4 Gûşe-i şahrâda bezm-i 'işrete oldı bedel
Şadr-ı âteş-dân-ı meştâ ehl-i 'ayşa lâle-zâr
- 5 Açılır gül gibi bir gün gonce-i bâğ-ı emel
Kâviş-i gam itmesün Şıdķı derûnuñ hâr hâr

14

(Me'ûlü Fâ'ilâtü Me'ûlü Fâ'ilün)

- 1 Nûş itmeyince câm-ı şabûhî-i hoş-güvâr
Tutmaz ayagım elde olur ra'se-i humâr
- 2 Hikmet-şinâs-ı 'aşka didim çâre var mıdır
Def'-i humâr-ı hecre didi câm-ı vaşl-ı yâr
- 3 Bezm-i belâda gulgule-i âh-ı 'âşıkân
Olmaz mı ta'na-i nefes-i mu'trib-i bahâr
- 4 Gül-zâr-ı 'aşka nâle-i dil 'andelîb olup
Oldı sirişk-i dîde-i gam-dîde cûy-bâr
- 5 Cûyende-i belâ-yı maḥabbet idim henüz
Şıdķı sipihr-i mihr ü vefâ bulmadım medâr

15

(Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün)

- 1 Olup kûpâl-i 'aşkıñ kal'a-i şabra şikest-âver
Sipâh-ı 'aqla oldı hamle-i hecriñ hezimet-ger
- 2 Kıo huşk itsün ne gam bâhûr-ı hırmân kişt-i ümmîdi
İder nahl-ı recâyı tâze çün bârân-ı çeşm-i ter
- 3 Güzer-gâh-ı dile saqqâ-yı dîdem şu seper tâ kim
Hayâlîñ uğradıkça gerd-i âhım kılmasun muğber
- 4 Sehâbı âh olup bârânı eşk-i dîde-i terdir
Nola bâğ-ı derûnum nâle-zâr olursa ser-tâ-ser
- 5 Derûn-ı sînemi tâb-ı firâkıñ dûzağ itmişdir
Görenler anı Şıdkî zann ider kânûn-ı âhen-ger

16

(Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün)

- 1 Ol cefâ-pîşe vefâsını tağayyül nice bir
Sâye-güster mi olur mâh-ı te'emmül nice bir
- 2 Dâhil-i kabza-i teşhîr ideyim yâri diyü
Nice bir niyyet-i vuşlatla tefe''ül nice bir
- 3 Yüzüni görmege tâliblere ey mâh-ı hüsn
Günde biñ va'de vü aḡşâm ta'allül nice bir
- 4 Nazar-ı luḡfuña vâbeste iken naḡş-ı murâd
Şeş-der-i ğamda dil-i zâra tegâfûl nice bir
- 5 Şâh-bâz-ı dile naḡcîr-i ḡaḡıḡat var iken
Şıdkîyâ şayd-ı mecâziye tenezzül nice bir

17

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

- 1 Her kaçan bâd-1 şabâ tahrîk-i zülf-i yâr ider
Bâğ-1 hüsni eşk ile âmihte-i gül-zâr ider
- 2 Ey perî-peyker rakîbi tutma bizden yeg ki ol
Gül-1 âh-1 'aşkıdır tenhâda mekr izhâr ider
- 3 Zâri-i bî-cây-1 şûfi-i heyûlâ şûretiñ
Hey'eti erbâb-1 'aşkı kendiden bî-zâr ider
- 4 Ben nice meyl itmeyim câm-1 şarâb-1 'aşka kim
Şûret-i mestânegide 'âşıkı hûş-yâr ider
- 5 Neşve-i râh-1 hayât-efzâ-yı 'aşkı görmeyen
Şıdқи-i âlüfteden şorsun ki ol her-bâr ider

18

(Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fa'ülün)

- 1 Kaşın yay oldı cânâ çün müjeñ tîr
Göñül murğı müheyyâ saña nahcîr
- 2 Nice şerh eyleyim sûz-1 firâkıñ
Ki hâmem tutuşur itdikçe tahrîr
- 3 Vişâliñ lezzeti gelmez lisâna
O zevkîdir olunmaz dille taqrîr
- 4 Murâdım vaşl iken düşdüm firâka
Bozarmış çâre ne tedbîri taqdîr
- 5 Yüri nakd-i sirişkiñ irtişâ vir
Dilerseñ Şıdқиyâ cânânı teshîr

19

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

- 1 İtdi Behmen çün Ferâmurz-ı hazânı hâk-sâr
Zâl-i dey kânûn-ı dilde yaqdı nâr-ı sûgvâr
- 2 Târ ü mâr olup sipâh-ı mihr-cân şahrâlara
Meclis-i mînâda gerden-beste qaldı cûy-bâr
- 3 Bâd-ı sermâdan perîşân-hâtır oldı gül-sitân
Çün dil-i vîrâne-i erbâb-ı 'aşq-ı dil-figâr
- 4 Ditredüp serdî-i yah Keyvân-ı çarhıñ qalbini
Şarılup ihrâm-ı ebre girdi mihr-i tâb-dâr
- 5 Tîg-ı Behrâm-ı şitâya çün nazar-pâş oldı Tîr
Düşdi dest-i hayretinden hâme-i gevher-nişâr
- 6 Hırqa-i peşmînesin ber-düş idince pîr-i dey
Sîne-çâk olup semâ'a girdi evrâq-ı çenâr
- 7 Erba'îne girdiler hep hân-kâh-ı bâgda
Maḥfil-i kızbân-ı gülde na't-gûyân-ı bahâr
- 8 Şıdkiyâ efsürde-hâtır olma in hem begzered
Şâh-ı ferverdîn ider şitâyı târ ü mâr

20

(Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün)

- 1 Vaḫti var devr-i gülüñ eldeki câm-ı meyi gör
Âdemi bülbül iden sâgar-ı pey-der-peyi gör
- 2 Vaşf-ı gül şavt-ı hezârı kim oqur kim diñler
Qadeḫ-i bâde-i gül-gûn u şadâ-yı neyi gör
- 3 Seyr-i gül-zâra heves eylemeniñ vaḫti degil
Şimdi kânûn-ı gül-istân-ı hevâ-yı deyi gör

4 Şafha-i çarha müşâbih mi degil sînemde
Nâr-ı hicrân-ı gâmiñ yakduğı key-ber-keyi gör

5 Nerd-bân olmaz ise bâm-ı vişâle Şıdkî
Dûd-ı âhiñ aña çıkmğa kemend eyleyigör

21

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

1 Ey kemân-ebrû müjeñ tîri ki kaçd-ı cân ider
Murğ-ı dil bâlin per eyler qalbini peykân ider

2 Gelse mihmân-hâne-i qalbe hayâl-i maqdemîñ
Dil ser-i râhında anıñ kebş-i cân qurbân ider

3 Cân-başş olduqça la'liñ ey büt-i İsâ-nefes
Dem-be-dem şemşîr-i hûn-rîz-i nigâhiñ kan ider

4 Zağm urursa gam degildir tîğ-ı müjgâniñ dile
Çünkü la'l-i rûh-başşıñ rağm idüp dermân ider

5 Câme-i neng ile olmaz keşti-i meydân-ı 'aşq
Zûr-bâzân-ı mağabbet cismini 'uryân ider

6 Başlasa bâzîçe-i şemşîre gamzeñ kelleler
Rağş idüp nazzâre-i meydânı ser-gerdân ider

7 Şıdkiyâ sultân-ı hüsni itdikçe bünyâd-ı sitem
Mülk-i dilde bir nice ma'mûreyi vîrân ider

22

(Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün)

1 Bârekallâh zihî zevrağ-ı zerrîn-şeh-per
Ki ola hıfz-ı İlâhî aña her dem lenger

2 Nice zevrağdır o kim eylese pervâza şitâb
Aña tâvûs-ı İrem uçmada olmaz hem-per

- 3 Bâd-bân açsa eger cünbiş ü cevlân itse
Gûyiyâ murğ-ı İrem bahri gezüp seyr eyler
- 4 Görinen üç fener ol keşti-i deryâ-siperiñ
Ser-i a'dâyı şikest eylemege üç şeş-per
- 5 Şurta-i nuşret-eşer Şıdki olup aña refik
Mevsim-i feth ü zafer ola delil ü rehber
- 6 Şeref-i luğf-ı kudûmuñla ser-efrâz olalı
Pâyede keşti-i gerdûn aña olmaz hem-ser
- 7 Sensin ol nâmı hasen hulğ-ı cemîli ahsen
Mâlik-i hüsn-şiyem lâyıq-ı şadr u efser
- 8 Zevrak-ı devletiñe bâd-ı muvâfık şurta
Keşti-i rıf'atıña luğf-ı İlâhî çenber
- 9 Dâ'imâ ola nesîm-i zafer ü firûzı
Seferiñde hâzarında saña yâr u yâver

23

(Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün)

- 1 Eyâ vezîr-i mükerrerem nesîm-i feth ü zafer
Ola seffine-i câh u celâliñe rehber
- 2 Gidüp sa'âdet ile devlet ile hoş gelesin
Be-fazl-ı gâlib-i muğlak be-câh-ı peygâamber
- 3 Sefineñi meşelâ şâh-bâza benzetdim
Ki şayd-ı murğ-ı 'adû özleyüp açar şeh-per
- 4 Kadirğa şanma ki tâvûs-ı bâğ-ı nuşretdir
Ol üç fener ise başında zîb ü fer üç per
- 5 Ya bir hümâ-yı felek-sâye-i sa'âdetdir
Ki zıllı fark-ı simâka olur otağa-i fer

- 6 Görince yer yer açılmış donanma sancağın
Okıdım âyet-i “naşrûn min Allah” ı ez-ber
- 7 Ümîdim ol ki nice bulduñ ise hân üzre
Bu def’ada bulasın cümle düşmenâna zafer
- 8 Kadimi eyledigiñ luğfi ile Şıdkî’ye
Olur hasen katı ihsân ola mükerrer eger
- 9 Niteki keşti-i gerdûnı hıfz için her mâh
Kenâr-ı kılzüm-i şebde hilâl ola lenger
- 10 Bu fülk-i devlet-i deryâ-yı saltanat üzre
Nesîm-i luğf-ı şehen-şâha olasın mazhar
- 11 Libâs u tâc-ı sa’âdet sefine-i devlet
Birisi câme biri şadr u birisi efser
- 12 Olup vücûduñı Hâk hıfz ide yavuz gözden
Tökinmasın diliñe zerre deñlü gerd-i keder
- 24
(Mef’ûlü Mefâ’îlü Mefâ’îlü Fa’ûlün)
- 1 Cânım tutuşur sûz-ı dilim fırkâte döymez
Göñlüm yıkılır seyl-i gam-ı miñnete döymez
- 2 Dil görmege mihr-i ruğunı muntazır ammâ
Gözler kamaşup hîrelenür tal’ata döymez
- 3 Pâ-beste-i zencîr-i ser-i zülfün olan dil
Dîvâne-şîfat keşme-keş-i hasrete döymez
- 4 İfrât ile gam ‘ileti artırmasa dilde
Bîmâr-ı mağabbet o kadar şîklete döymez
- 5 Şıdkî nic’olur hall-i ma’nâ-yı mağabbet
Kim çeşm-i te’emmül nazâr-ı diğkate döymez

25

(Mef'ülü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fa'ülün)

- 1 Bir sencileyin mest-i mey-i nâz ele girmez
Bir bencileyin hem-dem ü dem-sâz ele girmez
- 2 Bir sencileyin ğamzesi düzdîde bulunmaz
Bir bencileyin nâlesi ğammâz ele girmez
- 3 Bir sencileyin şem'-i dil-efrûz-ı cemâle
Bir bencileyin suhte-i pervâz ele girmez
- 4 Bir sencileyin Zühre-cebîn dâ'iresinde
Bir bencileyin perde-ber-endâz ele girmez
- 5 Bir sencileyin dil-bere Şıdkî'ye müşâbih
Bir bencileyin 'âşık-ı mümtâz ele girmez

26

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

- 1 'Ârızın 'uşşâka 'arz itse eger cânânımız
Bezî iderdik pâyna şevk ile naqd-i cânımız
- 2 Zülmet-i fûrkatde deycûr oldı rûz-ı rûşenim
Gün yüzüñ göster kerem kıl ey meh-i tâbânımız
- 3 Ey tabîb-i cân u dil vaşlıñ şarâbın şunmadıñ
Pister-i fûrkatde kılsun mı dil-i nâlânımız
- 4 Gül-şen-i kûyuñda cânâ sen yüzi gül şevkine
Bülbülüz artar dem-â-dem nâle vü efgânımız
- 5 Cân u dilden bende-i fermân-ı yâr ol Şıdkıyâ
Dâ'imâ dirseñ ziyâde ola kıadr u şânımız

27

(Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün)

- 1 Olsa kişt-i emeliñ tohm-ı vefâdan me’yûs
Âteş-i hürmen-i hürmân ile olma me’nûs
- 2 Eşkiñi şeb-nem-i gül-zâr-ı taleb it şâyed
Açılup birgün ola gonce-i hâhiş maşşûs
- 3 Dâmen-i vaşlına yüz sürmek olurdı yârîñ
Devlet el virse eger olsa müyesser pâ-bûs
- 4 Dildeki zâr-ı ğamîñ gerdine irmez nazarı
Cüst u cû eylese dünyâyı rakîb-i câsûs
- 5 Şu‘le-i âh-ı derûn ‘âşıkâ besdir Şıdkî
İstemez şeb-rev-i şahrâ-yı maħabbet fânûs

28

(Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün)

- 1 Şâne-veş bâd-ı şabâ bulmazdı aña dest-res
Olmasa ğisûlarıñ cânâ hevâya bü’l-heves
- 2 Tâb-ı ruhsârîñla yanmış la‘liñe dil-mürdeyüz
Şem‘ bî-pervâne şehd olmaz bilürsin bî-meges
- 3 Fürkatiñle fülk-i dil müstağrağ-ı deryâ-yı hûn
Hasretiñle eşk-i çeşmim oldı Ceyhûn u Eres
- 4 Şan‘at-ı ‘aşk içre kârı başa çıkmış ‘âşıkız
İftihâr eyler bizimle Vâmık u Ferhâd u Kays
- 5 Olmasun Şıdkî gibi hâtır-perişân hiç ferd
Olmasun zülfüñ gibi âşüfte cânâ hiç kes

29

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

- 1 Sîne-i 'âşık ki mühr-i la'l-i cânân gizlemiş
Genc-i dilde gûyiyâ ol cevher-i cân gizlemiş
- 2 Hatt-ı müşgîn olsa hâ'il gül-'izâr-ı hüsline
Beñzer ol hûr-şide kim ebr-i bahârân gizlemiş
- 3 Gonce-i ser-beste-i bâğ-ı melâhatdir lebi
Zîr-i dâmânında anıñ verd-i handân gizlemiş
- 4 Gamze-i düzdîdesi merdüm-rübâ bir şûhdur
Gûşe-i çeşminde gör kim nice insân gizlemiş
- 5 Tab'-ı Şıdkî bir gül-istân-ı maħabbetdir ki hep
Anda verd ü nergis ü reyhân u mercân gizlemiş

30

(Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün)

- 1 Devlet-i vuşlata yazmaq oqumak vefk ü havâş
Dilde resm itmek imiş nakş-ı nigîn-i ihlâş
- 2 Pister-i miħnet-i hecriñde yaturken dil-i zâr
Müjde-i maqdemoñ oldı aña dârû-yı ħalâş
- 3 Harem-i kûyuñda cân atmada bâr-ı gamdan
Murğ-ı dil ħande bulurdı 'acabâ cây-ı menâş
- 4 Keşti-i dil ne alur mevc-i yem-i fûrkatden
Ohcaq şurta-i vuşlat sebep-i istihlâş
- 5 Pür-güher itmez idi dâmen-i ħüsni-yâri
Baħr-ı 'aşq içre eger olmasa Şıdkî gavvâş

31

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

- 1 'Aks-i rûyuñ görmedir câm-ı muşaffâdan ğaraž
La'liñi bûs eylemekdir devr-i şahbâdan ğaraž
- 2 Kâkülüñdir sünbül-i bâğ-ı melâhatden murâd
'Ârıziñdir vaşf-ı reng-i verd-i ra'nâdan ğaraž
- 3 Gül-şen-i hüsn içre çeşm ü haññ-ı hûbuñdur seniñ
Nergis-i sehlâ vü reyhân-ı muñarrâdan ğaraž
- 4 Sâha-i kaşr-ı vişâl-i yâra bir pey bulmadır
Gûşe-i pîrâmen-i kûym temâşâdan ğaraž
- 5 Şıdkiyâ bahtım uyandıрмаğdır ancak hâbdan
Tâli'-i bîdâr-ı ağıâr ile ğavgâdan ğaraž

32

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

- 1 Kârbân-ı ğuşşa vü şâdiye dil olmuş ribât
Olmaz âmed-şüdden eksik inkıbâz u inbisât
- 2 Cây-ı ârâm añlama mihmân-serây-ı 'âlemi
'Âkil iseñ bu ribâta kıлма rabñ-ı irtibât
- 3 Zevke dâ'irdir ğam-ı fikr-i vişâliñ lezzeti
Şâd-kâm eyler derûnum baña ol ğamdır neşât
- 4 Sînesin eyler siper tîr-i belâ-yı fûrķate
Reh-rev-i 'aşķa budur ancak tarîķ-i ihtiyât
- 5 Şıdkiyâ halvet-serây-ı vaşla maħrem olmağa
Segleriyle kûy-ı cânânıñ gerekdir ihtilât

33

(Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün)

- 1 Nola gelse dil-i süzâna peykân-ı cefâdan haz
İder maḥmûm olan âb-ı zülâl-i bâ-şafâdan haz
- 2 Devâdan oldı müstağnî ṭabîbim derd-i 'aşkıñdır
Dil-i mecrûḥa merhem eylemez ğayrî şifâdan haz
- 3 Ḥayâli zevk-i câm-ı la'liñ eyler cân-ı dem-beste
İder ol şevk ile bezm-i şarâb-ı dil-ğüşâdan haz
- 4 Sirişk ü âhımı cûy u nesîm-i bâğ-ı 'aşk itdim
Gelüp görsün iden âb u hevâ-yı gam-zidâdan haz
- 5 Nazar kııl cebhe-i meh-ṭal'at-ı ruḥsâr-ı cânâna
İderseñ Şıdkiyâ âyîne-i ğîfî-nümâdan haz

34

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

- 1 Gelmedi bâzâr-ı 'aşka la'liñe beñzer metâ'
Naqd-i cândır ol metâ'îñ kim bahâsı bî-nizâ'
- 2 Genc-i bâd-âver gibi nâdâna olma der-kenâr
Ḳadriñ ammâ fehmi iden 'aşkıñdan itme imtinâ'
- 3 Âfitâbım zerre-veş pâ-mâliñ olmağdan ğarâz
Bulmadır ehl-i nazar beyninde şânım irtifâ'
- 4 Her ne emr eylerse eyler nîk ü bed fermân-beriz
Mülk-i dilde şâh-ı 'aşkıñ cân gibi hükmi muṭâ'
- 5 Naqd-i cân virüp alur kâlâ-yı 'aşkı râyġân
Şıdkiyâ sermâye-i 'uşşâka oldur intifâ'

35

(Fe‘ilâtün Mefâ‘ilün Fe‘ilün)

- 1 Ey sipihr-i nübüvete maṭla‘
Nazm-ı tenzîl ü da‘vete maḳṭa‘
- 2 Sensin ey faḫr-ı enbiyâ vü rüsül
Âb-ı ḫaz-ı şefâ‘ate menba‘
- 3 Hevl-i maḫşerden ey ḫabîb-i Ḥudâ
Dergehiñdir selâmete mecma‘
- 4 Âstîn-i hidâyetiñdir olan
Setr-i ‘işyân-ı ümmete bürḳa‘
- 5 Çâh-ı ğamdan ḫalâşa Şıdḳî‘yi
Eyle ḫabl-i hidâyete mesmâ‘

36

(Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün)

- 1 Dâġımı yeldâ-yı ğamda eyledim rûşen-çerâġ
Ġüyyiâ şahn-ı serây-ı ‘aşḳa yaḳdım şeb-çerâġ
- 2 Sûz-ı cân-kâh-ı ġamiñ dâġ-ı dil-i ümmîd iken
Nâr-ı ḫırmân sine-i âmâlim itdi dâġ dâġ
- 3 Sünbül ü ġüldür egerçi revnaḳ-ı rûy-ı çemen
Şerḫa vü dâġ-ı dilimdir ġayret-i ruḫsâr-ı bâġ
- 4 Tîr-i ġam seng-i sitemle ḫâtır-ı âzürdeyi
Sâḫa-i ‘aşḳıñda ḳıldı bî-mecâl ü bî-demâġ
- 5 Fâriġ oldum ‘ayş u nûşından cihâniñ Şıdḳiyâ
Neyleyim maḫbûb u meyden gelmedi ammâ ferâġ

37

(Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün)

- 1 Açıldı bâb-ı fitne-i devrân taraf taraf
Tutdı cihânı leşker-i hicrân taraf taraf
- 2 Şimden gerü kitâbet-i hüsnüñ kim eylesün
Tağıldı ehl-i mekteb-i 'irfân taraf taraf
- 3 Gül-zâr-ı 'aşkıñ içre yatur lâne eylemiş
Zülfüñ ğamıyla beste-hezârân taraf taraf
- 4 Luţf eyle tal'atıñla kerem kıl ki muntazır
Ey mâh-ı burc-ı hüsn saña yârân taraf taraf
- 5 Biñ minnet ile pâyıña cem' olmayanları
Bir nükte ile itme perîşân taraf taraf
- 6 Kûy-ı vişâliñ içre rakîb-i seg itmede
Dâmân-ı şabra hamle-i hîzân taraf taraf
- 7 Şıdkî mağaldır ol seg-i dâmen-keşânı ger
Seng-i siteyle taşlaya yârân taraf taraf

38

(Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fa'ülün)

- 1 Mest-i mey-i bî-reng-i fenâ olsa bir 'âşık
Çonmaz dil-i şâfına anıñ jeng-i 'alâyık
- 2 Raţl-ı mey-i vahdetle geçüp mest olabilirmez
Hum-hâne-i keşretde o kim olmaya ayık
- 3 Sen tut ayağın pîr-i harapât-ı elestiñ
El atdığı taş ile o câm olmaz ufanık
- 4 Dil-ğaste-i didâr ise ağıâr-ı müdemmağ
Esrâr-ı rızâdır bize dârû-yı muvâfık

5 Şâf eyle diliñ ğayriden âyîne-şıfat kim
Ekdâr-ı sivâ olmaya mâ-beyne sūrâdıķ

6 Olmazdı le'âlî-i daķâyıķ ile meşhûn
Şıdķî eger olmasa diliñ baķr-ı ğaķâyıķ

39

(Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün)

1 Hâne-i ğalbe düşüp âteş-i sūzân-ı firâķ
Oldı eşvâb-ı şekîb 'urza-i tâlân-ı firâķ

2 Dîde-i 'aķl ile keyfiyyet-i aĥvâlîme baķ
Görmek isterseñ eger vâlih ü ğayrân-ı firâķ

3 Tâlî' olsa nola ğûr-şîd-i vişâl üstümüze
Nice bir deşt-i elemde ğam-ı bârân-ı firâķ

4 Yârdan dûr olanıñ luţf idüp inşâf eyleñ
Olmasın mı ğam ile dîdesi 'ummân-ı firâķ

5 Dest-res bulsam eger dâmen-i vaşl-ı yâra
Şıdķiyâ eyler idim çâķ-i ğirîbân-ı firâķ

40

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

1 Dil ğiriftâr-ı tih-i çâh-ı zenaĥdânıñ seniñ
Cân-ı zebûn nâvek-i dil-dûz-ı müğġanıñ seniñ

2 Sînemiz âteş-sitân-ı 'aşķ olup yanmaķdadır
Luţf idi teskîne himmet itse peykânıñ seniñ

3 Naķd-i eşkin dîde itmez ğâķ-pâyiñden dirîĝ
Genc-i dilde her nesi var ise hep anıñ seniñ

4 Kimsede cem'iyet-i ğâţır mı ğor 'uşşâķdan
Şâm-ı ğamda fikret-i zülf-i perîşânıñ seniñ

- 5 Dâ'imâ olsun mu'tarrâ ey çemen-pîrâ-yı hüsni
Cûy-ı eşk-i dîdemizle verd-i handânîni seniñ
- 6 Gâhice mu'tâd iken lu'f-ı 'itâb-âmîziñe
Hayli demdir görmedik ol yüzden ihsânîni seniñ
- 7 Çihre-sây-ı reh-güzâr-ı hâtîrîni olsa ne var
Şıdķı-i âvâre-i şahrâ-yı nisyânîni seniñ

41

(Mef'ûlü Mefâ'îlü Mefâ'îlü Fa'ûlün)

- 1 Göstermez idi semtini ol Ka'be-i cânîni
Şâf olmasa mir'ât-ı dili kıble-nümânîni
- 2 Çok itme heves uğramaya vâdî-i 'aşķa
Âb u gili âteş gibidir deşt-i hevânîni
- 3 Şekl-i dehenîni beñzemedi cevher-i ferde
Söz çokdur arasında kelâm-ı hükemânîni
- 4 Şek yokdur anîni nokta-i mevhum idüğünde
Bir hatt-ı muhayyel gibi ammâ ki miyânîni
- 5 Şıdķî nice vaşf ide ki cân gibi görünmez
Ey şüh-ı perî-çihre miyânîni dehanîni

42

(Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün)

- 1 Geçilmez seng-lâh-ı hasretinden râh-ı hicrânîni
Nişîb-i gam firâz-ı guşsa ancak ol beyâbânîni
- 2 Yoluñ el-hakķ 'aceb dîr u dirâzî menzil-i vuşlat
Ki bulmaz reh-neverdân-ı maħabbet hadd ü pâyânîni
- 3 Nice kûy-ı vişâle 'azm idem bârân-ı fûrķatde
Geçilmez reh-güzârından Furât-ı çeşm-i giryânîni

- 4 Döküldi na'1-1 raḥş-1 tâḳati der-bend-i ḥayretde
Yıkıldı bâr-1 şabrı gitdi yağma oldu yârânıñ
- 5 Piyâde düşdi Şıdkî deşt-i ğamda qaldı pâ-der-gil
Kümeyt-i luḫfi atlandırta iḥsân idi cânânıñ

43

(Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün)

- 1 Şahn-1 gül-zâr-1 vefâda eşeriñ var seniñ
Söyle ey bâd-1 şabâ bir ḥaberiñ var seniñ
- 2 El-ḥased ey meges-i şehd-i leb-i yâr saña
La'line ḳonmacıġa bâl ü periñ var seniñ
- 3 Nedir ey bedr-i şafâ menzil-i burc-1 şive
Yine mir'ât-1 ruḫuñda kederiñ var seniñ
- 4 Neden ey mihr-i cihân-tâb-1 sipihr-i 'işve
Yine ben zerreye yavuz nazariñ var seniñ
- 5 Şıdkiyâ şahn-1 süḫanda nola cevân itseñ
Raḥş-1 ṭab'ıñ gibi nâzik ḥaşeriñ var seniñ

44

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

- 1 Neşve-i câm-1 sürûra raṭl-1 ğam olmaz bedel
Bir midir vaşlıñ ile fûrḳatiñ ey bî-bedel
- 2 Bî-bedel ġayet de müstaġni güzelsin ġayriden
Anıñ için münḳatı'dır rişte-i cân-1 emel
- 3 Sevdigim ferdâya şalma va'de-i iḥsânıñı
Gel bugün luḫf eyle olmaz böyle bir nâzik maḫal
- 4 Gerçi fâḫirdir metâ'-1 'ahdiñe yetmez bahâ
Elde râyic görsem ammâ naḳd-i vaşlıñ ey güzel

5 Şıdki-i dil-mürdeyi luţfuñla ihyâ eyleseñ
Neş'e-dâr olsa sevinse eylese def'-i kesel

45
(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

1 Şâm-ı gam vaşında Hıllâk-ı ma'ânîdir gönül
Rûz-ı hicrân şerhine Sahbân-ı şânîdir gönül

2 Şâh-bâz-ı tîr-i gamzeñ sâyesi eksik degil
Deşt-i gamda âhu-yı cân âşiyânıdır gönül

3 Tîşe-i ser-tîz-i miñnetden şerer-bâr olmasun
Gevher-i nâ-yâb-ı 'aşkıñ çünki kânıdır gönül

4 Her ne deñlü yağsa bârân-ı cefâ ser-sebz olur
Gonce-zâr-ı bâğ-ı fûrkat gül-sitânıdır gönül

5 Leşker-i hicrânı bî-had naqd-i eşk-i bî-hisâb
Mülk-i 'aşkıñ Şıdkiyâ şâh-ı cihânıdır gönül

46
(Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün)

1 Sû-i tedbîr-i felek 'âlemi kıldı muhtel
Ne 'aceb çeşm-i kevâkibde zühûr itse sebel

2 Neyyir-i evc-i kerem hüsrev-i seyyâre-şaşem
Maţla'-ı burc-ı himem mâ-şaşal-ı dîn ü düvel

3 Tab'-ı pâkine keder irmek ile bir iki gün
Kapladı âyîne-i 'âlemi jengâr-ı kesel

4 Yüz tutup âfiyete yine ve lillâhi'l-hamd
Geldi kevnîñ yerine cânı kemâ-fi'l- evvel

5 Lâyık-ı şadr-ı sa'âdetsin eyâ hüsrev-i mülk
Ne revâdır saña peygûle-i gam ola maşal

- 6 Germ olup mihr-i ruhuñ virsün ahibbâya sürûr
Ğam ile düşmen-i bed-ğahıñ olup müste‘şal
- 7 Nûş-dârû-yı şafâ-bağş ile virsün şıhhat
Şerbet-i feyz-i şifâ-ğâne-i sultân-ı ezel
- 8 Ber’-i kâmil ola ey Şıdķı du‘â-yı hayrıñ
Keseliñ def’ ide şıhhat vire Hakk ‘azze ve cell

47

(Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün)

- 1 Dâğ-ı dil-sûz ile giryâna getürdi çeşmim
Seyl-i ğam sâhil-i ‘ummâna getürdi çeşmim
- 2 Cûş idüp eşk-i elem dîde-i ğûn-bârımdan
Merdüm-i şabrımı tûfâna getürdi çeşmim
- 3 Pây-ı cânâna nişâr itmek için hemyânın
Dür ü mercân ile meydâna getürdi çeşmim
- 4 Hânçer-i sine-şikâf olmağ ile ğamzeleri
Pîş-ğâh-ı nazar-ı cânâna getürdi çeşmim
- 5 Şıdķiyâ merdümekim görmek için cânânı
Âl câme ile seyrâna getürdi çeşmim

48

(Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün)

- 1 Taht-ı nev-rûza gelüp ğüsrev-i seyyâre-ğaşem
Oldı a‘yân-ı der-i devlet-i ğül-şen ğurrem
- 2 Eyledi şahn-ı rebî‘i şeref-i ferverdîn
Zîb-i ezhâr ile mânend-i tarab-ğâne-i Cem
- 3 Tehniyet itmek için mağdem-i şâh-ı çemene
Dür nişâr oldı dem-i şubğ ile dest-i şeb-nem

- 4 Da'vi-i bîş ü kem-i rûz u şebi gûş idicek
İstivâ faşlına Mîzân u Hâmel oldu hâkem
- 5 Bâgda hâşiyet-i neşv ü nemâ şimdi urur
Nefes-i mu'cize-ârâ-yı Mesîhâ'dan dem
- 6 Şâne-i mâşîta-i bâd-ı şabâdan açılıp
Turre-i ham-be-ham-ı sünbül-i müşgîn-perçem
- 7 İtdi ezhâr ile ruhsâr-ı zemîn-i bâğı
Naşş-pîrâ-yı zamân reşk-i gül-istân-ı İrem
- 8 Şıdkiyâ böyle dem olmaz idi seyr-i çemene
Gül ü bülbül gibi yâr ile olaydım hem-dem

49

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

- 1 Geşt-i kûh-sâr-ı gam itdim yâr-ı gâra irmedim
Bağr-ı 'aşka âşinâ oldum kenâra irmedim
- 2 Gâh tağa gâh deryâya düşürdüm gönlümü
Sûz-ı 'aşkım def' ider bir cûy-bâra irmedim
- 3 Olalı pâ-beste-i dâm-ı mağabbet murğ-ı dil
Olmadı bir dâne yâr-ı gam-güsâra irmedim
- 4 İdeli bâhûr-ı gam efsürde nağl-ı tâli'im
Verd-i bahtım tâzeler ebr-i bahâra irmedim
- 5 'İd-i vaşlıñ kâdrin añlar şimdi kurbân olduğum
Şıdkî-i dil-teşne gibi rûze-dâra irmedim

50

(Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün)

- 1 Göğüs germekde kûpâl-i cefâya pehlevân oldum
Kemân-ı Rüstem-i gam çekmede hod Dâstân oldum

- 2 Ne ğam merd-efgenân ‘arşa-i hecr-i izdiĥâmından
Diyâr-ı fürkate çün ĥüsrev-i şâhib-ķırân oldum
- 3 Tenezzül eylemem iklîl-i vaşl-ı devlet-i kâma
Serîr-i ‘izzet-i ĥurmâna şâh-ı kâm-rân oldum
- 4 Vuĥûş-ı ğam tuyûr-ı miĥnet ayrılmaz rikâbımdan
Maĥabbet mülkine ğuyâ Süleymân-ı zamân oldum
- 5 Ne ta‘n-ı Rây u ne teşne-i kistrâ ğam degil Şıdkî
Ki zîrâ kâtib-i mâ-yü’mer-i şâh-ı cihân oldum

51

(Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün)

- 1 Ğıbta eyler lebleriñ la‘l-i Bedaĥşân görmesün
Reşķ ider refâtârına kebg-i ĥurâmân görmesün
- 2 Sille-i hicrân ider elbette giryân dîdesin
İnbisât-ı vaşl ile bir rûy-ı ĥandân görmesün
- 3 Çihre-sây-ı kûy-ı yâr ol ey ĥayâl ammâ şaķın
Ğûş-ı a‘dâ işidüp çeşm-i raķîbân görmesün
- 4 Hem-dem ol maĥbûb u meyle gör şafâ-yı ‘işreti
Ey dil-i dâna hemân ol zevķi nâdân görmesün
- 5 Künc-i ğamda ser-be-zânû Şıdkî’yi çeşm-i ‘adû
Kâkül-i cânân gibi ĥâtır-perîşân görmesün

52

(Mef‘ûlü Fâ‘ilâtü Mefâ‘îlü Fâ‘ilün)

- 1 Zaĥm-ı ĥadeng-i ceyš-i ğam-ı rûzgârdan
Bî-tâb olup çekildi ğöñül kâr-zârdan
- 2 Naķş olduğınca ĥâtem-i dilde rûsûm-ı ğam
Ĥatt-ı tarab bozulmada ķalb-i figârdan

- 3 Sürmekde keşti-i dili girdâb-ı miñnete
Mellâh-ı rûzgâr-ı cefâ her kenârdan
- 4 Girdi semâ'a raqş-künân gird-bâd-ı âh
Ferş-i hıyâm-ı hüsnuñi şağın gubârdan
- 5 Meyl itme âh-ı Şıdki'ye ey yâr-ı seng-dil
Şağın şerâr-ı âteş-i hârâ-güzârdan

53

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

- 1 Nâzenînim mest olup yatmış şarâb-ı nâzdan
Seyr ider rü'yâ-yı hüsünin câme-ğâb-ı nâzdan
- 2 Meyl-i gül-zâr eyleyüp 'azm-i çemen-zâr eylemez
Seyr idenler haqq-ı ruhsârın niğâb-ı nâzdan
- 3 Burc-ı iğbâl üzre tâli' olsa mihr-i bahtımız
'Arz-ı dîdâr eyleseñ zîr-i hicâb-ı nâzdan
- 4 Fenn-i 'aşkıñ müşkili hall olsa cânâ luğ idüp
Fârîğ olsağ ez-ber-i faşl-ı kitâb-ı nâzdan
- 5 Devlet-i 'aşkıñda yârîñ dilde Şıdki dem-be-dem
Âb ü tâb eksik degil luğ u 'itâb-ı nâzdan

54

(Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fa'ülün)

- 1 Ğam-ı 'aşkıñla çün ebr-i bahârân
Dilimde âteş ü dîdemde bârân
- 2 'Aceb dem-sâz olup 'uşşâka nâle
'Aceb hem-dem olurmuş çeşm-i giryân
- 3 Birisi 'andelîb-i bâğ-ı fûrkat
Biri gül-deste-i gül-zâr-ı hicrân

- 4 Biri bezm-i firâka câm-ı leb-rîz
Biri râmiş-ger-i eyvân-ı hırmân
- 5 Yeter Şıdkî'ye bunlar yâr-ı gam-ı hâr
Bu meclisde ne lâzım gayri yârân

55

(Fe'îlâtün Fe'îlâtün Fe'îlâtün Fe'îlün)

- 1 Yine bir şûh-ı perî-çihreye oldum meftûn
Tâzelendi dil-i dîvânedeki eski cünûn
- 2 Oldı dîvân-ı maḥabbetde yine tarḥ-efgen
'Aşḳ-ı Leylâ ile âyîn-i cünûn-ı Mecnûn
- 3 Sâhil-i manzarımı eyledi deşt-i mercân
Hecl ile baḥr-ı derûnumda olan mevc-i ḥûn
- 4 Dest ü pâ ola nefes tut yem-i gamda şabr it
Rûzgâr ile kenâra irişür ehl-i sükûn
- 5 Şıdkiyâ ḥâne-i bî-minnete yâr aḡyârsız
Gelse vallâh ü billâh olurum memnûn

56

(Mef'ûlü Fâ'îlâtü Mefâ'îlü Fâ'îlün)

- 1 Müjgânı tîr-i ḥançer-i sîne-şikâfdan
Çekmez keşel sipâh-ı nazarla meşâfdan
- 2 Şâhib-kırân-ı ma'reke-ârâ-yı nâz olan
Ḥayl-i niyâz ile ne alur ihtilâfdan
- 3 Ḳaddim kemân u âhım idüp tîr-i cân-güdâz
Şaştım dil-i 'adûyâdır ammâ ki nâfdan
- 4 Ḳaṭ'-ı 'alâḳa eyler idi yârdan raḳîb
Tîğ-ı sitîz-i himmeti çeksem ḡilâfdan

5 Ey naḥl-ı ser-keşîñ ber-i vaşlında cüst u cû
Şıdķı ümîd-i mâveye beñzer ḥilâfdan

57

(Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün)

1 Kâkülüñ kâkül-i ḥavrâ ile hem-ser tutarın
‘Ârızîñ ‘ârız-ı ğılmâna berâber tutarın

2 Zevķimi devlet-i Cemşîd ile hem-pâ tutamam
Yâd-ı la‘lîñle kaçan eldeki sâġar tutarın

3 Sûziş-i şem‘-i cemâlinde o gül-ruḥsârîñ
‘Andelîb-i dili pervâneye hem-ser tutarın

4 Bâr-ı dil olmaz eger yâr cefâ itse dile
Lîkin aġyâra olan luḫfını ser-ber tutarın

5 Kûyına varmaġ için peyk-i ḥayâli her şeb
Şıdķiyâ âh-ı seḫer-ġâhıma reh-ber tutarın

58

(Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün)

1 Ḥaste-i zehr-i ġama tiryâķ u merhem neylesün
Teşne-i şahbâ-yı derde sâġar-ı Cem neylesün

2 Zehr-i neb-tîz-i ġamıñla ülfet iden bî-dile
Neşve-i yek-cür‘a-i şahbâ-yı mâtem neylesün

3 Ta‘n-ı bîhûde bize derdiñde te’sîr eylemez
Ķalb-i zehr-âşâm-ı ‘aşķa reşķa-i sem neylesün

4 Bir yaña fûrķat ġamı bir yaña derd-i iştiyâķ
Ara yirde ‘âşık-ı bî-çâre bilmem neylesün

5 Ḥulf-ı va‘d eylerse dil-ber süst-peymân derdime
Şıdķiyâ ‘ahdi raķîbiñ ḥayli muḫkem neylesün

59

(Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün)

- 1 Pey-â-pey sâkiyâ şun bâde-i peymâne deprensün
Biraz ol çeşmi mestim germ olup mestâne deprensün
- 2 Tabîbim gamla nâl olmuş yatur peygûle-i dilde
Meded şun şerbet-i la'liñ ten-i bî-câne deprensün
- 3 Göñül pervânesi bâl ü perin yakmış kül itmişdir
Ne hâlet eylesün şem'-i ruhuñda yâ ne deprensün
- 4 Başın toğ eyleyüp çevgân-ı zülf-i dil-dâra
Giren meydân-ı 'aşka hâşılı merdâne deprensün
- 5 Beğenmez şevket-i Cemşîd'i kûyuñda gedâ olmuş
Dil-i dîvâne-i Şîdkî şehen-şâhâne deprensün

60

(Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün)

- 1 Bi-ğamdillâh ki dâmen-çîn olup dest-i halâyıqdan
Girîbân-râhat oldum keşme-keş-hâ-yı 'alâyıqdan
- 2 Kitâbı künc-i 'uzletde şadîk-i gam-güsâr itdim
Sürûr-efzâ olup hazz itdim ol yâr-ı muvâfıqdan
- 3 Ne ağıyâr u ne yârîñ gamz u cevri var bu meclisde
Görüp ne cür'a-i zevkin çekildim bezm-i sâbıqdan
- 4 Gül-istân-ı ruhuñda hatt-ı sebzi seyr idüp kaldım
Temennî-i temâşâ-yı çemen-zâr-ı hadâyıqdan
- 5 Dilim baħr-ı hağâyıq sözlerim lü'lü-i lâlâdır
Benimle baħş iden gelsün ma'ânî-i dağâyıqdan
- 6 Yüri çok tafra itme pây-der-gil olmadan şağın
Geçilmek hayli müşkildir bu vâdî-i hağâyıqdan

7 Ne 'aşk-ı âşıkî Şıdkî ne şi'r-i şâ'irî kaldı
Derûnum oldu efsürde hevâ-yı nâ-muvâfıkdan

61
(Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün)

1 Hâbbezâ hatt-ı hümâyûn-ı sa'âdet-maqrûn
K'ola reşk-i kalem-i mîr ü 'Îmâd u Ergûn

2 Nice hat vesme-i ebrû-yı cebîn-i devlet
Nice hat kuhl-ı Şifâhâni-i çeşm-i gerdûn

3 Meşhedî resmini seyr itse olurdu hayrân
Hele ben hüsnine biñ cân ile oldum meftûn

4 Gördüğüm kıt'a ki her bir elifi kad çekmiş
Nitekim kâmet-i bâlâ-yı cüvânân-mevzûn

5 Aña meşk eylese biñ kerre Mu'izz-i hattât
Yazamaz öylece ber-kâ'ide maḥkûm bir nûn

6 Nedir ol şâf-ı kalem yâ nedir ol kuvvet-i dest
Merḥabâ hâme-i sultân-ı 'Uṭârid-kânûn

7 Ey hatıñ merhem-i zaḥm-ı dil-i erbâb-ı hüner
Kalemiñ çeşme-i hayvân-ı fem-i ehl-i fûnûn

8 Şıdkî-i haste-dile birini iḥsân itseñ
Bulsa ol hırz ile şıḥḥat o za'îf-i maḥzûn

9 Saṭr-ı eyyâm-ı leyâli ile tâ kim her mâh
Nâme-i dehri ide hâme-i kudret meşḥûn

10 Yaza müstevfi-i taqdîr-i kazâ levḥinde
'Ömrüñi devletiñi hatıñı ḥadden efzûn

62

(Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün)

- 1 Eyleyüp bâd-ı şabâ şahın-ı çemende tek ü pû
Bulmadı ol haş-ı müşgîn gibi bir ‘anber-bû
- 2 Bâğ-ı ruhsârına zînet-ger olup muşt-ı nesîm
Oldı reşk-âver-i gül-zâr-ı zemîn-i mînû
- 3 Gıbta eyler ruḥ-ı rengînine rûy-ı gül-i al
Reşk ider vesme-i ebrûsına çeşm-i âhû
- 4 Kâküli gibi çemen-zâr-ı melâhat içre
Bû-nümâ olmadı bir sünbül-i müşgîn-gîsû
- 5 Olmasun teşne-dile cûy-ı recâdan mâni‘
Budur ol zîb-dih-i bâğ-ı emelden mercû
- 6 O perî-çihre niçün uğramaya dâ’ireme
Da‘vet-i ğayre varırken ne temâşâdır bu
- 7 Olmayınca olamaz yâr ile ‘işret Şıdkî
Hem-dem ü hem-kaḏeḥ ü hem-nefes ü hem-zânû

63

(Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün)

- 1 Muḥarrâ zülf-i ruhsârıñla ḥüsnüñ câvidân şanma
Perîşân eylemez ol bâğ-ı mihr-cân şanma
- 2 Dökülmüş şahın-ı gül-zâr-ı ‘izârım üzre ḥasretle
Görüp ḥûn-âbe-i çeşmim bahâr-ı ergavân şanma
- 3 Ḥarîdâr olma ey kem-mâye-i nakd-i şekîbâyî
Metâ‘-ı şabrı bâzâr-ı cefâda râygân şanma
- 4 ‘Îtâb-ı yâr-ı sengîn-dilden añla nâr-ı ḥırmânı
Ümîd-i luḫ ile bî-çâre anı imtiḥân şanma

- 5 Kelâm-ı pâk-i Şıdkî her kulağa gûş-vâr olmaz
Dür-i nâ-yâb-ı ‘ummân-ı derûndur şâygân şanma

64

(Mef’ûlü Fâ’ilâtü Mefâ’ilü Fâ’ilün)

- 1 Cânım tutuşdı âteş-i derd-i firâk ile
Gönlüm yıkıldı seyl-i gam-ı iftirâk ile
- 2 Dil-teşne-i zülâl-i leb-i vuşlatıñ olup
Yandı yakıldı tâb-ı teb-i iştiyâk ile
- 3 Hısn-ı şekîbe leşker-i gamla sipâh-ı ‘aşk
Bir bir hücûma başladılar ittifâk ile
- 4 Ol şâh-ı hüsn va‘desine itmeyüp hilâf
İmdâda himmet itse vefâ vü vifâk ile
- 5 Şıdkî şirâ-yı mihr ü vefâda mu‘âmele
Peyleşmedir ne hâl ise ehl-i nifâk ile

65

(Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilün)

- 1 Nakd-i eşkiñ yâra bildir i‘tibâr itmezse de
Kulluğuñ ‘arz eyle sen ol ihtiyâr itmezse de
- 2 Eşk-i hûnîn ile âh-ı pür-şerârımdan şağın
Biri kâr eyler saña birisi kâr itmezse de
- 3 Teng ü târ eyler ser-i zülfine yâriñ ‘âlemi
Her seher şabâ-veş târ ü mâr itmezse de
- 4 Gel raķîbe uyma lutf it ey gazâl-ı deşt-i hüsn
Pây-mâl eyler seni ol seg şikâr itmezse de
- 5 Zelle-bend-i iştiyâk olmak yeter Şıdkî saña
Ni‘met-i vaşlından ol şeh hişşe-dâr itmese de

66

(Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün)

- 1 Tüt ümîd ol bî-vefânîñ va‘d-i bî-peymânına
Kim bilür şâyed gele birgün vefâ meydânına
- 2 Her ne deñlü hâk-pây olsam yolında ol mehiñ
Sâye şalmaz üstüme irmez elim dâmânına
- 3 Âfitâbım seyl-i eşkim ‘âlemi ğarķ itmesün
Bir nazâr ķıl ben ğubârîñ dîde-i giryânına
- 4 Korkarım ruhsârîñi dilde taħayyül itmege
Kim taħammül güçdür anîñ âteş-i sûzânına
- 5 Eski tarz üzre tamâm olmuş ğazeldir Şıdķiyâ
Luţf idüp yârân-ı tâze ķalmasun noķşânına

67

(Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün)

- 1 Vefâlar ķılsa dil-ber ‘ahde diller behre-mend olsa
Yolında hâk ile yeksân olanlar sûd-mend olsa
- 2 Şarâb-ı hûsn ile medhûş u mağrûr olmasa dil-ber
Ayağın dest-i ‘âşıkdan şaķınmaz hûş-mend olsa
- 3 Metâ‘-ı va‘desi naķd ile revnaķ bulduğın görsem
Ĥarîdâr olsam aña ben de bâzâr-ı pesend olsa
- 4 Raķîbiñ def‘i âsân idi cânâ nüşha-i ‘ömri
Süveydâ-yı derûnum micmerinde ger sipend olsa
- 5 Ne cevlân ider idim ‘arşa-i nazm içre ey Şıdķî
Semend-i hâtıra vaşl-ı dil-ârâ sîne-bend olsa

68

(Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün)

- 1 Sâkiyâ çünki beķâ yok bu fenâ dünyâda
Bir iki gün sürelim bâri ayak şahrâda
- 2 Fûrķat-i vaşlıñ ile ķalmadı râķat dilde
Ĥasret-i la‘liñ ile oldu lelim bîcâde
- 3 Elemim görse teraĥķum idüp ağlar dîdem
Ĥâlîm añdıķķa acır baña dil-i şeydâ da
- 4 Pây-mâl-i ģam olur şâķa-i ‘aşķıñda seniñ
Murg-ı bismil gibi ģalķide olan üftâde
- 5 Şıdķiyâ bîm ü ümîd ile dönüpdür ģöñlüm
Bî-sütün’da ģam-ı Şîrîn’i çeken Ferĥâd’a

69

(Mef‘ülü Mefâ‘ilü Mefâ‘ilü Fa‘ülün)

- 1 Merdümlük idüp ĥançer-i düzdîde nigâhı
Dil ĥânesini ģârete ‘azm eylese ģâhi
- 2 Tîr-i müjesi câna deģer minnet olurdı
Bî-çâre ģöñül dâra çeker zülf-i siyâhı
- 3 Nâz itme iken ‘aşķ-ı dil-rîşe ki vardır
Bir berg-i niyâzı yüziniñ reng-i ģiyâhı
- 4 Keyfiyyet-i esrâr-ı mey-i tâb-ı maĥabbet
Keşf oldu lebi dil-ber ile baña kemâ-hi
- 5 Çek pîr-i muģân ayağını cân ile Şıdķı
Ĥör neşve-i bâķiyi atup tâc ile külâhı

70

(Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün)

- 1 Mef'tûn-1 zülf-i Leyli-i tarrâr olam gibi
Mecnûn-1 deşt-i 'aşk-1 hevâ-dâr olam gibi
- 2 Âşüfte-hâl-i hâl-i siyeh-kâr-1 yâr olup
Dâm-1 belâ-yı 'aşka giriftâr olam gibi
- 3 Bâzâr-1 hüsn içinde metâ'-1 vişâline
Cân naqdi ile ben de harîdâr olam gibi
- 4 Bûy-1 vişâli dil-berîñ irdi demâgıma
Sultân-1 'aşka vâkıf-1 esrâr olam gibi
- 5 Şıdkî serîr-i 'aşka geçüp eyledim qarâr
'Uşşâk-1 mihr-i dil-bere ser-dâr olam gibi

71

(Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün)

- 1 Budur ümîdimiz recâmız hemân vallâhi
Ferâgat eyle cefâdan severseñ Allâh'ı
- 2 Yeter yeter be hey âfet nedir bu istignâ
Gider gider kerem eyle bu cevri cân-kâhı
- 3 Yoluñda hâk olan üftâdeye nazar eyle
Ne vardır ayağıñ altına bakmada gâhi
- 4 Raqîbe her ne kadar bezl-i hûn-ı vaşl itseñ
Edâ-yı şükrini itmez habîş billâhi
- 5 Zekât-ı hüsnüñe Şıdkî gibi fakîr olmaz
Kalender-âne dilerse o şey'-lillâhi

III- TÂRİHLER

1
(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

- 1 Pâdişâh-ı kâm-fermâ Hazret-i Sultân Murâd
Kâm-kâr-ı tâc-dârân kâm-rân-ı hüsrevân
- 2 Eyleyüp âheng-i rezm-i Kahramân-'azm-i 'Acem
Baht u devlet der-rikâb u fetih ü nuşret der-'inân
- 3 Şevket ü iqbâl ile geldikde Seyyid Gâzi'ye
Ol hıdîv-i nâm-ver şâhen-şeh-i 'âlî-mekân
- 4 Bu ribât-ı dil-güşânın tarhını seyr eyleyüp
Eyledi ta'mîrine tevcîh-i enzâr-ı cinân
- 5 İşidüp itmâmını Şıdkî didi târihini
"Ola bâkî dâ'imâ bu bî-bedel ferruh-mekân"

2
(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

- 1 Vâzi'-ı vaz'ü'l-aâtâ bânî-i hayrât-ı hasân
Mazhar-ı âşâr-ı luğf-ı Hazret-i Perverdigâr
- 2 Sakf-endâz-ı sitem tarh-efgen-i bünyâd-ı 'adl
Şâhib-i hayrû'l-âhasen Sultân Murâd-ı nâm-dâr
- 3 Nâ'il-i ecr-i cezîl olmak murâdın eyleyüp
Ol şeh-i şâhib-kerem hâkân-ı gerdûn-iqtidâr
- 4 Cûy-ı Çâkıt gıbta-i nehr-i Furât u Nîl iken
Bunda ser-gerdân olup kalmış o nehr-i hoş-güvâr
- 5 Hiddet-i germî-i germâ şiddet-i serdî-i dey
Keşret-i gerd-i temûz u farç-ı seyl-i nev-bahâr
- 6 Çün bu menzilde olup sûdâ-gerânın reh-zeni
Deşt-i pehnâyı iderken ehl-i hacca teng ü târ

- 4 İde -1 i Hudâ-yı 'azze ve cell
Hemîşe taht-ı sa'âdetde devlet ile muķım
- 5 İdince mülk-i Freng'e ğazâ için âheng
O pâdişâh-ı fetih-mesned ü zafer-dihim
- 6 Ser-i 'adûya kıyâmet kopup meşakķat ile
Virüp hişârı çekildi sa'ire ehl-i cahim
- 7 Nüvid-i fetih gelince hişâr-ı Hanyâ'nın
Denildi târihi Şidkî zihî "cihâd-ı 'azim"

IV- TAHMÎS

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

- 1 Bülbul-i gül-zâr-ı hüsniñ çünki dest-âmûzdu
Olma kayd ile muqayyed bir mübârek rûzdu
Mevsim-i 'ayş u şafâ hengâm-ı sâz u sözdür
Ey gönül gül devridir vaqt-i nev-i nev-rûzdu
Cân bağışlar âdeme bu dem dem-i firûzdu
- 2 İhtiyârı cür'a-i zehrî-keşi nûş eylemez
'Aşk hûş-yârını nâşih pendî bî-hûş eylemez
Va'de-i ferdâ-yı vaşlı dil ferâmûş eylemez
Va'iz-i şehriñ kimesne pendini gûş eylemez
Eş-şalâdır 'ayş u nûşa bir mübârek rûzdu
- 3 Şahn-ı gül-şen pür-şafâ sâz-ı nevâ-yı murğ ile
'Andelîb âgâzede hoş-nağme-hây-ı murğ ile
Bezm-i cem'iyet gibi ol hûy u hây-ı murğ ile
Bâğ pür-âvâzedir şît u şadâ-yı murğ ile
Gûyiyâ her gûşede bir dürlü sâz u sözdür
- 4 Gâh olur merdümlük idüp iltifât eyler velî
Gâh olur ki cevri ile eşkim Furât eyler velî
Hâşılı luţf u 'itâbı bî-şebât eyler velî
Leblerinden mürde-dil kisb-i hayât eyler velî
Neyleyim ammâ yine ol gamzeler dil-dûzdu
- 5 Şıdqi-i dem-besteyi bülbul-şıfat şeydâ iden
Hasret-i gül-zâr-ı luţfuñdır şehen-şâhâ iden
Gerçi çokdur hâne-i dil hedm idüp rüsvâ iden
Bu Murâd'ın mülket-i gönülin alup yağma iden
Bir sitem-kâr-ı cefâ-cû dil-ber-i dil-sûzdu

V- KİT'ALAR

1
(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

- 1 Hıttâ-i iqbâl ü 'adl ü ref'ete
Ey sipeh-sâlâr-ı İskender-zamîr
- 2 Şad-ı eyvân-ı celâl-i şevkete
Ey vezîr-i kâm-yâb-ı Cem-serîr
- 3 Luţf u ihsân itmede hergiz saña
Hâtem ile Bermekî olmaz nazîr
- 4 Zerre-i in'âmîni yâd eylese
Fi'l-meşel 'âlemde bir merd-i haķîr
- 5 Tâ ebed farţ-ı ğınâdan gelmeye
Reh-güzâr-ı şab'ına fakr-ı fakîr
- 6 Bir nefes Nûşirrevân-ı 'âdiliñ
Ey sipîhr-i naşfete bedr-i münîr
- 7 Dîde-i rûh-ı revânın eyleseñ
Tûtîyâ-yı 'adl ü dâdîñla qarîr
- 8 Râh-ı ğamda çekdiğim âlâmdan
Olmağ için ğuş-ı inşâfiñ habîr
- 9 Piş-i pâ-y-ı raşşîña 'arz eyleyim
Şekvemi âsimden ey şâhib-zamîr
- 10 Eyleyim da'vâ o zâlimden eger
Hâkim-i 'adliñ olursa dest-ĝîr
- 11 Manķafa bir esb-i câdû cünbişîñ
Deşt-i ğamda mekrine oldum esîr
- 12 Başı pek serçek çalîk lûlû cidâv
Tenbel ü süst ü harûn-ı tâ güzîr

- 13 Ol kadar miḥnet-fezâdır kim ider
Bir binişde râyizin şad-sâle-pîr
- 14 Eylesem miḥmez eger sehven olur
Bâz-gûne tâ ebed 'âlem-mesîr
- 15 Hâtıra itsem licâmın çekmegi
Başı olur hem-ser-i çarḥ-i eşîr
- 16 Yañılup bir kâncı ursam başına
Âsiyâb-ı çarḥ-veş olur müdür
- 17 Eyleyüp ol esb-i nâ-hem-vâr ile
Her binişde nice dürlü dâr u gîr
- 18 Cümle-i aḥvâlini 'arz eylemek
Piş-gâhında olur emr-i 'asîr
- 19 Binmeden kaldım muḥaşşal üstine
Ey 'atâ-baḥşende-i bay u fakîr
- 20 Şıdķı-i üftâdeye atlanmağa
Râyiz-i luḥfuñ gerekdir dest-gîr
- 21 Tâ ki ḥınc-i âfitâb-ı zer-rikâb
Şarḥdan ğarba ola 'âlem-mesîr
- 22 Zîr-rânında musaḥḥar eylesün
Raḥş-ı baḥt u devletiñ Rabb-ı kadîr

2

(Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün)

- 1 Âşafâ dâd-gerâ dâver-i Hâtem-menişâ
Ey ḥatâ-pûş u 'atâ-baḥş-ı cihân-bân-ı kerem
- 2 Ebr-i nîsân-ı 'atâ-bâr-ı ṭarâvet-baḥşıñ
Bâ'iş-i ḥurremi-i serv-i gül-istân-ı kerem

- 3 Nûr-1 ihsân-1 'aâtâ şa'sa'a-i merhametiñ
Âsumân-1 himeme mihr-i dıraşşân-1 kerem
- 4 Nem-i cûduñla muţarrâ çemen-istân-1 kerem
Bâd-1 luţfuñla güşâde gül-i handân-1 kerem
- 5 Saña pervâne-şifat itmez idim küstâhî
Olmasa 'afvîñ eger şem'-i şeb-istân-1 kerem
- 6 Bilürüm cürm ü haţâ itdügüme mu'terifim
Saña da lâyıķ olan bezl-i firâvân-1 kerem
- 7 Ğonce-i havf u recâ bulmaz idi neşv ü nemâ
Gül-sitân-1 emele yağmasa bârân-1 kerem
- 8 Hâr u hâşâk-i haţâ kande giderdi 'acabâ
Sürmese bir tarafa mevce-i 'ummân-1 kerem
- 9 Dâverâ vaşfîñi münşi-i kazâ itmiş iken
Mâhi-i haţî-1 haţâ hâmi-i bünyân-1 kerem
- 10 Her gün âh eylemegi Şıdķı'ye lâyıķ görme
Bir günâh itmek ile dâver-i devrân-1 kerem
- 11 Sehv ile çünki haţâ eylemişim ta'zîze
Müstahakķım buyur ey şâhib-i fermân-1 kerem
- 12 Beni ihsân-1 firâvân ile ta'zîz ideler
Ki budur 'âdet-i müstahsene-i şân-1 kerem
- 13 Keşme-keşden nitekim olmaya dünyâda rehâ
Dest-i ümmîd ü recâ gûşe-i dâmân-1 kerem
- 14 Şaklasun Hâzret-i Hâķ cümle haţâdan zâtîñ
Ey haţâ-pûş-1 'aâtâ-bağş-1 cihân-bân-1 kerem

3
(Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün)

- 1 Bende-perver-Âşafâ şadr-ı Süleymân-mesnedâ
Ey semiyy-i şâhib-i levlâk-i fahrü'l-mürselîn
- 2 Dîn ü devlet sâye-i ‘adliñde olsun müstazıll
Mülk ü millet feyz-i cûduñla olup râhat-mekîn
- 3 Cümle tebdîriñ muvâfiq eyleyüp taqdîrine
Her işiñ âsân ide Allâh-ı rabbü'l-‘âlemîn
- 4 Böyle eyyâm-ı şerîfi dâ‘imâ teşrîf idüp
Gündüzüñ ‘îd ü şebiñ kadr olsun ey şadr-ı güzîn
- 5 Südde-i sidre-mekîniñ hâkine yüzler sürüp
‘Arz-ı hâl eyler kemîneñ Şıdki-i ‘uzlet-nişîn
- 6 Kullarıñ hep aldılar aylıkların mesrûr olup
Kaldı bir aylıksız ancak ol haķîr-i dil-ħazîn
- 7 Sâdece bir hil‘at-ı hıdmet ‘inâyet kıl aña
Aflas-ı zer-beft-i câh olmazsa ey şevket-ķarîn
- 8 Cebhe-sây-ı dâmen-i pîrâhen-i hırmân olup
Kalmasun künc-i elemde ser-be-zânû-yı enîn
- 9 Hâşılı ister zekât-ı devletiñden ol faķîr
Behcet-efzâ bir münâsib dest-mâl-i nâzenîn
- 10 Eşk-i çeşmiñ silmege luţfuñ meserret-baħş olup
Farţ-ı iħsânıñdan olsun ol da bir mesned-nişîn
- 11 Şadr-ı ‘izzetde Ĥudâ câh u celâl ü şevketiñ
Ber-devâm itsün bi-ħaķķ-ı rahmeten li'l-‘âlemîn
- 12 Dâmen-i iķbâliñe hergiz elem yaklaşmasun
Devletiñ pâyende olsun tâ ilâ yevmi'l-yakîn

4
(Mefâ'îlün Mefâ'îlün Fa'ûlün)

- 1 Şehen-şâh-ı cihân Sultân Murâd Hân
Ki oldur nûr-ı çeşm-i devlet ü dîn
- 2 Hudâvendâ budur Hâk'dan recâmız
Ki "la yaḥluke 'an 'izzi ve temkîn"

5
(Fe'îlâtün Mefâ'îlün Fe'îlün)

- 1 Keşti-i devletiñ şalup lenger
Baḥr-ı devletde pây-dâr olasın
- 2 Hızr u İlyâs olup refîk ü delîl
Baḥr u ber üzre kâm-kâr olasın
- 3 Kahr idüp düşmeniñ bi-'avni'llah
Mazhar-ı luḫf-ı şeh-r-yâr olasın
- 4 Hâşılı isteriz Hudâ'dan kim
Kande iseñ hemîşe var olasın

6
(Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün)

- 1 'Alâ raḡmi'l-e'âdî eyleyüp teşrîf aḥibbâyı
Hudâyâ ḥamd u minnet kim sa'âdetle şafâ geldiñ
- 2 Varup ḥıdmetler idüp cân u dilden şâh-ı devrâna
Kemâl-i şıḫḫat ü 'izzetle devletle şafâ geldiñ
- 3 Muḥaşşal çeşm-i 'âlem-bîn-i erbâb-ı ma'ârifsin
Gel ey nûr-ı başar farḫ-ı leḫâfetle şafâ geldiñ

VI- NAZMLAR

1
(Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün)

- 1 Hâbbezâ ‘azm-i hümâyûn-1 şehen-şâh-1 güzîn
Ki ola kâ‘id-i nuşret aña Cibrîl-i emîn
- 2 Rağş-1 iclâle sa‘âdetle süvâr oldukça
Himmet-i Hâzret-i Hızr ola rikâbında qarîn
- 3 Esb-i iqbâl ü rikâbı ola baht u şevket
Destine eyleye teslîm-i ‘inân fetḥ-i mübîn
- 4 Rehber-i râh-1 fütûhât ola aşḥâb-1 kirâm
Fetḥ ola yümn-i kudûmıyla ‘irâk u qarîn

2
(Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün)

- 1 Pâdişâhâ serverâ ‘âlem-penâhâ hüsrevâ
Ey şehen-şâh-1 cihân sulṭân-ı mansûrû’l-livâ
- 2 Çekmeden münşî-i kudret kilki hâlî olmasun
Devriniñ aḥkâmına tuğra-i garrâ-yı beḳâ
- 3 Ola câh u şevketiñ menşûrınıñ pîrâyesi
Şeh Murâd Hân bin Aḥmed Hân muzaffer dâ’imâ
- 4 Hâk Te‘âlâ ‘ömrüni hâdden ziyâde eylesün
Ber-qarâr ol saltanatda tâ ilâ yevmi’l-beḳâ
- 5 Devlet ü iqbâl ü baht u taḥtiñ olsun tâ ebed
Câvidân u bâḳi vü pâyende vü bî-intihâ
- 6 Böyle resm itdirdi tevḳî’-i sa‘âdet naḳşını
Bende-i tuğra-keşiñ ‘abd-i ḥaḳîriñ Muştafâ

3
(Fe‘ilâtün Mefâ‘ilün Fe‘ilün)

- 1 Tâ ki taht-1 çemende şah-1 bahâr
Ola cünd-i şükûfeye sâlâr
- 2 Tâ ki mihr-i münîr-i burc-1 felek
Ola evc-i şerefde pür-envâr
- 3 Tâ ki iqbâl-i ‘asker-i nev-rûz
Ola sermâya bâ‘iş-i idbâr
- 4 Şeh Murâd Hân-1 ma‘delet-güster
Ki odur şimdi sâye-i dâdâr
- 5 Ya İlâhî be-feyz-i nûr-1 mihr
Be-şafâ-yı tarâvet-i gül-zâr
- 6 Be-‘abûsî-i rûy-1 rûz-1 şitâ
Be-sürûr-1 neşât-1 faşl-1 bahâr
- 7 Eyle nahl-1 vücûdını yâ Rab
Mîve-i saltanatda ber-ğor-dâr
- 8 Ola her rûzı ‘id-i nev-rûzî
Şebi qadr ola tâ ebed her bâr
- 9 Dâmen-i bahtı görmesin hergiz
Eşer-i gerd-i gam fütûr-1 gubâr
- 10 Eyle fânûs-1 hıfzıñ içre müdâm
Şem‘-i iqbâl-i devletin bîdâr
- 11 Taht-1 devletde pây-dâr olsun
Seyr olunduğça faşl-1 berf ü bahâr

- 1 Fâris-i meydân-ı naşfet hâris-i şehri ü bilâd
Hâmi-i bünyâd-ı 'adl ü mâhi-i zulm ü 'inâd
- 2 Mesned-ârâ-yı serîr-i fazl u kaşr-ı ma'delet
Vâli-i şâhib-hüner mesned-nişîn-i 'adl ü dâd
- 3 Şâhib-i tîg u kalem revnağ-fezâ-yı rûy-ı 'adl
Mîr-mîrân-ı ra'yyet-perver ü dâd-i'tiyâd
- 4 Meclis-i 'izzet-ķarîne lâ-yu'add ithâf olur
Tuñfehâ-yı ed'ıye kâlâ-yı da'vâ-yı vidâd
- 5 Ba'de irsâl-i selâm u ğıbbe ithâf-ı du'â
Ola ma'lûmuñ eyâ pâşâ-yı devlet-istinâd
- 6 Cânib-i hullet-şî'ârı nâme-i ihlâşîñız
Eyledi teşrîf mazmûnundan oldı müstefâd
- 7 Şâhid-i zîbâ mûnaķķaş-ťal'at idi kim gelüp
Oldı ħalvet-ĥâne-i Bihzâd-ı şab' anıñla şâd
- 8 Ĥâşılı mecmû'a-i şîrîn-edâñız virdi ĥaz
Dâ'imâ aĥbâbı eyleñ müstefid-i 'adl ü dâd
- 9 Her zamân mi'mâri-i dest-i 'adâlet-perveriñ
Ĥâne-i ħalb-i re'âyâyı ide ma'mûr u şâd
- 10 'Adl ü dâdîñ istimâ'ından şafâlar eyleriz
İzdiyâd-ı ülfet içün aña eyleñ istinâd
- 11 Dest-i 'adli ĥalka-i şer'-i nebîden itme dûr
Kim alasin dâ'imâ bâb-ı sa'âdetden murâd
- 12 Olasın hem-vâre şadr-ı ma'deletde ber-ķarâr
İn süĥan-hâyem be-ġuş-ı ĥuş-ı tû mengûş-bâd

VII-MEŞNEVİ

(Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün)

- 1 Bülbül-i gül-sitân-ı hüsn-i edâ
Vâdi-i nazma tûti-i gûyâ
- 2 Serv-i bâlâ-yı ravza-i imlâ
Verd-i ra'nâ-yı devha-i inşâ
- 3 Râyet-efzâ-yı hıttâ-i biniş
Mesned-ârâ-yı sâha-i kûşiş
- 4 Mercî'-i münşiyân-ı İsâ-dem
Mefhâr-ı şâ'irân-ı sihr-şiyem
- 5 Nâr-ı kalb-i sitem-ger-i gümrâh
Hâfız-ı gül-şen-i Halîlullah
- 6 Râfi'-i zulm ü dâfi'-i 'udvân
Mîr-mîrân-ı ma'delet-bünyân
- 7 Mü'min-i pâk-zamîr-i şâfi-dil
Şadr-ı naşfetde dâver-i âdil
- 8 Hâkim-i bi-nazîr ü nîk-liqâ
Za'afallâhu kadrehu ebedâ

Tamâm şüd tahrîr-i în dîvân-ı bî-hemtâ-yı merhûm u mağfûr Hazret-i Şıdkî Pâşâ be-ibtidâ-yı mâh-ı cemâziye'l-evvelî

FARŞA MANZUMELER

I- KASİDELER

1

(Müfte'ülün Fâ'ilün Müfte'ülün Fâ'ilün)

<p>ایکه تواند از آن قول بی ابتدا چشم خفای ترا کحل مجرب طهور شام عدم از دست تو صباغ بود والله سر از دست جمله عقوان نفوس</p>	<p>ایکه تواند از آن قول بی ابتدا چشم خفای ترا کحل مجرب طهور شام عدم از دست تو صباغ بود والله سر از دست جمله عقوان نفوس</p>
<p>چشمه نور تو شد دیده جان ضیا پنجه و زامیر بی جبر و بسنا برسوق اعتلا بر حسب کبریا بموشن لابندیه عقل فلان طون کا ایجدی بی ادب بکتبی بی نوا لیک منزه توفیق از همه چون چرا هندسه صنع تحت کار بدایع نما بمدلم ساس قنما وضع بنای قبا در شکرستان مدح طوطی جان ز غذا قطره نوش فراز می پیش زوا ناکه بگویم زول در دسر ماسوا از می بنم است نحوه فالو ابی زغنه های پسند بیل و لانا از سوی روی مجاز و جنتیت نما مغ و لم کی پرو بر سر شاخ نشا</p>	<p>جلوه فیض تو شد صفوت مرادون دانش جنبش در راه دراک تو نشوه گنه تو هست در سر بنم خیال عقل ستاننده بموشن از طوع حکم بوعلی و بوالعلاء در سبق علم تو نقطه علم ترا کثر تا ایجا بملون صنعت ادب تحت کار که کاینت بانی مادم توفیق در ید تقدیرت چاشنی لذت و صف صفات تو بس چشم دلم را بریز از پی وقع حجاب جو عه بغرما بلطف از می تو جید تو نشوه آن ده که بود با حاکم کسبتم ناکه به از من از تو در چنستان روح پرده زول برکش نا که بباشد بدید نارنجیر بسوختش پیر اندیشه ام</p>

<p>در کف نیزین تو عین شاکم بس پای تعقل برید ضربت تیغ جیا بجز و قصور آورد پیش سر بر ترا دست تجنل زخم بر در مدحت مرا</p>	<p>در حاکت وصف تو نقد سخن یکویا دست تجنل نکت صد نه گز اید در دم کجید تو مطهر لولاک کج من کیم ای واقف جمله اسرار و</p>
<p>صدقی همان بکه از جرم و گناه ورود عذر بدرگاه تو با همه خوف ورجا</p>	
<p>شاه وجود عدم خالق ارض و سما اقول آنخوا بد ایزد ویزدان خدا از حد وجود تو سائل عفو ت رجاء فضل غوامم شود رسیده سوی هدا قطره رحمت کند از لایم آن رجا از غم بسیار جرم و زینیم فرط خطا و ات تو داننده جمله جبر و خفا به رضا و نیت با مدد مصطفی ماطلع البدر ما اشرف نور الضحی</p>	<p>مالک ملک قدم و ارباب نوری علم حق قدیم واحد قادر و فرد و صمد بس که شدم غرقه بجز خطا کردم عاجز و بیچاره ام در به دست کنایه سوزت و لم تش معصیت جانم و ز ایلم و حیرت زده ماطق و قلب من من چه بگویم کنم یا چه نطق کنم و اینم از ذلت جرم و خطا کن صلی سلم علیه صلح سلم علیه</p>
<p>تم علی الله ثم علی عسرت ثم علی صلیه بنجم اوج الهدی</p>	

<p>زیور تاج نبوت زینت تخت اجنبیا علاج موج اسری پیوی ای انبیا شد دلیل ایتم و حوق اجرام سما پر فرار تخت لولا کت جایی صبح عید دعوتت وز سعید ابتدا تاج سیدین و ادنی کشته اش رو بنجا در نماز آن شب پیر پیغمبر اندام مقدا زیر پای دولتت با جان که دند بوجبا گرد راهت کشته ایمان فلک تو تیا با بشارت الهی شد ترا جای نشا ای نزاوار صلوة خالق ارض و سما در حضور قدرت سلطان ملک کبریا خاست حمت با کلید شفاعت شد عطا</p>	<p>ای شهنشاه سرفراز جهان صطفا تا دی راه هر سال از چند اصفا در بیان معجزات اشفاق با پتیا ای خداوند سر بر لی مع انده ترا شام غیر فایم معراج شفق شرف نور سبحان الهی سری شده آن شبید با برق جنت آن شبت روح القدس مهر و مکه کیوان وز مهر مشن بر بدایم خاکبیت عشق خدا کرد تاج ایتینج چون کج ز کرد ز زرف صحیح لاینگاه مهر لطف تجیات و سلام انده نبیا گفت و کوی جان است و ملی بی ای حبیب الله ترا آدم ز احسان حیم</p>
<p>شد در صبح هدایت مطلع تمنس الهی ای شفیع روز محشر با انابت کن باشفیع الخلق یا اهل الورد یوم الجزا بجو حمت در شفاعت کاهت ای بدر</p>	<p>بارمول الله بحی آن شب سبب طراز صدقی آلوده امن از دست محصیت در شفاعت عالت غایب آبرزش نبوی شب چراغ ز آفت از پیش راهم کم مینا</p>
<p>بر تو و بر آن اولاد و بر اصحابی که باو انف الف من تجیات الی یوم البعا</p>	

تخت و بخت خدایگان باشد	تخت اگر جسم و بخت جان باشد
سایه اش لطف مستحان باشد	ظن چون نکه خسلق عالم را
مرد و شیخ و شمع و شمعان باشد	انکه در بزم را مژش تا امید
چون قضا مطلق العنان باشد	وانکه در رزم را بیض فخش
بشش در جهان چنان باشد	شماره اودخان آسمانست
بند را پایه فرودان باشد	که ز فیض نگاه تربیتش
که خضم کنگش ان باشد	بکسلا نیت بیخ تیزش اگر
نعتش بل نزع جان باشد	پادشاهی که چون سماط خلیل
روز خورشید و شبان باشد	زله بند سماط انعاش
جبهه فرسای خزان باشد	تا جباری که پایه تختش
هر که نام شاه و خان باشد	بمه در زیر حکم او محکوم
همچو بختش بر بزرگان باشد	شهواری که اشوب دولت
سرمه چشم خاوران باشد	گردن عمل سمند شیرکش
رعشه در قلب آسمان باشد	قدمان صولتی که از همیشه
سام با جمله اش چنان باشد	پیش عنقا چگونه باشد زال
شاه سلطنت جوان باشد	پیر عقلمی که ما توجه او
در بدن چون روان روان باشد	حکم او بر سر سرفوزان
شب ظلم و ستم نمان باشد	از خمور صبل معدتس
دیده را کحل اصغمان باشد	خوش نویسی که خط مشکینش
از لب خاله اش عیان باشد	عشوه طای نمان میر و عاود
هست اگر حسن خط همان باشد	در کمال لطافت و خوبه
گرشش اندیشه ز زبان باشد	کس ما بویان در جتس نشد
که بسمع تو شایگان باشد	مطلبی که گویمت و کز شاه

آنکه محسود بجزوگان باشد
 کیسه گان و کاسه دریا
 که کند ایشی کی کف دریا
 نیز کازاز کاوشش تیش
 کف زر پاشش تو جیب بکم
 سنگ خار ادهد کل امید
 سر زنده بر شاخ خشک اگرش
 هایش قدم تو از آن را
 که چو برف از حواریت با حور
 پایش از بوستان بیدین
 شمع را سر بریده بهتر اگر
 خواهشم آنکه اول عدلت
 در زمانت زمین من و اما
 شیر شیر آهوان کردو
 پاوشا یا تویی که پایه تو
 در نطقش در انتظام امور
 که کند دعوی سخن کوچی
 نظر لطف تو اگر یا بد
 که شود مور مطهر نیکت
 هر کسی کو منطقت به نرس
 عجیبست این زور و دستگی
 وقت آن شد که قدم کرم
 در دعای تو خواهم از ایزد
 تا که چاکبوسه را بخشم را
 اشبه بخت را بیض دولت
 چو شوکت طناب جاه ترا
 تا که ذکر جیب سل اسل کرم

کف جیب خدایگان باشد
 مثل جیب گفت چو سان باشد
 سایل جیب آسمان باشد
 دل خونین شرفشان باشد
 همچو حور از افق عیان باشد
 باد لطف تو که وزان باشد
 ابر وجود تو تا و دان باشد
 چون حواریت دهد چنان باشد
 همه بی نام و بی نشان باشد
 شاخ کز بنای سرکشان باشد
 آتش انداز خاغان باشد
 مهدی آخر الزمان باشد
 کز کت بایره تو آمان باشد
 با زبابط هم آشیان باشد
 نغمه آموز ببلبلان باشد
 زینت کوشش خردان باشد
 اثرش حجت بیان باشد
 رشک فرمای ابرو ان باشد
 چون سلیمان کاکران باشد
 در زمان تو شادمان باشد
 عارضش همچو زعفران باشد
 بر کنارش کدو فشان باشد
 هدم خیل قدسیان باشد
 خنک افلاک زیران باشد
 در رکاب تو معنان باشد
 عسجد اوید سایبان باشد
 خلاق از نور رسان باشد

از حال عنایت از
 سخن و بخت تو جاودان باشد

<p> ای سیر سخا و مهر گرم حاجی ظلم و حاجی دولت صدر جم پایی بهما سایه گویمت و صف تو اگر شنوی کف در پیش تو بکا عطا کر شنیدی نوال عطاقت تیغ عدلت فزاج عالم را عبده مینوشت نوش روان نغمه فیض تو نسیم عطا لعل قدر تو خدای مجسم چه عجب در زمان دولتت جز زمان کل از صبا دیگر نیست آشفته در زمان تو تو فطنت ز جهانت لامع حکمت با ودان علم و حسن توفیق آن آصف سیمان بخت </p>	<p> ای تحریط عطا و کان هم حافظ ملک مالک خاتم آسمان سده ستاره چشم ای سخی شفیق خیر احم رشک بر بهار و غبطه بیم ز عطایش مجل شدی صم باعث اندفاع دردستم میخواستند ترا اگر که رقصم قطره فضل تو بجار گرم شمه لطف تو نشاط ارم کرک با بره کر شود همدم نشو و کس بد ورتو در هم دل عاشق هر زلف در هم سه حکمت بطبع تو مدغم رقت بوستان فضل و حکم که آتش جان پیش تو شود ملغم </p>
---	--

ای که در وقت نشتر علم و کمال
نشیند و نه دید و صفی ترا
میخندد توغ قست و در خط
نیزه ات مرغ جان اعدا را
و دشمن از بیم تو ز شد و جو
چون با مغز استخوان کج دید
بنت گلن ز عهد و صفت
س بسببم بدیج تو ز شد
و آو آسرو و آفت قدر آ
منم آن عند لب سحر بیان
که ز باغ زنی شکو شیرین
زان درین دام منتم نالان
فتم خوب و کسی غم آن
زان سبب از جفای ای حسد
پایان سبیل حسو ما غم

تو حق کل سحر شود با غم
چشم حرج و مسیح عالم
زلف مشکین نظرش پرچم
میر باید چه فرخ را از غم
میگریز و لبه می زشت عد
طعمه تیر تو بر زم غم
بدر آید طبیعت طمسم
اگر اندام را کند ستم
ای وزیر شهمنش عالم
منم آن طوطی میجادم
ورا و ایم کل غم خرم
زین بکس اتم مشدم یکم
نقشم نطق عیسی دریم
در بنم باشک جنای ستم
مدتی چند در کد که غم

فانتم از کاشکش حسا و
سرو از جو طیب لطف تو کیت
بنده ام خوان بیگم گذار
چونکه معلوم شد غرض ازین
صد قیانا که کاشش امتد

همچو زلف بان خم اندر خم
که نمد بر جوا حسم و مسم
نظری کن کجا زار و دم
مثابت دعا کنم منضم
بزنان عطا شود خرم

کل بخت شکسته تا بدام
وز سر ما مباد و ظل تو کم

II- ĠAZELLER

1
(Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün)

<p>ای همایون وقت مردم عیان عیان نامت بر بزم و بوسیدم کجاست پیران بر ما خم چو رسید بکشادم کبیریم چه بود لطف و رحمت لب لعلت بزم روح و دهر چو گشت بچی سیندم خنجر آزار زنی که بغضب</p>	<p>وی هو وقت چه پند ما را المیوان غنچه نون سببان حافی و بیان شدم آنخنده ز بوشن بوصال جانان سطر سب و دیگر مورث رو حقیقت چه نام طعنه تو زرد کند چون که خمی آتش و غم بتدب سوزان</p>
<p>دشمنان کسوف و غمت همه کله کلبه گشت زین آرایش سستار جان یاران</p>	

2
(Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün)

<p>ما زدم نه بچینا که زخو و زخفیل تو هم آماج تیر جلوه کن در کین غم دوری این حاله با منج بود آیا شود که در وقت زان و د</p>	<p>با پیش حضرت کله مندم حق تو هم شاید ضرر شبه حفا خسته تو هم از دل با نهدت که چرا غم کس تو هم آیا بود بوصل نما منصل تو هم</p>
<p>با دایم سر غمت بید و صمان قربانیک نوم چه زخو و منصف تو هم</p>	

3
(Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fa'ûlün)

<p>در باغ حسن بچو تو گلن ندیم از نا بجا کشت امل کشت چو دونه باران غم از بام دلم سیل روان رفتم که ترا جاضه کنم زین غم</p>	<p>جز خارستم حاصل ازو بهره ندیم از ابرو فایسج در و قطره ندیم لیک از نظر مهر گرم ذره ندیم ار بره دو در حکم زهره ندیم</p>
<p>در سستی چاب تو ای شوخ بصدقی چون بیت عنایت کبیر من کز نه ندیم</p>	

(Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün)

<p>چو باریدن گشته میخ کافور گیسو جهان منوره راه رهروان کسب طاعت دم گرم چو تار عکسوت از نثار تری سخن بر لب منوره دیده از غوطه برسان بسی خسته گشته زینج لشکر بهین شینه صورتی از زوی کسب کشتن</p>	<p>رویش رفته خاصیت قلب صحت دو دیدن که بود با درینا نزار در شکر تینده بر سر شمشیر اندو دکن سما شعلع وین بر با کشیده رسیان درین چکانه ستان کوفت سما غده در پیش این همچو بنده ناطق سما</p>
<p>ز بس فرده خوش خانه صدق زوم مقرر براه شو در رفتن نزار و طاعت پویا</p>	

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

<p>پرتو جام لرزه لرزش ما اب تاب آب چشم زوق ماه خشت مشته طالع بخت عدد و را چون کفتم و بچشم دو راه کشیم رفته چون بر با برف حال مظلوم محبت ز نرسی از غور الغزای کل ز آه سوز ناک علی باب</p>	<p>کوییا افتد بدیریا نور زما زما حسرویش ز کمال همچو خوراند کما دیدم او را با زخل در اقران آفتاب از کز ندش شد نهفته رو آن همه در بر سر مصلحتی و بر عا بجا آب ی باغ حسن بگردی کرب</p>
<p>کتبه زود جمیع خوبی نشاید صدقیا چتر خوبی چون جابست وی انگرز</p>	

III- TÂRÎHLER

1

(Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün)

<p>شیر اوج عزت و اجلال خوه چه مدت مه شتوال دل دراک تو بجار کمال طلل انوار ایزد متعال کفت اگر دة فند کسی در حال نشا پد تا بخشش چنین کجیال نبود ان شد بدولت واقبال</p>	<p>ای سپهر مه جلالت و شان طره کاکلت شب قدرت کف در پایش تو سحاب کرم چو شنیدم ترا که منصب داد کفتم ای صدق تاریخ ان حسبت جلوه گر آمد بعشوه و باز جان بولا درازد مصطفی پاشا</p>
--	---

2

(Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fa'ülün)

<p>شرف پیری صدر فضل و تقوی فزید العصر عسیر دین و دنیا لبش مفضل کج لفظ و معنی شرف بخشنده شد از فضل مولا مؤید بالسلامه تا بعقبی کجوباد امبارک صدر تقوی</p>	<p>سیر آرای قصر علم و دانش وجد الله تهر این ملک و ملت دانش کثر العلوم فقه و تفسیر بتقوی ات مستجمع صفاتش بصدر شیخ الاسلامی بماند چو پرسیدم بصدقی تا بخشش کفنت</p>
---	---

IV-MESNEVI

(Müfte'ilün Müfte'ilün Fâ'ilün)

<p>بنده افکنده اهل سخن سجده بر کعبه فضل ادب یعنی که صدق صحیح الکلام</p>	<p>خاک در دولت را با برف باوید به پای جهان طلب وز نظر اهل معارف غلام</p>
<p>طبع حسرت سرخ مسیحی مان بیل کلزار سخن پروریت مظهر آثار رموزات غیب اهل دولت درین کجائیات نغمه سزایان هوای انس فاخته سالار دیار حسرت بیل گوینده عرش بلند مردود نور و ضیا کستان ولوله انداخت بر آستان گشته باین بیت کرامت اثر پس شو آمد و پیش انبیا بسجده آن طایفه را حدیثی</p>	<p>گفته بوصف اهل نظم آوران طوطی حراة سخن پروریت منبع انداز فیوضات رب حازن کبج کمر واردات عقد نشینان سزای قدس اهل زیانست درین رهگذر هر یکی از طایفه ارجمند گشته بر سر سخن شاعران و بدین کوس سخن آوران و امن بخت شوایر کمر پیش و بسی بت صرف کبریا این قدر و صاف نظم گسری</p>
<p>الشعراء امراء الکلام سکرم خالقهم و استلام</p>	
<p>شیرینت اعلیم توران مین</p>	<p>امید کرد و از لطف شما</p>
<p>باین شانان شوکت کلین</p>	<p>بر رسم خدیوان دولت مکان</p>
<p>طبع کرم پروری و زوریت که باشد کس قولش قرین</p>	
<p>سبنای ثور و جدی ارضیه حوت و عقرب بر حان طایفه</p>	<p>حمل و فرس و اسد مارتیه دلو و میزان و دوپیکر باوی</p>

İNDEKS (Şahıs, Mekân, Eser)

A

- Acem (A'câm) : K.2-10, K.4-31, K.4-33, K.4-34, K.4-38, K.5-17, K.5-25,
K.5-31, K.15-5, T.1-2
Ahmed Hân: K.3-7, N.2-3
Ahmed Paşa: K.8-12
Ali (Hayder) : K.14-19, K.3-21
Arab: K.2-10, K.5-17, K.15-5
Aristo: K.15-14
Âsaf: K.8-10, K.9-10, K.10-21, K.13-15, K.14-24, K.15-22, Kt.2-1, Kt.3-1
Aziz-i Vâsıt: K.16-6

B

- Bağdâd: K.5-26, K.11-28
Bahr-ı Ummân: K.15-20
Bayram Paşa: K.15-15
Bedahşân: K.3-43, G.51-1
Behrâm (Behrâm-ı Gûr): K.2-13, K.2-14, K.4-26, K.5-19, K.7-4, G.19-5
Bermeki: K.7-10, K.15-14, Kt.1-3
Bihzâd: K.6-12, K.11-36, N.4-7
Bî-sütûn: K.11-22, G.68-5
Bû-Ali (Sînâ): K.13-15, K.15-14, K.16-5
Bû-Müslim: K.2-49
Büzürmihr: K.14-24

C-Ç

- Cebra'il (Cibril-i Emîn): K.4-29, N.1-1
Cem (Cemşîd) : K.1-11, K.1-17, K.4-23, K.4-28, K.5-16, K.7-5, K.8-34,
K.9-10, K.9-17, K.10-6, K.10-13, K.11-2, K.11-9, K.11-39,
K.13-11, K.13-15, K.14-31, K.14-33, K.15-8, K.15-11,
K.15-22, G.2-2, G.3-4, G.48-2, G.57-2, G.58-1, G.59-5,
T.3-1, Kt.1-2
Ceyhûn: G.28-3
Çakıt: T.2-4

D

- Dârâ: K.1-11, K.3-32, K.3-38, K.4-23, K.5-12, K.6-29, K.13-19
Dârâb: K.6-29
Dâvud (Hz.): K.3-31

Der-güzîn: K.11-28
Derne: K.11-28
Der-teng: K.11-28

E

Edhem: K.16-6
Eflâtûn (Felâtûn): K.3-14, K.13-15
Efrencân: K.4-10
Erdeşîr (Behmen): K.5-12, G.19-1
Eres: G.28-3
Ergûn: G.61-1

F

Ferâmurz: G.19-1
Ferhâd: K.11-22, K.11-23, G.28-4, G.68-5
Ferîdûn (Efrîdûn): K.1-11, K.3-31, K.3-38, K.6-10, K.7-6, K.15-11
Firdevsi: K.3-41
Freng: T.3-5
Furât: G.42-3, T.2-4, Th.4

G

Gîv: K.7-8
Gûstehem: K.5-18

H

Hâcû-yı Kirmânî: K.3-13
Hâfız Paşa: K.9-10
Hâkânî: K.3-41
Halîlullâh: M.5
Hallâk-ı Ma'ânî: G.45-1
Hanya: T.3-7
Hâtem: K.7-10, K.8-14, K.13-19, K.15-14, Kt.1-3, Kt.2-1
Hayyâm: K.2-4
Hemedân: K.11-28
Hızr: Kt.5-2, N.1-2
Hind: K.4-38
Horasan: K.3-48
Hûşenk: K.3-32
Huten: K.10-3, K.12-8
Hüsrev (Hüsrev-i Pervîz): K.3-22, K.5-13

Hüsrev Paşa: K.10-6

I

Irâk: K.2-27, K.14-26

İsfahan (Sıfahan): K.11-28, K.11-48, G.61-2

İ

İbrâhim (Şâh) : T.3-3

İlyâs: Kt.5-2

İmâd: G.61-1

İrem: K.1-2, K.6-8, K.13-3, K.13-23, G.22-2, G.22-3, G.48-7

İsâ (Mesîha): K.16-11, K.16-16, G.21-3, G.48-45, M.4

İsfendiyâr (Rûyîn-ten): K.13-21, K.11-27

İskender: K.1-9, K.2-32, K.5-1, K.5-16, K.6-29, K.13-15, K.14-23, K.15-11,
K.15-17, G.2-2, Kt.1-1

K

Ka'be: K.2-35, K.6-15, K.6-16, K.8-25, K.15-16, K.16-13, G.41-1

Kâf: K.4-13

Kahramân: K.6-23, K.6-25, K.7-4, K.8-14, K.11-4, K.11-10, K.11-24,
K.15-11, T.1-2

Kayser: K.10-13

Kazvîn: K.11-28

Key: K.11-2

Keykavus: K.15-20

Kızılbaş: K.2-27, K.4-31

Kirmân: K.4-38

Kisrâ: K.4-33, K.5-17, K.6-9, K.6-22, K.7-5, K.8-13, K.9-11, K.14-23,
K.15-11, G.50-5

Kubâd: K.11-24

L

Leylâ: G.55-2, G.70-1

M

Ma'an: K.15-14

Mâni: K.3-12, K.6-11, K.13-9

Mecnûn (Kays): G.28-4, G.55-2, G.70-1

Mehdi: K.13-19

Meşhedî: G.61-3

Mihr-bân: K.11-28
Mîr: K.61-1
Muhammed (Hz.): K.14-19
Mustafa Bey: K.12-3
Mustafa Paşa: K.13-3
Mustafa (Sıdkî Paşa) : N.2-6

N

Nerimân: K.3-21
Nil: T.2-4
Nûşirevân: K.1-9, Kt.1-6

Ö

Öklidis: K.13-9
Ömer (Hz.): K.14-19

P

Peşen: K.11-24

R

Rây: K.6-10, K.14-23, G.50-5
Recep Paşa: K.7-6
Revân Kal'ası: K.4-6
Revân: K.4-36
Rûm (Ervâm): K.4-31, K.4-34, K.5-31
Rüstem: K.2-14, K.2-15, K.4-36, K.5-13, K.5-18, K.7-8, K.11-10, G.5-5,
G.50-1

S

Sahbân: K.3-41, G.45-1
Sâm: K.2-17, K.2-18, K.2-49, K.4-11
Selmân: K.2-24, K.3-41, K.5-15
Seyyid Gâzi: T.1-3
Sultân Mehemed Hân: K.1-13
Sultân Murâd Hân (Şeh Murâd): K.2-9, K.3-1, K.4-23, K.5-1, K.6-19, T.1-1
T.2-2, Kt.4-1, N.2-3, N.3-4, Th.5
Sührâb: G.5-5
Süleymân (Hz.): K.3-17, K.3-39, K.4-28, K.5-16, K.8-10, K.9-10, K.10-21,
K.13-15, K.15-22, G.50-4, Kt.3-1

Ş

Şâh Abbâs: K.4-9

Şâh-nâme: K.3-13

Şeddâd: K.11-14

Şifâ: K.16-5

Şîrîn: K.11-22, G.68-5

T

Taftazanî: K.16-12

V

Vân: K.4-36

Vâmık: G.28-4

Y

Yahyâ: K.16-11

Yezdicerd: K.11-24

Z

Zahîr: K.5-15

Zâl (Dâstân): G.19-1, G.50-1

Zic-i İlhânî: G.13-3